

Ғылыми-теориялық журнал
Научно-теоретический журнал
Scientific-theoretical journal

ТУРИЗМ, ДЕМАЛЫС ЖӘНЕ
ҚОНАҚЖАЙЛЫЛЫҚ

ТУРИЗМ,
ДОСУГ И ГОСТЕПРИИМСТВО

TOURISM,
LEISURE AND HOSPITALITY

№ 4(11) 2025

Журнал поставлен на учет в Министерстве информации и общественного развития
Республики Казахстан - Свидетельство № KZ26VPY00061350 от 15 декабря 2022 года

Главный редактор

Агелеуова Айгуль Токтархановна – кандидат философских наук,
Казахская академия спорта и туризма (Казахстан)

Заместитель главного редактора

Лютерович Олег Григорьевич – кандидат педагогических наук,
Казахская академия спорта и туризма (Казахстан)

Выпускающий редактор

Винокурова Елена Ивановна – магистр истории, Казахская академия
спорта и туризма (Казахстан)

Редакционный совет

Атасой Эмин – PhD, Университет Улудаг (Bursa Uludağ University)
(Турция)

Вуков Николай – PhD, Институт этнологии и фольклорологии
Болгарской академии наук (Болгария)

Кадырбекова Динара Сериковна – PhD, Казахская академия спорта и
туризма (Казахстан)

Мадиярова Диана Макаевна – доктор экономических наук, профессор,
Казахская академия спорта и туризма (Казахстан)

Макогонов Александр Николаевич – доктор педагогических наук,
Казахская академия спорта и туризма (Казахстан)

Меликова Ширин Яшар кызы – PhD, Азербайджайнский национальный
музей искусств (Азербайджан)

Рокицкая-Хебел Магдалена – PhD, Высшая Школа Туризма и
Гостиничного дела (Польша)

Плохих Роман Вячеславович – доктор географических наук, доцент,
Казахский национальный университет им. аль-Фараби (Казахстан)

Саипов Абдимажит Аманжолович – доктор педагогических наук,
профессор, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева
(Казахстан)

Скалий Александр – PhD, Высшая школа экономики (Польша)

Шайкенова Рашида Рашидовна – магистр туризма, директор
Казахстанской туристской ассоциации (Казахстан)

Шалабаева Лаура Исмаилбековна – PhD, ассоциированный профессор,
Международный университет туризма и гостеприимства (Казахстан)

Учредитель и собственник:

**КАЗАХСКАЯ АКАДЕМИЯ
СПОРТА И ТУРИЗМА**

Адрес редакции:

Республика Казахстан,
г. Алматы, пр. Абая, 85,
Телефон: 8 (727) 292-14-81
URL: <http://tlh.kz/>

При перепечатке ссылка на журнал
«Туризм, демалыс және қонақжайлылық.
Туризм, досуг и гостеприимство.
Tourism, leisure and hospitality» обязательна.
Рукописи и фотоснимки не рецензируются
и не возвращаются.

Компьютерная верстка и дизайн обложки

Калиева Айша

Подписано в печать 26.12.2025. Формат 60x84 1/8.
Бумага офсетная. Печать цифровая.
Объем 9,25 п.л. Тираж 500 экз.
Отпечатано в типографии издательство
«Smart University Press». 050040, г. Алматы,
ул. Кенесары хан, дом 54/43

Приказом Комитета по обеспечению качества в сфере науки и высшего образования Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан № 1153 от 10.12.2024 г. научно-теоретический журнал «Туризм, досуг и гостеприимство» включен в Перечень изданий, рекомендуемых Комитетом по обеспечению качества в сфере науки и высшего образования Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан для публикации основных результатов научной деятельности по научным направлениям «Туризм», «Гостеприимство» (третий список).

В журнале публикуются результаты научных исследований по актуальным проблемам фундаментальных и прикладных исследований в области туризма, досуга и гостеприимства по направлениям: «Экономика, планирование, организация туризма и гостеприимства», «Региональные проблемы развития туристского бизнеса в мире и Казахстане», «Профессиональное образование в сфере туризма и гостеприимства», «Экскурсионная и краеведческая деятельность в мире и Казахстане», «Активные виды туризма в мире и Казахстане», «Культурное наследие и туризм: возможности устойчивого взаимодействия». Материалы публикуются на казахском, русском и английском языках.

МАЗМҰНЫ // СОДЕРЖАНИЕ // CONTENT

ЭКОНОМИКА, ЖОСПАРЛАУ, ТУРИЗМ МЕН ҚОНАҚЖАЙЛЫЛЫҚТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ

ЭКОНОМИКА, ПЛАНИРОВАНИЕ, ОРГАНИЗАЦИЯ ТУРИЗМА И ГОСТЕПРИИМСТВА

ECONOMICS, PLANNING AND ORGANIZING OF TOURISM AND HOSPITALITY INDUSTRY

Батырбекова М.Р., Агелеуова А.Т., Кадырбекова Д.С., Дюсекеева Е.Т., Лютерович О.Г.
Экотуризм в Катон-Карагайском национальном парке: опыт экспедиционного изучения
и оценка туристского потенциала..... 6

Әлікен Д.Ф.
Современное состояние и тенденции развития туризма для людей
с особыми потребностями в Казахстане..... 17

Әлікен Д.Ф., Мадиярова Д.М., Ахмедова С.Ж.
Қазақстан қонақ үй индустриясында ерекше қажеттіліктері бар қызметкерлерді интеграциялау:
теория мен тәжірибе 26

Иманбекова Б.Т., Құрманбек С.Ж., Намазбаева З.Е.
Қазақстандағы медициналық туризмді цифрлық технологиялар мен телемедицинаның
көмегімен дамыту 36

Кәрімов Д.Ж., Кадырбекова Д.С., Мазбаев О.Б., Уайсова А.
Қазақстандағы курорттық аймақтардың даму үрдістерін талдау 45

Rassulova S.K., Gudochkin G.S., Ageleuova A.T., Vinokurova E.I.
Using artificial intelligence language models in tourism: communication, personalization,
and operational efficiency 56

ӘЛЕМДЕ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНДА ТУРИСТІК БИЗНЕСТІ ДАМУДЫҢ ӨҢІРЛІК МӘСЕЛЕЛЕРІ

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ТУРИСТСКОГО БИЗНЕСА В МИРЕ И КАЗАХСТАНЕ

REGIONAL PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF THE TOURIST BUSINESS IN THE WORLD AND KAZAKHSTAN

Атасой Э.
Туристско-рекреационный потенциал города-сада Самал (Филиппины) 66

Satkali I.K., Moldagaliyeva A.E., Aktymbayeva A.S., Beisembinova A.S.
Sustainable development models in the hospitality industry and their adaptation potential
for the Zhetysu region..... 74

Сиеубаева М.С., Тлеубаева А.Т., Рахимжанова Т.К., Карипбаев Ж.Т., Амренова Г.К.
Қазақстандағы ауыл туризмін тұрақты дамыту тенденциялары мен болашағы..... 83

ӘЛЕМДЕ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНДА ТУРИЗМНІҢ БЕЛСЕНДІ ТҮРЛЕРІ

АКТИВНЫЕ ВИДЫ ТУРИЗМА В МИРЕ И КАЗАХСТАНЕ

ACTIVE TYPES OF TOURISM IN THE WORLD AND KAZAKHSTAN

Рахметов Э.Х., Нурашева К.К.
Разработка комбинированных экстремальных маршрутов в Алматинской области 92

**МӘДЕНИ МҰРА ЖӘНЕ
ТУРИЗМ: ТҰРАҚТЫ ӨЗАРА
ӘРЕКЕТТЕСУ МҰМКІНДІКТЕРІ**

**КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ
И ТУРИЗМ: ВОЗМОЖНОСТИ
УСТОЙЧИВОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ**

**CULTURAL HERITAGE AND
TOURISM: OPPORTUNITIES OF
SUSTAINABLE INTERACTION**

Васина Е.В., Лисицына Т.Б.

Культурно-исторический и туристский потенциал Гжельского региона 104

Jetimov M.A., Ekici M., Tokranov Ye.A., Mukhitdinova R.A.

Geocological analysis and evaluation of mineral waters in the Alakol basin in the context
of recreational and health tourism..... 114

Тайшинова Е.А., Нурашева К.К., Есенова А.Е.

Анализ туристско-рекреационного потенциала Казахстана в целях создания привлекательного бренда..... 124

Сведения об авторах 134

ЭКОНОМИКА, ЖОСПАРЛАУ,
ТУРИЗМ МЕН ҚОНАҚЖАЙЛЫЛЫҚТЫ
ҰЙЫМДАСТЫРУ

ЭКОНОМИКА, ПЛАНИРОВАНИЕ,
ОРГАНИЗАЦИЯ ТУРИЗМА И
ГОСТЕПРИИМСТВА

ECONOMICS, PLANNING AND
ORGANIZING OF TOURISM AND
HOSPITALITY INDUSTRY

Батырбекова М.Р.^{ORCID}, Агелеуова А.Т., Кадырбекова Д.С.,
Дюсекеева Е.Т., Лютерович О.Г.

Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

ЭКОТУРИЗМ В КАТОН-КАРАГАЙСКОМ НАЦИОНАЛЬНОМ ПАРКЕ: ОПЫТ ЭКСПЕДИЦИОННОГО ИЗУЧЕНИЯ И ОЦЕНКА ТУРИСТСКОГО ПОТЕНЦИАЛА

Батырбекова Мадина Ринатқызы, Агелеуова Айгуль Токтархановна,
Кадырбекова Динара Сериковна, Дюсекеева Еркегуль Талгатовна,
Лютерович Олег Григорьевич

Экотуризм в Катон-Карагайском национальном парке: опыт экспедиционного изучения и оценка туристского потенциала

Аннотация. Данное исследование представляет собой комплексную оценку эколого-туристского потенциала Катон-Карагайского национального парка, основанную на экспедиционных исследованиях, проведенных в июле 2025 года. В исследовании используется адаптированная авторами система оценки, основанная на принципах Международного союза охраны природы (далее МСОП), включающая критерии экологической целостности, уязвимости экосистем, природоохранной значимости, антропогенного воздействия и управления. Полевые наблюдения, сравнительная оценка ключевых природных и культурных объектов и структурированный опрос заинтересованных сторон (n = 101) выявили высокую экологическую ценность парка и его историческое наследие наряду с выраженными инфраструктурными, навигационными и управленческими ограничениями. Полученные результаты были обобщены с помощью SWOT анализа, который показывает, что парк обладает значительным потенциалом для того, чтобы стать ведущим направлением экотуризма в Казахстане, при условии реализации целенаправленных улучшений, таких как модернизация инфраструктуры, улучшение управления отходами и расширение участия общественности. Полученные результаты способствуют более широкому обсуждению вопросов устойчивого туризма на охраняемых территориях и предлагают основанные на фактических данных рекомендации по приведению управления национальными парками в соответствие с международными стандартами экотуризма.

Ключевые слова: национальный парк, экотуризм, устойчивое развитие туризма, экспедиционные исследования, туристская инфраструктура, охраняемые природные территории.

Батырбекова Мадина Ринатқызы, Агелеуова Айгуль Токтархановна,
Кадырбекова Динара Сериковна, Дюсекеева Еркегуль Талгатовна,
Лютерович Олег Григорьевич

Катонқарағай ұлттық паркіндегі экотуризм: экспедициялық зерттеу тәжірибесі және туристік әлеуетті бағалау

Аңдатпа. Бұл зерттеу 2025 жылғы шілдеде жүргізілген экспедициялық зерттеулерге негізделген Катонқарағай ұлттық паркінің экологиялық-туристік әлеуетін кешенді бағалау болып табылады. Зерттеу экологиялық тұтастық, экожүйенің осалдығы, табиғатты қорғау маңыздылығы, антропогендік әсер ету және басқару критерийлерін қамтитын Халықаралық табиғатты және табиғи қорларды қорғау одағы (ХТҚО) принциптеріне негізделген авторлық бейімделген бағалау жүйесін пайдаланады. Далалық бақылаулар, негізгі табиғи және мәдени нысандарды салыстырмалы бағалау және мүдделі тараптардың құрылымдық сауалнамасы (N=101) парктан жоғары экологиялық құндылығын және оның тарихи мұрасын айқын инфрақұрылымдық, навигациялық және басқарушылық шектеулермен қатар анықтады. Алынған нәтижелер SWOT талдауының көмегімен жинақталды, бұл саябақтың инфрақұрылымды жаңғырту, қалдықтарды басқаруды жақсарту және жұртшылықтың қатысуын кеңейту сияқты мақсатты жақсартуларды іске асыру шартымен Қазақстандағы экотуризмнің жетекші бағыты болу үшін айтарлықтай әлеуеті бар екенін көрсетеді. Нәтижелер қорғалатын табиғи аумақтардағы тұрақты туризм мәселелерін кеңінен талқылауға ықпал етеді және ұлттық парктан басқаруды халықаралық экотуризм стандарттарына сәйкестендіру бойынша дәлелді ұсыныстарды ұсынады.

Түйін сөздер: ұлттық парк, экотуризм, туризмнің тұрақты дамуы, экспедициялық зерттеулер, туристік инфрақұрылым, қорғалатын табиғи аумақтар.

Batyrbekova Madina Rinatkyzy, Ageleuova Aigul Toktarkhanovna,
Kadyrbekova Dinara Serikovna, Dyusekeeva Yerkegul Taigatovna,
Lutherovich Oleg Grigorievich

Ecotourism in Katon-Karagai National Park: experience of expedition study and assessment of tourist potential

Abstract. This study is a comprehensive assessment of the ecological and tourist potential of the Katon-Karagai National Park, based on expedition studies conducted in July 2025. The study uses an assessment system adapted by the authors, based on the principles of the The International union for conservation of nature (IUCN), including criteria for ecological integrity, vulnerability of ecosystems, environmental significance, anthropogenic impact and management. Field observations, a comparative assessment of key natural and cultural sites, and a structured survey of stakeholders (n=101) revealed the high ecological value of the park and its historical heritage, along with pronounced infrastructural, navigational, and management constraints. The results were summarized using a SWOT analysis, which shows that the park has significant potential to become a leading ecotourism destination in Kazakhstan, subject to targeted improvements such as infrastructure modernization, improved waste management, and increased public participation. The results obtained contribute to a broader discussion of sustainable tourism in protected areas and offer evidence-based recommendations for bringing national park management in line with international ecotourism standards.

Key words: national park, ecotourism, sustainable tourism development, expeditionary research, tourism infrastructure, protected natural areas.

Введение. Экотуризм представляет собой ответственную форму путешествия по природным территориям, которая способствует сохранению окружающей среды, поддерживает благосостояние местных сообществ и способствует экологическому просвещению. Первоначально экотуризм, основанный в конце XX века, объединяет природоохранные практики с устойчивыми экономическими выгодами. По своей сути, концепция подчеркивает минимальное воздействие на окружающую среду, уважение к местной культуре, активное вовлечение местных сообществ и вклад в сохранение биоразнообразия. Принципы, лежащие в основе экотуризма, включают устойчивость, управление, ориентированное на охрану природы, предоставление образовательных услуг посетителям, этическую ответственность и экономическую выгоду для принимающих сообществ. Таким образом, суть экотуризма заключается в обеспечении баланса между экологической целостностью и социально-экономическим прогрессом посредством тщательно управляемой туристской деятельности [1].

Целью исследования является оценка эколого-туристского потенциала Катон-Карагайского национального парка на основе экспедиционных полевых исследований.

Задачи исследования:

1. Выявить и количественно оценить ключевые экологические и инфраструктурные ограничения, влияющие на развитие экотуризма в Катон-Карагайском национальном парке.

2. Оценить восприятие посетителей, вовлеченность местного сообщества и эффек-

тивность управления туризмом с помощью структурированных опросов и сравнительной оценки посещенных объектов.

3. Разработать научно обоснованные рекомендации по развитию экотуризма на основе полевых данных и международной практики.

Материалы и методы. В исследовании использовался комплексный методологический подход, сочетающий экспедиционную работу на местах, сравнительную оценку, опрос заинтересованных сторон и анализ документации. Полевые исследования, проведенные с 19 по 26 июля 2025 года, послужили основным источником эмпирических данных. Были проведены систематические наблюдения за основными экологическими, культурными и туристскими объектами Катон-Карагайского национального парка, включая Улкен Нарын, мараловодческую ферму, Рахмановские источники, водопад «Косы Вероники», Старо-Австрийскую дорогу и погребальный комплекс Берель. Полевые наблюдения были сосредоточены на физическом состоянии объектов, доступности и транспортных характеристиках, экологической целостности, наличии отходов и антропогенной нагрузки, качестве услуг и наличии интерпретирующей и навигационной инфраструктуры. Данные были задокументированы с использованием полевых заметок, фотографических записей и геопространственного позиционирования, полученных с помощью портативного устройства GPS-слежения, чтобы обеспечить точное отображение обследованных маршрутов.

Дополнительные данные были собраны с помощью структурированного опроса

заинтересованных сторон, в котором приняли участие 101 респондент, включая местных жителей, туристов, гидов и исследователей. Анкета состояла из 11 пунктов, касающихся восприятия качества маршрутов и инфраструктуры, осведомленности об экологических проблемах, транспортной доступности и ожиданий относительно развития экотуризма. Участие было ограничено лицами, которые соответствовали четко определенным критериям включения: взрослыми в возрасте от 18 лет и старше, которые ранее посещали Катон-Карагайский национальный парк или проживали в близлежащих населенных пунктах и, следовательно, могли предоставить информированную и основанную на опыте оценку условий туризма. Для обеспечения вовлечения активных пользователей парка и членов сообщества, непосредственно знакомых с районом, была использована целенаправленная стратегия выборки. Ответы на опрос были проанализированы с использованием методов описательной статистики, включая частотные распределения и пропорциональные сравнения.

Чтобы систематизировать оценку экологических условий и готовности к туризму на обследованных объектах, в данном исследовании использовалась разработанная авторами система оценки, основанная на международно признанных методологических принципах. В основу концепции были положены руководящие принципы Международного союза охраны природы (далее МСОП) по категориям управления охраняемыми территориями [2], оперативные руководящие принципы ЮНЕСКО по осуществлению Конвенции о всемирном наследии и разработанные методики оценки рекреационной привлекательности [3]. Эти международные стандарты были адаптированы к специфическому экологическому, культурному и инфраструктурному контексту Катон-Карагайского национального парка.

В рамках этих стандартов каждый объект оценивался на основе пяти ключевых критериев, разработанных на основе принципов МСОП и ЮНЕСКО и концептуально согласованных с ними:

- а) экологическая целостность;
- б) уязвимость экологии;
- в) природоохранное значение;
- г) антропогенное воздействие;
- д) управление.

Совокупность критериев позволила провести последовательную полуколичественную оценку состояния объекта, его экологической ценности

и пригодности для туризма, обеспечив при этом методологическую строгость, соответствующую лучшим мировым практикам оценки охраняемых территорий.

Результаты. На международном уровне экотуризм стал важным сегментом туристского сектора, особенно в регионах, богатых биологическим разнообразием и культурным наследием, таких как Коста-Рика, Кения, Австралия и Новая Зеландия. Мировая практика свидетельствует об эффективном сотрудничестве между государственными органами, НПО и местными сообществами, что позволяет успешно развивать инициативы в области экотуризма и управлять ими. В Казахстане экотуризм развивается относительно недавно, но остается многообещающим направлением, особенно в рамках обширной сети охраняемых территорий страны, включая национальные парки и заповедники. Предпринимаются усилия по интеграции лучших международных практик в национальный контекст, развитию устойчивой туристской инфраструктуры, повышению осведомленности посетителей об экологических ценностях и экономическому вовлечению местных сообществ. Несмотря на проблемы, связанные с инфраструктурой и координацией политики, Казахстан постепенно позиционирует себя как привлекательное направление для экологически сознательных туристов [4].

Особо охраняемые природные территории (ООПТ) служат ключевыми объектами для экотуризма, предлагая возможности для контролируемого взаимодействия с уникальными экосистемами и видами. Эти территории требуют особых систем управления, направленных на обеспечение баланса между посещением и природоохранными приоритетами. Ключевые особенности экотуризма в рамках ООПТ включают строгое регулирование туристского потока, мониторинг воздействия на посетителей, акцент на экологическом просвещении и предоставлении возможностей для отдыха на природе, которые сводят к минимуму экологические нарушения. Эффективные методы управления в рамках ООПТ часто включают в себя системы зонирования, оценку посещаемости, регулируемое развитие инфраструктуры и целенаправленное вовлечение местных сообществ. В этом контексте экотуризм служит как стратегией охраны природы, так и экономическим инструментом, способствуя общественной поддержке сохранения естественной среды обитания и поддержанию экологического баланса в уязвимых условиях [5].

Катон-Карагайский национальный парк, расположенный в Восточном Казахстане, включает в себя разнообразные горные ландшафты, главным образом, горный хребет Алтай. В регионе резко континентальный климат, для которого характерны холодная, продолжительная зима и умеренно теплое лето. Количество осадков значительно варьируется – примерно от 400 до 1500 мм в год, в зависимости от высоты над уровнем моря, что влияет на экологическую ситуацию в различных зонах растительности. Климатические изменения

оказывают глубокое влияние на местное биоразнообразие и экосистемы, формируя уникальные экологические условия, идеально подходящие для экотуризма и природоохранной деятельности [6].

Катон-Карагайский национальный парк отличается замечательным биологическим разнообразием и многочисленными самобытными природными достопримечательностями. Парк включает в себя разнообразные экосистемы – от степной и лесостепной зон до густых таежных лесов и альпийских лугов (рисунок 1).

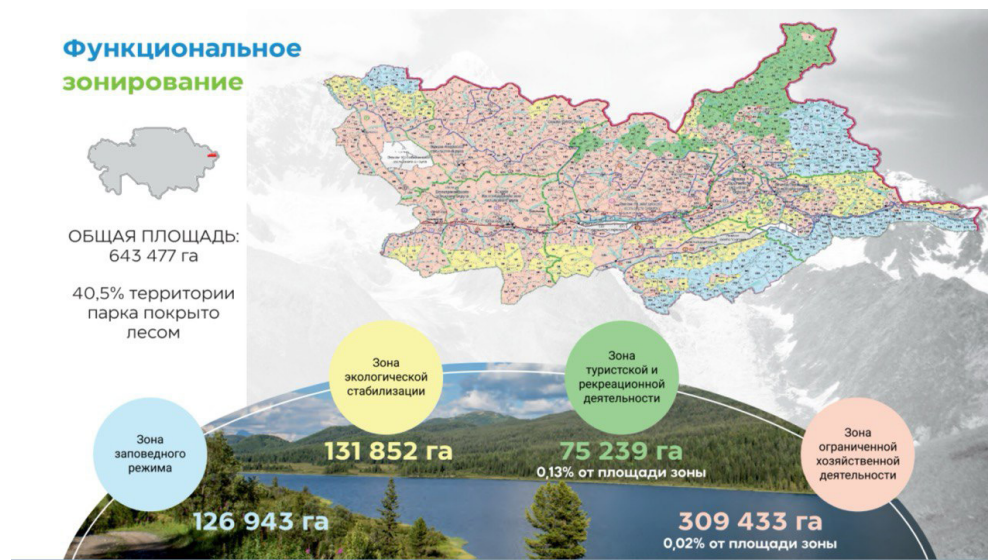

Рисунок 1 - Карта функционального зонирования (взято с официального сайта Катон-Карагайского национального парка)

Значительная часть территории парка отведена под ограниченную экономическую деятельность (309 433 га) и экологическую стабилизацию (131 852 га), что подчеркивает приоритетность сохранения экосистемы. Строго охраняемая заповедная зона (126 943 га) подчеркивает приверженность парка экологическим исследованиям и природоохранным целям. Хотя зона отдыха и туризма занимает относительно скромную площадь (75 239 гектаров), это подчеркивает осторожный и устойчивый подход, применяемый руководством парка для минимизации антропогенного воздействия. Кроме того, более 40 % территории парка покрыто лесами, что играет решающую роль в обеспечении экологической стабильности в регионе и регулировании климата. В совокупности эти стратегии зонирования отражают эффективные методы, соответствующие глобальным принципам

экотуризма, подчеркивая сбалансированное взаимодействие между целями сохранения природы и устойчивым развитием туризма [7].

Здесь обитают редкие и находящиеся под угрозой исчезновения виды, такие как снежный барс (*Panthera uncia*), алтайский архар (*Ovis ammon ammon*) и сибирская кабарга (*Moschus moschiferus*), занесенные в Красную книгу Казахстана. Известные природные объекты включают реки, водопады и нетронутые ледниковые озера, такие как озеро Язевое, что делает парк особенно привлекательным для исследователей и туристов [8].

Культурное и историческое наследие Катон-Карагая тесно переплетено с его географическим положением и его историческим значением как части древнего Шелкового пути. Многочисленные археологические и исторические памятники, такие как курганы, петроглифы и остатки

древних поселений, дают богатое представление о прошлом региона. Кроме того, традиционные культурные обычаи и знания местных казахских и алтайских общин придают региону культурную глубину. Интеграция этого культурного наследия в инициативы по экотуризму способствуют устойчивому экономическому развитию и сохранению культурной самобытности региона [9].

Результаты исследования основаны на результатах полевой экспедиции, проведенной в Катон-Карагайском национальном парке с 19 по 26 июля 2025 года. Основной целью экспедиции была оценка текущего состояния туристской инфраструктуры, природных и культурных ресурсов, а также оценка потенциала интеграции территории парка в образовательные, научные и экотуристские программы.

Маршрут экспедиции начинался и заканчивался в Усть-Каменогорске и включал в себя несколько важных промежуточных пунктов. Основными посещенными объектами были туристский информационный центр в селе Улкен Нарын, хозяйство по разведению маралов, главный административный офис Катон-Карагайского национального парка, Рахмановские термальные источники, водопад «Косы Вероники», историческая Старо-Австрийская дорога и Берельские курганы. Основные задачи включали оценку существующих условий, оценку доступности, изучение возможностей

для заключения меморандума между вузом и национальным парком, а также изучение перспектив организации будущих полевых практик студентов.

В ходе экспедиции было задокументировано несколько проблемных областей:

– Скопление твердых отходов в популярных туристских зонах, особенно вокруг природных источников и мест для пикников.

– Ограниченная доступность из-за грунтовых или поврежденных горных дорог, что снижает сезонную мобильность.

– Низкая вовлеченность местных сообществ в официальные туристские операции, при этом большинство из них ограничивается неформальной торговлей или размещением жилья.

– Несоответствующие вывески и переводческие материалы препятствуют образовательному компоненту экотуризма.

Для систематического анализа условий на обследованных территориях в данном исследовании была применена адаптированная система оценки, основанная на методологических принципах МСОП. Система включает пять аналитических критериев, соответствующих международным стандартам оценки охраняемых территорий: а) экологическая целостность; б) уязвимость экосистемы; в) природоохранная значимость; г) антропогенное воздействие; д) управление (рисунок 2).

Рисунок 2 – Система оценки, основанная на принципах МСОП (составлено авторами)

Элементы навигации, включая наличие и четкость вывесок, пояснительных материалов и инструментов для ориентации посетителей, были включены в критерий «Д», поскольку они отражают эффективность управления и степень

соответствия использования посетителями установленных целей защиты.

На основе этих критериев была проведена сравнительная оценка ключевых сайтов, и результаты представлены в таблице 1.

Таблица 1 – Сравнительная оценка ключевых посещенных объектов

Объект	Экологическая целостность	Уязвимость экосистемы	Природоохранная значимость	Антропогенное воздействие	Управление
Туристский информационный центр в селе Үлкен Нарын	Средняя	Слабая	Средняя	Среднее	Высокое
Хозяйство по разведению маралов	Высокая	Слабая	Высокая	Среднее	Среднее
Рахмановские термальные источники	Высокая	Высокая	Высокая	Высокое (перегруз)	Низкое (недостаток регулирования)
Водопад «Косы Вероники»	Высокая	Средняя	Высокая	Среднее	Среднее
Историческая Старо-Австрийская дорога	Высокая	Средняя	Средняя	Низкое	Среднее
Берельские курганы	Высокая	Средняя	Высокая	Низкое	Высокое

Сравнительные результаты, представленные в таблице 1, дают структурированный обзор экологического состояния, уязвимости, природоохранной ценности, антропогенной нагрузки и согласованности управления на исследуемых участках. Оценка показывает, что районы с высокой экологической чистотой и природоохранной важностью часто страдают от ограниченной инфраструктурной поддержки и слабого соответствия целям управления, в то время как более доступные и лучше оборудованные участки, как правило, проявляют меньшую экологическую чувствительность и природоохранную значимость. Повышенные показатели антропогенного воздействия в нескольких районах с высокой интенсивностью использования также указывают на то, что текущая динамика посещаемости может превысить устойчивые пороговые значения, что подчеркивает необходимость усиления регулирования и улучшения мониторинга.

В дополнение к оценке были собраны эмпирические данные с помощью опроса заинтересованных сторон. В то время как сравнительная оценка дает объективное представление об экологической чувствительности и готовности к туризму на местном уровне, опрос отражает восприятие, опыт и потребности ключевых групп пользователей, включая посетителей, местных жителей и профессионалов в области туризма. Интеграция обоих источников данных позволяет получить

более полное представление о текущем состоянии развития экотуризма в Катон-Карагайском национальном парке.

Был проведен структурированный опрос среди местных жителей, туристов, гидов и исследователей ($n = 101$) с целью получения эмпирических данных о характеристиках посетителей, их восприятии инфраструктуры и вовлеченности в деятельность национального парка. Ниже представлены основные результаты, описывающие ситуацию:

- примерно 60 % респондентов были в возрасте от 18 до 30 лет, в то время как 40 % представляли среднюю и старшую возрастные группы;
- почти 80 % сообщили, что ранее посещали Катон-Карагайский национальный парк;
- около 45 % указали на многократные посещения в течение последних пяти лет;
- более 70 % респондентов назвали отдых на природе своей основной целью путешествия;
- экотуризм и культурно-исторический туризм были названы в качестве второстепенных мотивов;
- примерно 65 % оценили состояние туристских маршрутов как «удовлетворительное» или «плохое»;
- более 70 % отметили отсутствие информационных вывесок и навигационных систем;
- 60 % оценили транспортную доступность как «низкую»;

– 75 % опрошенных отметили необходимость инвестиций в инфраструктуру, транспортные услуги, средства размещения и экологию;

– наиболее перспективные объекты для экотуризма (по мнению респондентов) – Рахмановские источники, Берельские курганы, Старо-Австрийская дорога.

Данные эмпирические данные обеспечивают количественную основу для последующей аналитической интерпретации потребностей посетителей и ограничений развития, которая более подробно рассматривается в разделе обсуждения.

Обсуждение. В целом, результаты наглядно демонстрируют как высокий туристский потенциал Катон-Карагайского национального парка, так и необходимость комплексных мер по управлению, включая улучшение инфраструктуры, повышение осведомленности об окружающей среде для обеспечения устойчивого и ответственного развития экотуризма.

При сравнении потенциала Катон-Карагайского национального парка в области экотуризма

с международными аналогами, такими как Коста-Рика, Алтайский край (Россия) и Кыргызстан, выявляется несколько параллелей и различий. Эти туристские направления успешно интегрировали принципы устойчивого развития, сохранения биоразнообразия и участие местного сообщества в своих моделях развития туризма. Например, в национальных парках Коста-Рики созданы признанные во всем мире системы управления посещаемостью и распределения доходов с местным населением, в то время как в Алтайском крае России введено строгое зонирование, чтобы сбалансировать охрану природы и доступность для туризма. Кыргызстан, в свою очередь, демонстрирует эффективное сотрудничество с местными туристскими ассоциациями, продвигая проживание в семьях и услуги местных гидов, которые приносят прямые социально-экономические выгоды [10].

На таблице 2 представлен SWOT анализ потенциала развития экологического туризма в Катон-Карагайском национальном парке.

Таблица 2 – SWOT анализ потенциала развития экотуризма в Катон-Карагайском национальном парке

Сильные стороны	Слабые стороны
<p>Биологическое разнообразие и живописные ландшафты (горы, водопады, альпийские луга). Наличие редких и находящихся под угрозой исчезновения видов (снежный барс, алтайский архар, кабарга). Богатое культурное и историческое наследие, связанное с Великим Шелковым путем. Высокая научная и образовательная ценность для исследовательских и студенческих экспедиций. Нетронутая окружающая среда и относительно низкое антропогенное воздействие.</p>	<p>Недостаточно развитая туристская инфраструктура (дороги, вывески, жилые помещения). Ограниченное количество объектов для размещения посетителей и эко-домиков. Нехватка подготовленных местных гидов и переводчиков. Слабое цифровое продвижение и маркетинговое присутствие. Недостаточное управление отходами и экологический мониторинг.</p>
Возможности	Угрозы
<p>Развитие программ экологического образования и волонтерского туризма. Партнерство с университетами и неправительственными организациями для реализации устойчивых проектов. Продвижение трансграничных экологических маршрутов с Россией, Монголией и Китаем. Расширение научных и студенческих практик. Потенциал для продвижения Катон-Карагай как ведущего казахстанского центра экотуризма.</p>	<p>Ухудшение состояния окружающей среды из-за нерегулируемой активности посетителей. Изменение климата влияет на хрупкие альпийские экосистемы. Отток местной молодежи и утрата традиционных знаний. Сезонная недоступность из-за плохого состояния дорог. Чрезмерная коммерциализация, которая может угрожать экологическому балансу.</p>

SWOT-анализ показывает, что, хотя Катон-Карагай обладает значительными экологическими, образовательными и культурными преимуществами, реализация его потенциала в области экотуризма зависит от преодоления недостатков инфраструктуры и проблем управления. Изобилие нетронутых ландшафтов, эндемичных видов и

исторического наследия создает прочную основу для разработки разнообразных продуктов экотуризма, таких как экотропы с гидом, наблюдения за дикой природой и этнокультурные туры. Однако отсутствие современных удобств для посетителей, несогласованные системы обращения с отходами и ограниченное участие местного населения оста-

ются основными препятствиями на пути устойчивого роста.

Для решения этих проблем важно:

- улучшить дорожную инфраструктуру и дорожные указатели;
- внедрить стандартизированные центры экодомостроения и переводческие центры;
- содействовать экологическому просвещению посетителей;
- повысить вовлеченность местных жителей посредством программ обучения и предпринимательства.

Таким образом, парк демонстрирует все структурные характеристики, необходимые для формирования функционального кластера экотуризма, однако его практическая реализация по-прежнему затруднена инфраструктурными ограничениями и недостаточной институциональной координацией. Преодоление этих проблем требует реализации программ обучения местных гидов, создания экологически чистых объектов размещения и создания интегрированной навигационно-информационной системы на всей территории.

На основе экспедиционного исследования можно предложить несколько научно обоснованных рекомендаций для поддержки устойчивого развития экотуризма в Катон-Карагайском национальном парке. Данные рекомендации направлены на устранение ключевых структурных ограничений, выявленных в ходе исследования, и соответствуют глобальным принципам ответственного природоохранного туризма.

1. Укрепление инфраструктуры и доступности для посетителей. Наблюдения на местах показали, что низкое качество дорог, недостаточное количество указателей и неравномерный уход за тропами значительно снижают доступность территории и безопасность посетителей.

Рекомендуется:

- модернизировать основные подъездные пути и обеспечить сезонное техническое обслуживание горных маршрутов;
- установить по всему парку стандартизированные многоязычные информационные табло;
- создать экологически чистые зоны отдыха и смотровые площадки с использованием принципов минимального воздействия на окружающую среду;
- внедрить доступные маршруты для различных групп посетителей, включая семьи и пожилых людей.

2. Расширение участие местных сообществ и наращивание местного потенциала. Опросы заинтересованных сторон показали низкий уровень

вовлеченности местных сообществ в официальную туристскую деятельность.

Рекомендуется:

- организовывать обучающие программы для местных жителей по гидам, экологическому предпринимательству и гостиничным услугам;
- продвигать местные ремесла, продукты питания и традиционные знания в рамках продуктов для экотуризма.

3. Разработка программ по переводу и экологическому просвещению.

Респонденты указали на существенную нехватку учебных материалов и руководимого перевода.

Рекомендуется:

- создание образовательных центров для посетителей, предлагающих выставки, фильмы и экологические семинары;
- подготовка сертифицированных гидов-натуралистов, специализирующихся на флоре, фауне и культурном наследии;
- создание цифровых средств обучения, таких как мобильные приложения и маршруты с QR-кодировкой;
- реализация программ образовательного туризма на базе школ и университетов области.

Такие инициативы осуществляются в соответствии с рекомендациями ЮНВТО по интеграции образования в экотуризм.

4. Укрепление сотрудничества между академическими парками. Полевая экспедиция продемонстрировала большой потенциал для долгосрочного сотрудничества с университетами.

Рекомендуется:

- создание совместных исследовательских программ по биоразнообразию, изменению климата и поведению посетителей;
- организация ежегодных полевых школ для студентов, посвященных охране природы и устойчивому туризму;
- создание наборов данных для долгосрочного экологического и социально-экономического мониторинга;
- привлечение ученых к разработке маршрутов и экологической интерпретации.

Реализация данных мер может позволить Катон-Карагайскому национальному парку позиционировать себя как ведущую модель устойчивого экотуризма в Казахстане и Центральной Азии.

В соответствии с результатами экспедиционного исследования для каждого из исследованных туристских объектов в Катон-Карагайском национальном парке разработаны несколько рекомендации. В частности, для туристского

информационного центра в селе Үлкен Нарын рекомендуется расширить многоязычную информационную поддержку и интегрировать цифровые навигационные инструменты, чтобы усилить его координирующую роль в управлении внутренним туризмом. Хозяйство по разведению маралов требует регулируемого доступа посетителей и разработки обучающих программ, ориентированных на традиционные практики и стандарты устойчивого развития. Что касается Рахмановских ключей, то для снижения нагрузки на окружающую среду рекомендуется улучшить организацию доступа, создать экологически чистые условия для посетителей и регулировать поток посетителей. На водопаде «Косы Вероники» необходимо установить маркированные тропы, знаки безопасности и специальные наблюдательные пункты для обеспечения безопасности посетителей и предотвращения деградации ландшафта. Историческая Старо-Австрийская дорога требует специальных указателей, контролируемого доступа и регулярного технического обслуживания для защиты ее исторической целостности. Для Берельских курганов рекомендуется усилить защитное зонирование, расширить инфраструктуру и посещать их только в сопровождении гидов, чтобы обеспечить долгосрочную сохранность и образовательную ценность.

Заключение. Результаты экспедиционного обследования выявили заметное несоответствие между экологической ценностью парка и его текущим уровнем туристской готовности. Многие экологически ценные объекты отличаются ограниченной доступностью, недостаточной инфраструктурой маршрутов, слабыми указателями и неадекватным обслуживанием посетителей. Накопление твердых отходов в популярных районах, отсутствие систематического мониторинга окружающей среды и слабое участие местных сообществ представляют собой серьезные препятствия. Данные опроса (n = 101) дополнительно подтверждают, что более 70 % респондентов считают качество инфраструктуры, навигации и транспорта недостаточным, в то же время выражая решительную поддержку инвестициям в инициативы по устойчивому туризму.

Сравнительный анализ с международными моделями показывает, что успешные системы экотуризма основаны на интегрированном управ-

лении, вовлечении общественности, строгом контроле за посетителями и разъяснительной работе. Для Катон-Карагая адаптация этих принципов внесла бы значительный вклад в обеспечение баланса между сохранением окружающей среды и социально-экономическим развитием.

В исследовании определены несколько приоритетных направлений устойчивого развития экотуризма:

- улучшение транспортной инфраструктуры и создание стандартизированных, экологических объектов для посетителей;

- повышение уровня экологического образования с помощью центров для посетителей, устного перевода с гидами и цифровых инструментов;

- расширение участия местных сообществ с помощью программ обучения, сертификации гидов и экологического предпринимательства;

- укрепление сотрудничества между национальными парками и академическими институтами в целях поддержки исследований, мониторинга и развития познавательного туризма;

- внедрение скоординированных систем управления отходами и контроля воздействия на посетителей.

В заключение хочется отметить, что, хотя Катон-Карагайский национальный парк уже обладает структурными характеристиками, необходимыми для создания функционального кластера экотуризма, его дальнейшее развитие требует целенаправленной модернизации инфраструктуры, институциональной координации и более широкого участия общественности. Решение этих задач позволит парку соответствовать мировым стандартам экотуризма и стать одним из ведущих казахстанских центров устойчивого природного туризма.

Информация о финансировании. Авторы выражают искреннюю благодарность Ректору Казахской академии спорта и туризма за доступ к необходимым ресурсам и предоставленную возможность проводить исследования в рамках проекта «Разработка и внедрение экспедиционных маршрутов по культурному туризму для формирования исследовательских компетенций обучающихся образовательных программ «Туризм», «Рекреация и спортивно-оздоровительный туризм» Казахской академии спорта и туризма» (приказ №75-II от 15.04.2025 г.).

Список литературы

- 1 Mustofa M.A. The Role of Ecotourism in the Social and Economic Field // Nusantara Science and Technology Proceedings. – 2022. – pp. 65-73.
- 2 Guidelines for applying protected area management categories including IUCN WCPA best practice guidance on recognising protected areas and assigning management categories and governance types. <https://portals.iucn.org> (дата обращения: 04.12.2025).
- 3 The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. <https://whc.unesco.org> (дата обращения: 04.12.2025).
- 4 Seifi F., Ghobadi, G. The Role of Ecotourism Potentials in Ecological and Environmental Sustainable Development of Miankaleh Protected Region // Open Journal of Geology. – 2017. -№7. – pp. 478-487.
- 5 Шевчук А.В. Социально-экономические вопросы развития ООПТ на основе продвижения экологического и иных видов туризма // Использование и охрана природных ресурсов в России. – 2024. – №4(180). – С. 42-52.
- 6 Наумова В.И., Кайдаров А.Ж. Архитектурно-ландшафтные особенности системы инфраструктуры биосферного резервата Катон-Карагая / Междунар. науч.-практич. конф. «Наука и образование в современных условиях»: мат. – Нефтекамск, 2023. – С. 34-40.
- 7 Шеремет Э.А. Использование ГИС-технологий для оценки ландшафтного разнообразия туристических маршрутов на территории Катон-Карагайского национального парка // ИнтерКарто. ИнтерГИС. – 2020. – Т. 26. – №3. – С. 334-348. DOI: 10.35595/2414-9179-2020-3-26-334-348.
- 8 Яшина Т.В. Трансграничный биосферный резерват «Большой Алтай» как инструмент развития евразийского партнерства / Труды Катон-Карагайского государственного национального природного парка: сб.ст. – Усть-Каменогорск: Медиа-Альянс, 2022. – Т. 2. – С. 30-49. DOI: 10.55435/0903202222.
- 9 РГУ «Катон-Карагайский государственный национальный природный парк». <https://br.katonkaragai.kz/> (дата обращения: 03.11.2025).
- 10 Белая М.Н. Внедрение эко-стандартов как один из аспектов развития туризма / Проблемы и перспективы развития туризма в Российской Федерации: сб. тр. – Симферополь: Крымский федеральный университет им. В.И. Вернадского, 2020. – С. 17-22.

References

- 1 Mustofa M.A. The Role of Ecotourism in the Social and Economic Field // Nusantara Science and Technology Proceedings. – 2022. – pp. 65-73.
- 2 Guidelines for applying protected area management categories including IUCN WCPA best practice guidance on recognising protected areas and assigning management categories and governance types. <https://portals.iucn.org> (data obrashhenija: 04.12.2025).
- 3 The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. <https://whc.unesco.org> (data obrashhenija: 04.12.2025).
- 4 Seifi F., Ghobadi, G. The Role of Ecotourism Potentials in Ecological and Environmental Sustainable Development of Miankaleh Protected Region // Open Journal of Geology. – 2017. -№7. – pp. 478-487.
- 5 Shevchuk A.V. Social'no-jekonomicheskie voprosy razvitiya OOPT na osnove prodvizhenija jekologicheskogo i inyh vidov turizma // Ispol'zovanie i ohrana prirodnyh resursov v Rossii. – 2024. – №4(180). – S. 42-52.
- 6 Naumova V.I., Kajdarov A.Zh. Arhitekturno-landshaftnye osobennosti sistemy infrastruktury biosfernogo rezervata Katon-Karagaja / Mezhdunar. nauch.-praktich. konf. «Nauka i obrazovanie v sovremennyh uslovijah»: mat. – Neftekamsk, 2023. – S. 34-40.
- 7 Sheremet Je.A. Ispol'zovanie GIS-tehnologij dlja ocenki landshaftnogo raznoobrazija turisticheskikh marshrutov na territorii Katon-Karagajnskogo nacional'nogo parka // InterKarto. InterGIS. – 2020. – Т. 26. – №3. – S. 334-348. DOI: 10.35595/2414-9179-2020-3-26-334-348.
- 8 Jashina T.V. Transgranichnyj biosfernyj rezervat «Bol'shoj Altaj» kak instrument razvitiya evrazijskogo partnerstva / Trudy Katon-Karagajnskogo gosudarstvennogo nacional'nogo prirodnogo parka: sb.st. – Ust'-Kamenogorsk: Media-Al'jans, 2022. – Т. 2. – S. 30-49. DOI: 10.55435/0903202222.
- 9 RGU «Katon-Karagajskij gosudarstvennyj nacional'nyj prirodnyj park». <https://br.katonkaragai.kz/> (data obrashhenija: 03.11.2025).
- 10 Belaja M.N. Vnedrenie jeko-standartov kak odin iz aspektov razvitiya turizma / Problemy i perspektivy razvitiya turizma v Rossijskoj Federacii: sb. tr. – Simferopol': Krymskij federal'nyj universitet im. V.I. Vernadskogo, 2020. – S. 17-22.

<p>Хат-хабарларға арналған автор (бірінші автор) Батырбекова Мәдина Ринатқызы, 2 курс докторанты, Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: giovventu@yandex.ru ORCID iD: https://orcid.org/0000-0001-8367-4016</p>	<p>Автор для корреспонденции (первый автор) Батырбекова Мадина Ринатқызы, докторант 2 курса, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан, e-mail: giovventu@yandex.ru ORCID iD: https://orcid.org/0000-0001-8367-4016</p>	<p>The Author for Correspondence (The First Author) Batyrbekova Madina Rinatkyzy, 2nd year PhD student, Kazakh Academy of Sports and Tourism, Almaty, Kazakhstan, e-mail: giovventu@yandex.ru ORCID iD: https://orcid.org/0000-0001-8367-4016</p>
--	--	---

Дата поступления статьи: 07.12.2025

Дата принятия к публикации: 18.12.2025

Әлікен Д. Ғ.

Международный университет туризма и гостеприимства, г. Туркестан, Казахстан

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА ДЛЯ ЛЮДЕЙ С ОСОБЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ В КАЗАХСТАНЕ

Аликен Даурен Галымұлы

Современное состояние и тенденции развития туризма для людей с особыми потребностями в Казахстане

Аннотация. Статья посвящена анализу современного состояния и тенденций развития туризма для людей с особыми потребностями в Казахстане. В исследовании рассмотрены теоретические основы инклюзивного туризма, международный опыт и национальные нормативно-институциональные условия его реализации. Особое внимание уделено оценке доступности туристской инфраструктуры, качеству услуг и барьерам, ограничивающим участие людей с особыми потребностями в туристской деятельности. Также проанализированы социально-экономические и культурные аспекты, влияющие на формирование инклюзивной среды. В работе обсуждается влияние пандемии COVID-19 и цифровизации на развитие данной сферы. Определено, что развитие инклюзивного туризма в Казахстане сдерживается недостаточной подготовкой кадров, фрагментарностью нормативно-правовой базы и низкой доступностью объектов инфраструктуры, однако усиливающаяся цифровизация, международные инициативы и растущий социальный запрос создают значительный потенциал для улучшения ситуации. Полученные результаты могут быть использованы при разработке государственной политики и программ по повышению доступности туризма, а также при формировании устойчивых и инклюзивных туристских продуктов, подтверждая необходимость комплексных реформ и межсекторного взаимодействия.

Ключевые слова: инклюзивный туризм, люди с особыми потребностями, доступная среда, туристская инфраструктура, социальная инклюзия.

Әлікен Дәурен Ғалымұлы

Қазақстандағы ерекше қажеттілігі бар жандар үшін туризмнің қазіргі жағдайы мен даму тенденциялары

Аңдатпа. Бұл мақалада Қазақстандағы мүмкіндігі шектеулі жандар үшін туризм саласының қазіргі жағдайы мен даму үрдістерін талдауға арналған. Зерттеу барысында инклюзивті туризмнің теориялық негіздері, халықаралық тәжірибе және ұлттық деңгейдегі құқықтық және институционалдық база қарастырылды. Туристік инфрақұрылымның қолжетімділігін бағалауға, қызмет көрсету сапасы мен туристік қызметке ерекше мұқтаждықтары бар адамдардың қатысуын шектейтін кедергілерге ерекше назар аударылды. Сондай-ақ инклюзивті ортаны қалыптастыруға әсер ететін әлеуметтік-экономикалық және мәдени аспектілерге талдау жасалды. Жұмыс барысында COVID-19 пандемиясының және цифрландырудың аталған саланың дамуына әсері талқыланды. Қазақстанда инклюзивті туризмді дамыту кадрларды жеткіліксіз даярлаумен, нормативтік-құқықтық базаның фрагменттілігімен және инфрақұрылым объектілеріне қолжетімділіктің төмендігімен тежелетіні айқындалды, алайда цифрландырудың күшеюі, халықаралық бастамалар және өсіп келе жатқан әлеуметтік сұраныс жағдайды жақсарту үшін елеулі әлеует жасайды. Алынған нәтижелер туризмнің қолжетімділігін арттыру жөніндегі мемлекеттік саясат пен бағдарламаларды өзгерту кезінде, сондай-ақ кешенді реформалар мен сектораралық өзара іс-қимылдың қажеттілігін растай отырып, орнықты және инклюзивті туристік өнімдерді қалыптастыру кезінде пайдаланылуы мүмкін.

Түйін сөздер: инклюзивті туризм, ерекше қажеттіліктері бар адамдар, қолжетімді орта, туристік инфрақұрылым, әлеуметтік инклюзия.

Aliken Dauren Galymuly

Current state and development trends of tourism for people with special needs in Kazakhstan

Abstract. The article analyzes the current state and development trends of tourism for people with disabilities in Kazakhstan. It examines the theoretical foundations of inclusive tourism, international best practices, and the national legal and institutional framework that supports its implementation. Particular attention is paid to assessing the accessibility of tourism infrastructure, service quality, and the main barriers limiting the participation of disabled persons in travel activities. The study also explores the socio-economic and cultural factors influencing the development of an inclusive tourism environment. The impact of the COVID-19 pandemic and the growing role of digital technologies are also discussed. It was determined that the development of inclusive tourism in Kazakhstan is hampered by insufficient staff training, a fragmented regulatory framework, and poorly accessible infrastructure. However, increasing digitalization, international initiatives, and growing social demand offer significant potential for improvement. The findings can be used in developing public policies and programs to improve tourism accessibility, as well as in creating sustainable and inclusive tourism products, confirming the need for comprehensive reforms and cross-sector collaboration.

Key words: inclusive tourism, people with special needs, accessible infrastructure, tourist infrastructure, social inclusion.

Введение. В последние десятилетия вопросы обеспечения равного участия людей с особыми потребностями (ЛОП) во всех сферах общественной жизни приобретают глобальное значение. Туризм, как социально-экономическая и культурная деятельность, рассматривается в этой связи не только как форма отдыха, но и как инструмент социальной интеграции и устойчивого развития. Концепция «доступного туризма» (accessible tourism) предполагает создание таких условий, при которых каждый человек, независимо от физического состояния, может пользоваться туристскими услугами на равных основаниях [1].

В Казахстане развитие инклюзивного туризма становится одной из актуальных задач государственной социальной политики. В Стратегии «Казахстан-2050» [2] и Национальном плане по обеспечению прав и улучшению качества жизни лиц с инвалидностью до 2025 года [3] предусмотрены меры по созданию безбарьерной среды в общественных и туристских пространствах. По данным Министерства труда и социальной защиты, к концу 2024 года адаптировано более 22 тыс. объектов социальной инфраструктуры – школы, учреждения культуры, объекты торговли и транспорта [4]. Тем не менее, как отмечает исследование портала Ranking.kz, только около 43 тыс. объектов по всей стране обеспечивают реальную доступность для лиц с инвалидностью, что составляет незначительную долю от общего количества [5].

В туристской отрасли Казахстана пока наблюдается ограниченное внедрение принципов инклюзивности. По данным ООН, обеспечение доступности и равного участия в туризме является центральным элементом устойчивого развития [6]. Однако, несмотря на отдельные инициативы (например, проекты инклюзивного туризма в

Алматы при поддержке благотворительных организаций [7]), отсутствует системное понимание и комплексная оценка состояния данного направления на национальном уровне.

Актуальность исследования определяется необходимостью научного осмысления процессов, связанных с развитием туризма для лиц с особыми потребностями в Казахстане. Формирование инклюзивной туристской среды способствует реализации принципов социальной справедливости, расширяет внутренний туристский рынок и повышает международную репутацию страны как направления устойчивого туризма.

Целью исследования является – проанализировать современное состояние и выявить тенденции развития туризма для лиц с особыми потребностями в Казахстане.

Для достижения поставленной цели были определены следующие **задачи исследования:**

- изучить теоретические и методологические основы инклюзивного туризма и международный опыт его реализации;
- оценить состояние туристской инфраструктуры и уровень адаптации услуг для ЛОП;
- выявить ключевые барьеры и факторы, влияющие на развитие инклюзивного туризма;
- сформулировать практические рекомендации по совершенствованию туристской политики и механизмов поддержки инклюзивных инициатив.

Материалы и методы. Исследование основано на комплексном подходе, сочетающем количественные и качественные методы анализа. Методологическая основа работы опирается на системный, сравнительный и структурно-функциональный анализ, что позволяет рассмотреть туризм для лиц с особыми потребностями как сложную социально-экономическую систему [8].

Эмпирическую базу составили официальные статистические данные Министерства туризма и спорта Республики Казахстан, Бюро национальной статистики, а также данные Министерства труда и социальной защиты населения. Дополнительно использованы аналитические отчеты Ranking.kz [9], публикации Программы развития ООН в Казахстане [10], материалы Всемирной туристской организации (UNWTO) [11].

Для анализа международного контекста применялись данные Европейской комиссии по вопросам доступного туризма European Network for Accessible Tourism, ENAT и отчеты Всемирного банка о социальной инклюзии [12]. Теоретическая часть работы базировалась на трудах М. Darvishmotevali [13] и D. Buhalis [14], предложивших концептуальные модели инклюзивного туризма и цифровизации туристских услуг.

Как методы исследования были использованы библиометрический анализ для изучения динамики научных публикаций по тематике инклюзивного туризма. Этот метод позволил выявить ключевые исследовательские направления, авторов и страны, наиболее активно развивающие тему доступного туризма [13]. Контент-анализ нормативных документов, в том числе Социального кодекса РК и Закона о туристской деятельности в РК [15, 9] применен для оценки государственной политики Казахстана в сфере доступности среды. SWOT-анализ был использован для выявления сильных и слабых сторон, возможностей и угроз в развитии туризма для лиц с особыми потребностями. Сравнительный анализ использовался для сопоставления опыта Казахстана с практиками стран Европейского Союза и стран Азии, где действуют государственные программы по поддержке доступного туризма [12].

Количественные данные обрабатывались различными программами, для визуализации использовались диаграммы, отражающие региональные различия в уровне развития доступной туристской инфраструктуры. Надежность результатов обеспечена за счет перекрестной валидации данных из независимых источников и экспертного подтверждения выводов. Таким образом, примененная методология позволяет всесторонне оценить текущее состояние инклюзивного туризма в Казахстане, выявить тенденции его развития и предложить практические рекомендации, направленные на повышение уровня доступности и социальной инклюзии.

Результаты. Проведенный комплексный анализ позволил получить целостное представление о современном состоянии и тенденциях развития

инклюзивного туризма в Казахстане, а также определить существующие барьеры и перспективные направления его совершенствования.

Библиометрический анализ исследования публикационной активности в базах Scopus и Web of Science показал устойчивый рост числа научных работ по тематике инклюзивного туризма. Если в 2010-2015 гг. в среднем публиковалась не более 40 статей в год, то к 2023 году этот показатель превысил 180 публикаций [16]. Наибольшая активность наблюдается в странах Европейского союза, Китае, Австралии и Южной Корее, где вопросы доступности туристской среды давно интегрированы в стратегию устойчивого развития [17]. Казахские ученые начали активно публиковать исследования по данной тематике после 2019 года, что совпадает с принятием ряда государственных программ по созданию «безбарьерной среды» [4]. В частности, в 2022-2024 гг. в Scopus зафиксировано около 14 публикаций, посвященных вопросам доступного туризма в Казахстане, что свидетельствует о формировании локальной исследовательской школы и растущем интересе научного сообщества к инклюзии в туризме.

Контент-анализ нормативных документов показал, что Казахстан создал базу для регулирования доступности туристской среды. «Социальный кодекс РК» [15] закрепил право граждан с инвалидностью на равный доступ к услугам, а Закон «О туристской деятельности в Республике Казахстан» предусматривает обязательное создание условий для путешествий маломобильных граждан [9]. По данным Министерства труда и социальной защиты, в Казахстане проживает около 738,9 тыс. человек с инвалидностью, из которых 84,9 тыс. – дети. Из более чем 230 тыс. объектов социальной инфраструктуры страны адаптированы 22 777 (примерно 10 %) – в основном в сферах здравоохранения, образования и культуры [4]. Тем не менее, лишь около 42,9 тыс. объектов имеют приспособления для лиц с ограниченной мобильностью (тактильные дорожки, пандусы, звуковые сигналы и т.д.), и только 23 тыс. объектов обеспечивают доступ для пользователей инвалидных кресел. Таким образом, несмотря на наличие нормативной базы, практическая реализация остается ограниченной и требует системного подхода [2].

Для выявления сильных и слабых сторон, а также возможностей и угроз проведен SWOT-анализ. Сильными сторонами Казахстана являются наличие законодательных основ, государственная поддержка программ по инклюзии, растущее внимание к устойчивому развитию и развитие цифровых сервисов в туризме. Слабыми

сторонами выступают низкая степень адаптации инфраструктуры, недостаточная квалификация персонала и слабая статистическая база по сегменту туристов с инвалидностью [18]. Возможности связаны с ростом общего турпотока – в 2023 году Казахстан посетили 9,2 млн иностранных туристов, что на 47 % больше, чем в 2022 г. – и развитием цифровых решений (виртуальные туры, адаптивные маршруты, онлайн-гиды) [4]. Основными угрозами остаются высокая стоимость адаптации, низкая осведомленность бизнеса и отсутствие межведомственной координации при реализации политики доступного туризма.

Вместе с тем отмечены положительные кейсы. Например, в Туркестане введены аудиогиды и тактильные карты для слабовидящих туристов, в Алматы реализуются пилотные турпакеты для колясочников, разработанные совместно с НПО. В музеях Казахстана внедряются аудиоописания

и адаптированные маршруты для посетителей с нарушением зрения [8].

Сравнительный анализ международного опыта показал, что в странах ЕС и Южной Кореи развитие инклюзивного туризма поддерживается государственными субсидиями и системой обязательной сертификации объектов. Например, в Южной Кореи свыше 95 % общественных зданий соответствуют стандартам безбарьерной среды [19], а в странах ЕС более 70 % туристских объектов сертифицированы по стандарту «Accessible Tourism for All» [14]. В Казахстане этот показатель пока не превышает 10-12 % [20], что указывает на необходимость масштабирования международных практик. Однако наблюдается положительная динамика – в первой половине 2025 года страну уже посетили 7,5 млн иностранных туристов, и растущий интерес к культурным и религиозным маршрутам делает вопрос доступности особенно актуальным [4].

Таблица 1 – Уровень адаптации туристской инфраструктуры по регионам Казахстана (2024 г.) (разработано автором по данным Министерства туризма и спорта) [20]

Регион	Количество обследованных объектов	Адаптированные (% от общего числа)	Частично адаптированные (%)	Неадаптированные (%)
Астана	120	52	33	15
Алматы	214	48	38	14
Туркестанская обл.	156	41	37	22
Восточно-Казахстанская обл.	97	34	42	24
Мангистауская обл.	68	23	45	26
Северо-Казахстанская обл.	56	25	39	36
Среднее по Казахстану		38	39	23

Как видно из таблицы 1, несмотря на рост внимания к проблеме инклюзивности, уровень доступности туристской инфраструктуры в Казахстане остается на стадии становления. По данным мониторинга Министерства туризма и спорта РК (2024 г.) лишь около 38 % объектов туристской инфраструктуры (гостиницы, музеи, центры обслуживания, аэропорты) частично адаптированы под нужды людей с особыми потребностями [20].

Основными барьерами для участия в туристской деятельности остаются физическая недоступность инфраструктуры (67 %), недостаточная информированность (52 %) и высокая стоимость специализированных туров (39 %) Физическая недоступность инфраструктуры остается наиболее распространенным препятствием для участия людей с ограниченными возможностями в туризме. Казахстанские НПО и экспертные от-

четы указывают на нехватку пандусов, лифтов и адаптированных туалетов, а также на сложность навигации в общественных местах и туристских достопримечательностях. Существенным препятствием является недостаточная осведомленность путешественников о доступных маршрутах и услугах, поскольку данные часто фрагментированы, не обновляются и представлены в удобном для пользователя формате. Международные исследования ЮНВТО также подчеркивают, что отсутствие стандартизированной информации снижает вероятность поездок. Высокая стоимость специализированных услуг и оборудования остается существенным сдерживающим фактором, о чем свидетельствуют наблюдения казахстанских НПО, которые отмечают, что адаптированные туристские продукты часто разрабатываются в индивидуальном порядке и требуют дополни-

тельных затрат. Эти барьеры в совокупности снижают туристскую активность среди людей с ограниченными возможностями и препятствуют развитию устойчивого и инклюзивного туризма в Казахстане. В последние годы наблюдается рост количества инициатив по созданию безбарьерной среды, поддерживаемых местными управлени-

ями и бизнесом. К примеру, в Туркестанской области реализуется проект «Turkestan Inclusive Travel», в рамках которого до конца 2025 года планируется адаптация 25 туристских объектов, включая мавзолей Ходжи Ахмеда Ясауи, этнопарк «Керуен-сарай» и отели средней категории (таблица 2) [21].

Таблица 2 – Основные программы и проекты по развитию инклюзивного туризма в Казахстане (разработано автором) [21]

Название проекта	Регион	Срок реализации	Ключевые меры	Ответственные организации
Turkestan Inclusive Travel	Туркестанская обл.	2023-2025	Адаптация маршрутов и объектов	Акимат Туркестанской обл., МТС РК
Dostupnyi Kazakhstan	Алматы, Астана	2022-2026	Создание единого реестра доступных объектов	Ассоциация туризма Казахстана
Qolda	Восточный Казахстан	2023-2027	Обучение персонала и создание адаптированных туров	НПО «Болашак»
Inclusive Nomads	Мангистауская обл.	2024-2026	Развитие безбарьерных пляжей и эко-маршрутов	Туроператор «KZ Travel»

Анализ трендов 2020-2025 гг. показывает три ключевые тенденции. Рост вовлеченности бизнеса – крупные отели и туроператоры начинают включать инклюзивные услуги в стандартный пакет. Цифровизация информации – появление

онлайн-карт и мобильных приложений (например, Accessible Kazakhstan.kz) с отметками доступных объектов. Институциональное признание – включение вопросов безбарьерного туризма в госпрограммы развития регионов (рисунок 1).

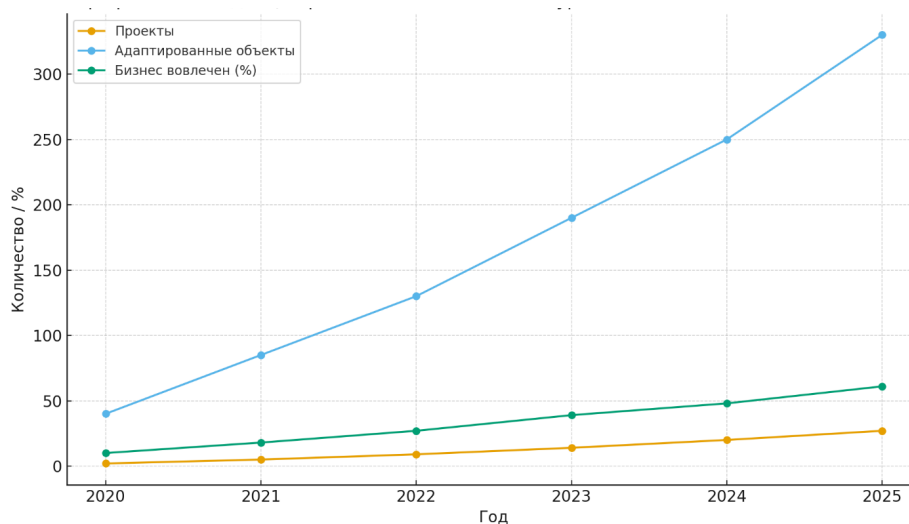

Рисунок 1 – Тенденции развития инклюзивного туризма в Казахстане (2020-2025 гг.) (разработано автором на основе анализа трендов 2020-2025 гг.) [21]

Результаты исследования показывают, что Казахстан обладает значительным потенциалом для развития инклюзивного туризма. Сформирована нормативная и институциональная база, растет внимание государства и бизнеса к теме социальной инклюзии. Однако существующие пробелы – низкий уровень адаптации инфраструктуры, недостаточная подготовка кадров и слабая интеграция международных стандартов – требуют комплексного подхода к их решению. Реализация системной политики, включающей экономические стимулы, цифровые решения и обучение персонала, позволит Казахстану занять лидирующие позиции в регионе по развитию доступного туризма.

Казахстан находится на этапе активного становления инклюзивного туризма, при этом потенциал развития высок, особенно в культурных и паломнических центрах. Основными барьерами остаются инфраструктурные и информационные ограничения. Намечилась положительная динамика в реализации региональных проектов и взаимодействии государства, НПО и частного сектора. Туркестанская область демонстрирует высокий потенциал стать пилотным регионом по развитию инклюзивного туризма.

Обсуждение. Результаты исследования показали, что Казахстан в последние годы демонстрирует устойчивое движение к формированию инклюзивной туристской среды, однако темпы развития остаются неравномерными по регионам. Наибольшие успехи наблюдаются в городах Астана и Алматы, где высока концентрация инвестиций, образовательных центров и гостиниц международного уровня. В то же время в северных и западных регионах наблюдается отставание по показателям адаптации инфраструктуры – менее 30 % объектов отвечают базовым стандартам доступности [21].

Главным фактором, сдерживающим развитие, остается инфраструктурный разрыв. Большинство историко-культурных объектов не имеют пандусов, тактильных плиток, адаптированных санузлов и указателей шрифтом Брайля. Особенно это касается объектов, находящихся под охраной ЮНЕСКО, где архитектурная аутентичность ограничивает возможности физической реконструкции [11]. Поэтому необходимо внедрение инновационных решений мягкой адаптации, таких как переносные подъемники, виртуальные экскурсии и аудиогиды с навигацией для незрячих.

Второй важный аспект – человеческий фактор. Недостаточная подготовка персонала в сфере туризма к работе с людьми с особыми потребностями снижает качество обслуживания и до-

верие туристов. По данным опроса, лишь 27 % работников туристической индустрии проходили специальное обучение по вопросам инклюзивного сервиса [22]. Это требует системной реформы в области профессионального образования и сертификации кадров. Следует включить дисциплины «Инклюзивный туризм» и «Обслуживание посетителей с особыми потребностями» в программы колледжей и вузов, готовящих специалистов по туризму и гостиничному делу.

Отдельного внимания заслуживает цифровизация инклюзивного туризма. Создание платформ, подобных *AccessibleKazakhstan.kz*, должно быть продолжено и интегрировано в национальную систему *eGov*. Необходимо разработать единую интерактивную карту доступных объектов, где каждый пользователь сможет проверить инфраструктуру по категориям инвалидности (опорно-двигательные, зрительные, слуховые нарушения). Опыт таких платформ уже доказал эффективность – например, в Польше и Южной Корее они стали частью национальных туристских порталов [23].

С точки зрения государственной политики, ключевым шагом должно стать введение стандарта «Доступный объект туризма». Он может стать обязательным критерием при сертификации отелей и музеев, аналогично требованиям экологической устойчивости (экомаркировке). Подобная практика уже действует в Испании и Канаде, где государственная поддержка предприятий, адаптирующих объекты, осуществляется через налоговые льготы и гранты [12].

Предложения по совершенствованию инклюзивного туризма в Казахстане.

Нормативно-правовые меры:

- включение требований по доступности в Государственные программы;

- введение обязательной сертификации «доступных объектов» и создание государственного реестра;

- поддержка адаптационных проектов через грантовое финансирование и субсидии.

Кадровое развитие:

- разработка образовательных стандартов по инклюзивному сервису;

- проведение регулярных тренингов и аттестация персонала туробъектов;

- партнерство с НПО, работающими с людьми с инвалидностью, для проведения практических семинаров.

Цифровизация и информирование:

- создание национальной платформы и мобильного приложения для инклюзивных маршрутов;

– развитие системы отзывов и рейтингов доступных объектов;

– продвижение концепции «умных городов» с интеграцией безбарьерных сервисов для туристов.

Международное сотрудничество:

– привлечение опыта ENAT (European Network for Accessible Tourism) и UNWTO к разработке казахстанских стандартов;

– участие в программах Erasmus+ для обмена опытом между университетами и туристскими организациями.

В долгосрочной перспективе развитие инклюзивного туризма будет способствовать не только социальной интеграции людей с инвалидностью, но и диверсификации туристского продукта Казахстана, расширению рынка услуг, а также формированию позитивного международного имиджа страны как инклюзивного направления.

Заключение. Результаты исследования показали, что развитие туризма для людей с особыми потребностями в Казахстане находится на стадии активного становления. Несмотря на позитивные тенденции – рост числа инклюзивных проектов, повышение внимания государства и частного сектора – системные барьеры по-прежнему сдерживают развитие отрасли. Ключевыми из них остаются инфраструктурная недоступность, недостаток подготовки и низкий уровень цифровизации туристских сервисов.

Анализ региональных данных выявил, что наиболее высокий уровень адаптации инфраструктуры наблюдается в городах Астана, Алматы и Туркестан, где активно внедряются программы по безбарьерной среде и создаются инклюзивные туристские маршруты. Однако в большинстве областей уровень доступности остается ниже 50 %, что требует дополнительных мер государственной поддержки и межсекторального взаимодействия.

Тем не менее необходимо отметить, что Казахстан демонстрирует устойчивый рост интереса к инклюзивному туризму, особенно в рамках национальных и региональных программ развития туризма. Цифровые решения (мобильные приложения, виртуальные туры, онлайн-карты доступности) становятся важным инструментом повышения инклюзии. Однако уровень подго-

товки персонала и осведомленность бизнеса о стандартах инклюзивности пока недостаточны, что ограничивает качество предоставляемых услуг.

Практические рекомендации:

Для государства:

1. Разработать и внедрить национальный стандарт доступности туристской инфраструктуры, основанный на международных нормах (UNWTO, ISO 21902).

2. Усилить контроль за соблюдением требований безбарьерной среды при проектировании и лицензировании туристских объектов.

3. Поддерживать создание цифровых платформ, интегрирующих информацию о доступных маршрутах и услугах для людей с инвалидностью.

Для бизнеса:

1. Внедрять практики инклюзивного обслуживания, включая обязательное обучение сотрудников принципам взаимодействия с туристами с особыми потребностями.

2. Инвестировать в адаптацию инфраструктуры и в разработку специализированных продуктов (например, туров для людей с нарушением слуха, зрения, опорно-двигательного аппарата).

3. Сотрудничать с НПО и экспертами по вопросам инклюзии для проведения независимого аудита доступности.

Для неправительственных организаций (НПО):

1. Участвовать в мониторинге состояния доступности объектов и общественного контроля за реализацией государственных программ.

2. Организовывать образовательные кампании, направленные на формирование культуры инклюзивного туризма среди населения.

3. Продвигать инициативы по международному обмену опытом, вовлекая Казахстан в глобальные сети инклюзивного туризма.

Таким образом, развитие инклюзивного туризма требует комплексного подхода, сочетающего нормативное регулирование, цифровые инновации и социальную ответственность бизнеса. Реализация предложенных мер позволит Казахстану приблизиться к модели устойчивого и гуманного туризма, доступного для всех категорий граждан.

Список литературы

- 1 Eisazadeh A. Accessibility is a Central Element of Any Responsible and Sustainable Tourism Policy. // Proceedings of UNITWIN Conference. – KU Leuven, 2019. – pp. 245-253.
- 2 Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1200002050> (дата обращения: 06.12.2025).
- 3 Об утверждении Национального плана по обеспечению прав и улучшению качества жизни лиц с инвалидностью в Республике Казахстан до 2025 года. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000326> (дата обращения: 06.12.2025).
- 4 Более 22,7 тыс. объектов адаптировано для лиц с инвалидностью в Казахстане. <https://www.gov.kz/memleket/entities/enbek/press/news/details/927368>.
- 5 «Безбарьерная» среда в стране полна серьезных барьеров для людей с особыми потребностями. <https://ranking.kz/reviews/industries/bezbarernaya-sreda-v-strane-polna-seryoznyh-barerov-dlya-lyudey-s-osobymi-potrebnostyami.html> (дата обращения: 07.11.2025).
- 6 Inclusiveness and Accessibility on the Path to a Progressive Society. <https://unsdg.un.org/latest/stories/inclusiveness-and-accessibility-path-progressive-society> (дата обращения: 07.11.2025).
- 7 Фонд «Халык» поддержал проект «Инклюзивный туризм» Центра социальных инклюзивных программ города Алматы (ЦИСП). <https://halykfund.com/ru/fond-halyk-podderzhal-proekt-inkluzivnyj-turizm-centra-socialnyh-inkluzivnyh-programm-goroda-almaty-csip/> (дата обращения: 07.11.2025).
- 8 Kastenholz E., Eusébio C., Figueiredo E. Contributions of tourism to social inclusion of persons with disability // *Disability & Society*. – 2015. – №30(8). – pp. 1259–1281. DOI: 10.1080/09687599.2015.1075868
- 9 О туристской деятельности в Республике Казахстан. https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z010000211_ (дата обращения: 07.11.2025).
- 10 The museums of Kazakhstan have become more accessible to persons with disabilities with the UNDP support. <https://www.undp.org/kazakhstan/press-releases/museums-kazakhstan-have-become-more-accessible-persons-disabilities-undp-support> (дата обращения: 07.11.2025).
- 11 World Tourism Day 2016: Promoting Universal Accessibility. <https://www.untourism.int/world-tourism-day-2016#:~:text=For%20this%20year's%20World%20Tourism,of%20different%20cultures%20and%20traditions> (дата обращения: 07.11.2025).
- 12 ENAT Annual Report 2023. – Текст : электронный // ENAT: European Network for Accessible Tourism non-profit association. – URL: <https://www.accessibletourism.org/resources/enat-annual-report-2023.pdf> (дата обращения: 07.11.2025).
- 13 Darvishmotevali M. Green HRM, environmental awareness and green behaviors: The moderating role of servant leadership // *Tourism Management*. – 2022. – Vol. 92. – Art. 281. DOI: 10.1016/j.tourman.2021.104401.
- 14 Buhalis D. Accessible Tourism: Concepts and Issues // *Tourism Planning and Development*. – 2011. – Vol. 8(4). – pp. 467-470. DOI: <https://doi.org/10.1080/21568316.2011.603886>.
- 15 Социальный кодекс Республики Казахстан. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2300000224#z3395> (дата обращения: 06.12.2025).
- 16 Korbiel K., Gmyrek K., Kruczek Z. A Review of Research on Inclusive Tourism: Clusters of Thematic Links and Research Gaps // *Sustainability*. – 2025. – Vol. 17(14). – Art. 6521. DOI: 10.3390/su17146521.
- 17 Accessible Tourism: European Commission calls for commitment. <https://www.edf-feph.org/accessible-tourism-european-commission-calls-for-commitment/> (дата обращения: 07.11.2025).
- 18 Шаламова А.Н. Правовое регулирование социальной сферы как путь утверждения социальной государственности (на примере Республики Казахстан) // *Вестник Восточно-Сибирского института МВД России*. – 2020. – №1(92). – С. 39-47.
- 19 Lim J.-E. Understanding the Discrimination Experienced by Customers with Disabilities in the Tourism and Hospitality Industry: The Case of Seoul in South Korea // *Sustainability*. – 2020. – №12. – Art. 7328. DOI: 10.3390/su12187328.
- 20 Отчет о деятельности Управления туризма города Алматы за 11 месяцев 2024 года. <https://www.gov.kz/memleket/entities/almaty/press/article/details/203197?lang=ru> (дата обращения: 07.11.2025).
- 21 В Туркестанской области применяют новые подходы в развитии туризма. <https://www.gov.kz/memleket/entities/ontustik/press/news/details/966426?lang=ru> (дата обращения: 07.11.2025).
- 22 Tourism Satellite Account of the Republic of Kazakhstan (2023). – Текст : электронный // Bureau of national statistics agency for strategic planning and reforms of the Republic of Kazakhstan. – URL: <https://stat.gov.kz/en/industries/economy/national-accounts/publications/368248/> (дата обращения: 07.11.2025).
- 23 New Toolkit Urges Tourism Businesses in Belfast To Embrace Inclusivity. <https://www.accessibletourism.org/?i=enat.en.news.2370> (дата обращения: 07.11.2025).

References

- 1 Eisazadeh A. Accessibility is a Central Element of Any Responsible and Sustainable Tourism Policy. // Proceedings of UNITWIN Conference. – KU Leuven, 2019. – pp. 245-253.
- 2 Strategija «Kazakhstan-2050»: novyj politicheskij kurs sostojavshegosja gosudarstva. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1200002050> (data obrashhenija: 06.12.2025).
- 3 Ob utverzhenii Nacional'nogo plana po obespecheniju prav i uluchsheniju kachestva zhizni lic s invalidnost'ju v Respublike Kazakhstan do 2025 goda. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000326> (data obrashhenija: 06.12.2025).
- 4 Bolee 22,7 tys. ob#ektov adaptirovano dlja lic s invalidnost'ju v Kazahstane. <https://www.gov.kz/memleket/entities/enbek/press/news/details/927368>.
- 5 «Bezbar'ernaja» sreda v strane polna ser'joznyh bar'erov dlja ljudej s osobymi potrebnostjami. <https://ranking.kz/reviews/industries/bezbarernaya-sreda-v-strane-polna-seryoznyh-barerov-dlya-lyudey-s-osobymi-potrebnostyami.html> (data obrashhenija: 07.11.2025).

- 6 Inclusiveness and Accessibility on the Path to a Progressive Society. <https://unsdg.un.org/latest/stories/inclusiveness-and-accessibility-path-progressive-society> (data obrashhenija: 07.11.2025).
- 7 Fond «Halyk» podderzhal proekt «Inkluzivnyj turizm» Centra social'nyh inkluzivnyh programm goroda Almaty (CSIP). <https://halykfund.com/ru/fond-halyk-podderzhal-proekt-inkluzivnyj-turizm-centra-socialnyh-inkluzivnyh-programm-goroda-almaty-csip/> (data obrashhenija: 07.11.2025).
- 8 Kastenholz E., Eusébio C., Figueiredo E. Contributions of tourism to social inclusion of persons with disability // *Disability & Society*. – 2015. – №30(8). – pp. 1259–1281. DOI: 10.1080/09687599.2015.1075868
- 9 O turistskoj dejatel'nosti v Respublike Kazahstan. https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z010000211_ (data obrashhenija: 07.11.2025).
- 10 The museums of Kazakhstan have become more accessible to persons with disabilities with the UNDP support. <https://www.undp.org/kazakhstan/press-releases/museums-kazakhstan-have-become-more-accessible-persons-disabilities-undp-support> (data obrashhenija: 07.11.2025).
- 11 World Tourism Day 2016: Promoting Universal Accessibility. <https://www.untourism.int/world-tourism-day-2016#:~:text=For%20this%20year's%20World%20Tourism,of%20different%20cultures%20and%20traditions> (data obrashhenija: 07.11.2025).
- 12 ENAT Annual Report 2023. – Tekst: jelektronnyj // ENAT: European Network for Accessible Tourism non-profit association. – URL: <https://www.accessibletourism.org/resources/enat-annual-report-2023.pdf> (data obrashhenija: 07.11.2025).
- 13 Darvishmotevali M. Green HRM, environmental awareness and green behaviors: The moderating role of servant leadership // *Tourism Management*. – 2022. – Vol. 92. – Art. 281. DOI: 10.1016/j.tourman.2021.104401.
- 14 Buhalis D. Accessible Tourism: Concepts and Issues // *Tourism Planning and Development*. – 2011. – Vol. 8(4). – pp. 467-470. DOI: <https://doi.org/10.1080/21568316.2011.603886>.
- 15 Social'nyj kodeks Respubliki Kazahstan. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2300000224#z3395> (data obrashhenija: 06.12.2025).
- 16 Korbiel K., Gmyrek K., Kruczek Z. A Review of Research on Inclusive Tourism: Clusters of Thematic Links and Research Gaps // *Sustainability*. – 2025. – Vol. 17(14). – Art. 6521. DOI: 10.3390/su17146521.
- 17 Accessible Tourism: European Commission calls for commitment. <https://www.edf-feph.org/accessible-tourism-european-commission-calls-for-commitment/> (data obrashhenija: 07.11.2025).
- 18 Shalamova A.N. Pravovoe regulirovanie social'noj sfery kak put' utverzheniya social'noj gosudarstvennosti (na primere Respubliki Kazahstan) // *Vestnik Vostochno-Sibirskogo instituta MVD Rossii*. – 2020. – №1(92). – S. 39-47.
- 19 Lim J.-E. Understanding the Discrimination Experienced by Customers with Disabilities in the Tourism and Hospitality Industry: The Case of Seoul in South Korea // *Sustainability*. – 2020. – №12. – Art. 7328. DOI: 10.3390/su12187328.
- 20 Otchet o dejatel'nosti Upravlenija turizma goroda Almaty za 11 mesjacev 2024 goda. <https://www.gov.kz/memleket/entities/almaty/press/article/details/203197?lang=ru> (data obrashhenija: 07.11.2025).
- 21 V Turkestanskoj oblasti primenjajut novye podhody v razvitii turizma. <https://www.gov.kz/memleket/entities/ontustik/press/news/details/966426?lang=ru> (data obrashhenija: 07.11.2025).
- 22 Tourism Satellite Account of the Republic of Kazakhstan (2023). – Tekst: jelektronnyj // Bureau of national statistics agency for strategic planning and reforms of the Republic of Kazakhstan. – URL: <https://stat.gov.kz/en/industries/economy/national-accounts/publications/368248/> (data obrashhenija: 07.11.2025).
- 23 New Toolkit Urges Tourism Businesses in Belfast To Embrace Inclusivity. <https://www.accessibletourism.org/?i=enat.en.news.2370> (data obrashhenija: 07.11.2025).

<p>Хат-хабарларға арналған автор (бірінші автор)</p> <p>Әлікен Дәурен Ғалымұлы, туризм магистрі, Халықаралық туризм және меймандостық университеті, Түркістан қ., Қазақстан, e-mail: aliken.dauren@gmail.com ORCID iD: https://orcid.org/0009-0007-5175-8216</p>	<p>Автор для корреспонденции (первый автор)</p> <p>Аликен Дәурен Ғалымұлы, магистр туризма, Международный университет туризма и гостеприимства, г. Туркестан, Казахстан, e-mail: aliken.dauren@gmail.com ORCID iD: https://orcid.org/0009-0007-5175-8216</p>	<p>The Author for Correspondence (The First Author)</p> <p>Aliken Dauren Galymuly, Master of tourism, International University of Tourism and Hospitality, Turkestan, Kazakhstan, e-mail: aliken.dauren@gmail.com ORCID iD: https://orcid.org/0009-0007-5175-8216</p>
--	--	---

Дата поступления статьи: 07.11.2025

Дата принятия к публикации: 17.12.2025

¹Әлікен Д.Ф. , ²Мадиярова Д.М., ²Ахмедова С.Ж.

¹Халықаралық туризм және меймандостық университеті, Түркістан, Қазақстан

²Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы, Қазақстан

ҚАЗАҚСТАН ҚОНАҚ ҮЙ ИНДУСТРИЯСЫНДА ЕРЕКШЕ ҚАЗЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРДІ ИНТЕГРАЦИЯЛАУ: ТЕОРИЯ МЕН ТӘЖІРИБЕ

Әлікен Дәурен Ғалымұлы, Мадиярова Диана Макаевна,
Ахмедова Салтанат Жолдасбековна

Қазақстан қонақ үй индустриясында ерекше қажеттіліктері бар қызметкерлерді интеграциялау: теория мен тәжірибе

Аңдатпа. Бұл мақала Қазақстанның қонақ үй индустриясындағы ерекше қажеттіліктері бар қызметкерлердің интеграциясын кешенді зерттеуге арналған. Зерттеу әртүрлілікті басқаруға, тең мүмкіндіктерге және ұйымдастырушылық әділеттілікке теориялық тәсілдерді жүйелі түрде талдайды және олардың қонақжайлылық индустриясындағы практикалық әлеуетін қарастырады. Қонақ үй компанияларындағы қазіргі тәжірибелерді салыстырмалы талдау негізінде қолданыстағы инклюзивті HR басқару модельдерінің күшті және әлсіз жақтары анықталды. Зерттеудің эмпирикалық бөлігіне әлеуметтік бейімделу деңгейін, жұмысқа тартылу сипаттамаларын және ерекше қажеттіліктері бар қызметкерлердің кәсіби даму факторларын бағалауға мүмкіндік беретін сауалнама және сұхбат деректерін талдау кіреді. Ұлттық тәжірибені Еуропалық Одақ пен Америка Құрама Штаттарындағы тәжірибелермен салыстыру бізге одан әрі дамытуды қажет ететін негізгі институционалдық және реттеуші салаларды анықтауға мүмкіндік берді. Алынған нәтижелер инклюзияға кедергі келтіретін негізгі кедергілерді анықтайды және адами капиталды дамытуға және туризм индустриясының әлеуметтік жауапкершілігін арттыруға бағытталған қонақ үй индустриясы мен мемлекеттік органдар үшін тәжірибеге бағытталған ұсыныстарды тұжырымдайды.

Түйін сөздер: мүмкіндігі шектеулі адамдар, ерекше қажеттілігі бар қызметкерлер, инклюзивті туризм, қолжетімді жұмыс орны, әлеуметтік жауапкершілік.

Aliiken Dauren Galymuly, Madiyarova Diana Makaevna, Akhmedova Saltanat Zholdasbekovna
Integration of employees with special needs in the hotel industry of Kazakhstan: theory and practice

Abstract. This article is devoted to a comprehensive study of the integration of employees with special needs in the Kazakhstan hotel industry. The study systematically analyzes theoretical approaches to diversity management, equal opportunity, and organizational justice, and examines their practical potential in the hospitality industry. Based on a comparative analysis of current practices in hotel companies, the strengths and weaknesses of existing inclusive HR management models are identified. The empirical part of the study includes an analysis of survey and interview data, allowing us to assess the level of social adaptation, work engagement characteristics, and factors in the professional development of employees with special needs. Comparing national experience with practices in the European Union and the United States allowed us to identify key institutional and regulatory areas requiring further development. The obtained results identify the main barriers to inclusion and formulate practice-oriented recommendations for the hotel industry and government agencies aimed at developing human capital and enhancing the social responsibility of the tourism industry.

Key words: persons with disabilities, employees with special needs, inclusive tourism, accessible workplace, social responsibility.

Аликен Даурен Галымұлы, Мадиярова Диана Макаевна,
Ахмедова Салтанат Жолдасбековна

Интеграция сотрудников с особыми потребностями в гостиничной индустрии Казахстана: теория и практика

Аннотация: Статья посвящена комплексному исследованию процессов интеграции сотрудников с особыми потребностями в гостиничной индустрии Казахстана. В рамках исследования системно проанализированы теоретические подходы к управлению разнообразием, обеспечению равных возможностей и организационной справедливости, а также рассмотрен их практический потенциал в сфере гостеприимства. На основе сравнительного анализа современных практик в гостиничных предприятиях выявлены сильные и слабые стороны существующих моделей инклюзивного управления персоналом. Эмпирическая часть исследования включает анализ данных опросов и интервью, позволяющих оценить уровень социальной адаптации, особенности трудовой вовлеченности и факторы профессионального развития сотрудников с особыми потребностями. Сопоставление национального опыта с практиками Европейского союза и США позволило определить ключевые институциональные и нормативные направления, требующие дальнейшего развития. Полученные результаты выявляют основные барьеры инклюзии и формируют практико-ориентированные рекомендации для гостиничного бизнеса и органов государственного управления, направленные на развитие человеческого капитала и повышение социальной ответственности туристской отрасли.

Ключевые слова: люди с ограниченными возможностями, сотрудники с особыми потребностями, инклюзивный туризм, доступное рабочее место, социальная ответственность.

Кіріспе. Қазақстан қонақ үйлеріндегі ерекше қажеттіліктері бар қызметкерлерді интеграциялау үдерісі бірнеше негізгі ережелерге сүйенеді. Біріншіден, әртүрлілікті басқару қағидасы маңызды. Бұл қағида ұйымға әртүрлі әлеуметтік топтардан келген қызметкерлерді тиімді тартуға және олардың потенциалын толық пайдалануға мүмкіндік береді [1, 2]. Екіншіден, тең мүмкіндіктер қағидасы жүзеге асырылуы тиіс, яғни барлық қызметкерлерге, оның ішінде ерекше қажеттіліктері бар адамдарға, бірдей жұмысқа орналасу және кәсіби дамуға тең мүмкіндік берілуі қажет [3, 4]. Үшіншіден, ұйымдық әділеттілік қағидасы қызметкерлер арасындағы әділдік пен сенімділікті қамтамасыз етеді, бұл олардың жұмысқа деген мотивациясын арттырады және жалпы қызмет сапасына оң әсер етеді [5, 6]. Сонымен қатар, қолжетімді жұмыс орындарын қамтамасыз ету және қоғамдық жауапкершілік қағидалары да негізгі талаптарға жатады [7, 8]. Жалпы, осы негізгі ережелердің үйлесімді қолданылуы қонақ үйлерде ерекше қажеттіліктері бар қызметкерлердің толыққанды интеграциялануын қамтамасыз етеді және бизнес субъектілерінің әлеуметтік жауапкершілігін арттырады [9, 10]. Заманауи қонақ үй индустриясы әлемдік экономиканың ең қарқынды дамып келе жатқан салаларының бірі болып табылады. Қонақ үй бизнесі тек елдердің жалпы ішкі өнімге (ЖІӨ) елеулі үлес қосып қана қоймай, сонымен қатар бүкіл әлем бойынша миллиондаған жұмыс орындарын құратын маңызды жұмыс беруші [11]. Жаһандану мен бәсекелестің күшею жағдайында тек ұсынылатын қызметтердің сапасын ғана емес, сонымен қатар адам капиталының

дамуына және инклюзивті корпоративтік мәдениетті қалыптастыруға бағытталған қонақ үй кәсіпорындарының әлеуметтік саясаты да шешуші маңызға ие [12]. ХХІ ғасырда бизнестің әлеуметтік жауапкершілігінің өзекті бағыттарының бірі – ерекше қажеттіліктері бар қызметкерлерді еңбек қатынастарына интеграциялау болып табылады. Халықаралық еңбек ұйымының деректері бойынша, әлем халқының 16 %-ында әртүрлі деңгейдегі мүгедектер бар, алайда олардың тек аз бөлігі ресми еңбек нарығына қосылған [13]. Қонақ үй индустриясында бұл мәселе ерекше мәнге ие, өйткені қонақ үйлер туристер мен саяхатшыларға қызмет көрсету орнынан бөлек, әртүрлі халық топтарының әлеуметтік бейімделуі мен кәсіби дамуы үшін «алаң» ретінде де қызмет атқарады [14].

Зерттеудің өзектілігі бірнеше факторлармен түсіндіріледі. Біріншіден, тұрақты даму принциптері мен әлеуметтік инклюзияның өсуі қонақ үй бизнесінен басқару тәжірибесін жаңа сын-қатерлерге бейімдеуді талап етеді [15]. Екіншіден, ерекше қажеттіліктері бар адамдарды қонақ үй қызметіне интеграциялау стратегиялық ресурс ретінде қарастырылуы мүмкін: әртүрлі әлеуметтік топтарды ұжымға қосу инновациялық әлеуеттің өсуіне, қонақ үйдің беделін нығайтуға және тұтынушылардың адалдығын қалыптасыруға ықпал етеді [16]. Үшіншіден, Қазақстан үшін бұл мәселе ерекше маңызды себебі ерекше қажеттіліктері бар адамдардың жұмыспен қамтылу деңгейі мемлекеттік квоталар мен нормативтік-құқықтық база болуына қарамастан төмен болып қалуда [17].

Теориялық шолу. Инклюзия ұғымы және мүгедектігі бар адамдардың жұмыспен

қамтылуы. Еңбек қатынастарындағы инклюзия, яғни физикалық, менталдық немесе әлеуметтік ерекшеліктеріне қарамастан барлық әлеуметтік топтарды тең негізде еңбек нарығына тарту процесі ретінде түсіндіріледі [14]. Мүгедектердің құқықтары туралы конвенцияға сәйкес мемлекеттер ерекше қажеттіліктері бар жандар үшін жұмыспен қамтуға қолжетімділікті қамтамасыз етіп, кемсітушілік кедергілерді жоюға және арнайы жағдайлар жасауға міндетті [15].

Қонақ үй индустриясы контекстінде қызметкерлердің инклюзиясы екі қырлы сипатқа ие: бір жағынан, бұл әлеуметтік әділеттілік мәселесі болса, екінші жағынан, қонақ үйлердің бәсекеге қабілеттілігін арттырудың құралы болып табылады [16]. Заманауи зерттеулер персоналдың алуан түрлілігінің қызмет көрсету сапасына, ұйымның инновациялық әлеуетіне және оның беделіне оң ықпал ететінін дәлелдейді [18].

Қонақ үй индустриясына интеграцияның теориялық негіздері.

Қонақ үй бизнесіндегі инклюзивті менеджмент бірнеше негізгі теорияларға сүйенеді:

– Әр алуандылықты басқару теориясы (Diversity Management Theory). 1980 жылдары АҚШ-та қалыптасқан бұл теория әртүрлі әлеуметтік және физикалық сипаттамалары бар қызметкерлердің болуы ұйымның инновациялық әлеуетін арттыратынын дәлелдейді [2].

– Тең мүмкіндіктер теориясы (Equal Opportunity Theory). Бұл теория барлық қызметкерлерге жұмысқа орналасу мен мансаптық өсу үшін тең жағдай жасау қажеттігін алға тартады [3].

– Ұйымдық әділеттілік теориясы (Organizational Justice Theory). Бұл теория тұрғысынан ұжымдағы міндеттер мен ресурстарды әділ бөлу қызметкерлердің сенімін қалыптастырып, жалпы тиімділікті арттырады [5].

Бұл тәсілдерді қонақ үй бизнесінде қолдану тең жағдайлар жасауға, инфрақұрылымды бейімдеуге және толеранттылыққа негізделген корпоративтік мәдениетті қылыптастыруға бағытталған HR-стратегияларды әзірлеуді талап етеді.

Халықаралық зерттеулер мен тәжірибе. Бірқатар шетелдік зерттеулер мүгедектігі бар қызметкерлерді интеграциялаудың қонақ үй бизнесінің тиімділігіне оң әсер ететінін растайды. Мәселен Darqu және Pegg жүргізген зерттеу инклюзивті тәжірибелерді белсенді енгізген қонақ үйлер брендінің нығаюы мен тұтынушылардың адалдығы есебінен нарықта бәсекелестік артықшылыққа ие болатынын көрсеткен [9].

Hilton, Marriott, Assoc сияқты халықаралық қонақ үй желілері ерекше қажеттіліктері бар

қызметкерлерді жұмысқа орналастыруға және дамытуға бағытталған арнайы корпоративтік бағдарламаларды жүзеге асырады. Бұл бағдарламаларға жұмыс орындарын бейімдеу, тәлімгерлік, әріптестерді оқыту және «инклюзия мәдениетін» дамыту кіреді [10].

Сонымен қатар, зерттеулер мүгедектігі бар қызметкерлердің ұжымдағы қатысуы басқа қызметкерлердің мотивациясына оң ықпал етіп, компанияның әлеуметтік капиталын нығайтатынын дәлелдейді [19].

Қазақстандық теориялық және практикалық контекст. Қазақстанда мүгедектігі бар адамдардың жұмыспен қамтылуы «Мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» және «Халықты жұмыспен қамту туралы» [8] заңдарымен реттеледі. Қолданыстағы заңнамаға сәйкес, жұмыс берушілер ерекше қажеттіліктері бар қызметкерлерді жұмыспен қамту үшін квоталар бөлуге міндетті [8]. Алайда тәжірибе көрсеткендей, қонақ үй саласында бұл норма әлсіз жүзеге асырылады. Бұған кадрларды даярлау деңгейінің төмендігі мен жұмыс орындарының жеткіліксіз бейімделуі себеп болып отыр.

Қазақстандық зерттеуші жүйелі тәсілді әзірлеудің қажеттілігін атап өтті. Ол болашақ мамандарға арналған білім беру бағдарламаларын, жұмыс берушілерді қаржылық қолдауды және бизнестің әлеуметтік жауапкершілігін дамытуды қамтуы тиіс [20].

Осылайша, теориялық шолу ерекше қажеттіліктері бар қызметкерлерді қонақ үй индустриясына интеграциялау тең мүмкіндіктер, ұйымдық әділеттілік және әртүрлілікті басқару концепцияларына сүйенетін көпқырлы процесс екенін көрсетеді. Халықаралық тәжірибе мұндай тәсілдердің тиімділігін дәлелдесе, Қазақстанда оларды белсенді енгізу және бейімдеу қажеттілігі бар.

Зерттеудің мақсаты: халықаралық тәжірибені және Қазақстандағы нақты жағдайларды ескере отырып, ерекше қажеттіліктері бар қызметкерлерді қонақ үй индустриясына интеграциялау ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін кешенді талдау.

Зерттеудің міндеттері:

– инклюзияның теориялық негіздерін және мүгедектігі бар адамдардың жұмыспен қамту ерекшеліктерін қарастыру;

– ерекше қажеттіліктері бар қызметкерлерді қонақ үй бизнесіне интеграциялау бойынша халықаралық тәжірибені талдау;

– Қазақстан қонақ үйлеріндегі инклюзивті жұмыспен қамтылудың қазіргі жағдайы мен даму мүмкіндіктерін бағалау;

– сәтті интеграцияға кедергі келтіретін негізгі мәселелер мен бөгеттерді анықтау;

– қонақ үй индустриясында инклюзивті менеджментті дамыту бойынша тәжірибелік ұсыныстарды қалыптастыру.

Әдістер мен материалдар. Осы зерттеудің әдістемелік негізі сапалы және сандық тәсілдерді қолдануға сүйенеді, бұл ерекше қажеттіліктері бар қызметкерлерді қонақ үй индустриясына интеграциялау процессін жан-жақты қарастыруға мүмкіндік береді. Теориялық база ретінде персоналды басқару, әлеуметтік инклюзия және туризм саласындағы заманауи зерттеушілердің еңбектері пайдаланылды [1, 21]. Деректерді жинаудың негізгі әдістері ғылыми әдебиеттерді, нормативтік-құқықтық құжаттарды және халықаралық және ұлттық ұйымдар ұсынған екінші деңгейлі статистикалық мәліметтерді талдаудың тұрды, оның ішінде Дүниежүзілік туристік ұйым (UNWTO) және Қазақстан Республикасының Статистика комитеті [11, 13, 22].

Эмпирикалық бөлім үшін әлеуметтік зерттеу әдістері қолданылды: Алматы, Астана және Шымкент (үлкен қалаларды алу барысындағы басты себеп, туристер ағыны мен халықаралық стандарттарға сәйкес салынған қонақ үйлер мен мекемелердің орналасуы болды) қалаларындағы қонақ үйлердің жауапты басшылары мен қызметкерлері арасында сауалнама және жартылай құрылымдық сұхбаттар жүргізілді. Бұл әдістер басқарушылық персоналдың инклюзивті тәжірибелер туралы хабардарлық деңгейін анықтауға, сондай-ақ ерекше қажеттіліктері бар қызметкерлердің еңбек процесінде кездесетін нақты кедергілерді айқындауға мүмкіндік берді [14, 15].

Зерттеу үлгісі ретінде орта және ірі сегменттегі қонақ үйлер (3-5 жұлдызды) таңдалды, себебі дәл осы қонақ үйлер әлеуметтік интеграция бағдарламаларын енгізуге ең үлкен әлеуетке ие. Жалпы зерттеуге 50 қызметкер және 15 (әр

қаладан 5 қонақ үйдегі қатысушылар саны) қонақ үй менеджерлері қатысты. Жиналған деректерді талдау үшін салыстырмалы және контент-анализ әдістері, сондай-ақ статистикалық өңдеу әдістері қолданылды, бұл алынған нәтижелерді жүйелендіруге және заңдылықтарды анықтауға мүмкіндік берді.

Осылайша, кешенді әдістемелік тәсілді қолдану зерттеудің сенімділігін және валидтілігін қамтамасыз етіп, Қазақстандағы қонақ үй индустриясында ерекше қажеттіліктері бар қызметкерлерді интеграциялау процесінің қазіргі жағдайы туралы объективті көрініс алуға мүмкіндік береді.

Нәтижелер. Ғылыми әдебиет тұрғысынан, инклюзивті жұмыс тәжірибесі – қонақ үй мәдениетінің ажырамас бөлігіне айналуға. Зерттеулерде туризмде қолжетімділікті арттыру тек клиенттер үшін ғана емес, сонымен бірге ерекше қажеттіліктері бар қызметкерлерді тарту арқылы бәсекелестік артықшылық тудыратыны көрсетілген. Қазақстандық құқықтық база халықаралық стандарттарға үйлесімді. Мысалы:

ҚР Еңбек кодексінің 6-бабы кемсітушілікке тиым салады және еңбекке тең қолжетімділікті қамтамасыз етеді [8].

ҚР Туризм индустриясын дамытудың 2029 жылға дейінгі тұжырымдамасында ерекше қажеттіліктері бар адамдар үшін қызмет көрсету сапасын дамыту басым бағыт ретінде көрсетілген [23].

UNWTO көрсеткендей, туризм секторындағы жұмыспен қамтылғандардың саны жыл сайын өсіп келеді, бірақ ерекше қажеттіліктері бар адамдар үлесі туралы нақты дерек сирек жарияланады. Бұл мәліметтің тапшылығы зерттеудің өзектілігін көрсетеді [11].

Зерттеу нәтижелері Қазақстандағы қонақ-жайлылық индустриясында ерекше қажеттіліктері бар қызметкерлердің интеграциясының қазіргі жағдайын көрсетіп, бар барьерлерді анықтауға мүмкіндік берді.

Сурет 1 – Қазақстан қонақ үйлеріндегі инклюзивті тәжірибелер деңгейі
Ескерту: Сауалнама негізінде авторлар құрастырған

1-ші суретте көрсетілгендей, Қазақстан қонақ үйлерінде инклюзивті тәжірибелердің даму деңгейі біркелкі емес. Біріншіден, менеджерлер мен персоналдың хабардар болуы. Деректерді талдау қонақ үй басшыларының көпшілігі туризм саласында әлеуметтік инклюзияның маңыздылығын түсінетінін көрсетті. Сауалнама нәтижелеріне сәйкес, менеджерлердің 72 %-ы ерекше қажеттіліктері бар қызметкерлерді интеграциялау мәселесі корпоративтік саясаттың бір бөлігіне айналып келе жатқанын атап өтті. Алайда тек 34 % қонақ үйлерде мұндай қызметкерлерді жұмысқа қабылдау және қолдау бойынша нақты бағдарлама бар. Сонымен қатар, тек 18 % респонденттердің қонақ үйлерде жыл сайынғы инклюзия бойынша есеп беру тәжірибесі бар екенін атап өтті, бұл көрсеткіштің төмендігі жүйелі мониторингтің жеткіліксіздігін білдіреді.

Екіншіден, жұмысқа орналасу және мансаптық өсу тәжірибесі. Қызметкерлермен жүргізілген сұхбаттар ерекше қажеттіліктері бар адамдар үшін қолжетімді лауазымдар спектрінің шектеулі болып отырғанын көрсетті. Ерекше қажеттіліктері бар жандардың қажеттіліктеріне сәйкес егер оларда физикалық емес (саңырау немесе мылқау т.с.с) шектеулер кездесетін болса, көбіне ыдыс жуушы, еден жуушы қызметкерлер ретінде жұмысқа алынады. Ал егер жүру қиындықтары кездессе олар физикалық жүктемесі төмен қызметтерге яғни, тіркеу орнының әкімшісі, call-орталық операторы, бухгалтер, брондау маманы ретінде жұмысқа алынады. Бірақ бұл қызметтерде жұмыс жасайтын мамандар Қазақстан қонақ үй индустриясында

өте аз мөлшерді құрайды. Ал басқарушылық лауазымдарға қолжетімділік шектеулі күйінде қалып отыр, бұл белгілі бір дәрежеде стереотиптермен және бейімделген мансаптық өсу бағдарламаларының жоқтығымен байланысты.

Сонымен қатар, оң тәжірибелер де тіркелді. Алматы қаласында «Инклюзивті Алматы» [16] жобасы іске асырылуда. Мұнда ерекше қажеттіліктері бар қызметкерлер біліктілікті арттыру бағдарламаларына қатысады, сондай-ақ ерекше қажеттіліктері бар қонақтармен жұмыс жөніндегі үйлестіруші лауазымын атқарады. Бұдан бөлек, Астана қаласындағы бірқатар 5 жұлдызды ірі қонақ үйлерде мүгедектігі бар қызметкерлерді кадрлық резервке енгізу тәжірибесі байқалды, бұл олардың мансаптық дамуына мүмкіндік береді [20].

Үшіншіден, барьерлер мен қиындықтар. Зерттеу барысында анықталған негізгі барьерлер:

– Корпоративтік бағдарламалардың жетіспеушілігі. Сауалнамаға қатысқан қонақ үйлердің тек 25 %-ы ерекше қажеттіліктері бар қызметкерлерді қолдау саясатын әзірлейді, ал тек 15 %-ында арнайы оқыту тренингтері жүргізіледі.

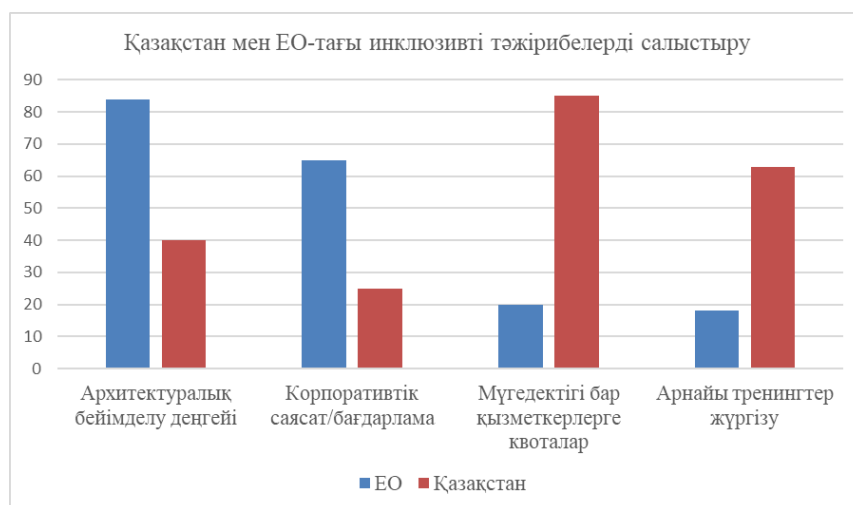
– Стереотиптер мен көзқарастар. Кейбір жұмыс берушілер ерекше қажеттіліктері бар адамдарды «өнімділігі төмен» деп қабылдап, персоналды іріктеу кезінде олардың мүмкіндіктерін шектейді. Бұл әсіресе шағын және орта қонақ үйлерде жиі кездеседі.

– Әріптестердің дайындықсыздығы. Қонақ үй қызметкерлерінің 62 %-ы ерекше қажеттіліктері бар әріптестермен қарым-қатынас жасауға арналған тренингтерден өтпегенін айтты, бұл

ұжым ішіндегі коммуникациялық барьерлерді күшейтеді.

Төртіншіден, қызмет сапасы мен қонақ үй имиджіне әсері. Қиындықтарға қарамастан, сауалнамаға қатысқан тұтынушылардың 63 %-ы ерекше қажеттіліктері бар қызметкер жұмыс жасайтын қонақ үйлерге оң баға берді. Олар қызметкерлердің қонақжайлылығы мен

эмпатия деңгейінің жоғары екенін атап өтті. Сондай-ақ, қонақ үй қонақтарының 41 %-ы мұндай тәжірибені әлеуметтік жауапкершіліктің көрсеткіші ретінде бағалайтынын білдірді. Бұл инклюзивті тәжірибелердің бизнестің әлеуметтік жауапкершілігін арттырып қана қоймай, сонымен қатар нарықта бәсекелік артықшылық қалыптастыратынын дәлелдейді.

Сурет 2 – Қазақстан мен ЕО-тағы инклюзивті тәжірибелерді салыстыру
Ескерту: Сауалнама негізінде авторлар құрастырған

2-ші суретте салыстырмалы талдау және халықаралық тәжірибемен салыстыру көрсеткендей, Еуропа мен Азия-Тынық мұхиты аймағы елдерінің тәжірибесімен салыстырғанда Қазақстан қалыптасу кезеңінде тұр. Егер ЕО елдерінде квоталар енгізу және арнайы бағдарламалар жасау міндетті тәжірибе болса [10], Қазақстанда мұндай бастамалар әлі де нүктелік сипатқа ие. Мысалы, Германия мен Францияда 50-ден астам қызметкері бар ұйымдарға 5 %-дан кем емес мүгедектігі бар адамды жұмысқа қабылдау талабы қойылады [21]. Қазақстанда мұндай нормалар заң жүзінде бар болғанымен, олардың орындалуы әлсіз бақыланады.

Сонымен қатар, зерттеу барысында қазақстандық қонақ үйлерде халықаралық тәжірибені бейімдеу процесі енді ғана басталғаны байқалды.

Мәселен, Accor, Marriott және Hilton желілері жергілікті филиалдарында арнайы «Inclusive Workplace» бағдарламаларын енгізіп, мүгедектігі бар қызметкерлер үшін бейімделген жұмыс орындарын жасап жатыр [19].

Талқылау. Алынған деректер Қазақстан қонақ үйлерінде ерекше қажеттіліктері бар қызметкерлерді интеграциялау мәселесін қолданыстағы теориялық тәсілдер мен халықаралық тәжірибе контекстінде қарастыруға мүмкіндік береді. 1-ші кестеде алты көрсеткіш бойынша (заңнамалық негіздер, мемлекеттік қолдау, корпоративтік тәжірибе, инфрақұрылымдық қолжетімділік, әлеуметтік қабылдау, тәжірибенің тиімділігі) Қазақстанды, ЕО, АҚШ және Азиядағы дамыған Жапония мен Оңтүстік Корея мемлекеттерімен салыстыру көрсетілді.

Кесте 1 – Мүгедектігі бар қызметкерлерді қонақ үй индустриясына интеграциялау тәжірибесінің салыстырмалы талдауы

Аймақ	Қазақстан	ЕО	АҚШ	Азия (Жапония/ Оңтүстік Корея)
Көрсеткіш				
Заңнамалық негіздер	«Мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» заң, квоталар (толық орындалмайды)	Мүгедектерді жұмыспен қамтуға міндетті квоталар; ЕО дискриминацияға қарсы директивалары	Americans with Disabilities Act (ADA), – жұмыс берушілерге қатаң талаптар	Мүгедектерді жұмыспен қамту туралы ұлттық заңдар (Жапония, Корея)
Мемлекеттік қолдау	Шектеулі, аймақтық және компания бастамаларына тәуелді	Жұмыс берушілерге субсидиялар, қайта даярлау бағдарламалары	Мемлекеттік бақылау және талаптарды орындамағаны үшін айыппұлдар	Мемлекеттік қолдау және оқыту бағдарламалары
Корпоративтік тәжірибе	Жекелеген бастамалар («Инклюзивті сервис», Алматы)	Жүйелі HR-стратегиялар, корпоративтік кодекстер	Ірі қонақ үй желілерінде дамыған diversity & inclusion бағдарламалары	Кәсіби қайта даярлауға басымдық
Инфрақұрылымдық қолжетімділік	Қонақ үйлердің тек ~40 %-ы кедергі кедергісіз орта сәйкес	Қонақ үйлердің басым бөлігі қолжетімділік стандарттарына сай	Инфрақұрылым бейімделу деңгейі өте жоғары	Біртіндеп жақсарып келеді (әсіресе мегаполистерде)
Әлеуметтік қабылдау	Стереотиптер сақталған, ақпараттандыру төмен	Жоғары әлеуметтік төзімділік	Құқықтар мен тең мүмкіндіктерге басымдық	Ұжымдық қолдау дәстүрлі түрде бар, бірақ мәдени кедергілер сақталған
Тәжірибенің тиімділігі	Бастапқы кезеңде; оң мысалдар нүктелік сипатта	Жоғары тиімділік, ЕО зерттеулерімен расталған	Инклюзия бәсекелік артықшылық ретінде танылған	Мемлекеттік және корпоративтік бағдарламалардың арқасында тиімділік артып келеді
Ескерту: авторлар құрастырған				

Басқару теорияларымен байланысы. Нәтижелер әртүрлілікті басқару теориясының өзектілігін растайды, онда қызметкерлер арасындағы айырмашылықтардың құндылығы ұйымның стратегиялық артықшылығы ретінде қарастырылады [24]. Қазақстандағы кейбір қонақ үйлердің инклюзивті бағдарламаларды енгізу тәжірибесі мүгедектігі бар қызметкерлердің қатысуы қызмет көрсету сапасын арттырып, компания имиджін жақсартатынын көрсетті [19]. Бұл әртүрлілікті басқару тек әлеуметтік функцияны орындап қана қоймай, сонымен қатар қонақ үйдің бәсекеге қабілеттілігіне тікелей әсер ететінін дәлелдейді.

Сонымен қатар анықталған кедергілер (ұйымдастырушылық, мәдени) тең мүмкіндіктер теориясының шектеулі қолданылуын көрсетеді [25]. Мансаптық өсу бағдарламаларының жеткіліксіздігі мен жұмыс орындарының қолжетімділігінің төмен деңгейі қонақ үй кәсіпорындарының саясатын барлық қызметкерлер үшін тең жағдайларды қамтамасыз ету тұрғысынан қайта қарау қажеттілігін айқындайды.

Зерттеу нәтижелері ұйымдық әділеттілік теориясымен де байланысты [5]. Сауалнамаға қатысқан қызметкерлер мансаптық өсу мүмкіндігінің шектеулі болуын әділетсіздік ретінде қабылдайды. Бұл олардың уәждемесін және жұмысқа қанағаттануын төмендетеді. Сондықтан қызметкерлерді бағалау мен мансаптық жылжытудың ашық рәсімдерін қалыптастыру инклюзияны арттырудың негізгі құралы бола алады.

Әлеуметтік-экономикалық аспект. Анықталған кедергілер Қазақстандағы қонақ үй секторы, ерекше қажеттіліктері бар адамдарды интеграциялау тұрғысынан әлі бастапқы сатыда екенін көрсетеді. ЕО елдерінде мүгедектерді жұмыспен қамтуға квоталар мен мемлекеттік субсидиялар енгізілген [26], ал Қазақстанда мұндай механизмдер жекелеген компаниялардың бастамаларына тәуелді болып отыр.

Алайда Алматы қонақ үйіндегі «Инклюзивті сервис» бағдарламасы сияқты оң тәжірибелер инклюзияның қос артықшылығын көрсетеді әлеуметтік жауапкершілікті артты-

рып, корпоративтік мәдениетті нығайтады; тұтынушылардың оң қабылдауын қалыптастырып, нарықтағы бәсекелік ұстанымды күшейтеді [16].

Халықаралық контекст. Халықаралық тәжірибе қонақ үй бизнесіндегі инклюзивті тәжірибелер тек жүйелі қолдау болған жағдайда ғана тұрақты болатынын дәлелдейді. Мысалы, АҚШ-та жұмыс берушілерге тең еңбек жағдайларын қамтамасыз етуді міндеттейтін Americans with Disabilities Act (ADA), қолданылады [27].

Азия елдерінде (Жапония, Оңтүстік Корея) мүгедектігі бар адамдарды қызмет көрсету саласына бейімдеуді жеңілдететін оқыту және қайта даярлау бағдарламалары жүзеге асырылады [28].

Бұл тәжірибелермен салыстырғанда Қазақстан қос сын-қатерге тап болып отыр: қонақ үй инфрақұрылымын жаңғыртумен қатар, қоғам мен жұмыс берушілердің мүгедектігі бар жандарды жұмыспен қамтуға деген көзқарасын өзгерту қажет.

Теориялық қорытындылар. Осылайша, зерттеу нәтижелері мүгедектігі бар қызметкерлерді қонақ үй саласына табысты интеграциялау үш элементтің үйлесімін талап ететінін көрсетеді:

1. Әртүрліліктің құндылығына бағытталған басқару стратегиясы.
2. Жұмыс орындарын бейімдеуді және мансаптық мүмкіндіктерді қамтитын тең мүмкіндіктерді қамтамасыз ету.
3. Барлық қызметкерлерге әділ қарым-қатынасты көздейтін ұйымдық әділеттілікті сақтау.

Аталған теорияларды кадрларды басқару тәжірибесіне енгізу әлеуметтік міндеттерді шешіп қана қоймай, қонақ үй бизнесінің тұрақтылығын да арттыра алады.

Қорытынды. Жүргізілген зерттеу Қазақстандағы қонақ үй бизнесіне ерекше қажеттіліктері бар қызметкерлерді интеграциялау өзекті болғанымен, әлі де жеткілікті деңгейде дамымаған тәжірибе екенін көрсетті. Бір жағынан, қонақ үйлер тарапынан инклюзия мен әлеуметтік жауапкершілік мәселелеріне қызығушылықтың артуы байқалады. Көптеген басшылар мұндай қызметкерлердің құндылығын мойындап, олардың сервистік сапасын арттыруға қосқан үлесін атап өтеді. Екінші жағынан, инклюзивті бағдарламаларды нақты енгізу әзірге жекелеген бастамалармен шектеліп, бірқатар жүйелік кедергілерге тап болуда.

Негізгі қиындықтар мыналарды қамтиды:

- қолжетімді инфрақұрылымның жеткіліксіздігі;

- лауазымдар мен мансаптық мүмкіндіктердің шектеулілігі;

- жұмыс берушілер арасындағы стереотиптер мен біржақтылық;

- корпоративтік бағдарламалар мен персоналды оқыту деңгейінің төмендігі.

Халықаралық тәжірибемен салыстырғанда, Қазақстан инклюзия тәжірибесін қалыптастыру кезеңінде тұрғаны анықталды. ЕО және АҚШ елдерінде заңнамалық тетіктер (квоталар, субсидиялар, құқықтық актілер) белсенді жұмыс істесе, отандық қонақ үйлер көбінесе өз бастамасына сүйенеді. Дегенмен, ел ішінде бар оң мысалдар ерекше қажеттіліктері бар қызметкерлерді интеграциялау тек әлеуметтік қана емес, экономикалық тиімділікке де қол жеткізе алатынын көрсетеді.

Жүргізілген талдау негізінде Қазақстанның қонақ үй индустриясында инклюзивті тәжірибені дамытуға қатысты келесі ұсыныстар жасалды:

1. Мемлекеттік қолдау шараларын әзірлеу. Жұмыс берушілерді ынталандыруға бағытталған заңнамалық нормаларды (салықтық жеңілдіктер, субсидиялар) енгізу және туризм саласында мүгедектігі бар адамдарды жұмыспен қамтуға арналған ұлттық бағдарламаларды қалыптастыру.

2. Корпоративтік стратегияларды нығайту. Қонақ үйлерге инклюзия саясатын стратегиялық құжаттарға енгізу, ерекше қажеттіліктері бар қызметкерлерді қолдау стандарттарын әзірлеу және жұмыс орындарын бейімдеу бағдарламаларын енгізу ұсынылады.

3. Персоналды оқыту және біліктілікті арттыру. Әріптестермен өзара әрекеттесу мәселелері бойынша тұрақты тренингтер өткізу және тәлімгерлік бағдарламаларын енгізу қажет.

4. Мансаптық мүмкіндіктерді дамыту. Мүгедектігі бар қызметкерлерді ілгерілетуге арналған ашық тетіктерді құру, сонымен қатар құзіреті болған жағдайда басқарушылық лауазымдарға орналасу мүмкіндігін қамтамасыз ету.

5. Инфрақұрылымдық қолжетімділік. Жұмыс аймақтары мен қонақ үй бөлмелерін кедергісіз ортаға қойылатын талаптар мен халықаралық стандарттарға сәйкес бейімдеу.

6. Сәтті тәжірибелерді ілгерілету. Оң тәжірибелерді, кәсіби қауымдастықтар мен БАҚ арқылы тарату, басқа қонақ үйлерді осындай бастамаларды енгізуге ынталандыру.

Қорытындылай келе, Қазақстандағы қонақ үй саласына ерекше қажеттіліктері бар қызметкерлерді интеграциялау – бұл тек әлеуметтік әділеттілік мәселесі ғана емес, сонымен қатар қонақ үй бизнесінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру факторы болып табылады. Мемлекет,

бизнес және қоғам тарапынан жүйелі қолдау стратегиялық артықшылығына айналдыратын болған жағдайда әртүрлілікті кадрлық саясаттың тұрақты модель қалыптастыруға мүмкіндік бар.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Buhalis D., Darcy S. *Accessible Tourism: Concepts and Issues*. – Bristol: Channel View Publications, 2011. – 245 p.
- 2 Cox T., Blake S. *Managing cultural diversity: Implications for organizational competitiveness // Academy of Management Perspectives*. – 1991. – Vol. 5. – №3. – pp. 45-56.
- 3 Kaler J. *Responsibility, accountability and governance // Journal of Business Ethics*. – 2002 – Vol. 39. – №1/2. – pp. 91–102.
- 4 United Nations. *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. – New York: UN, 2006. – 32 p.
- 5 Greenberg J. *Organizational justice: Yesterday, today, and tomorrow // Journal of Management*. – 1990. – Vol. 16. – №2. – pp. 399-432.
- 6 Show G., Coles T. *Disability, holiday making and the tourism industry in the UK: A preliminary survey // Tourism Management*. – 2004. – Vol. 25. – №3. – pp. 397-403.
- 7 Barnes C. *Disability and Employment: Social Inclusion in the Workplace // Journal of Social Policy*. – 2019. – Vol. 48. – №2. – pp. 345-362.
- 8 Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі. Мүгедектігі бар адамдардың жұмыспен қамтылуы туралы есеп. – Астана, 2023. – 74 б.
- 9 Darcy S., Pegg S. *Towards Strategic intent: Perceptions of disability service provision amongst hotel accommodation managers // International Journal of Hospitality Management*. – 2011. – Vol. 30. – №2. – pp. 468-476.
- 10 European Commission. *Employment of persons with disabilities in the hospitality sector*. – Brussels: Eu Publications, 2020. – 52 p.
- 11 UNWTO. *World Tourism Barometer*. – Madrid: UNWTO, 2023.
- 12 Buhalis D., Darcy S. *Accessible tourism: Concepts and issues*. – Bristol: Channel View Publications, 2011. – 336 p.
- 13 International Labor Organization (ILO). *World report on disability*. – Geneva: ILO, 2020.
- 14 Barnes C. *Disability, society and inclusion*. – London: Routledge, 2019. – 18 p.
- 15 UN. *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. – New York: UN, 2006. – 211 p.
- 16 Shaw G., Coles T. *Disability, equality and diversity in hospitality // Tourism Management*. – 2004. – Vol. 25. – №2. – pp. 271-283.
- 17 Қазақстан Республикасында мүгедектігі бар адамдардың құқықтарын қамтамасыз ету және тұрмыс сапасын жақсарту жөніндегі 2025 жылға дейінгі ұлттық жоспарды бекіту туралы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000326> (дата обращения: 1.10.2025).
- 18 «Инклюзивный Алматы 2025-2030»: в городе разрабатывают новую концепцию поддержки лиц с особыми потребностями. <https://www.gov.kz/memleket/entities/almaty/press/news/details/966898?lang=ru> (дата обращения: 13.11.2025).
- 19 Coleman J. *Social capital and human development // Social Forces*. – 2015. – Vol. 94. – №1. – pp. 23-45.
- 20 Айтжанова Г.Ж. Қазақстандағы инклюзивті жұмыспен қамтудың мәселелері мен перспективалары. – Алматы: ҚазҰУ баспасы, 2021.
- 21 Sozialgesetzbuch Neuntes Buch – Rehabilitation und Teilhabe von Menschen mit Behinderungen – (Artikel 1 des Gesetzes v. 23. Dezember 2016, BGBl. I S. 3234) (Neuntes Buch Sozialgesetzbuch – SGB IX) § 154 Pflicht der Arbeitgeber zur Beschäftigung schwerbehinderter Menschen. https://www.gesetze-im-internet.de/sgeb_9_2018/_154.html?utm_source.
- 22 Career paths. *Work you'll love*. https://jobs.hilton.com/emea/en/career-paths?utm_source.
- 23 Legostaeva A., Stepanov M., Jazykbaeva B. *HR risk management in the hotel business in Kazakhstan: innovation and practice // Economic Series of the Bulletin of the L. N. Gumilyov ENU*. – 2025. – №2. – pp. 123–142. DOI: 10.32523/2789-4320-2025-2-123-142.
- 24 Cox T. *Cultural Diversity in Organizations: Theory, Research & Practice*. – San Francisco: Berrett-Koehler, 1993. – 320 p.
- 25 Dessler G. *Human Resource Management*. – Moscow: UNITY-DANA, 2019. – 560 p.
- 26 European Commission. *Disability Employment and Inclusion: Policies and Practices*. – Brussels: Publications Office of the European Union, 2022.
- 27 Americans with Disabilities Act of 1990. *Public Law 101-336, 104 Stat. 327*. – Washington, D. C.: U. S. Government Publishing Office, 1990.
- 28 International Labor Organization (ILO). *Disability inclusive employment policies in Asia and the Pacific*. – Geneva: ILO, 2021.

References

- 1 Buhalis D., Darcy S. *Accessible Tourism: Concepts and Issues*. – Bristol: Channel View Publications, 2011. – 245 p.
- 2 Cox T., Blake S. *Managing cultural diversity: Implications for organizational competitiveness // Academy of Management Perspectives*. – 1991. – Vol. 5. – №3. – pp. 45-56.
- 3 Kaler J. *Responsibility, accountability and governance // Journal of Business Ethics*. – 2002 – Vol. 39. – №1/2. – pp. 91–102.
- 4 United Nations. *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. – New York: UN, 2006. – 32 p.
- 5 Greenberg J. *Organizational justice: Yesterday, today, and tomorrow // Journal of Management*. – 1990. – Vol. 16. – №2. – pp. 399-432.
- 6 Show G., Coles T. *Disability, holiday making and the tourism industry in the UK: A preliminary survey // Tourism Management*. – 2004. – Vol. 25. – №3. – pp. 397-403.
- 7 Barnes C. *Disability and Employment: Social Inclusion in the Workplace // Journal of Social Policy*. – 2019. – Vol. 48. – №2. – pp. 345-362.

- 8 Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі. Мүгедектігі бар адамдардың зһымспен қамтылуы туралы есеп. – Astana, 2023. – 74 б.
- 9 Darcy S., Pegg S. Towards Strategic intent: Perceptions of disability service provision amongst hotel accommodation managers // International Journal of Hospitality Management. – 2011. – Vol. 30. – №2. – pp. 468-476.
- 10 European Commission. Employment of persons with disabilities in the hospitality sector. – Brussels: Eu Publications, 2020. – 52 p.
- 11 UNWTO. World Tourism Barometer. – Madrid: UNWTO, 2023.
- 12 Buhalis D., Darcy S. Accessible tourism: Concepts and issues. – Bristol: Channel View Publications, 2011. – 336 p.
- 13 International Labor Organization (ILO). World report on disability. – Geneva: ILO, 2020.
- 14 Barnes C. Disability, society and inclusion. – London: Routledge, 2019. – 18 p.
- 15 UN. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. – New York: UN, 2006. – 211 p.
- 16 Shaw G., Coles T. Disability, equality and diversity in hospitality // Tourism Management. – 2004. – Vol. 25. – №2. – pp. 271-283.
- 17 Қазақстан Республикасында мүгедектігі бар адамдардың құқықтарын қамтамасыз ету және тұрмыс сапасын зһақсарту зһөніндегі 2025 жылға дейінгі ұлттық зһоспарды бекіту туралы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000326> (data obrashheniya: 1.10.2025).
- 18 «Inkluzivnyj Almaty 2025-2030»: v gorode razrabatyvajut novuju koncepciju podderzhki lic s osobymi potrebnostjami. <https://www.gov.kz/memleket/entities/almaty/press/news/details/966898?lang=ru> (data obrashheniya: 13.11.2025).
- 19 Coleman J. Social capital and human development // Social Forces. – 2015. – Vol. 94. – №1. – pp. 23-45.
- 20 Ajtzhanova G.Zh. Қазақстандағы inkluzivti зһымспен қамтудың мәселелері мен perspektivalary. – Almaty: ҚазҰУ баспасы, 2021.
- 21 Sozialgesetzbuch Neuntes Buch – Rehabilitation und Teilhabe von Menschen mit Behinderungen – (Artikel 1 des Gesetzes v. 23. Dezember 2016, BGBl. I S. 3234) (Neuntes Buch Sozialgesetzbuch – SGB IX) § 154 Pflicht der Arbeitgeber zur Beschäftigung schwerbehinderter Menschen. https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_9_2018/_154.html?utm_source.
- 22 Career paths. Work you’ll love. https://jobs.hilton.com/emea/en/career-paths?utm_source.
- 23 Legostaeva A., Stepanov M., Jazykbaeva B. HR risk management in the hotel business in Kazakhstan: innovation and practice // Economic Series of the Bulletin of the L. N. Gumilyov ENU. – 2025. – №2. – pp. 123–142. DOI: 10.32523/2789-4320-2025-2-123-142.
- 24 Cox T. Cultural Diversity in Organizations: Theory, Research & Practice. – San Francisco: Berrett-Koehler, 1993. – 320 p.
- 25 Dessler G. Human Resource Management. – Moscow: UNITY-DANA, 2019. – 560 p.
- 26 European Commission. Disability Employment and Inclusion: Policies and Practices. – Brussels: Publications Office of the European Union, 2022.
- 27 Americans with Disabilities Act of 1990. Public Law 101-336, 104 Stat. 327. – Washington, D. C.: U. S. Government Publishing Office, 1990.
- 28 International Labor Organization (ILO). Disability inclusive employment policies in Asia and the Pacific. – Geneva: ILO, 2021.

Хат-хабарларға арналған автор (бірінші автор)	Автор для корреспонденции (первый автор)	The Author for Correspondence (The First Author)
<p>Әлікен Дәурен Ғалымұлы, туризм магистрі, Халықаралық туризм және меймандостық университеті, Түркістан қ., Қазақстан, e-mail: aliken.dauren@gmail.com ORCID iD: https://orcid.org/0009-0007-5175-8216</p>	<p>Аликен Даурен Галымұлы, магистр туризма, Международный университет туризма и гостеприимства, г. Туркестан, Казахстан, e-mail: aliken.dauren@gmail.com ORCID iD: https://orcid.org/0009-0007-5175-8216</p>	<p>Alikén Dauren Galymuly, Master of tourism, International University of Tourism and Hospitality, Turkestan, Kazakhstan, e-mail: aliken.dauren@gmail.com ORCID iD: https://orcid.org/0009-0007-5175-8216</p>

Мақала түскен күні: 01.10.2025

Мақала басылымға қабылданған күні: 23.12.2025

¹Иманбекова Б.Т.^а, ²Құрманбек С.Ж., ²Намазбаева З.Е.

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

²Нархоз университеті, Алматы, Қазақстан

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ МЕДИЦИНАЛЫҚ ТУРИЗМДІ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР МЕН ТЕЛЕМЕДИЦИНАНЫҢ КӨМЕГІМЕН ДАМУЫ

Иманбекова Багдагуль Толендиевна, Құрманбек Салтанат Жанабекқызы,
Намазбаева Зауре Есенкуловна

Қазақстандағы медициналық туризмді цифрлық технологиялар мен телемедицинаның көмегімен дамыту

Аңдатпа. Қазақстандағы медициналық туризмнің дамуы бүгінгі күні цифрлық технологиялар мен телемедицинаның көмегімен ерекше маңызға ие болып отыр. Зерттеу барысында телемедициналық платформалар шетелдік пациенттермен қашықтан байланыс орнатуда маңызды рөл атқаратындығы анықталды. Бұл платформалар алдын ала консультациялар, диагностикалық бағалау және емдеу жоспарын әзірлеу процестерінің тиімділігін арттыруға көмектеседі. Цифрлық технологиялар медициналық мекемелерге халықаралық пациенттерді қабылдауға алдын ала дайындық жүргізуге мүмкіндік береді. Халықаралық сапарларын жоспарлау барысында уақыт пен шығынды оңтайландыруға жағдай жасайды. Бұның нәтижесінде Қазақстанның медициналық туризм саласындағы бәсекеге қабілеттілігі жоғарылайды. Соңдай-ақ, зерттеуде, пациенттердің пікірлерін жинақтауға мүмкіндік беретін цифрлық платформалардың қызмет көрсету сапасын халықаралық стандарттарға сай келтіруге оң әсер ететіні де көрсетілді. Зерттеу нәтижелері медициналық және туристік қызметтердің интеграциясы еліміздің медициналық имиджін жақсартуға, шетелдік пациенттердің Қазақстанды таңдау себебін арттыруға және экономикалық тиімділікті көтеруге ықпал ететінін дәлелдейді. Жалпы алғанда, цифрлық технологиялар мен телемедицинаны тиімді пайдалану Қазақстанның медициналық туризмін стратегиялық түрде дамытуға және оның жаһандық нарықта бәсекелестікке қабілетті бағытқа айналуына мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: медициналық туризм, цифрлық технологиялар, телемедицина, пациенттерді басқару, медициналық қызметтер, халықаралық пациенттер, бәсекеге қабілеттілік.

Иманбекова Багдагуль Толендиевна, Курманбек Салтанат Жанабекқызы,
Намазбаева Зауре Есенкуловна

Развитие медицинского туризма в Казахстане с помощью цифровых технологий и телемедицины

Аннотация. Развитие медицинского туризма в Казахстане в настоящее время приобретает особое значение благодаря цифровым технологиям и телемедицине. В ходе исследования было установлено, что телемедицинские платформы играют ключевую роль в установлении удаленных связей с иностранными пациентами. Эти платформы помогают повысить эффективность таких процессов, как предварительные консультации, диагностическая оценка и разработка плана лечения. Цифровые технологии позволяют медицинским учреждениям заранее готовиться к приему международных пациентов, оптимизируя время и затраты при планировании их международных поездок. В результате конкурентоспособность сектора медицинского туризма Казахстана увеличивается. Исследование также показало, что цифровые платформы, предоставляющие возможность сбора отзывов пациентов, положительно влияют на качество обслуживания, соответствующее международным стандартам. Результаты подтверждают, что интеграция медицинских и туристических услуг способствует улучшению медицинского имиджа страны, увеличивает количество причин для иностранных пациентов выбирать Казахстан и повышает экономическую эффективность. Таким образом, эффективное использование цифровых технологий и телемедицины предоставляет возможность стратегического развития медицинского туризма Казахстана и позволяет ему стать конкурентоспособным направлением на мировом рынке.

Ключевые слова: медицинский туризм, цифровые технологии, телемедицина, управление пациентами, медицинские услуги, международные пациенты, конкурентоспособность.

Imanbekova Bagdagul Tolendievna, Kurmanbek Saltanat Zhanabekkyzy,
Namazbayeva Zaure Esenkulovna

Development of medical tourism in Kazakhstan through digital technologies and telemedicine

Abstract. The development of medical tourism in Kazakhstan is currently gaining special significance through the help of digital technologies and telemedicine. The research revealed that telemedicine platforms play a crucial role in establishing remote connections with foreign patients. These platforms help enhance the efficiency of processes such as preliminary consultations, diagnostic assessments, and the development of treatment plans. Digital technologies allow medical institutions to prepare in advance for the reception of international patients, optimizing time and costs when planning their international trips. As a result, the competitiveness of Kazakhstan's medical tourism sector increases. The study also indicated that digital platforms, which enable the collection of patient feedback, positively impact the quality of services to align with international standards. The findings demonstrate that the integration of medical and tourist services contributes to improving the country's medical image, increasing the reasons for foreign patients to choose Kazakhstan, and enhancing economic efficiency. Overall, the effective use of digital technologies and telemedicine provides an opportunity for the strategic development of Kazakhstan's medical tourism and allows it to become a competitive direction in the global market.

Key words: medical tourism, digital technologies, telemedicine, patient management, healthcare services, international patients, competitiveness.

Кіріспе. Қазіргі таңда әлемдік медициналық туризм нарығы қарқынды дамып келеді. Ал цифрлық технологиялар мен телемедицина бұл процесті жаңа деңгейге көтеріп отыр. Пациенттер енді өз елінен шықпай-ақ шетелдік клиникалармен байланысқа шыға алады. Олар қашықтан консультация алу, диагноз қою және емдеу жоспарын анықтау мүмкіндігіне ие. Мұндай тренд тек сапалы медициналық қызметке қол жеткізуді жеңілдетіп қана қоймай, елдердің экономикалық және туристік әлеуетін арттыруға да жол ашады.

Қазақстан үшін медициналық туризм стратегиялық маңызы бар салалардың бірі болып табылады. Елдің географиялық орны, дамып келе жатқан инфрақұрылымы және медициналық мамандардың біліктілігі халықаралық пациенттерді тартуға мүмкіндік береді. Дегенмен, дәстүрлі медициналық туризм тек физикалық сапарларға негізделгендіктен, кейбір пациенттер үшін қолжетімділік шектеулі болып қалады. Осы тұрғыдан алғанда, телемедицина технологиялары жаңа мүмкіндіктерді ашады.

Телемедицина Қазақстанның медициналық қызметтерін халықаралық нарыққа шығару құралдарының бірі ретінде қарастырылады. Бұл пациенттерге алдын ала консультация алу, қажетті емдеу бағыттарын таңдау және медициналық қызмет сапасына сенімді болу мүмкіндігін береді. Сонымен қатар, қашықтықтан медициналық қызмет көрсету шетелдік пациенттердің сапардан бұрын сенімділік сезінуіне ықпал етеді, бұл олардың Қазақстанға келу ықтималдығын арттырады.

Цифрлық медициналық туризмнің артықшылықтары тек пациенттер үшін ғана емес, елдің экономикалық дамуы үшін де маңызды. Телемедицина платформалары арқылы шетелдік

пациенттерді тарту Қазақстандағы клиникалардың табысын арттыруға, жұмыс орындарын көбейтуге және туризм саласындағы қызметтерді дамытуға мүмкіндік береді. Осылайша, цифрлық медициналық туризм экономикалық өсімді тұрақты ететін факторға айналады.

Бұған қоса, цифрлық медициналық туризм Қазақстанның медициналық және туристік салаларын интеграциялауға жол ашады. Пациенттерге медициналық қызметпен қатар, туризм және мәдени бағдарламаларды ұсыну елдің тартымдылығын арттырады. Бұл интеграция ұлттық туризм стратегиясына сәйкес медициналық туризмді басым бағыт ретінде дамытуды қамтамасыз етеді.

Сондықтан цифрлық медициналық туризм Қазақстан үшін халықаралық пациенттерді тартудың тиімді құралы болып табылады. Ол елдің бәсекеге қабілеттілігін арттырады және медициналық қызмет сапасын жақсартады. Сонымен бірге, бұл бағыт ұлттық туризмді жаңа деңгейге көтеруге ықпал етеді. Бұл зерттеу телемедицинаның шетелдік пациенттерді тартудағы мүмкіндіктерін, тиімділігін және даму перспективаларын талдауға бағытталған.

Зерттеудің мақсаты – Қазақстандағы медициналық туризмді дамыту үдерісін цифрлық технологиялар мен телемедицинаны қолдану тұрғысынан кешенді түрде зерттеу, халықаралық медициналық туризм тәжірибесін талдау негізінде телемедицинаның шетелдік пациенттерді тарту, медициналық сапарды ұйымдастыру және емдеу нәтижелерін қашықтан бақылаудағы рөлін айқындау. Сондай-ақ Қазақстан жағдайында медициналық туризмді цифрлық форматта дамытудың тиімді модельдері мен ғылыми негізделген ұсыныстарын әзірлеу.

Зерттеудің ғылыми жаңашылдығы – телемедицина мен цифрлық технологияларды Қазақстандағы медициналық туризмді дамытудың жеке медициналық құралы ретінде емес, халықаралық медициналық қызметтер нарығына интеграцияланудың жүйелік тетігі ретінде қарастыруында. Зерттеу барысында телемедицинаның медициналық туристерді тарту, медициналық сапарды ұйымдастыру және емдеуден кейінгі бақылау кезеңдеріндегі рөлі кешенді түрде талданады және Қазақстан жағдайына бейімделген даму модельдері ұсынылады.

Зерттеудің міндеттері:

– медициналық туризм құрылымында телемедицинаның (алдын ала онлайн-консультация, қашықтан диагностика, операциядан кейінгі бақылау) функционалдық рөлін анықтау;

– шетелдік тәжірибе негізінде цифрлық платформалар мен телемедициналық сервистердің халықаралық пациенттердің Қазақстанды емделу елі ретінде таңдауына әсерін талдау;

– Қазақстан мен шет елдердегі медициналық туризм тәжірибесін салыстыру арқылы цифрлық технологияларды қолданудың тиімді модельдерін айқындау;

– медициналық және туристік қызметтердің цифрлық интеграциясы (онлайн тіркеу, медициналық виза, тілдік қолдау, сервистік сүйемелдеу) арқылы Қазақстанның медициналық туристік тартымдылығын арттыру жолдарын негіздеу;

– телемедицина мен цифрлық технологияларды пайдалану арқылы Қазақстандағы медициналық туризмді дамытуға бағытталған ғылыми негізделген ұсынымдар жүйесін ұсыну.

Әдеби шолу. Медициналық туризм соңғы онжылдықта жаһандық денсаулық сақтау жүйесінің маңызды құрамдас бөлігіне айналды. Ғылыми зерттеулерде бұл құбылыс пациенттердің өз елдеріндегі медициналық қызметтердің қымбаттығы, ұзақ күту тізімдері және жоғары технологиялы емдеу әдістерінің шектеулі қолжетімділігімен байланыстырылады. Осы факторлар халықаралық медициналық қызметтер нарығының кеңеюіне және медициналық туризм ағындарының артуына негіз болды [1, 2].

Медициналық туризмнің қазіргі даму кезеңі цифрлық технологиялармен тығыз байланысты. Hong Y.A. және Lunt N., Horsfall D. өз еңбектерінде интернет, цифрлық платформалар және онлайн-маркетинг медициналық туристердің шешім қабылдау процесінде шешуші рөл атқаратынын көрсетеді. Авторлар шетелдік пациенттердің емделу елі мен медициналық ұйымды таңдауда рес-

ми веб-сайттар, онлайн-пікірлер және цифрлық байланыс арналарына ерекше мән беретінін атап өтеді [1, 3].

Телемедицина медициналық туризмді цифрландырудың негізгі құралдарының бірі ретінде қарастырылады. WHO және Bashshur R.L. et al. телемедицинаны қашықтан медициналық кеңес беру, диагностика және мониторинг жүргізудің тиімді механизмі ретінде сипаттайды. Бұл технология шетелдік пациенттер үшін медициналық сапарға дейінгі сенімділікті арттырып, медициналық тәуекелдерді төмендетуге мүмкіндік береді [4, 5].

Gu D., Li J., Wang Y. (2021) жүргізген эмпирикалық зерттеу телемедицинаның медициналық туризмге қатысу ниетіне тікелей әсер ететінін дәлелдейді. Авторлар телемедициналық консультациялар пациенттердің ақпараттану деңгейін арттырып, медициналық сапар жасауға деген психологиялық кедергілерді азайтатынын анықтаған. Сонымен қатар, телехелспен телемедицинаның функциялық айырмашылықтары көрсетіліп, телемедицинаның клиникалық мәні басым екені дәлелденген [6].

Цифрлық технологиялардың медициналық туризмге ықпалын жүйелі түрде зерттеген библиометриялық және PRISMA-шолулар да бар. Ashraf J., Hayat Y. (2025) және Jayanthi Kannan M. K., Shree Nee T. R., Mariyappan K. (2024) еңбектерінде жасанды интеллект, big data, телемедицина және мобильді қосымшалардың медициналық туризмді жаңа деңгейге көтеріп отырғаны атап өтіледі. Бұл зерттеулерде цифрлық денсаулық сақтау халықаралық медициналық қызметтер нарығында бәсекеге қабілеттілікті арттырудың негізгі факторы ретінде көрсетіледі [7, 8].

Аймақтық тәжірибелерге тоқталсақ, Түркия, Үндістан және Оңтүстік Корея медициналық туризмді цифрлық технологиялар арқылы дамытудың табысты үлгілерін көрсетіп отыр. Sungur C. (2025) Түркия мысалында телемедициналық платформалар, көптілді цифрлық сервистер және онлайн тіркеу жүйелері медициналық туристер ағынын арттыруда маңызды рөл атқаратынын дәлелдейді [9]. Үндістан бойынша жүргізілген зерттеулерде телемедицина медициналық қызметтер экспортын кеңейтудің негізгі тетігі ретінде қарастырылады [10].

Сонымен қатар, бірнеше зерттеулер телемедицинаның медициналық туризмдегі рөлін медициналық сапардың барлық кезеңдерімен байланыстырады. Saliba V., Legido-Quigley H., Hallik R.,

Aaviksoo A., Car J., McKee M. және Connell J. телемедицинаны алдын ала кеңес беру, емдеу жоспарын келісу және операциядан кейінгі бақылау кезеңдерінде қолдану медициналық туризмнің тұрақты дамуына ықпал ететінін атап өтеді [11, 12].

Жалпы алғанда, шетелдік ғылыми әдебиеттер медициналық туризмді дамытуда цифрлық технологиялар мен телемедицинаның рөлі жыл сайын артып келе жатқанын көрсетеді. Алайда көптеген зерттеулер жекелеген елдер немесе аймақтар аясында жүргізілген және Қазақстан жағдайына бейімделген кешенді ғылыми зерттеулер жеткіліксіз. Осыған байланысты халықаралық тәжірибені талдау негізінде Қазақстандағы медициналық туризмді цифрлық технологиялар мен телемедицинаның көмегімен дамыту тетіктерін зерттеу ғылыми және практикалық тұрғыдан өзекті болып табылады.

Әдістер мен материалдар. Зерттеуде Қазақстандағы медициналық туризмді цифрлық технологиялар мен телемедицинаның көмегімен дамыту мәселелерін ғылыми тұрғыдан негіздеу мақсатында жалпығылыми және арнайы зерттеу әдістері кешенді түрде қолданылды.

Зерттеудің теориялық негізін қалыптастыруда ғылыми абстракциялау әдісі пайдаланылып, медициналық туризм, цифрлық денсаулық сақтау және телемедицина ұғымдарының мазмұны мен өзара байланысы жүйелендірілді. Талдау және синтез әдістері арқылы медициналық туризмді дамытуға әсер ететін цифрлық технологиялар мен телемедицинаның негізгі факторлары анықталып, оларды Қазақстан жағдайында қолданудың тұжырымдамалық негіздері қалыптастырылды.

Салыстырмалы талдау әдісі Қазақстандағы медициналық туризмді цифрлық дамыту тәжірибесін шетелдік елдердің (Түркия, Оңтүстік Корея, Германия) үлгілерімен салыстыруға мүмкіндік берді. Бұл әдіс халықаралық тәжірибелердің артықшылықтары мен шектеулерін анықтап, Қазақстанға бейімдеуге болатын тиімді модельдерді айқындауға жағдай жасады.

Зерттеудің эмпирикалық бөлігінде статистикалық деректерді өңдеу әдістері қолданылды. Қазақстандағы телемедицина қызметтерінің даму динамикасын бағалау үшін ресми статистикалық мәліметтер, медициналық ұйымдардың агрегатталған деректері және цифрлық платформалардың пайдалану көрсеткіштері талданды. Статистикалық өңдеу нәтижелері медициналық туризмдегі телемедицинаның рөлін сандық тұрғыда негіздеуге мүмкіндік берді.

Сонымен қатар, отандық және шетелдік ғылыми әдебиеттерге контент-талдау жүргізілді. Контент-талдау медициналық туризм, телемедицина және цифрлық денсаулық сақтау салаларындағы негізгі ғылыми бағыттарды, зерттеу олқылықтарын және заманауи үрдістерді анықтауға бағытталды. Бұл әдіс зерттеудің ғылыми жаңашылдығын негіздеуге және зерттеу нәтижелерінің теориялық маңыздылығын арттыруға мүмкіндік берді.

Нәтижелер. Жүргізілген зерттеу нәтижелері Қазақстандағы медициналық туризмді цифрлық технологиялар мен телемедицинаны қолдану арқылы дамыту әлеуетінің бар екенін көрсетті. Ғылыми абстракциялау, талдау және синтез әдістері медициналық туризмнің қазіргі дамуында телемедицина негізгі құралдардың біріне айналып отырғанын анықтауға мүмкіндік берді. Телемедицина медициналық қызмет көрсету шекарасын кеңейтіп, шетелдік пациенттерге Қазақстан клиникаларына жүгінбестен бұрын алдын ала медициналық кеңес алу мүмкіндігін ұсынады.

Салыстырмалы талдау нәтижелері Қазақстандағы телемедицина қызметтерінің даму деңгейі Түркия мен Оңтүстік Корея сияқты медициналық туризмде жетекші елдермен салыстырғанда қалыптасу кезеңінде екенін көрсетті. Алайда, Қазақстан клиникаларында телемедицина негізінде бастапқы консультациялар, қашықтан диагностика және емдеу жоспарын талқылау қызметтері белсенді дамып келе жатқаны анықталды. Бұл шетелдік пациенттердің медициналық сапарға деген сенімін арттырып, елді медициналық туризм бағыты ретінде таңдауға ықпал етеді.

Статистикалық деректерді өңдеу нәтижелері онлайн-консультациялар санының тұрақты өсуін көрсетті. Телемедицина қызметтерін пайдалану динамикасы жыл сайын оң өсімге ие болып, цифрлық медициналық қызметтерге сұраныстың артып отырғанын дәлелдеді. Бұл үрдіс Қазақстандағы медициналық туризмнің цифрлық форматқа біртіндеп бейімделіп келе жатқанын көрсетеді.

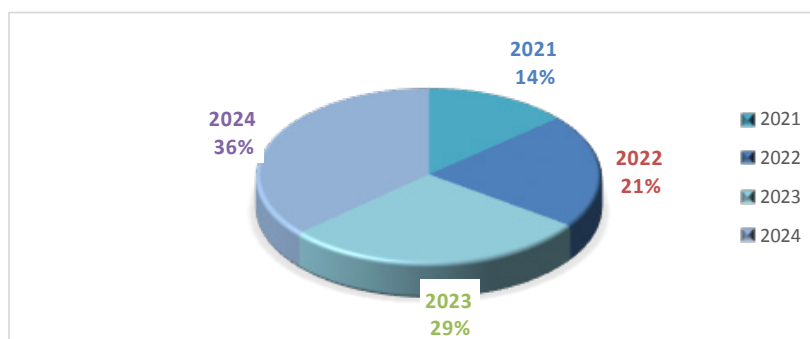
Контент-талдау нәтижесінде отандық және шетелдік ғылыми әдебиеттерде телемедицинаның медициналық туризмдегі рөлі негізінен үш бағытта қарастырылатыны анықталды: шетелдік пациенттерді тарту, медициналық сапарды ұйымдастыруды жеңілдету және емдеуден кейінгі қашықтан бақылау. Алайда, Қазақстан жағдайында осы бағыттардың кешенді түрде қолданылуы жеткіліксіз екені байқалды, бұл зерттеудің ғылыми және практикалық маңыздылығын арттырады.

Зерттеу барысында телемедицина медициналық туризмнің барлық кезеңдерінде – медициналық сапарға дейін, емдеу барысында және емдеуден кейін – маңызды функция атқаратыны анықталды. Цифрлық технологияларды тиімді пайдалану Қазақстан клиникаларының халықаралық нарықтағы көрінуін арттырып, медициналық қызметтердің қолжетімділігі мен сапасын жоғарылатуға мүмкіндік береді.

Жалпы алғанда, алынған нәтижелер Қазақстандағы медициналық туризмді дамытуда телемедицина мен цифрлық технологияларды жүйелі түрде енгізу елдің халықаралық медициналық имиджін нығайтуға және медициналық туризм саласының бәсекеге қабілеттілігін арттыруға жағдай жасайтынын көрсетті.

Талқылау. Зерттеу нәтижелерін талқылау Қазақстандағы медициналық туризмді цифрлық технологиялар мен телемедицина арқылы дамы-

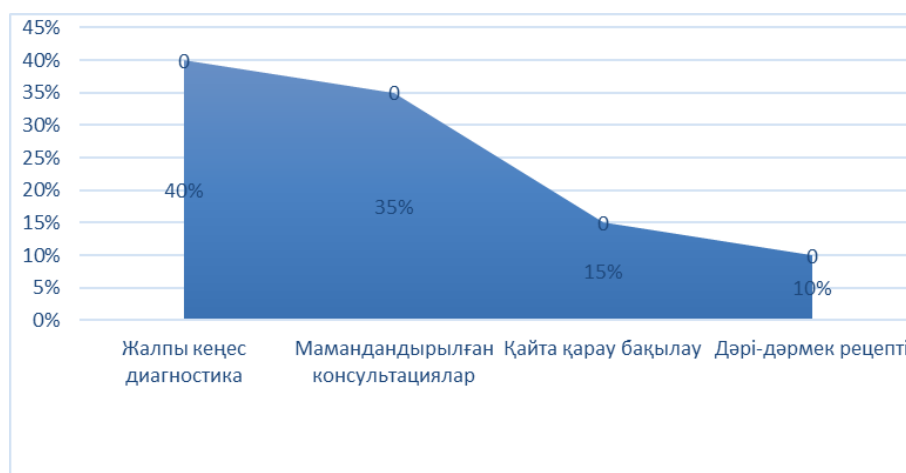
туда нақты үрдістер қалыптасып келе жатқанын көрсетті. 2021-2024 жылдар аралығында телемедицина арқылы көрсетілген онлайн-консультациялар саны тұрақты оң өсімге ие. Бұл динамика телемедицина қызметтеріне деген сұраныстың жыл сайын артып отырғанын және цифрлық медициналық қызметтердің Қазақстандағы медициналық туризм жүйесінде маңыздылығы күшейіп келе жатқанын айқындайды [13]. Аталған үрдіс шетелдік пациенттердің Қазақстан клиникаларымен медициналық сапарға дейінгі кезеңде байланыс орнатуға, бастапқы медициналық бағалау жүргізуге және емдеу жоспарын алдын ала келісуге деген қызығушылығының артқанын көрсетеді. Осы тұрғыдан алғанда, телемедицина медициналық туризмнің бастапқы кезеңінде шешім қабылдауға ықпал ететін негізгі факторлардың бірі ретінде қарастырылады (1 сурет).

1 сурет – Қазақстандағы телемедицина арқылы көрсетілген онлайн-консультациялар динамикасы (Дереккөз: авторлармен құрастырылған)

Қазақстан клиникаларымен медициналық сапарға дейінгі кезеңде байланыс орнатуға деген қызығушылықтың артуы телемедицина қызметтерінің құрылымымен де расталады. Телемедициналық қызмет түрлерінің ішінде жалпы диагностикалық және мамандандырылған онлайн-консультациялардың басым болуы шетелдік пациенттердің күрделі медициналық қызметтерге жүгінбестен бұрын цифрлық формат-

та алдын ала кеңес алуға ұмтылатынын көрсетеді [14]. Телемедицина қызметтерінің құрылымында аталған консультация түрлерінің үлесінің жоғары болуы телемедицинаның медициналық туризмдегі тәуекелдерді төмендетуге және пациенттердің сенім деңгейін арттыруға ықпал ететін тиімді құрал екенін дәлелдейді. Бұл үрдіс халықаралық тәжірибеге де сәйкес келеді (2 сурет).

2 сурет – Телемедициналық қызмет түрлерінің құрылымы
(Дереккөз: авторлармен құрастырылған)

1-ші кестеде көрсетілгендей Телемедицина қызметтерін пайдаланған шетелдік пациенттердің басым бөлігі көрсетілген цифрлық медициналық қызметтердің сапасына қанағаттанған. Бұл Қазақстан клиникаларында ұсынылатын телемедицина қызметтерінің халықаралық деңгейде бәсекеге қабілетті екенін дәлелдейді. Сонымен қатар,

қанағаттанбаған пациенттердің үлесінің болуы техникалық және тілдік кедергілерді жою, сервистік қолдауды жетілдіру қажеттігін көрсетеді. Аталған мәселелер медициналық туризмнің сервистік құрамдас бөлігімен тікелей байланысты және телемедицина қызметтерін халықаралық стандарттарға бейімдеу қажеттігін айқындайды [15].

1 кесте – Шетелдік пациенттердің телемедицина қызметтеріне қанағаттану деңгейі

Қанағаттану деңгейі	Үлес %
Өте қанағаттанған	55
Қанағаттанған	35
Қанағаттанбаған	10

Дереккөз: авторлармен құрастырылған

1-ші кестедегі мәліметтер шетелдік пациенттердің телемедицина қызметтеріне қанағаттану деңгейін сипаттайды. Кестеге сәйкес, респонденттердің басым бөлігі, яғни 55 %, телемедицина қызметтеріне өте қанағаттанғанын білдірген. Бұл көрсеткіш көрсетілетін қызметтердің сапасы жоғары деңгейде екенін аңғартады.

Сонымен қатар, сауалнамаға қатысушылардың 35 % телемедицина қызметтеріне қанағаттанғанын көрсеткен. Бұл да қызметтердің көпшілік пациенттердің талаптарына сай келетінін дәлелдейді. Ал 10 % респондент телемедицина қызметтеріне қанағаттанбағанын атап өткен, бұл салада әлі де жетілдіруді қажет ететін тұстардың бар екенін көрсетеді.

Жалпы алғанда, кестеде берілген мәліметтер телемедицина қызметтеріне шетелдік пациенттердің қанағаттану деңгейі жоғары екенін және бұл қызмет түрінің халықаралық деңгейде сұранысқа ие болып отырғанын көрсетеді.

2-ші кестеде көрсетілгендей Цифрлық платформаларды пайдалану құрылымы Қазақстандағы медициналық туризмнің цифрлық инфрақұрылымының қалыптасқанын және әртараптанғанын көрсетеді. Телемедицина қызметтерінде мобильді қосымшалардың басым болуы шетелдік пациенттер үшін медициналық қызметтердің қолжетімділігін арттырып, медициналық сапарды жоспарлау үдерісін жеңілдетеді. Бірнеше балама платформалардың болуы халықаралық

пациенттерге медициналық қызметтерді таңдауда икемділік беріп, Қазақстанның медициналық

туризм саласындағы цифрлық тартымдылығын күшейтеді [16, 17].

2 кесте – Телемедицина платформаларын пайдалану құрылымы

Платформа атауы	Үлес %
EHealth	30
Telemed.kz	25
Heal.kz	20
Басқа платформалар	25
Дереккөз: авторлармен құрастырылған	

2-ші кестедегі мәліметтерге сәйкес, телемедицина платформаларын пайдалану құрылымы әртүрлі деңгейде қалыптасқанын көрсетеді. Ең жоғары үлес EHealth платформасына тиесілі болып, оның көрсеткіші 30 %-ды құрайды. Бұл EHealth платформасының пайдаланушылар арасында кең таралғанын және сенімді сервис ретінде қабылданатынын көрсетеді.

Екінші орында Telemed.kz платформасы орналасқан, оның үлесі 25 %. Бұл платформа да телемедициналық қызметтер нарығында маңызды орын алатынын аңғартады. Heal.kz платформасын пайдаланушылардың үлесі 20 %-ды құрап, салыстырмалы түрде төмендеу көрсеткішке ие.

Сонымен қатар, басқа платформалардың жиынтық үлесі 25 % болып, телемедицина нарығында балама сервистердің де сұранысқа ие екенін білдіреді. Жалпы алғанда, 1-кестедегі мәліметтер телемедицина саласында бірнеше жетекші платформалардың бар екенін және пайдаланушылардың таңдауы әртараптан-дырылғанын көрсетеді.

Салыстырмалы талдау нәтижелері Қазақстандағы телемедицина қызметтерінің дамуы халықаралық медициналық туризмде жетекші елдермен салыстырғанда бастапқы және орта деңгейде екенін көрсетті. Дегенмен, телемедицина қызметтерінің сандық көрсеткіштерінің оң динамикасы Қазақстанның медициналық туризм нарығында бәсекеге қабілеттілігін арттыруға нақты алғышарттар бар екенін дәлелдейді.

Жалпы алғанда, зерттеу нәтижелерін талқылау телемедицина мен цифрлық технологиялардың Қазақстандағы медициналық туризмді дамытуда маңызды стратегиялық құрал екенін көрсетеді. Бұл нәтижелер медициналық және туристік қызметтерді интеграциялау, цифрлық сервис-

терді жетілдіру және халықаралық пациенттерге бағытталған сервистік қолдауды күшейту қажеттігін ғылыми тұрғыдан негіздейді.

Қорытынды. Қазақстанның медициналық туризм саласы соңғы жылдары айтарлықтай дамып келеді, әсіресе жоғары сұранысқа ие бағыттарда – кардиология, онкология, репродуктивтік медицина және күрделі хирургиялық операциялар. Елге шетелдік пациенттердің келуі ұлғайып, медициналық қызмет сапасы халықаралық деңгейде танымал бола бастады. Дегенмен, қызметтердің қалаға шоғырлануы мен азаматтардың шетелге емделуге шығуы саланың құрылымдық мәселелерін көрсетеді.

Цифрлық медициналық туризм, атап айтқанда телемедицина арқылы шетелдік пациенттерді тарту, Қазақстан үшін жаңа мүмкіндіктер ашады. Бұл бағыт арқылы пациенттер алдын ала онлайн-консультация ала алады, емдеу жоспарын анықтап, сапалы медициналық қызметке қол жеткізеді. Сонымен қатар, телемедицина инфрақұрылымын дамыту, халықаралық стандарттарға сәйкестендіру, маркетингтік стратегияларды жетілдіру және көптілді қолдау қызметтерін ұйымдастыру арқылы медициналық туризмді тұрақты әрі тиімді етуге болады.

Медициналық туризмді ұлттық туризм стратегиясының басым бағыты ретінде дамыту Қазақстанға бірнеше стратегиялық артықшылық береді: халықаралық пациенттер ағымын ұлғайту, қызмет көрсету сапасын жақсарту, туризм саласын тұрақтандыру және елдің халықаралық имиджін нығайту. Осылайша, цифрлық және дәстүрлі медициналық туризмді біріктіре отырып, Қазақстан аймақтық деңгейде медициналық туризм көшбасшысы бола алады, бұл елдің экономикалық және әлеуметтік дамуына елеулі үлес қосады.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Hong Y. A. Medical tourism and telemedicine: A new frontier of an old business // *Journal of Medical Internet Research*. – 2016. – Vol. 18. – №5. – pp. 115. URL: <https://www.jmir.org/2016/5/e115/>.
- 2 Connell J. Contemporary medical tourism: Conceptualisation, culture and commodification // *Tourism Management*. – 2013. – Vol. 34. – pp. 1–13. DOI: 10.1016/j.tourman.2012.05.009.
- 3 Lunt N., Horsfall D., Hanefeld J. Medical tourism: A snapshot of evidence on treatment abroad // *Maturitas*. – 2016. – Vol. 88. – pp. 37–44. DOI: 10.1016/j.maturitas.2016.03.001.
- 4 World Health Organization. Telemedicine: Opportunities and developments in Member States: Report on the second global survey on eHealth. – Мәтін : электрондық ресурсы // Geneva: WHO, 2010. – URL: <https://www.afro.who.int/publications/telemedicine-opportunities-and-developments-member-state>.
- 5 Bashshur R. L., Shannon G. W., Smith B. R., Alverson D. C., Antoniotti N., Barsan W. G., Yellowlees P. The empirical foundations of telemedicine interventions for chronic disease management // *Telemedicine and e-Health*. – 2014. – Vol. 20. – №9. – pp. 769–800. DOI: 10.1089/tmj.2014.9981.
- 6 Gu D., Li J., Wang Y. Different roles of telehealth and telemedicine on medical tourism: an empirical study from Azerbaijan // *Healthcare*. – 2021. – Vol. 9(8). – Art. 1073. – DOI: 10.3390/healthcare9081073.
- 7 Ashraf J., Hayat Y. Transforming medical tourism through digital advancements / *Revolutionizing Healthcare Experience With Digital Medical Tourism*. – Hershey, PA: IGI Global, 2025. – pp. 425–458. DOI: 10.4018/979-8-3693-7888-5.ch017.
- 8 Jayanthi Kannan M. K., Shree Nee T. R., Mariyappan K. Digital health and medical tourism innovations for digitally enabled care for future medicine // *Navigating Innovations and Challenges in Travel Medicine and Digital Health*. – Hershey, PA : IGI Global, 2025. – pp. 325–344. URL: <https://www.igi-global.com/chapter/digital-innovations-in-medical-tourism/372911>.
- 9 Sungur C. Digitalization in health tourism: An evaluation of Türkiye's current situation and future perspective // *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*. – 2025. – Vol. 7, № 2. – P. 242–256. – <https://doi.org/10.55050/sarad.1702160>.
- 10 Chellaiyan V. G., Nirupama A. Y., Taneja N. Telemedicine in India: Where do we stand? // *Journal of Family Medicine and Primary Care*. – 2019. – Vol. 8. – №6. – pp. 1872–1876. DOI: 10.4103/jfmpc.jfmpc_264_19.
- 11 Saliba V., Legido-Quigley H., Hallik R., Aaviksoo A., Car J., McKee M. Telemedicine across borders: A systematic review of factors that hinder or support implementation // *International Journal of Medical Informatics*. – Vol. 81. – 2012. – Iss. 12. – pp. 793–809. DOI: 10.1016/j.ijmedinf.2012.08.003.
- 12 Connell J. Contemporary medical tourism: Conceptualisation, culture and commodification // *Tourism Management*. – 2013. – Vol. 34. pp. 1–13. – DOI: 10.1016/j.tourman.2012.05.009.
- 13 Денсаулық сақтау және әлеуметтік қамсыздандыру статистикасы (2010-2024) // Ұлттық статистика бюросы Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі. – URL: <https://stat.gov.kz/industries/social-statistics/stat-medicine/spreadsheets/>.
- 14 Kumar A. B., Faizullina K., Seiduanova L., Yelibay A., Zhamankulova N., Mukashev N. Digital transformation in healthcare: Global best practices and Kazakhstan's path forward // *Central Asian Journal of Medical Hypotheses and Ethics*. – 2025. – Vol. 6. – №2. – pp. 125–132. – DOI: <https://doi.org/10.47316/cajmhe.2025.6.2.06>.
- 15 World Health Organization. Telemedicine in Kazakhstan: Smart health services delivery. – Copenhagen: WHO, 2019. – URL: <https://www.who.int/europe/news/item/01-02-2019-telemedicine-in-kazakhstan-smart-health-services-delivery> (қол жеткізу күні: 15.12.2024).
- 16 Kursiv Media. Digitalization of healthcare and telemedicine in Kazakhstan. – URL: <https://kz.kursiv.media/kk/2025-09-13/grtb-telemedisina-damu/> (қол жеткізу күні: 15.12.2024).
- 17 Bureau of National Statistics of the Republic of Kazakhstan. On the volume of services provided in the field of healthcare and social services (IV quarter of 2024). – URL: <https://stat.gov.kz/en/industries/social-statistics/stat-medicine/publications/325279/> (қол жеткізу күні: 15.12.2024).

References

- 1 Hong Y. A. Medical tourism and telemedicine: A new frontier of an old business // *Journal of Medical Internet Research*. – 2016. – Vol. 18. – №5. – pp. 115. URL: <https://www.jmir.org/2016/5/e115/>.
- 2 Connell J. Contemporary medical tourism: Conceptualisation, culture and commodification // *Tourism Management*. – 2013. – Vol. 34. – pp. 1–13. DOI: 10.1016/j.tourman.2012.05.009.
- 3 Lunt N., Horsfall D., Hanefeld J. Medical tourism: A snapshot of evidence on treatment abroad // *Maturitas*. – 2016. – Vol. 88. – pp. 37–44. DOI: 10.1016/j.maturitas.2016.03.001.
- 4 World Health Organization. Telemedicine: Opportunities and developments in Member States: Report on the second global survey on eHealth. – Мәтін : jelektronдық resurs // Geneva: WHO, 2010. – URL: <https://www.afro.who.int/publications/telemedicine-opportunities-and-developments-member-state>.
- 5 Bashshur R. L., Shannon G. W., Smith B. R., Alverson D. C., Antoniotti N., Barsan W. G., Yellowlees P. The empirical foundations of telemedicine interventions for chronic disease management // *Telemedicine and e-Health*. – 2014. – Vol. 20. – №9. – pp. 769–800. DOI: 10.1089/tmj.2014.9981.
- 6 Gu D., Li J., Wang Y. Different roles of telehealth and telemedicine on medical tourism: an empirical study from Azerbaijan // *Healthcare*. – 2021. – Vol. 9(8). – Art. 1073. – DOI: 10.3390/healthcare9081073.
- 7 Ashraf J., Hayat Y. Transforming medical tourism through digital advancements / *Revolutionizing Healthcare Experience With Digital Medical Tourism*. – Hershey, PA: IGI Global, 2025. – pp. 425–458. DOI: 10.4018/979-8-3693-7888-5.ch017.
- 8 Jayanthi Kannan M. K., Shree Nee T. R., Mariyappan K. Digital health and medical tourism innovations for digitally enabled care for future medicine // *Navigating Innovations and Challenges in Travel Medicine and Digital Health*. – Hershey, PA : IGI Global, 2025. – pp. 325–344. URL: <https://www.igi-global.com/chapter/digital-innovations-in-medical-tourism/372911>.

- 9 Sungur C. Digitalization in health tourism: An evaluation of Türkiye’s current situation and future perspective // Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi. – 2025. – Vol. 7, № 2. – P. 242–256. – <https://doi.org/10.55050/sarad.1702160>.
- 10 Chellaiyan V. G., Nirupama A. Y., Taneja N. Telemedicine in India: Where do we stand? // Journal of Family Medicine and Primary Care. – 2019. – Vol. 8. – №6. – pp. 1872–1876. DOI: 10.4103/jfmpc.jfmpc_264_19.
- 11 Saliba V., Legido-Quigley H., Hallik R., Aaviksoo A., Car J., McKee M. Telemedicine across borders: A systematic review of factors that hinder or support implementation // International Journal of Medical Informatics. – Vol. 81. – 2012. – Iss. 12. – pp. 793-809. DOI: 10.1016/j.ijmedinf.2012.08.003.
- 12 Connell J. Contemporary medical tourism: Conceptualisation, culture and commodification // Tourism Management. – 2013. – Vol. 34. pp. 1–13. – DOI: 10.1016/j.tourman.2012.05.009.
- 13 Densaulyқ сақтау және әлеуметтік қамсыздандыру статистикасы (2010-2024) // Ұлттық статистика бюросы Қазақстан Республикасы Стратегиялық зhosparlau және reformalar agenttigi. – URL: <https://stat.gov.kz/industries/social-statistics/stat-medicine/spreadsheets/>.
- 14 Qumar A. B., Faizullina K., Seiduanova L., Yelibay A., Zhamankulova N., Mukashev N. Digital transformation in healthcare: Global best practices and Kazakhstan’s path forward // Central Asian Journal of Medical Hypotheses and Ethics. – 2025. – Vol. 6. – №2. – pp. 125–132. – DOI: <https://doi.org/10.47316/cajmhe.2025.6.2.06>.
- 15 World Health Organization. Telemedicine in Kazakhstan: Smart health services delivery. – Copenhagen: WHO, 2019. – URL: <https://www.who.int/europe/news/item/01-02-2019-telemedicine-in-kazakhstan-smart-health-services-delivery> (қол zhetkizu күні: 15.12.2024).
- 16 Kursiv Media. Digitalization of healthcare and telemedicine in Kazakhstan. – URL: <https://kz.kursiv.media/kk/2025-09-13/grtb-telemedisina-damu/> (қол zhetkizu күні: 15.12.2024).
- 17 Bureau of National Statistics of the Republic of Kazakhstan. On the volume of services provided in the field of healthcare and social services (IV quarter of 2024). – URL: <https://stat.gov.kz/en/industries/social-statistics/stat-medicine/publications/325279/> (қол zhetkizu күні: 15.12.2024).

<p>Хат-хабарларға арналған автор (бірінші автор) Иманбекова Багдагул Толендиевна, PhD, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: saulet.78@mail.ru ORCID iD: https://orcid.org/0000-0003-1897-907X</p>	<p>Автор для корреспонденции (первый автор) Иманбекова Багдагул Толендиевна, PhD, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан e-mail: saulet.78@mail.ru ORCID iD: https://orcid.org/0000-0003-1897-907X</p>	<p>The Author for Correspondence (The First Author) Imanbekova Bagdagul Tolendievna, PhD, al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: saulet.78@mail.ru ORCID iD: https://orcid.org/0000-0003-1897-907X</p>
---	--	--

Мақала түскен күні: 18.11.2025

Мақала басылымға қабылданған күні: 23.12.2025

¹Кәрімов Д.Ж.^а, ¹Кадырбекова Д.С., ²Мазбаев О.Б., ³Уайсова А.

¹Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы, Қазақстан

²Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

³Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КУРОРТТЫҚ АЙМАҚТАРДЫҢ ДАМУ ҮРДІСТЕРІН ТАЛДАУ

Кәрімов Дәурен Жалғасұлы, Кадырбекова Динара Сериковна,
Мазбаев Орденбек Блисбекович, Уайсова Амина

Қазақстандағы курорттық аймақтардың даму үрдістерін талдау

Аңдатпа. Мақалада Қазақстанның курорттық аймақтарының даму үрдістері қарастырылады. Зерттеу барысында курорттық инфрақұрылымның қалыптасуы мен туристік қызметтер динамикасына кешенді талдау жүргізіліп, өңірлік айырмашылықтар анықталды. Негізгі зерттеу әдістері ретінде статистикалық деректерді жинау, салыстыру және динамикалық талдау қолданылды. Сонымен қатар, санаторий-курорт саласының жұмыс істеу ерекшеліктеріне егжей-тегжейлі талдау жасалып, оның дамуына әсер ететін негізгі факторлар мен үрдістер айқындалды. Зерттеу нәтижелері Қазақстандағы курорттық туризмнің тұрақты оң қарқынмен дамып келе жатқанын көрсетті, дегенмен инфрақұрылымдық теңсіздіктер мен аумақтық айырмашылықтар сақталуда және басқару тетіктерін жетілдіру қажеттілігі бар. Мақала қорытындылары курорттық аймақтарды басқаруды оңтайландыруға, олардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға және тұрақты туризм саясатын дамытуға бағытталған. Таңдалған әдістерді үйлесімді қолдану саланың қазіргі жағдайын сипаттап қана қоймай, оның болашақ даму бағыттарын анықтауға мүмкіндік берді.

Түйін сөздер: курорттық аймақтар, инфрақұрылым, кадрлық өлеует, туризм, даму үрдістері, статистикалық талдау, Қазақстан.

Каримов Даурен Жалғасұлы, Кадырбекова Динара Сериковна,
Мазбаев Орденбек Блисбекович, Уайсова Амина

Анализ тенденций развития курортных зон в Казахстане

Аннотация. В статье рассматриваются тенденции развития курортных зон Казахстана. В ходе исследования проведен комплексный анализ формирования курортной инфраструктуры и динамики туристских услуг, выявлены основные региональные различия. В качестве основного метода использовались сбор, сопоставление и динамический анализ статистической информации. Дополнительно проведен детальный анализ процессов функционирования санаторно-курортной отрасли, определены ключевые тенденции и факторы, влияющие на развитие данной сферы. Результаты исследования показали, что курортный туризм в Казахстане демонстрирует устойчивую положительную динамику, однако сохраняются инфраструктурные дисбалансы, территориальные различия и необходимость совершенствования механизмов управления. Выводы статьи могут быть использованы для оптимизации управления курортными зонами, повышения их конкурентоспособности и разработки политики устойчивого туризма. Гармоничное применение выбранных методов позволило не только охарактеризовать текущее состояние отрасли, но и определить перспективные направления её дальнейшего развития.

Ключевые слова: курортные зоны, инфраструктура, кадровый потенциал, туризм, тенденции развития, статистический анализ, Казахстан.

Karimov Dauren Zhalgasuly, Kadyrbekova Dinara Serikovna,
Mazbayev Ordenbek Blisbekovich, Uaisova Amina

Analysis of development trends of resort areas in Kazakhstan

Abstract. The article examines the development trends of Kazakhstan's resort areas. The study includes a comprehensive analysis of the formation of resort infrastructure and the dynamics of tourist services, identifying key regional differences. The main research methods involved the collection, comparison, and dynamic analysis of statistical data. In addition, a detailed assessment of the functioning of the sanatorium and resort industry was conducted, revealing major tendencies and factors influencing its development. The results show that resort tourism in Kazakhstan demonstrates stable positive dynamics; however, infrastructural imbalances, territorial disparities, and the need to improve management mechanisms persist. The findings of the article can be applied to optimize the management of resort areas, enhance their competitiveness, and develop a sustainable tourism policy. The integrated application of these methods made it possible not only to describe the current state of the industry but also to identify promising directions for its further development.

Key words: resort areas, infrastructure, human resources potential, tourism, development trends, statistical analysis, Kazakhstan.

Кіріспе. Қазіргі туризм индустриясындағы тұрақты даму қағидаттарымен және халықтың денсаулығын нығайтуға бағытталған рекреациялық сұраныстың артуымен айқындалады. Бүгінде экологиялық қауіпсіз, табиғи ресурстарға негізделген курорттар халықаралық нарықта жоғары сұранысқа ие болып отыр. Бұл үрдіс БҰҰ Дүниежүзілік туристік ұйымының (UNWTO) мәліметтерімен де расталады, онда емдік-сауықтыру және экотуризм бағыттарының алдағы онжылдықта туризмнің ең жылдам дамитын сегменттерінің бірі болатыны атап өтіледі [1].

Осы орайда, Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында емдік-сауықтыру туризмі туризм индустриясының басым және перспективалы бағыттарының бірі ретінде айқындалған. Бұл бағыт ел халқының денсаулығын нығайтуға, өмір сапасын арттыруға, сондай-ақ өңірлердің әлеуметтік-экономикалық дамуына елеулі үлес қосуға мүмкіндік береді. Емдік-сауықтыру және медициналық туризм түрлерін табысты дамыту мақсатында бірқатар маңызды шаралар жүзеге асырылмақ. Атап айтқанда, халыққа санаторлы-курорттық, рекреациялық және сауықтыру қызметтерінің сапасын арттыруға бағытталған салааралық үйлестіруді күшейту, жыл бойы сапалы емдеу-сауықтыру қызметтерін ұсыну үшін медициналық ұйымдар мен санаторлы-курорттық мекемелердің туроператорлармен өзара іс-қимылын дамыту, медициналық ұйымдарда сервистік қызмет пен менеджмент жүйесін жетілдіру көзделген. Сонымен қатар, Қазақстанның медициналық-туристік өнімдерін шетелдік нарықта қалыптастыру және ілгерілету, табысты халықаралық тәжірибелерді ескере отырып, осы бағыттың дамуын ынталандыру мен қолдау шаралары да қарастырылған [2].

Атап айтқанда, Қазақстанның табиғи-рекреациялық әлеуетінің аймақтар бойынша әркелкі орналасуымен және өңірлік экономиканы әртараптандыру қажеттілігімен байланысты. Әсіресе, Алакөл, Бурабай, Сарыағаш, Баянауыл және Қапшағай сияқты курорттық аймақтар жергілікті инфрақұрылымның дамуына, жаңа жұмыс орындарының құрылуына және өңірдің инвестициялық тартымдылығын арттыруға ықпал етеді. Осы тұрғыдан алғанда, курорттық аймақтардың аумақтық дамуын талдау өңірлердің әлеуметтік-экономикалық теңгерімін қамтамасыз етудің және елдің ішкі туризм нарығын күшейтудің маңызды тетігі болып табылады [3].

Қазақстанда туризмнің дамуы туристік ағынның өсуімен, инфрақұрылымның жетілуімен

және аумақтардың мамандануымен сипатталады. Елдің туристік әлеуетін арттыруда, аймақтық экономиканы жандандыруда және әлеуметтік инфрақұрылымды дамытуда курорттық аймақтар ерекше маңызға ие.

Соңғы ресми статистикалық деректер 2025 жылдың қаңтар–наурыз айларындағы курорттық аймақтардың даму деңгейін кешенді талдауға мүмкіндік береді. Бұл деректер орналастыру орындарының материалдық-техникалық базасын, қызметкерлер құрамын және туристік ағынның құрылымын қамтиды.

Санаторий-курорттық кешендер ұғымы кеңес дәуірінен бастап қалыптасқан. Ғылыми әдебиеттер мен практикалық қолданыста бұл ұғым емдік-сауықтыру мекемелері мен табиғи ресурстардың үйлесімін білдіреді. Қазақстан өңірлерінде кең таралған минералды сулар, емдік балшықтар, шипажайлар және оларға ілеспе ұйымдардың өзара іс-қимылы санаторий-курорттық емдеу, сауықтыру қызметтері мен туризмнің өзара байланысын қамтамасыз етеді.

Санаторий-курорттық кешендер аумақтық сипатқа ие болып, табиғи емдік ресурстарды қамтиды. Олар тек негізгі орналасқан дестинацияны ғана емес, сонымен қатар іргелес аумақтарды, жақын маңдағы экскурсиялық бағыттарды, терренкурлар мен туристік маршруттарды да қамтитын кеңістікті құрайды.

Осыған байланысты санаторий-курорттық аймақтардың даму үрдістерін талдау және олардың болашағына қатысты ұсыныстар әзірлеу өзекті болып табылады. Санаторий-курорттық туризм елімізде сауықтыру туризмінің дамуына және жалпы туристік индустрияның өркендеуіне елеулі үлес қосады.

Қазақстанда санаторий-курорттық аймақтардың әлеуетін тиімді пайдалану – елдің туристік индустриясын дамытудағы стратегиялық бағыттардың бірі. Бұл сала тұрғындардың денсаулығын жақсартуымен қатар, өңірлік экономиканы әртараптандыруға, жұмыс орындарын ашуға және әлеуметтік инфрақұрылымды нығайтуға ықпал етеді. Дегенмен, қазіргі таңда санаторий-курорттық туризмді дамытуда материалдық-техникалық базаның тозуы, қызмет көрсету сапасының біркелкі еместігі, маркетингтік стратегиялардың әлсіздігі және халықаралық деңгейдегі бәсекеге қабілеттіліктің жеткіліксіздігі сияқты мәселелер бар.

Зерттеу барысында Қазақстандағы курорттық аймақтардың даму үрдістерін талдау, санаторий-курорттық кешендердің қазіргі жағдайын бағалау, туристік ағын мен инфрақұрылымның өзара бай-

ланысын анықтау, сондай-ақ бұл саланы дамытуға бағытталған ұсыныстар әзірлеу қарастырылады.

Курорттық және емдік-сауықтыру туризмінің даму бағыттары мен үрдістерін зерттеу әлемдік және ұлттық деңгейде белсенді түрде жүргізілуде. Соңғы жылдары бұл сала көптеген ғалымдардың назарында болып, аймақтық дамудың, әлеуметтік инфрақұрылымның және халықтың өмір сапасының маңызды құрамдас бөлігі ретінде қарастырылуда. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, емдік-сауықтыру туризмі тек медициналық қызмет көрсетумен шектелмей, сонымен қатар табиғи-рекреациялық ресурстарды тиімді пайдалануға, экологиялық тұрақтылықты сақтауға және өңірлік экономиканы әртараптандыруға бағытталған кешенді жүйе ретінде қалыптасып келеді. Осы тұрғыда Ресей, Қытай және Қазақстан ғалымдарының зерттеулері курорттық аймақтардың кеңістіктік ұйымдасуы, даму тәуекелдері, экономикалық тиімділігі мен бәсекеге қабілеттілігін арттыру жолдарын талдауға бағытталған. Төменде келтірілген ғылыми еңбектер осы бағыттағы өзекті зерттеулердің нәтижелерін қамтиды.

Н.В. Рубцованың зерттеулерінде Ресей Федерациясының кейбір аймақтарында санаторий-курорттық саланың дамуында соңғы жылдары шипажайлар санының, сыйымдылығының және келушілер көлемінің азаюы сияқты теріс үрдістер байқалуда. Иркутск облысы мысалында жүргізілген зерттеу нәтижелері бұл саланың әлеуеті жоғары болғанымен, экономикалық, инфрақұрылымдық және экологиялық тәуекелдердің оның тиімді дамуына кедергі келтіріп отырғанын көрсетті. Сараптамалық бағалау әдісі арқылы негізгі тәуекел топтары анықталып, оларды төмендетудің басқару стратегиялары мен даму бағыттары ұсынылған [4].

А.А. Мустафина және басқалары еңбегінде Татарстан аймақтарының әлеуметтік-географиялық дамуындағы санаторий-курорттық жүйенің рөліне баса назар аударып отырып, сауықтыру туризмі мен адами капиталдың байланысы қарастырылған [5].

Н.С. Лукьянова, К.Ю. Кайсарова мақаласында Кеңестік санаторий-курорттық жүйенің құлдырауын талдау және оны ішкі Ресей туризмінің өсуіне реакция ретінде қалпына келтіру, сонымен қатар ішкі сұраныстың айтарлықтай өсуі және жолдама сатылымының шамамен +30 % екендігін анықтайды [6].

Gao Caixia, Liu Jiaming, Li Fengjiao және басқалар Қытайдағы ұлттық деңгейдегі туристік-курорттық аймақтардың кеңістіктік таралу ерекшеліктері мен әсер етуші факторлар талда-

нады. 2015-2020 жылдар аралығындағы 45-ші аймақ негізінде жүргізілген зерттеу нәтижесінде курорттық аймақтардың даму кезеңінде екені, олардың шығыста және оңтүстікте шоғырланып, батыс пен солтүстікте сирек орналасқаны анықталды. Табиғи ресурстар, мемлекеттік саясат, нарықтық даму, демалыс жүйесі және ірі іс-шаралар олардың кеңістіктік ұйымдасуына ықпал ететіні көрсетілді. Авторлар курорттық аймақтардың кеңістіктік құрылымын жетілдіру мен жоғары сапалы дамуын қамтамасыз ету бойынша ұсыныстар ұсынады [7].

Ye Haodong, Wen Jun, Xu Xingpeng, Li Jiayu, Lv Zhaopeng, Su Yueping зерттеулерінде Фуцзянь провинциясындағы орманды қорғау және сауықтыру курорттарының кеңістіктік құрылымын зерттеу: орналастырудың географиялық ерекшелігі және Resort ортасының орналасу критерийлері деп тұжырымдайды [8].

U. Badalov, M. Khusanova санаторийлер мен сауықтыру объектілерін орналастыру тізбектері, өңірдің географиялық ресурстары: минералды көздер, ландшафтық ерекшеліктер, аурулардың табиғи-әлеуметтік фокустары зерттелді [9].

К. Мусина, К. Омарова, К. Тукибаева Қазақстандағы емдік-сауықтыру туризмінің әлеуеті жоғары болғанымен, оның даму деңгейі өңірлер арасында біркелкі еместігін көрсетеді. Елдің табиғи-рекреациялық ресурстары мол болғанына қарамастан, инфрақұрылымның жеткіліксіздігі мен халықаралық нарықтағы танымалдылықтың төмендігі саланың өсу қарқынын тежейді. Авторлар жаһандық үрдістерді ескере отырып, емдік-сауықтыру туризмін ұлттық экономиканың бәсекеге қабілетті және тұрақты бағытына айналдыру қажеттігін атап өтеді [10].

М. Мусаев, М. Абайдуллаева, Д.М. Хамитова, П.Ж. Орынбет зерттеулерінде Қазақстан Республикасындағы емдік-сауықтыру туризмінің қазіргі жағдайы мен даму үрдістері талданған. Авторлар санаторийлер, SPA-кешендер және медициналық орталықтардың жұмыс тиімділігіне әсер ететін негізгі факторларды – маусымдылық, инфрақұрылымның тозуы, қызмет көрсету құны және маркетингтік белсенділіктің төмендігін – айқындаған. Сауалнама нәтижелері мен SWOT-талдау негізінде саладағы күшті жақтар (табиғи ресурстардың молдығы, емдік факторлардың алуан түрлілігі) мен әлсіз тұстар (ескірген инфрақұрылым, халықаралық нарықтағы әлсіз позиция) көрсетілген. Зерттеу қорытындысында саланың бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін жыл бойы жұмыс істейтін қызмет түрлерін дамыту, инфрақұрылымды жаңғырту, көлік

қолжетімділігін арттыру және цифрлық технологияларды енгізу қажеттілігі айқындалған. Бұл шаралар өңірлік экономиканы нығайтуға және ішкі туризмнің тұрақты дамуына ықпал етеді [11].

Жалпы алғанда, қарастырылған зерттеулердің нәтижелері курорттық және емдік-сауықтыру туризмінің даму үрдістері әлемдік және аймақтық деңгейде ұқсас сипатқа ие екенін көрсетеді. Ресей мен Қытай ғалымдарының зерттеулерінде байқалғандай, бұл саладағы негізгі қиындықтар – инфрақұрылымның жеткіліксіздігі, маусымдылық, экономикалық және экологиялық тәуекелдер, сондай-ақ басқару мен маркетинг жүйесінің әлсіздігі. Қазақстандық зерттеулер де осы мәселелерді растай отырып, елдің табиғи-рекреациялық әлеуеті жоғары болғанымен, оны тиімді пайдалану мен халықаралық нарықта ілгерілету бағытында жүйелі шаралар қажет екенін айқындайды. Ғалымдар ұсынған ортақ тұжырым – инфрақұрылымды жаңғырту, жыл бойы қызмет көрсететін кешендерді дамыту, цифрлық технологияларды енгізу және өңірлік ерекшеліктерге бейімделген мемлекеттік қолдау тетіктерін жетілдіру арқылы курорттық туризмді тұрақты және бәсекеге қабілетті салаға айналдыру қажеттілігін байқаймыз.

Зерттеу мақсаты – Қазақстандағы курорттық аймақтардың даму үрдістерін талдау арқылы олардың әлеуметтік-экономикалық, экологиялық және инфрақұрылымдық әлеуетін бағалау және аймақтық деңгейде емдік-сауықтыру туризмінің даму бағыттарын айқындау.

Зерттеу міндеттері:

- Қазақстандағы курорттық аймақтардың қазіргі даму жағдайы мен негізгі үрдістерін талдау;
- курорттық аймақтардың табиғи-рекреациялық және инфрақұрылымдық әлеуетін бағалау;
- курорттық туризмнің аймақтық әлеуметтік-экономикалық дамуға әсерін анықтау;
- курорттық аймақтарды тұрақты дамытуға бағытталған стратегиялық ұсыныстар әзірлеу.

Әдістер мен материалдар. Зерттеу жұмысының ақпараттық негізін Қазақстан Республикасының Ұлттық статистика бюросы ұсынған ресми деректер құрайды. 2025 жылдың қаңтар-наурыз айларына арналған мәліметтер курорттық аймақтардағы орналастыру орындарының даму деңгейін, олардың инфрақұрылымдық және ұйымдастырушылық ерекшеліктерін кешенді сипаттауға мүмкіндік береді.

Зерттеуде пайдаланылған негізгі статистикалық материалдар мыналарды қамтиды:

- орналастыру орындарының саны мен құрылымы (меншік нысаны және түрлері бойынша);

- қонақ үйлердің санаттары бойынша жіктелуі (5*, 4*, 3*, 2* жұлдызды, санаты жоқ нысандар және өзге орналастыру орындары);

- қызметкерлер құрамы (қызметкерлердің жалпы саны мен құрылымы);

- негізгі көрсеткіштер (орналастыру орындарының саны, келушілер саны, бөлмелер мен төсек-орындар қоры, біржолғы сыйымдылық, бөлмелердің толтырылымдылығы, ұсынылған төсек-тәуліктер, төсек-тәуліктің орташа құны, көрсетілген қызмет көлемі);

- сапар мақсаттары бойынша туристік ағын құрылымы (резиденттер мен резидент еместердің жеке және іскерлік/кәсіби сапарлары);

- туристердің болу ұзақтығы;

- қонақ үй шаруашылығының материалдық-техникалық базасы (қонақ үйлердің дәрежелері бойынша бөлмелердің сапалық сипаттамасы).

Зерттеу әдістемесі негізінен сандық деректерді талдауға сүйенеді. Мақалада салыстырмалы, құрылымдық, динамикалық талдау және жүйелік тәсіл қолданылды. Курорттық аймақтардың көрсеткіштерін уақыттық және аумақтық тұрғыда салыстыруға, туристік ағынның, орналастыру орындарының инфрақұрылымы мен қызметкерлер құрамының үлестік арақатынастарын айқындауға, көрсеткіштердің өзгеру үрдістерін анықтауға, санаторий-курорттық кешендерді туризм индустриясының құрамдас бөлігі ретінде кешенді қарастыруға мүмкіндік берді.

Мақалада негізінен туризм статистикасы (Stat.gov.kz) көрсеткіштер қолданылды [12].

Аналитикалық репортаждар: Astana Times, The Business Year және т.б. – 2024 жылы келушілердің айтарлықтай өсуі туралы есептер (2024 жылы 9-15 млн диапазоны және кейбір жарияланымдарда 11.5-15.3 млн жалпы келуші жайлы ақпарат берілген) [13].

Сараптама/болжам (Fitch/ВМІ) және салалық нарықтық есептер – 2024 үшін өсім болжамдары берілген [14].

Осы әдістердің үйлесімді қолданылуы зерттеу нысанының қазіргі жағдайын сипаттап қана қоймай, сонымен қатар курорттық аймақтарды дамытудың болашағына қатысты тұжырымдар жасауға мүмкіндік береді.

Нәтижелер. Қазақстанның курорттық аймақтары елдің туристік саласының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Олар табиғи-рекреациялық әлеуеті жоғары, емдік қасиеттері бар ресурстарға, қолайлы климатқа және инфрақұрылымдық мүмкіндіктерге сүйенеді. Соңғы жылдары курорттық аймақтарда орналастыру орындарының саны мен сапалық деңгейі

артып, жеке инвестициялар мен кәсіпкерлік белсенділіктің күшеюі байқалады. Бұл үрдіс аймақтардың әлеуметтік-экономикалық дамуына, жұмыс орындарының көбеюіне және ішкі туризмнің тартымдылығына оң әсерін тигізуде.

Қазіргі таңда курорттық инфрақұрылымның кеңеюі мен әртараптануы елдің туристік кеңістігін қайта құрылымдауға ықпал етуде. Әсіресе, демалыс және емдік-сауықтыру бағытындағы нысандардың артуы аймақтардың рекреациялық жүктемесін теңестіруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мемлекет тарапынан туризм индустриясын дамытуға арналған бағдарламалар мен инвестициялық жеңілдіктер жеке сектордың белсенділігін ынталандырып отыр. Бұл өз кезегінде курорттық аймақтардағы орналастыру орындарының меншік құрылымына және олардың аймақтық орналасу ерекшеліктеріне әсер етеді.

Курорттық инфрақұрылымның сапасы мен меншіктік құрылымы туризмнің тұрақты дамуының басты көрсеткіштерінің бірі саналады. Меншік нысандарының әртүрлілігі, олардың географиялық таралуы мен шоғырлану дәрежесі аймақтық даму теңгерімін айқындайды. Осы тұрғыдан алғанда, курорттық аймақтардағы орналастыру орындарының сандық және сапалық құрамын талдау, олардың меншіктік құрылымын анықтау және аймақтық ерекшеліктерін айқындау – саланың қазіргі ахуалын бағалау мен болашақ даму бағыттарын айқындауда маңызды рөл атқарады.

Курорттық аймақтарында 1778 орналастыру орны жұмыс істейді. Оның ішіне 1726 бірлік, шамамен (97 %) жеке меншік, 30 бірлік (1,7 %) мемлекеттік меншік, 22 бірлік (1,2 %) шетелдік меншік иелігінде. Демек, негізгі үлес жеке секторға тиесілі, ал мемлекеттік және шетелдік нысандардың үлесі мардымсыз.

Аймақтық тұрғыдан қарағанда, ең ірі орналастыру инфрақұрылымы Алматы тау кластерінде шоғырланған (523 бірлік), оның ішінде жеке меншік орындары басым (511 бірлік), сондай-ақ шетелдік меншіктің үлесі де салыстырмалы түрде жоғары (8 бірлік). Бұл Алматы тау кластерінің инвестициялық тартымдылығы мен халықаралық туристер үшін маңызын көрсетеді.

Алакөл курорттық аймағы да орналастыру орындарының елеулі үлесін иеленеді: Абай облысы аумағында – 204 бірлік, Жетісу облысында – 235 бірлік. Екі аймақта да меншік құрылымы толықтай дерлік жеке сектордың қолында.

Щучье-Бурабай курорттық аймағында (206 бірлік) жеке меншік орындар үлесі жоғары болса да, мемлекеттік меншік те аз мөлшерде сақталған (2 бірлік). Бұл аймақтың дәстүрлі курорттық мәртебесін және мемлекет тарапынан қолдау шараларының бар екенін көрсетеді.

Баянауыл (53 бірлік), Бұқтырма (90 бірлік), Балқаш (91 бірлік) және Алтай (40 бірлік) курорттық аймақтарында да жеке меншік үлесі басым, бірақ аздаған мемлекеттік және шетелдік меншік орындары тіркелген. Бұл табиғи-рекреациялық әлеуетке негізделген аймақтардың даму деңгейін бейнелейді.

Ал салыстырмалы түрде шағын инфрақұрылымға ие аймақтар – Қарқаралы (20 бірлік), Зеренді (25 бірлік), Имантау-Шалқар (36 бірлік), Қатон-Қарағай (18 бірлік), Сарыағаш (22 бірлік), Ұлан (14 бірлік), Қостанай курорттық аймағы (4 бірлік). Бұл аймақтарда орналастыру орындары саны аз, алайда негізінен жеке сектор есебінен қызмет көрсетуде. Айта кетерлік жайт, Байқоңыр туристік аймағында бар болғаны 1 орналастыру орны тіркелген және ол жеке меншікке тиесілі.

Сонымен қатар, Курорттық аймақтар бөлінісіндегі орналастыру орындарының деректерін KMeans арқылы 3 топқа бөлдік:

Кластер 2 (ірі туристік орталықтар):

– Алматы тау кластері (үлкен ауқым, ең жоғары келушілер мен қызмет көлемі).

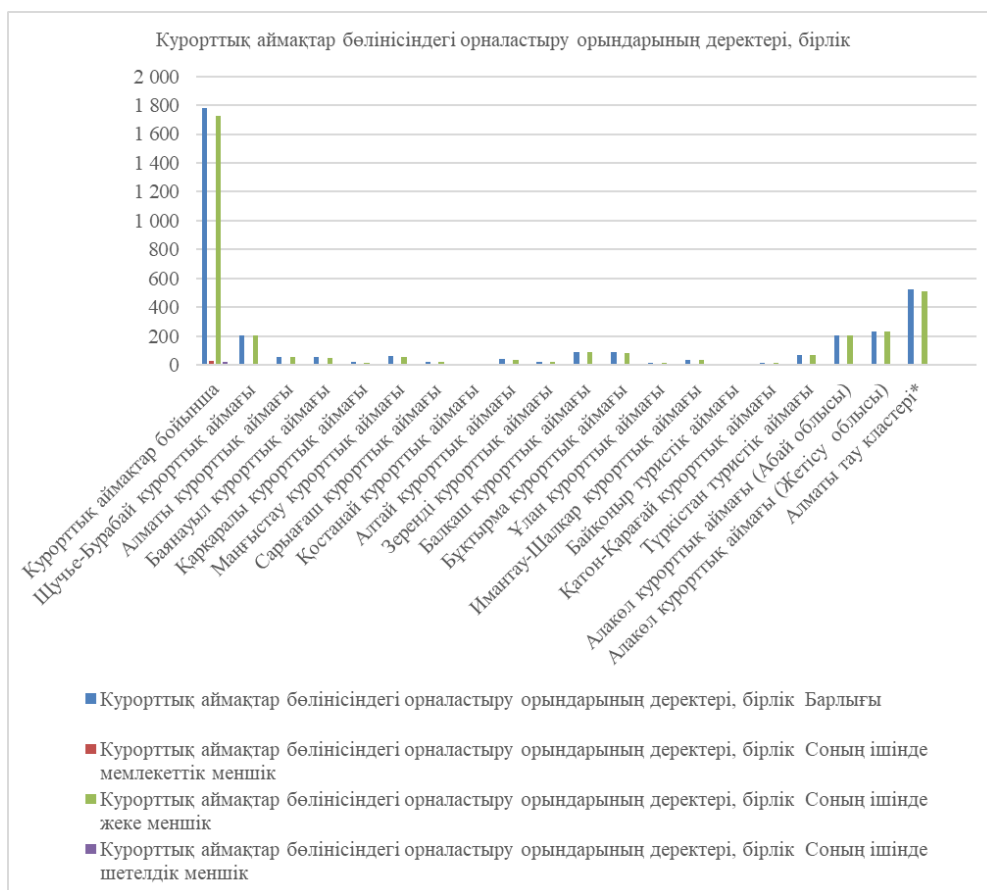
Кластер 1 (орташа деңгейлі аймақтар):

– Щучье-Бурабай, Маңғыстау, Алматы курорттық аймағы, Балқаш, Түркістан, Алтай, Сарыағаш және басқалары. Бұлар тұрақты туристік ағымға ие, бірақ Алматы тау кластерінен әлдеқайда төмен.

Кластер 0 (шағын аймақтар):

– Байқоңыр, Ұлан, Қостанай, Қатон-Қарағай, Имантау-Шалқар, Баянауыл және т.б. Туристер саны төмен, әлеуетті арттыру қажет.

Негізгі орталықтар – Алматы тау кластері, Алакөл (екі облыс бойынша), Щучье-Бурабай. Олар елдегі барлық орналастыру орындарының шамамен 65 %-ын құрайды.

Сурет 1 – Курорттық аймақтар бойынша орналастыру орындарының меншік нысандары

Жеке меншік басым – бұл сектордың туризмдегі рөлінің өте жоғары екенін көрсетеді. Шетелдік меншік үлесі ең көп Маңғыстауда (~11 %), бұл Каспий маңы туризміне сыртқы инвестицияның тартылғанын білдіреді. Мемлекеттік меншік үлесі кейбір дәстүрлі курорттарда ғана байқалады (Бұқтырма, Қарқаралы, Баянауыл, Имантау-Шалқар). Бірқатар аймақтарда орналастыру орындарының саны өте аз (Қостанай – 4, Ұлан – 14, Қатон-Қарағай – 18, Байқоңыр – 1), бұл туризм инфрақұрылымының жеткіліксіз дамығанын көрсетеді.

Жалпы алғанда, талдау көрсеткендей, Қазақстанның курорттық инфрақұрылымы негізінен жекеменшік секторда шоғырланған, мемлекеттік қатысу өте төмен деңгейде қалып отыр. Шетелдік меншік орындары Алматы тау кластерінде және

Маңғыстау аймағында көбірек шоғырланған, бұл шетелдік инвестициялардың тартымды бағыттарын айқындайды.

Қазақстанның курорттық аймақтарындағы емдік-сауықтыру туризмінің даму серпінін анықтау мақсатында 2025 жылдың алғашқы тоқсаны бойынша орналастыру инфрақұрылымының, кадрлық әлеуеттің және туристік қызмет көрсеткіштердің жиынтық талдауы жүргізілді. Бұл кезеңде туризм саласының құрылымдық өзгерістері, аймақтар арасындағы айырмашылықтар мен нарықтық үрдістер айқындалды. Төменде келтірілген кестеде Қазақстанның негізгі курорттық аймақтарындағы орналастыру орындарының саны, туристер легі, қызмет көрсету көлемі, кадрлық қамтылу деңгейі және материалдық-техникалық база көрсеткіштері жүйеленіп берілген.

Кесте 1 – 2025 жылдың алғашқы тоқсанындағы Қазақстанның курорттық аймақтарындағы орналастыру инфрақұрылымы, кадрлық әлеуеті және туризм көрсеткіштері

№	Көрсеткіштер	Мәліметтер мен талдау
1	Орналастыру инфрақұрылымы	2025 жылдың алғашқы тоқсанында Қазақстанның курорттық аймақтарында барлығы 1 778 орналастыру орны жұмыс істеген. Ең көп үлесті бір қабатты бунгало, ауылдық үйлер, коттедждер, шағын үйлер мен пәтерлер құрайды – 821 бірлік (46 %). Бұл көрсеткіш отбасылық және шағын топтарға арналған баламалы орналастыру түрлерінің сұранысы артып келе жатқанын көрсетеді. Екінші орында – мейрамханасы жоқ қонақ үйлер (356 бірлік, 20 %), үшінші орында – мейрамханасы бар қонақ үйлер (281 бірлік, 16 %). Демалыс үйлері – 98, туристік базалар – 38, пансионаттар – 38, балалар лагерьлері – 35, хостелдер – 70, мотельдер – 8, кемпингтер – 9, туристік лагерьлер – 3 бірлік. Бұл мәліметтер қонақ үй бизнесінің басым бағыт екенін, бірақ шағын орналастыру түрлерінің де белсенді дамып жатқанын дәлелдейді. Аймақтық тұрғыдан ең жоғары үлес Алматы тау кластерінде (523 бірлік) байқалады, бұл аймақтың көпфункционалды туристік бағыт ретіндегі әлеуетін айқындайды. Одан кейін Алакөл аймағы (Абай облысы – 204, Жетісу облысы – 235), Щучье-Бурабай (206), Балқаш (91), Бұқтырма (90), Баянауыл (53) және Түркістан (72) келеді. Қарқаралы, Зеренді, Қатон-Қарағай, Ұлан, Сарыағаш сияқты шағын аймақтарда орналастыру нысандарының саны аз және көбінесе жергілікті қонақ үйлер мен ауылдық үйлер түрінде.
2	Кадрлық әлеует	2025 жылдың қаңтар-наурыз айларында курорттық аймақтарда 13 027 қызметкер жұмыс істеген, оның ішінде 12 724 тұрақты, 303 маусымдық қызметкер. Әйелдердің үлесі – 7 892 (60,6 %), ерлер – 5 135 (39,4 %). Ең ірі жұмыс беруші – Алматы тау кластері (6 443 адам), одан кейін Щучье-Бурабай (2 388) және Маңғыстау аймағы (1 330). Ең аз қызметкер Байқоңырда (2 адам), Қостанайда (15) және Ұлан ауданында (30) тіркелген. Жалпы кадрлар негізінен тау кластерлері мен ірі курорттық аймақтарда шоғырланған, бұл өңірлерде туризм экономикасының негізгі драйверіне айналып отыр.
3	Туризм көрсеткіштері	Барлық курорттық аймақтар бойынша: орналастыру орындары – 1 778, қызмет көрсетілген келушілер – 883 349 адам, қызмет көлемі – 33,1 млрд теңге, біржолғы сыйымдылық – 115 389 төсек-орын, орташа төсек-тәулік құны – 19 236 теңге. Алматы тау кластері – абсолютті көшбасшы: 637,7 мың келуші, 23,6 млрд теңге табыс, бөлмелердің толтырылымы – 39,2 %. Щучье-Бурабай – 78,3 мың турист, 4,9 млрд теңге табыс. Маңғыстау – 53,8 мың келуші, 2,1 млрд теңге табыс. Шағын аймақтарда (Қостанай, Байқоңыр, Қатон-Қарағай, Ұлан) көрсеткіштер төмен. Туризм нарығының негізгі үлесін Алматы тау кластері қамтиды. Сапар мақсаттары бойынша: барлығы 883 349 турист, оның ішінде резиденттер – 726 869 (жеке мақсатта – 585 722, іскерлік – 141 147), резидент еместер – 156 480 (жеке мақсатта – 63 425, іскерлік – 93 055). Шетелдік туристердің негізгі бөлігі – Алматы тау кластерінде (146,6 мың адам). Маңғыстауда да шетелдік туристер үлесі жоғары (6 мыңға жуық). Қалған аймақтарда бұл көрсеткіш аз. Болу ұзақтығы бойынша: бір күндік келушілер – 121 521 (13,8 %), түнеушілер – 761 828 (86,2 %). Ұзақ мерзімді демалыс басым. Алматы тау кластерінде түнеушілер үлесі ең жоғары (68 %), Алтай аймағында бір күндік туристер басым (33,5 мың адам).
4	Материалдық-техникалық база және тарифтер	Орналастыру орындарының басым бөлігі – санаты жоқ қонақ үйлер (593 бірлік) және өзге орналастыру орындары (1 141). 5 жұлдызды – 11, 4 жұлдызды – 24, 3 жұлдызды – 7, 2 жұлдызды – 2 ғана. Бөлмелер құрылымы: стандартты бөлмелер – 31 238, жайлылықсыз – 6 124. Толтырылымы ең жоғары – 2 жұлдызды қонақ үйлер (52,8 %). Орташа тәулік-төсек құны: 5* – 75 982 тг, 4* – 31 969 тг, 3* – 20 486 тг, санаты жоқ – 18 842 тг. Бұл деректер орналастыру сапасының әркелкілігін және баға саясатының аймақтық ерекшеліктерін көрсетеді.

Ескерту: Ұлттық статистика бюросы негізінде авторлармен құрастырылған

Қазақстандағы курорттық орналастыру қоры сапасы бойынша жеткіліксіз әртараптандырылған. Жоғары жұлдызды қонақ үйлер саны өте аз, ал ұсыныстың басым бөлігі төмен және орта деңгейлі орналастыру орындарына тиесілі.

Қазақстан курорттық аймақтарының 2025-2029 жылдарға болжамдық дамуы. Барлық

аймақтар бойынша келушілер саны есептелді: бастапқы 2024 жылғы деректер негізінде (мысалы, Алматы тау кластері – 1 230 689 келуші 2024 қаңтар-маусым) және үш сценарий бойынша болжамдар жасалды:

Кесте 2 – Болжам кестесі (2025-2029, қантар-маусым)

Кластер	2024	2029 (Консерватив)	2029 (Базалық)	2029 (Агрессивті)
Шағын (0)	70 915	78 296	86 280	104 199
Орташа (1)	528 317	642 778	776 271	931 074
Үлкен (2, Алматы тау)	1 230 689	1 646 939	2 168 895	2 815 518

Ескерту: ҚР Ұлттық статистика бюросының деректері негізінде авторлармен есептелген және құрастырылған

Кесте 3 – Кластерлік экономикалық сипаттама (2024 қантар-маусым)

Кластер	Келушілер саны	Қызмет көлемі (мың тг)	Орташа келушіден түсетін кіріс (тг)
0 (шағын)	70 915	1 552 830	18 761
1 (орташа)	528 317	20 287 188	26 994
2 (үлкен)	1 230 689	46 315 665	37 634

Ескерту: ҚР Ұлттық статистика бюросының деректері негізінде авторлармен есептелген және құрастырылған

Консерватив: кластер 2 = 6 %, кластер 1 = 4 %, кластер 0 = 2 %.

Базалық: кластер 2 = 12 %, кластер 1 = 8 %, кластер 0 = 4 %.

Агрессивті: кластер 2 = 18 %, кластер 1 = 12 %, кластер 0 = 8 %.

Қосымша сценарийлер мен әсерлер.

Инфляция және маркетинг инвестициясы.

Инфляция (А): базалық сценарийге 3 %

жылдық өсім қосылды; орташа бір келушіден түсетін табыс 2024-тен бастап жыл сайын 3 % артады, келушілер саны өзгеріссіз.

Маркетинг инвестициясы (В): 2025-2026 жылдары кластер 0 және 1 үшін жылдық өсім ставкаларына +5 п.п. қосылды, әсер тек келушілер санына қатысты.

Аралас сценарий: инвестиция арқылы келушілер саны + инфляция арқылы Rev/visitor өсімі бір уақытта есепке алынды.

Кесте 4 – Болжамдар нәтижелері (2029, қантар-маусым)

Кластер	Туристер саны, базалық	Туристер саны, инвестициялық	Туристер саны, аралас	Кіріс базалық (млн тг)	Кіріс, инвестициялық	Кіріс, инфляция әсері	Кіріс аралас
0 (шағын)	86 280	94 775	94 775	1 889.27	2 075.30	2 190.18	2 405.84
1 (орташа)	776 271	849 812	849 812	29 808.52	32 632.48	34 556.24	37 829.99
2 (үлкен)	2 168 895	2 168 895	2 168 895	81 624.04	-	94 624.64	94 624.64

Ескерту: ҚР Ұлттық статистика бюросының деректері негізінде авторлармен есептелген және құрастырылған

Инвестициялар шағын және орташа кластерлерге келушілер санын айтарлықтай арттырды (кластер 1: +73 541 адам, base→invest).

Инфляция ең үлкен табыс өсімін береді, әсіресе ірі кластер үшін.

Ең тиімді комбинация – инвестиция + инфляция: кластер 1 үшін аралас кіріс 2029 ≈ 37.83 млрд тг, base ≈ 29.81 млрд тг.

Алматы тау кластері (үлкен): халықаралық ағымды ұстап тұру үшін инфрақұрылым мен әуе/автобус байланысын кеңейту, маркетингтік стратегияны күшейту. Орташа кластер: сапа мен ассортиментті (wellness, MICE, табиғи өнімдер) кеңейту, бірегей ұсыныстар жасау арқылы тартымдылықты арттыру. Шағын кластер: инфрақұрылым, қолжетімділік, цифрлан-

дыру және тартымды өнімдерді дамыту арқылы келушілер санын көбейту.

Талқылау. Зерттеу нәтижелері Қазақстандағы курорттық туризм саласының соңғы жылдары тұрақты даму қарқынын көрсететінін дәлелдеді. Бұл үрдіс ең алдымен ішкі туризмнің жандануымен, халықтың табыс деңгейінің өсуімен және мемлекеттің туристік инфрақұрылымды жаңғыртуға бағытталған саясатының әсерімен түсіндіріледі. Дегенмен, аймақтар арасындағы даму деңгейіндегі теңсіздік сақталып отыр. Алматы, Ақмола және Шығыс Қазақстан облыстары рекреациялық әлеуеті мен инвестициялық тартымдылығы жоғары өңірлер ретінде ерекшеленсе, Қызылорда, Маңғыстау және Түркістан облыстарында курорттық инфрақұрылымның жеткіліксіз дамуы байқалады.

Инфрақұрылымдық айырмашылықтар туристік қызмет сапасына, маусымдық сұранысқа және жұмыс орындарының тұрақтылығына тікелей әсер етеді. Бұл мәселе шетелдік тәжірибеде де кездеседі, алайда Ресей мен Қытайда мемлекеттік қолдау шаралары мен жеке инвестициялардың үйлесімділігі мұндай теңсіздікті айтарлықтай төмендетіп отыр. Қазақстанда бұл бағыттағы үйлестіру әлі де жетілдіруді қажет етеді.

Сонымен қатар, зерттеу көрсеткендей, туризм саласында адами капиталдың сапасы мен кәсіби даярлығы маңызды рөл атқарады. Қызмет көрсету мәдениетін, тілдік дайындықты және цифрлық сауаттылықты арттыру курорттық аймақтардың бәсекеге қабілеттілігін едәуір күшейтеді. Мұндай шаралар халықаралық стандарттарға сәйкес сервисті қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Маусымдық фактор да ерекше назар аударуды қажет етеді. Көптеген қазақстандық курорттар жаз айларында ғана белсенді жұмыс істейді, ал қыс мезгілінде туристік ағым күрт төмендейді. Осыған байланысты жыл бойы жұмыс істейтін емдік-сауықтыру және SPA-орталықтарын дамыту, климаттық және бальнеологиялық ресурстарды тиімді пайдалану өзекті болып отыр.

Жалпы алғанда, зерттеу нәтижелері Қазақстанның курорттық аймақтарын дамыту стратегиясын қайта қарастырудың, аймақтық ерекшеліктерді ескерудің және тұрақты туризм қағидаттарын енгізудің маңыздылығын көрсетеді. Бұл тәсіл елдің туристік тартымдылығын арттырып қана қоймай, экономиканы әртараптандыру мен халықтың өмір сапасын жақсартуға да мүмкіндік береді.

Қорытынды. 2025 жылдың қаңтар-наурыз айларындағы деректер Қазақстандағы курорттық аймақтардың дамуына қатысты келесі негізгі үрдістерді көрсетеді.

Алматы тау кластері туризм индустриясының негізгі орталығы болып отыр. Басқа аймақтардың үлесі салыстырмалы түрде мардымсыз, бұл дамудың аумақтық теңсіздігіне әкеледі.

Туристердің көпшілігі ішкі нарықтан келеді. Алайда халықаралық туристердің үлесі біртіндеп артып келеді, бұл Қазақстан туризмін жаһандық нарыққа бейімдеудің мүмкіндіктерін көрсетеді.

Тұрақты жұмысшылар үлесі жоғары, бұл туризм саласындағы әлеуметтік тұрақтылықты қамтамасыз етеді.

Қонақ үй индустриясы сапа мен санаттылық бойынша жетілдіруді қажет етеді. Жоғары жұлдызды қонақ үйлердің саны жеткіліксіз, ал жайлылықсыз бөлмелердің көптігі қызмет көрсету сапасына кері әсерін тигізеді.

Кейбір аймақтарда қысқа мерзімді сапарлар басым болса, басқаларында ұзақ мерзімді демалыс үлесі жоғары, бұл аймақтар арасындағы туристік ұсыныстың әркелкілігін көрсетеді.

Қазақстандағы курорттық туризм даму үстінде, бірақ оның тұрақты әрі сапалы өсуі үшін инфрақұрылымды жаңғырту, халықаралық нарыққа бейімделу және қызмет көрсету сапасын арттыру қажет, атап айтқанда:

- санаторийлердің материалдық-техникалық базасын кезең-кезеңмен жаңарту, тозған ғимараттар мен инженерлік жүйелерді қайта құру қажет;

- көлік және жол инфрақұрылымын дамыту арқылы курорттық аймақтарға қолжетімділікті арттыру ұсынылады;

- курорттық аймақтардың туристік әлеуетін арттыру мақсатында «бір терезе» қағидасымен қызмет көрсететін заманауи инфрақұрылымдық кешендер (Reception & Medical Hub) құру тиімді;
- санаторийлерде цифрлық қызметтерді (онлайн тіркеу, брондау, төлем және денсаулық мониторингі) енгізу арқылы қызмет көрсету тиімділігін арттыру қажет;

- өңірлік жерлерде емдік-сауықтыру орындарының бірыңғай базасын құру;

- емдік ресурстарды (минералды су, балшық, климат) заманауи медициналық технологиялармен ұштастыра отырып, кешенді «wellness & medical tourism» пакеттерін әзірлеу қажет;

- шетелдік медициналық орталықтармен әріптестік орнатып, ортақ стандарттар мен сапа сертификаттарын енгізу маңызды;

- әрбір курорттық аймақтың табиғи және емдік ерекшелігіне негізделген жеке бренд қалыптастыру ұсынылады;

- жеке инвестицияларды тарту мақсатында мемлекеттік-жекеменшік әріптестік механизмдерін кеңейту, жеңілдетілген несие және салықтық ынталандыру жүйесін енгізу қажет.

Әдебиеттер тізімі

- 1 World Tourism Organization (UNWTO). Tourism for Sustainable Development Goals: Exploring Health and Wellness Tourism. Madrid: UNWTO, 2023. URL: <https://www.unwto.org> (қол жеткізілген күні: 20.10.2024).
- 2 Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесінің ресми сайты: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000262> (қол жеткізілген күні: 20.09.2025).
- 3 Қазақстан Республикасының Мәдениет және спорт министрлігі. Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. Астана, 2023. URL: <https://www.gov.kz> (қол жеткізілген күні: 20.10.2024).
- 4 Рубцова Н.В. Региональная санаторно-курортная сфера: оценка рисков функционирования и развития // Регионология. – 2024. – Т. 32. – №1. – С. 90–107. DOI: 10.15507/2413-1407.126.032.202401.090-107.
- 5 Мустафина А.А., Кайгородова Г.Н., Кулягина Н.Г. Оздоровительный туризм в системе человеческого капитала общества // Современные проблемы сервиса и туризма. -2018. – Т.12. – №2. – С. 7-21. DOI: 10.24411/1995-0411-2018-10201.
- 6 Лукьянова Н.С., Кайсарова К.Ю. Новые тенденции в географии лечебно-оздоровительного туризма в России // Гостиничное дело. – 2023. – №2.
- 7 Gao Caixia, Liu Jiaming, Li Fengjiao et al. The spatial distribution of China's national tourism resorts and its influencing factors // Journal of Chinese Ecotourism. – 2022. – Vol. 12. – №3. – pp. 386–398. DOI: 10.12342/zgstly.20220021.
- 8 Ye H., Wen J., Xu X., Li J., Lv Z., Su Y. Study on the geographical spatial characteristics of forest health resorts in Fujian Province, China // Sustainability. – 2024. – Vol. 16. – №9. – Art. 3547. DOI: 10.3390/su16093547.
- 9 Географические исследования Сибири и Алтае-Саянского трансграничного региона // Междунар. науч.-практ. конф., посвященная памяти д-ра геогр. наук, проф. В. С. Ревякина: сб. статей. – Барнаул : Изд-во Алт. ун-та, 2025. – 453 с.
- 10 Мусина К., Омарова К., Тукибаева К. Анализ тенденций развития медицинского и оздоровительного туризма в Республике Казахстан // Вестник Евразийского национального университета им. Л. Н. Гумилёва. Экономическая серия. – 2024. – №4. – С. 254–274. DOI: 10.32523/2789-4320-2024-4-254-274.
- 11 Musaev M., Abaydullaeva M., Khamitova D. M., Orynbet P. Zh. The competitiveness of health tourism in the Republic of Kazakhstan: factors and development prospects // Statistics, Accounting and Audit. – 2025. – №1(96). – pp. 176–192. DOI: 10.51579/1563-2415.2025.-1.13.
- 12 Туризм статистикасы. <https://stat.gov.kz/ru/industries/business-statistics/stat-tourism/> (қол жеткізілген күні: 29.09.2025).
- 13 How Kazakhstan regulates and sustains expanding tourism sector. <https://astanatimes.com/> (дата обращения: 30.09.2025).
- 14 Kazakhstan's arrivals to expand over 2024, building on a full rebound in 2023. <https://www.fitchsolutions.com/> (дата обращения: 30.09.2025).

References

- 1 World Tourism Organization (UNWTO). Tourism for Sustainable Development Goals: Exploring Health and Wellness Tourism. Madrid: UNWTO, 2023. URL: <https://www.unwto.org> (қол жеткізілген күні: 20.10.2024).
- 2 Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесінің ресми сайты: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000262> (қол жеткізілген күні: 20.09.2025).
- 3 Қазақстан Республикасының Мәдениет және спорт министрлігі. Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. Астана, 2023. URL: <https://www.gov.kz> (қол жеткізілген күні: 20.10.2024).
- 4 Rubcova N.V. Regional'naja sanatorno-kurortnaja sfera: ocenka riskov funkcionirovaniya i razvitiya // Regionologija. – 2024. – Т. 32. – №1. – С. 90–107. DOI: 10.15507/2413-1407.126.032.202401.090-107.
- 5 Mustafina A.A., Kajgorodova G.N., Kuljagina N.G. Oздоровител'nyj turizm v sisteme chelovecheskogo kapitala obshhestva // Sovremennye problemy servisa i turizma. -2018. – Т.12. – №2. – С. 7-21. DOI: 10.24411/1995-0411-2018-10201.
- 6 Luk'janova N.S., Kajsarova K.Ju. Novye tendencii v geografii lechebno-ozdorovitel'nogo turizma v Rossii // Gostinichnoe delo. – 2023. – №2.
- 7 Gao Caixia, Liu Jiaming, Li Fengjiao et al. The spatial distribution of China's national tourism resorts and its influencing factors // Journal of Chinese Ecotourism. – 2022. – Vol. 12. – №3. – pp. 386–398. DOI: 10.12342/zgstly.20220021.
- 8 Ye H., Wen J., Xu X., Li J., Lv Z., Su Y. Study on the geographical spatial characteristics of forest health resorts in Fujian Province, China // Sustainability. – 2024. – Vol. 16. – №9. – Art. 3547. DOI: 10.3390/su16093547.
- 9 Geograficheskie issledovanija Sibiri i Altae-Sajanskogo transgranichnogo regiona // Mezhdunar. nauch.-prakt. konf., posvjashhennaja pamjati d-ra geogr. nauk, prof. V. S. Revjakina: sb. statej. – Barnaul : Izd-vo Alt. un-ta, 2025. – 453 s.
- 10 Musina K., Omarova K., Tukibaeva K. Analiz tendencij razvitiya medicinskogo i ozdorovitel'nogo turizma v Respublike Kazahstan // Vestnik Evrazijskogo nacional'nogo universiteta im. L. N. Gumiljova. Jekonomicheskaja serija. – 2024. – №4. – С. 254–274. DOI: 10.32523/2789-4320-2024-4-254-274.
- 11 Musaev M., Abaydullaeva M., Khamitova D. M., Orynbet P. Zh. The competitiveness of health tourism in the Republic of Kazakhstan: factors and development prospects // Statistics, Accounting and Audit. – 2025. – №1(96). – pp. 176–192. DOI: 10.51579/1563-2415.2025.-1.13.
- 12 Turizm statistikasy. <https://stat.gov.kz/ru/industries/business-statistics/stat-tourism/> (қол жеткізілген күні: 29.09.2025).
- 13 How Kazakhstan regulates and sustains expanding tourism sector. <https://astanatimes.com/> (дата обращения: 30.09.2025).
- 14 Kazakhstan's arrivals to expand over 2024, building on a full rebound in 2023. <https://www.fitchsolutions.com/> (дата обращения: 30.09.2025).

<p>Хат-хабарларға арналған автор (бірінші автор) Кәрімов Дәурен Жалғасұлы, қызмет көрсету саласының магистрі, докторант Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: dauren050902@mail.ru ORCID iD: https://orcid.org/0009-0006-1902-0433</p>	<p>Автор для корреспонденции (первый автор) Каримов Даурен Жалғасұлы, магистр в области услуг, докторант, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан, e-mail: dauren050902@mail.ru ORCID iD: https://orcid.org/0009-0006-1902-0433</p>	<p>The Author for Correspondence (The First Author) Karimov Dauren Zhalgasuly, Master's Degree in Services, PhD student, Kazakh academy of sport and tourism, Almaty, Kazakhstan, e-mail: dauren050902@mail.ru ORCID iD: https://orcid.org/0009-0006-1902-0433</p>
---	--	---

Мақала түскен күні: 28.10.2025

Мақала басылымға қабылданған күні: 05.12.2025

¹Rassulova S.K. , ¹Gudochkin G.S., ¹Ageleuova A.T., ²Vinokurova E.I.

¹ Kazakh academy of sport and tourism, Almaty, Kazakhstan,

² Asfendiyarov Kazakh national medical university, Almaty, Kazakhstan

USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE LANGUAGE MODELS IN TOURISM: COMMUNICATION, PERSONALIZATION, AND OPERATIONAL EFFICIENCY

Rassulova Saodat Kasymovna, Gudochkin Gleb Sergeevich, Ageleuova Aigul Toktarkhanovna, Vinokurova Elena Ivanovna

Using artificial intelligence language models in tourism: communication, personalization, and operational efficiency

Abstract. The article explores embedding artificial intelligence technologies, including an emphasis on language models, into tourism organisations' systems of operation. Analysis determines AI's capacity to enhance communicative processes, automate day-to-day tasks, and enable service tailoring through functions like chatbots, virtual assistants, and automated content generation instruments. Based on present empirical studies, quantitative evidence, and foreign case studies, authors demonstrate that implementation of AI fosters organisational effectiveness improvement, cost reduction, and competitiveness enhancement within the global digital economy. A particular emphasis of the tourism industry of Kazakhstan stands out especially as AI integration is identified as a centrepiece of national innovation and economic development strategy. Moreover, it is revealed that language models prove particularly efficient in overcoming linguistic and cultural boundaries and thus enable context-aware multilingual support and data-based decision-making. Finally, authors affirm that AI usage extends from technological development to an outright strategic necessity of environmentally sustainable development, customer satisfaction improvement, and innovative methods development in contemporary tourism.

Key words: tourism industry, artificial intelligence, digital transformation, innovation in tourism, customer communication, tourism marketing, language models.

Расулова Саодат Касымовна, Гудочкин Глеб Сергеевич, Агелеуова Айгуль Токтархановна, Винокурова Елена Ивановна

Туризмде жасанды интеллект тілдік модельдерін пайдалану: коммуникация, дербестендіру және операциялық тиімділік

Аңдатпа. Мақаласы туристік ұйымдардың операциялық жүйелеріне тілдік модельдерге ерекше назар аударып отырып, жасанды интеллект технологияларының интеграциясын қарастырады. Зерттеу AI-ның коммуникациялық процестерді жақсартуға, күнделікті тапсырмаларды автоматтандыруға және чат-боттар, виртуалды көмекшілер және мазмұнды автоматты түрде жасау жүйелері сияқты құралдар арқылы қызметтерді жекелендіруді жақсарту мүмкіндігін талдайды. Заманауи ғылыми зерттеулерге, статистикалық деректерге және халықаралық жағдайлық зерттеулерге сүйене отырып, авторлар AI енгізу операциялық тиімділікті арттыруға, шығындарды азайтуға және жаһандық цифрлық экономикадағы бәсекеге қабілеттілікке ықпал ететінін көрсетеді. Қазақстанның туристік секторына ерекше назар аударылады, AI енгізу инновациялар мен экономиканы жаңғыртудың ұлттық стратегияларының негізгі құрамдас бөлігі ретінде танылады. Мақалада тіл үлгілері есіресе лингвистикалық және мәдени кедергілерді еңсеруде тиімді, осылайша контекстке тәуелді көптілді қолдау мен деректерге негізделген шешім қабылдауға мүмкіндік береді. Авторлар AI қолдану тек технологиялық серпіліс емес, сонымен қатар тұрақты өсу, тұтынушылардың қанағаттануын арттыру және заманауи туризмдегі инновациялық тәжірибелерді дамыту үшін стратегиялық қажеттілік болып табылады деген қорытындыға келеді.

Түйін сөздер: туризм индустриясы, жасанды интеллект, цифрлық трансформация, туризмдегі инновация, тұтынушылармен байланыс, туризм саласындағы маркетинг, тілдік модельдер.

Расулова Саодат Касымовна, Гудочкин Глеб Сергеевич, Агелеуова Айгуль Токтархановна, Винокурова Елена Ивановна

Использование языковых моделей искусственного интеллекта в сфере туризма: коммуникация, персонализация и операционная эффективность

Аннотация. В данной статье рассматривается интеграция технологий искусственного интеллекта с особым акцентом на языковые модели, операционные системы туристских организаций. В исследовании анализируется способность искусственного интеллекта (ИИ) улучшать коммуникационные процессы, автоматизировать рутинные задачи и повышать персонализацию услуг с помощью таких инструментов как чат-боты, виртуальные помощники и системы автоматической генерации контента. Опираясь на современные научные исследования, статистические данные и международные кейсы, авторы демонстрируют, что внедрение ИИ способствует повышению операционной эффективности, снижению затрат и конкурентоспособности в глобальной цифровой экономике. Особое внимание уделяется туристскому сектору Казахстана, где внедрение ИИ признано ключевым компонентом национальных стратегий инновации и экономической модернизации. В статье также отмечается, что языковые модели особенно эффективны в преодолении лингвистических и культурных барьеров, что позволяет обеспечить контекстно-зависимую многоязычную поддержку и принятие решений на основе данных. Авторы приходят к выводу, что использование ИИ – это не только технологический прорыв, но и стратегическая необходимость для устойчивого роста, повышения удовлетворенности клиентов и развития инновационных практик в современном туризме.

Ключевые слова: туристская индустрия, искусственный интеллект, цифровая трансформация, инновации в туризме, коммуникация с клиентами, маркетинг в сфере туризма, языковые модели.

Introduction. In the contemporary era, artificial intelligence (AI) has gained significant prominence across a wide range of sectors in both developed and developing economies. With the rapid advancement of technology, artificial intelligence has evolved from a theoretical concept into a practical tool capable of enhancing and transforming organisational processes, thereby contributing to increased organisational efficiency. In this context, Kazakhstan, as a dynamically developing country, should strive to become a leader in the implementation of smart digital systems and the development of artificial intelligence-based solutions. This objective has been identified by the government as a key national priority and is reflected in strategic programmes aimed at fostering innovation, digitalisation, and the modernisation of the economy [1].

The reason for this emphasis is the potential of AI to fundamentally change interactions between customers, partners and other stakeholders by improving communications, automating routine tasks and improving decision-making based on data analysis. The introduction of an automated interaction process into an organisation's operational structure not only increases internal productivity but also opens up new avenues for sustainable growth and competitiveness. The tourism industry, with its dynamic and customer-oriented nature, is one of the most promising areas for the integration of artificial intelligence.

The use of language models in particular – a form of AI trained on vast corpora of textual data – offers unique advantages in the tourism sector. These models can understand, processing, and generating human-like text, enabling them to facilitate natural

interactions between tourists and service providers. This potential is especially relevant in multilingual and multicultural environments, where accurate, context-sensitive communication is essential. The utilisation of such models can enhance the communication process through social electronic channels and digital platforms, providing timely support, personalised recommendations, and accurate information, regardless of language barriers [2].

The development of the tourism industry in Kazakhstan is also pivotal to the strengthening of the national economy and the enhancement of the country's global standing. The tourism sector contributes significantly to employment creation, cultural exchange, and the attraction of foreign investment. It also serves as a platform for showcasing the country's heritage, landscapes, and traditions to a global audience. In the context of globalization and rapid technological advancement, it is important for Kazakhstani organizations to implement modern, innovative methods to attract tourists, improve service levels, and strengthen their position in the global market.

The introduction of artificial intelligence into the tourism sector promises to solve many of the modern problems facing the industry and, as such, could become a potential driver of positive change: from optimising customer service and personalising experiences to automating internal processes and marketing strategies, AI can significantly improve the operational efficiency of tourism organisations. Language models, in particular, can play an important role in changing the current state of development of the tourism sector by improving various aspects of it. Their implementation is in line with the global

trend of digital transformation, which requires tourism businesses to take a timely approach to trends and a desire to develop both the tourism sector and their business.

Consequently, the adoption of AI technologies, especially advanced language models, is not merely a technological trend but a strategic necessity. Their use can lead to improved customers experience and increased satisfaction, and greater business efficiency. Ultimately, this integration will not only enhance the performance of tourism enterprises but also potentially boost industry revenue and elevate the level of tourist satisfaction.

Purpose of the study. The primary objective of this research endeavour is to investigate the utilisation of artificial intelligence within the tourism sector, with a particular focus on language models, in order to evaluate their potential for enhancing communication, personalising services, automating routine operations, and increasing organisational efficiency.

Objectives of the study:

- to study the current state of artificial intelligence implementation in the tourism industry, considering global practices and the national digital transformation strategy in Kazakhstan;
- examine the functions and capabilities of AI language models;
- study the practical application of AI technologies in tourism;
- highlight the advantages and challenges associated with integrating AI into tourism businesses.

Materials and methods. To write this article, we analyzed the scientific literature on the use of artificial intelligence in tourism, which allowed us to determine the current state of the art and identify key concepts. The study employs a qualitative research design based on a structured literature review and comparative analysis. Academic publications from Scopus, Web of Science, Google Scholar and industry reports from leading tourism organisations were examined using predefined inclusion criteria: relevance to AI applications in tourism, publication date between 2015–2024, and availability of empirical or conceptual findings. Sources that lacked academic credibility or duplicated data were excluded. The analysis followed a three-stage procedure: (1) identification and categorisation of AI tools used in tourism; (2) comparative evaluation of AI-driven solutions based on functionality, benefits, and limitations; (3) synthesis of practical implications for customer service, marketing, and operational management. Case studies from global tourism markets were additionally reviewed to illustrate real-world implementation of AI systems. The methodological approach ensures a

comprehensive understanding of how AI technologies shape modern tourism practices.

For a more comprehensive study of this topic, we utilized analytical materials from industry and government reports. We also employed a comparative analysis based on international experience with artificial intelligence in tourism.

Official company documents and reports from leading technology corporations provided access to up-to-date information on the latest advances in artificial intelligence and their practical applications, including chatbots, virtual assistants, and automated content generation tools.

Research case studies from tourism companies allowed us to analyze real-world examples of AI implementation, clearly demonstrating how new technologies function in practice and the steps needed for their further improvement. Finally, all materials were carefully evaluated to confirm their reliability, accuracy, and relevance for the purposes of the study. Methods and sources were assessed to synthesise complete and valid information with a logical component.

Results. This study contributes to existing research by systematising international evidence on the use of language models in tourism and contextualising it within the specific conditions of the Kazakhstani tourism market. Language models represent a crucial component of contemporary artificial intelligence, exerting a significant influence on the expansion of the tourism industry [3]. These models contribute to a change in the model of customer interaction through the automatic execution of routine processes and effective data analysis. The capacity to comprehend and articulate natural language, in addition to the ability to adapt to the individual requirements of specific users, renders language models an indispensable instrument for customising tourism offerings and generating compelling content [4].

The integration of these models within the tourism sector has been shown to yield several benefits, including enhanced operational efficiency, reduced expenditure, and more effective marketing strategies. Big data analysis with the help of language models allows for the identification of current trends and the forecasting of demand, thus enabling the informed management of decisions. Furthermore, the integration of chatbots and virtual assistants, which are based on language models, has the potential to provide continuous customer support, thereby reducing the workload of staff members and enhancing user satisfaction [5]. The key impacts of artificial intelligence implementation on the performance indicators of tourism organisations are presented in Table 1.

Table 1 – Impact of implementation of AI into activity of tourist organisations

Metric	Before (Example)	After (Example)	Change	Notes
First Response Time	5–10 min	1–3 min	65–80 %	Raw data required to calculate CI and p-values
Dialog Automation Rate (Closed Without Agent)	0–10 %	40–60 %	+40–60 pp	Accuracy depends on scenarios and NLU quality
Escalation Rate to Human Agent	30–50 %	10–30 %	–20–35 pp	Breakdown by request type recommended
Booking Conversion Rate	1–4 %	4–11 %	+3–7 pp	Estimated range from the document; statistical significance requires A/B data
Average Order Value (AOV)	\$X	\$X × 1.02–1.04	+2–4 %	Transaction-level data needed for confidence intervals
CSAT / NPS	Baseline	Baseline × 1.10–1.15	+10–15 %	Based on pilot estimates; requires sufficient sample sizes.

Note: Compiled by the authors based on references

Research in marketing confirms the active use of artificial intelligence technologies, including language models, for a wide range of tasks, from content creation to data analysis. The integration of language models within the tourism sector signifies more than a mere reaction to contemporary challenges; it is also a pivotal element in enhancing corporate competitiveness within the market. The potential for the further integration

of these language models into the tourism sector is significant, with the development of innovative services that promise to enhance the travel experience for all users, making it more comfortable, accessible and engaging [6]. The current applications of artificial intelligence within the tourism sector, as well as areas with significant potential for further integration of language models, are presented in Table 2.

Table 2 – Ways of utilization of AI functions in several business activities of organisations

Section	Key Ideas, Findings, and Recommendations
Introduction / Overview	Large language models and AI accelerate information search for travelers, improve service convenience, and help optimize company operations
Main AI Application Areas in Tourism	Travel personalization; chatbots and virtual assistants; operations and pricing automation; marketing and analytics
Travel Personalization	Analysis of preferences (interests, budget, travel style) → tailored itineraries, hotels, excursions; creation of a “smart tour” experience
Chatbots and Virtual Assistants	24/7 responses, booking assistance, information on visas/transport/attractions; integration with booking systems
Company Operations Optimization	Automation of inquiries and complaints handling; dynamic pricing; reduced staff workload; higher operational efficiency
Marketing and Promotion	Generation of personalized advertising copy and email campaigns; segment-based targeting
Analytics and Forecasting	Analysis of seasonality, destination popularity, and reviews; demand forecasting to adjust offerings
Economic Impact (Figures)	AI in tourism market estimated at ~\$2.95B in 2024, projected to exceed ~\$13B by 2030, CAGR ≈ 28.7 %, justifying investments
Practical Example (Tourist in Almaty)	A chatbot provides: restaurant lists, excursion schedules (e.g., Charyn Canyon), transport and weather tips — all in one dialogue
Strengthening the Empirical Section — Measurement Recommendations	Collect 8–12 weeks of historical data + 4–6 weeks post-implementation; breakdown by channels, segments, and time; tie KPIs to revenue and margin
Evaluation Design (A/B and Quasi-Experiments)	A/B testing (portion of traffic via AI); if impossible — difference-in-differences by destinations/hotels; expert labeling of answer quality (200–500 dialogues)

Section	Key Ideas, Findings, and Recommendations
Answer Quality & Analysis Metrics	Completeness, accuracy, empathy; inter-rater validation; impact models (linear/logistic regression) controlling for seasonality and promotions
Separate Case: OTA Chatbot — Context & Goal	Online Travel Agency: goal is to increase online conversion and reduce support load via LLM-powered conversational booking
Solution Architecture (OTA Case)	Multilingual conversational assistant; integrations with catalogs, booking, CRM, payments; manual escalation; logging and anonymization
Case Metrics & Results (Estimated Ranges)	First response time: –65–80 %; automated dialogs: 40–60 %; escalations: –20–35 %; conversion +3–7 pp; AOV +2–4 %; CSAT/NPS +10–15 %
Case Evaluation Method	50/50 A/B test with traffic stratification; quasi-experiments; expert review of 400 dialogs; quality thresholds (accuracy ≥ 90 %, completeness ≥ 85 %)
Ethics and Risks	Model error control, transparency to users, data protection, option to opt out of the bot
Conclusion and Scaling	ROI achievable in 4–6 months via support cost savings and conversion growth; roadmap: trip builder, dynamic recommendations, voice channel, local scenarios
Kazakhstan Cases and National Initiatives	KAZLLM (QazCode + National Information Technologies) — national Kazakh-language model; tour operator chatbots (e.g., Join UP!); AI-based review analytics; museum and excursion projects
Example Impacts in Kazakhstan (Estimated)	Response time reduced to 1–2 minutes in pilots; up to 50 % request automation; CSAT +10–15 % in pilot solutions
Note: Compiled by the authors based on references	

Discussion. “A language model can be defined as a machine learning system that analyses vast quantities of textual data in order to understand and reproduce natural language with a high degree of accuracy”. This definition is taken from the Microsoft AI Blog, the official blog of Microsoft (one of the world’s largest software and computer hardware companies), which publishes articles, news and research related to artificial intelligence. The definition provided by the Microsoft AI Blog states that a language model is an “artificial intelligence trained to analyse and generate text based on input data.” It functions by predicting the subsequent piece of text based on context, and is employed for the purposes of answering questions, composing texts and a wide range of other tasks. OpenAI is a research company and laboratory dedicated to the development and study of artificial intelligence technologies. The following are the collective notions about language models from leading software companies, including language models [7].

The advancement in the development of language models and other AI solutions provides opportunities to transform various sectors of the country’s economy [8]. One such area is tourism, where AI technologies can significantly improve service quality, personalise offers and optimise processes, among others.

Language models have a wide range of capabilities, making them versatile:

- first, language models can recognize the meaning of text, identify key points, and analyze context;
- second, language models can generate meaningful texts, enabling coherent responses to questions, the creation of various descriptions, etc;

- third, language models can adapt responses to user requests, taking into account their preferences, communication style, etc.;

- fourth, language models can provide recommendations and forecasts in various areas, including planning and problem-solving, based on the data provided;

- fifth, current technology allows speakers of different languages to maintain contact without knowing other languages.

Artificial intelligence is currently widely used in all fields, including tourism services. Social media plays a significant role in the modern tourism industry, creating content and maintaining customer relationships, where artificial intelligence capabilities are also utilized. AI helps meet individual customer needs, identify the strengths and weaknesses of travel companies, and much more. Furthermore, the model has the capacity to evaluate the strengths and weaknesses of a company by means of an analysis of both positive and negative traveller reviews.

One of the most common applications of language models is in the form of chatbots or online consultants. This utilisation of language models in the context of tourism offers several advantages. Primarily, the model is capable of providing automated information to clients or tourists, answering questions pertaining to both the tour and the destination, and receiving, processing, and providing statistical feedback regarding a particular tour or company [9].

In the course of its interaction with a tourist, the artificial intelligence adapts its behaviour in accordance with the context of communication,

adjusting its style to cater to the tourist's preferences and providing recommendations or information that aligns with their needs, considering individual preferences, cultural characteristics and interests.

Consequently, the utilisation of artificial intelligence in certain operational processes within a company has the potential to enhance its efficiency.

It is important to note that language models are already employed in various tourism organisations for a range of purposes.

Statistics from 2023 reveal that the number of tourists in Almaty city exceeded 2 million. The city is home to 67 tourism agencies, all of which are registered with the Kazakhstan Tourism Association. The duration of the contractual agreement between a tourist and a travel agent can vary significantly, with some transactions taking several days to complete.

The integration of a language model within the operational framework of a tourism enterprise has the potential to streamline this process, thereby reducing the temporal demands associated with contractual negotiations.

In the context of business assistance, the role of assistants has been shown to facilitate novel prospects for companies seeking to augment their marketing and sales endeavours through the provision of multilingual customer assistance. For instance, a report by Klarna revealed that its assistant can effectively perform the duties of 700 customer service agents, including foreign-speaking travellers [10]. In this regard, there is a need to optimise, automate and improve the process of interaction between managers and clients.

In the contemporary information society, the initial impression of a travel company is frequently

established long before any personal interaction. It is becoming increasingly evident that customers are demonstrating a propensity to engage with a broader array of online resources in order to gather preliminary information and consider available options. Prior to contacting a firm, preliminary research is conducted using various internet platforms to obtain information about the company. Such research may include web searches, social networks, targeted advertising, or other means [11].

The responsibility for enhancing the company's online visibility and image lies with the marketing department. The individual in this role is expected to possess a comprehensive understanding of contemporary leisure trends, demonstrate proficiency in crafting captivating social media content, and optimise the website to enhance its visibility in search engine results. It is also noteworthy that artificial intelligence is being widely implemented in these activities.

Modern Artificial Intelligence (AI) technologies are being actively implemented in various aspects of marketing activities, which is an integral part of tourism organisations promotional strategy, according to a HubSpot survey of 1,350 marketing, sales, customer support and SEO professionals from around the world [12]. The aggregated data on the primary areas of artificial intelligence application according to the HubSpot survey are presented graphically in Figure 1:

- 1) content creation (48 % of respondents);
- 2) data analysis and reporting (45 %);
- 3) information retrieval (45 %);
- 4) conducting research (32 %).

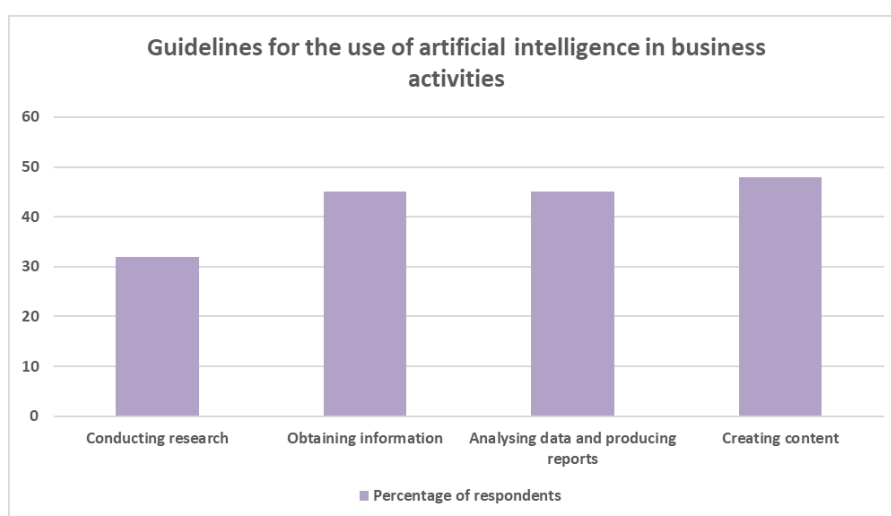

Figure 1 – Guidelines for the use of artificial intelligence in business activities

Note: Compiled by the authors based on references

The most popular tools among marketers are chatbots (53 %), text generators (44 %), visual tools (44 %) and audio technologies (31 %).

According to HubSpot, using AI to create content can save marketers up to 3 hours per piece of content. Summary data on the key areas of artificial

intelligence use by marketers is presented in a pie chart in Figure 2:

- 1) text content development (20 %);
- 2) image creation (20 %);
- 3) content planning (18 %).

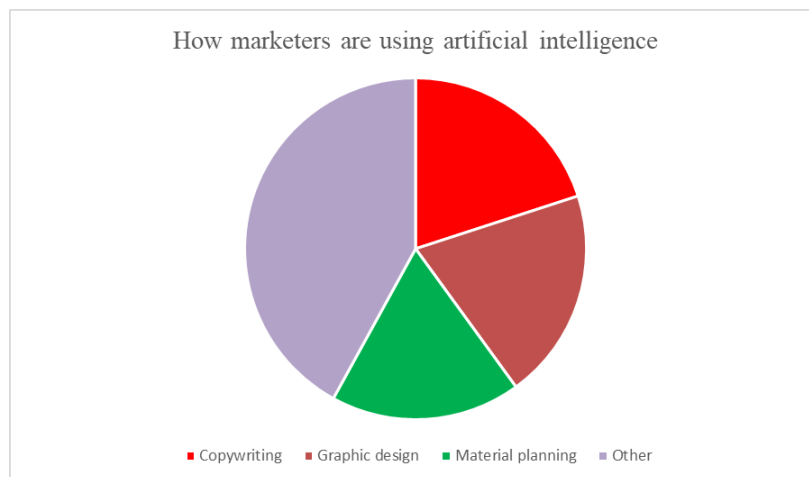

Figure 2 – How marketers are using artificial intelligence

Note: Compiled by the authors based on references

When a customer contacts a travel agent to buy a trip to a particular country, the interaction process is usually as follows:

1) consultation: the agent finds out the tourist's needs and wishes, such as the purpose of the trip, climate preferences, length of stay, desired services and budget, and discusses the available options according to the input data provided by the tourist;

2) information provision: The agent offers the best tour options and provides detailed information about each of them (country of stay, name of the hotel and its level of service, cost of the trip), tells about entry regulations, rules of behaviour in the country, information useful during the stay;

3) tour selection: the client chooses the most suitable tour for him/her;

4) contract conclusion: a contract is concluded between the agency and the client, which reflects the fact of payment and purchase of a trip by the latter.

Considering the existing possibilities of language models, the activity of travel agencies can be improved by delegating the responsibility of communication and offering the best tour for the customer to language models in the form of chatbots in social networks, messengers or on the company's website.

Once the agent has obtained the necessary information, their primary task is to verify the

accuracy of the data received and finalise the contract. As customers interact with AI systems rather than directly with human agents, personnel are able to allocate more time to other operational tasks or to serve additional clients.

Moreover, tourists can receive relevant information about the destination both prior to departure and during their stay. This approach supports travel agencies by reducing the need for repeated or ad hoc staff training and minimising the reliance on specialised personnel, which is particularly important given the seasonal nature of tourism-related employment [13].

Gursoy D., Hengxuan Chi O., Lu L., Nunkoo R., Nunkoo R. developed a readiness scale for the integration of service robots and an acceptance model for the use of artificial intelligence devices to understand the need to introduce artificial intelligence functions in tourism organisations [14].

In a study on the use of artificial intelligence in business conducted by Katherine Haan and published in Forbes Advisor magazine, 56 % of the business owners surveyed (600) have implemented or plan to implement AI for customer service. When it comes to using language models to interact with customers, 73 % of respondents use them for instant messaging, 61 % for email newsletters, 55 % for personalised

recommendations, 49 %, 46 %, 42 % and 36 % for text messaging, personalised advertising, long-form text content and phone calls respectively. For example, 49 % of respondents use artificial intelligence to optimise text messages [15].

Modern language models offer a wide range of opportunities to transform the tourism industry, increase business efficiency and improve the customer experience. Their application covers key aspects: personalisation of services, automation of customer interactions, content creation for marketing, data analysis and trend forecasting.

The integration of language models allows travel agents to reduce the time spent on routine tasks such as advising customers and selecting tours, freeing up resources for more complex tasks. The use of chatbots and automated systems helps to increase customer convenience and speed up interactions.

Statistics show that a significant proportion of businesses are already actively using artificial intelligence to optimise their operations [16]. This shows the growing demand for artificial intelligence technologies, which are becoming an integral part of modern business, including tourism.

In the context of rapid digital transformation, artificial intelligence (AI), in particular modern language models, plays a central role in the modernisation of the tourism industry by offering tools for automating routine operations, in-depth analysis of reviews and personalisation of services. Unlike many previous studies that focus predominantly on technological capabilities, this paper emphasises organisational readiness and contextual factors relevant to Kazakhstan's tourism sector.

The analysis demonstrates that while the functional potential of language models is largely universal, their effectiveness depends on local conditions, including multilingual demand, seasonality of tourist flows, and limited human resources within small and medium-sized travel agencies. For Kazakhstani tour operators, language models are not merely a marketing tool but a mechanism for compensating structural constraints, such as staff shortages and uneven customer demand.

The findings suggest that the most tangible short-term effects of implementation can be achieved in customer communication, preliminary tour selection and informational support before and during travel. At the same time, the introduction of language models requires organisational changes, including staff training, the redesign of business processes and the establishment of hybrid interaction models combining human expertise with AI-generated recommendations.

From an analytical perspective, the study highlights that successful integration depends on a staged approach: pilot testing, assessment of economic efficiency and gradual scaling. Ethical and regulatory considerations, particularly those related to data protection and algorithmic transparency, remain critical constraints that must be addressed at the institutional level. Further research should focus on quantitative evaluation of performance indicators and return on investment, as well as on user acceptance of AI-assisted services among both employees and tourists.

Conclusion. Language models, as a key element of modern artificial intelligence, play a crucial role in the transformation of the tourism industry. They offer a qualitatively new level of interaction with customers, automation of routine processes and efficient data analysis. The capacity to comprehend and generate natural language, in addition to adapting to the individual requirements of users, renders language models an indispensable tool for personalising travel offers and creating engaging content.

The integration of language models within the tourism industry has been demonstrated to facilitate the optimisation of operational processes, the reduction of costs, and the enhancement of marketing strategies. Big data analysis employing language models facilitates the identification of prevailing trends and the estimation of future demand, thereby enabling informed management decisions. Chatbots and virtual assistants based on language models provide 24/7 customer support, reducing staff workload and increasing user satisfaction.

Research in marketing confirms the active use of artificial intelligence technologies for a wide range of tasks, from content creation to data analysis.

However, alongside the clear advantages, the introduction of language models and other AI technologies into the tourism industry brings a number of challenges that cannot be overlooked. One of the most sensitive issues is the protection of personal data. Since AI solutions depend on collecting and analysing large volumes of information, concerns about privacy, data security and the possibility of unauthorised access naturally come to the forefront. Ethical dilemmas also remain highly relevant: how transparent are the algorithms that make decisions, can they unintentionally reinforce bias, and how can the industry maintain genuine human interaction while embracing technological efficiency?

Another barrier lies in the uneven level of digital literacy among tourism professionals. Without continuous training and institutional support, staff may find it difficult to master new tools, which ultimately

slows down the digital transformation process. Only by approaching AI integration responsibly and thoughtfully can the tourism industry ensure

that technological progress strengthens, rather than undermines, the quality, sustainability and humanity of tourism services.

References

- 1 President Kassym-Jomart Tokayev's State of the Nation Address "Just Kazakhstan: Law and Order, Economic Growth, Social Optimism". – 2024. // Official website of the President of the Republic of Kazakhstan. – URL: <https://www.akorda.kz/en/president-kassym-jomart-tokayevs-state-of-the-nation-address-just-kazakhstan-law-and-order-economic-growth-social-optimism-482433> (date of access: 01.10.2025).
- 2 What is artificial intelligence and how is it used? – 2020. – Text : electronic // European Parliament. – URL: <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20200827STO85804/what-is-artificial-intelligence-and-how-is-it-used> (date of access: 01.10.2025).
- 3 Buchanan B.G. A (Very) Brief History of Artificial Intelligence // AI Magazine. – 2005. – Vol. 26. – №4. – Art. 53. – DOI: 10.1609/aimag.v26i4.1848.
- 4 Natural Language Processing (NLP): What it Means, How it Works / Investopedia Team. – 2021. – Text : electronic // Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/terms/n/natural-language-processing-nlp.asp> (date of access: 01.10.2025).
- 5 Mukhamediev R.I., Popova Y., Kuchin Y., Zaitseva E., Kalimoldayev A., Symagulov A., Levashenko V., Abdoldina F., Gopejenko V., Yakunin K., Muhamedijeva E., Yelis M. Review of Artificial Intelligence and Machine Learning Technologies: Classification, Restrictions, Opportunities and Challenges // Mathematics. – 2022. – Vol. 10. – №15. – p. 2552. DOI: 10.3390/math10152552.
- 6 Mustak M., Salminen J., Plé L., Wirtz J. Artificial intelligence in marketing: Topic modeling, scientometric analysis, and research agenda // Journal of Business Research. – 2021. – Vol. 124. – pp. 389–404. DOI: 10.1016/j.jbusres.2020.10.044.
- 7 Haefner N., Wincent J., Parida V., Gassmann O. Artificial intelligence and innovation management: A review, framework, and research agenda // Technological Forecasting and Social Change. – 2021. – Vol. 162. – Art. 120392. DOI: 10.1016/j.techfore.2020.120392.
- 8 Artificial intelligence: threats and opportunities. – 2020. – Text : electronic // European Parliament. – URL: <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20200918STO87404/artificial-intelligence-threats-and-opportunities> (date of access: 01.10.2025).
- 9 Pandey M.A. Computer Vision // International Journal for Research in Applied Science and Engineering Technology. – 2023. – Vol. 11. – №7. – pp. 510-514. DOI: 10.22214/ijraset.2023.54701.
- 10 What is robotic process automation (RPA)? – 2024. – Text : electronic // UiPath. – URL: <https://www.uipath.com/rpa/robotic-process-automation> (date of access: 01.10.2025).
- 11 Weak-to-strong generalization / C. Burns [et al.]. – 2023. – Text : electronic // OpenAI. – URL: <https://openai.com/index/weak-to-strong-generalization/> (date of access: 01.10.2025).
- 12 Bodnar K. AI Trends for Marketers. – 2024. – Text : electronic // HubSpot. – URL: <https://offers.hubspot.com/ai-marketing> (date of access: 01.10.2025).
- 13 Janiesch C., Zschech P., Heinrich K. Machine learning and deep learning // Electronic Markets. – 2021. – Vol. 31. – pp. 685–695. – DOI: 10.1007/s12525-021-00475-2.
- 14 Gursoy D., Chi O. H., Lu L., Nunkoo R. Consumers' acceptance of artificially intelligent (AI) device use in service delivery // International Journal of Information Management. – 2019. – Vol. 49. – pp. 157-169. – DOI: 10.1016/j.ijinfomgt.2019.03.008.
- 15 Haan K. How Businesses Are Using Artificial Intelligence. – 2023. – Text : electronic // Forbes Advisor. – URL: <https://www.forbes.com/advisor/business/software/ai-in-business/> (date of access: 01.10.2025).
- 16 Vollert A. AXA offers secure Generative AI to employees. – 2023. – Text : electronic // AXA. – URL: <https://www.axa.com/en/press/press-releases/axa-offers-securegenerative-ai-to-employees> (date of access: 01.10.2025).

Хат-хабарларга арналған автор (бірінші автор)	Автор для корреспонденции (первый автор)	The Author for Correspondence (The First Author)
<p>Расулова Саодат Касымовна, экономика ғылымдарының кандидаты, ассоциированный профессор, Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: sbkuniver@gmail.com ORCID iD: https://orcid.org/0000-0001-5759-8435</p>	<p>Расулова Саодат Касымовна, кандидат экономических наук, ассоциированный профессор, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан, e-mail: sbkuniver@gmail.com ORCID iD: https://orcid.org/0000-0001-5759-8435</p>	<p>Rassulova Saodat Kasymovna, Candidate of Economic Sciences, Associate professor, Kazakh academy of sport and tourism, Almaty, Kazakhstan, e-mail: sbkuniver@gmail.com ORCID iD: https://orcid.org/0000-0001-5759-8435</p>

Date of submission of the article: 22.11.2025

Date accepted for publication: 22.12.2025

ӘЛЕМДЕ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНДА
ТУРИСТІК БИЗНЕСІ ДАМУДЫҢ
ӨҢІРЛІК МӘСЕЛЕЛЕРІ

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
РАЗВИТИЯ ТУРИСТСКОГО БИЗНЕСА
В МИРЕ И КАЗАХСТАНЕ

REGIONAL PROBLEMS OF
DEVELOPMENT OF THE TOURIST
BUSINESS IN THE WORLD AND
KAZAKHSTAN

Университет Бурса Улудаг, г. Бурса, Турция

ТУРИСТСКО-РЕКРЕАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ГОРОДА-САДА САМАЛ (ФИЛИППИНЫ)

Атасой Эмин

Туристско-рекреационный потенциал города-сада Самал (Филиппины)

Аннотация. Данная статья посвящена анализу туристско-рекреационного потенциала города-сада Самал (Island Garden City of Samal), включающего острова Самал, Таликуд и прилегающие к ним мелкие острова. При помощи изучения документальных источников, картографического анализа, исследования цифровых ресурсов проведен комплексный анализ объектов как природного, так и культурного наследия региона, выделены ключевые объекты туристского интереса. Автор приходит к выводу, что наиболее востребованными видами туризма в данном регионе являются экологический, пляжный, семейный, а также дайвинг-туризм, причем туристская специализация островов Самал и Таликуд формируется под влиянием их ландшафтных особенностей и уникальной островной среды. Метод систематизации и компаративистика позволили сделать вывод, что город-сад Самал обладает значительным потенциалом для развития туризма благодаря сочетанию природной самобытности, уникальной культурной среды, а цифровой маркетинг может способствовать дальнейшему продвижению туристского бренда региона. Полученные в ходе проведенного исследования результаты могут служить материалом для разработки туров и использоваться в качестве образовательных ресурсов.

Ключевые слова: Филиппины, город Самал, туристский потенциал, рекреационные ресурсы, экотуризм, дестинация, международный туризм.

Атасой Эмин

Самал бақша қаласының (Филиппиндер) туристік және рекреациялық әлеуеті

Аңдатпа. Бұл мақалада Самал, Таликуд аралдары мен оған іргелес кішігірім аралдарды қамтитын Самал арал бақша қаласының туристік және рекреациялық әлеуеті талданады. Құжаттамалық дереккөздерді, картографиялық талдауды және цифрлық ресурстарды зерттеуді пайдалана отырып, аймақтың табиғи және мәдени мұра нысандарына кешенді талдау жүргізіліп, негізгі туристік орындар атап өтілді. Автор бұл аймақтағы ең танымал туризм түрлері экотуризм, жағажай туризмі, отбасылық және дайвинг туризм болып табылады, ал Самал мен Таликуд аралдарының туризмге мамандануы олардың ландшафтық ерекшеліктері мен бірегей арал ортасына байланысты деген қорытындыға келді. Жүйелеу және салыстырмалы талдау Самал арал бақша қаласының ерекше табиғи сұлулығы мен мәдени ортасының арқасында туризмді дамыту үшін айтарлықтай әлеуетке ие екендігі, ал цифрлық маркетинг аймақтың туристік брендін одан әрі насихаттай алатындығы туралы қорытындыға әкелді. Бұл зерттеудің нәтижелерін турларды дамыту және білім беру ресурстары ретінде пайдалануға болады.

Түйін сөздер: Филиппиндер, Самал қаласы, туристік әлеует, рекреациялық ресурстар, экотуризм, дестинация, халықаралық туризм.

Atasoy Emin

Tourism and recreational potential of the garden city of Samal (Philippines)

Abstract. This article analyzes the tourism and recreational potential of the Island Garden City of Samal, which encompasses the islands of Samal, Talikud, and adjacent smaller islands. Using documentary sources, cartographic analysis, and digital resource research, a comprehensive analysis of both the region's natural and cultural heritage sites was conducted, highlighting key tourist attractions. The author concludes that the most popular types of tourism in this region are ecotourism, beach tourism, family tourism, and diving, with the tourism specialization of the islands of Samal and Talikud influenced by their landscape features and unique island environment. Systematization and comparative analysis led to the conclusion that the Island Garden City of Samal possesses significant potential for tourism development due to its unique natural beauty and cultural environment, while digital marketing can further promote the region's tourism brand. The findings of this study can be used for tour development and as educational resources.

Key words: Philippines, Samal City, tourism potential, recreational resources, ecotourism, destination, international tourism.

Введение. На юге Филиппин в заливе Давао расположены два крупнейших острова региона – Самал и Таликуд. Поскольку они находятся на небольшом расстоянии друг от друга, они в какой-то степени напоминают сиамских близнецов. Интересен тот факт, что в географии Филиппин Самал является одновременно и городом, и портом, название «Самал» носят остров и район. Остров Самал, расположенный в провинции Давао-дель-Норте, находится всего в 900 метрах к востоку от города Давао (рисунок 1). Для населения Давао численностью более чем 2,5 миллиона человек – а это второй по величине город Филиппин – остров Самал служит центром отдыха. Тысячи жителей Давао проводят свои выходные, отдыхая на этом

острове, являющемся одним из самых популярных локаций для местных туристов [1].

Между островами Минданао и Самал пролегает узкий и длинный Пакистанский пролив. В самом узком месте, между городом Давао, столицей Минданао, и городом Бабак на острове Самал, ширина пролива составляет всего 900 метров. Административно современный город Самал (тагальское название: Pulong Harding Lungsod ng Samal) охватывает острова Самал, Таликуд, архипелаг Малипано и более десятка других более мелких островов. Получается, что Самал – это единственный город на Филиппинах, расположенный на нескольких островах. Именно поэтому филиппинцы и называют Самал «городом-островом», а также «городом-садом» [2].

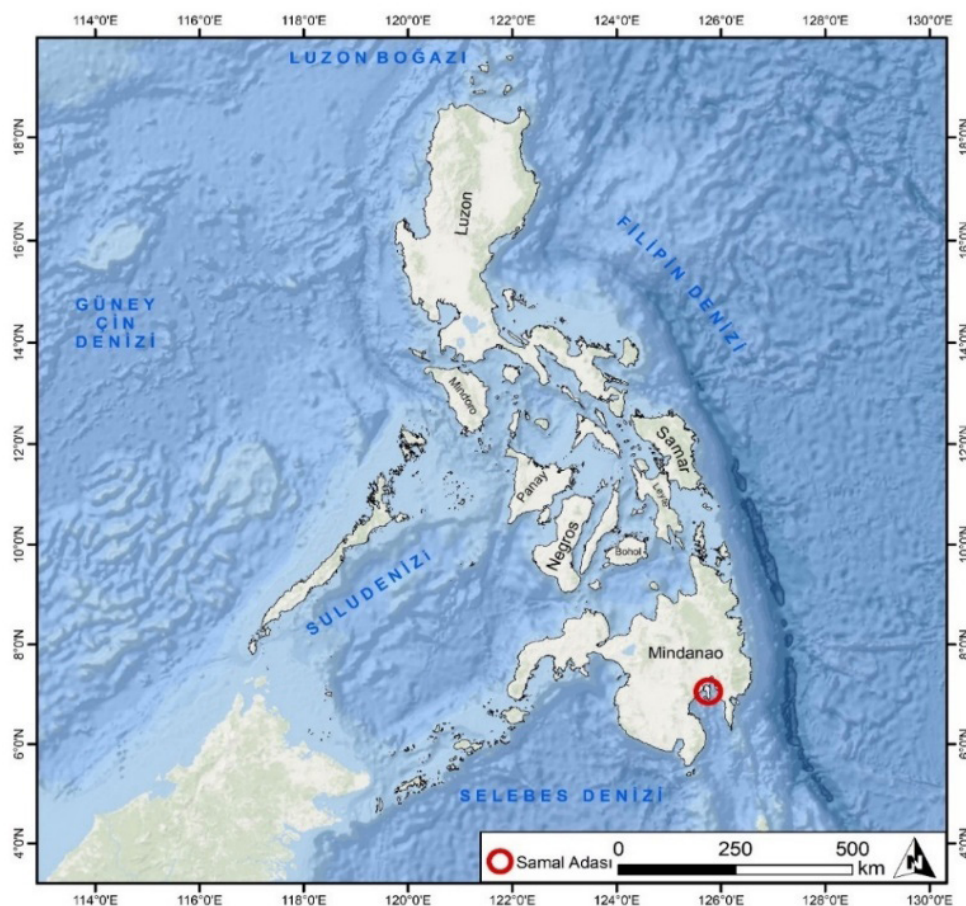

Рисунок 1 – Карта региона с месторасположением острова Самал (составлено автором, данные на 2024 год)

В 1998 году власти Республики Филиппины административно объединили муниципалитеты Бабак, Самал и Капутиан в единый город, создав объединённый город в республике. Современный «Остров-город-сад Самал», охватывает 46

районов и занимает общую площадь более 30 тысяч гектаров. В этом городе расположены порты Бабак, Мэй-Весс и Таликуд, которые являются важнейшими и наиболее загруженными портами объединённого города Самал [3].

Западное побережье острова Самал является более густонаселенным и более развитым, в то время как восточное побережье – более лесистое, малонаселенное и считается менее благополучным. В связи с этим большая часть объектов индустрии гостеприимства – отели, туристские объекты – располага-

ется на западном побережье. К наиболее крупным поселениям острова относятся Бабак, Пенаплата и Капутиан, другие важные поселения острова включают Балет, Сан-Исидро, Дель-Монте, Сан-Мигель, Лимао, Канаан, Когон, Тагбай, Анонанг, Камудмуд, Либертад, Аунданао и Адекор (рисунок 2).

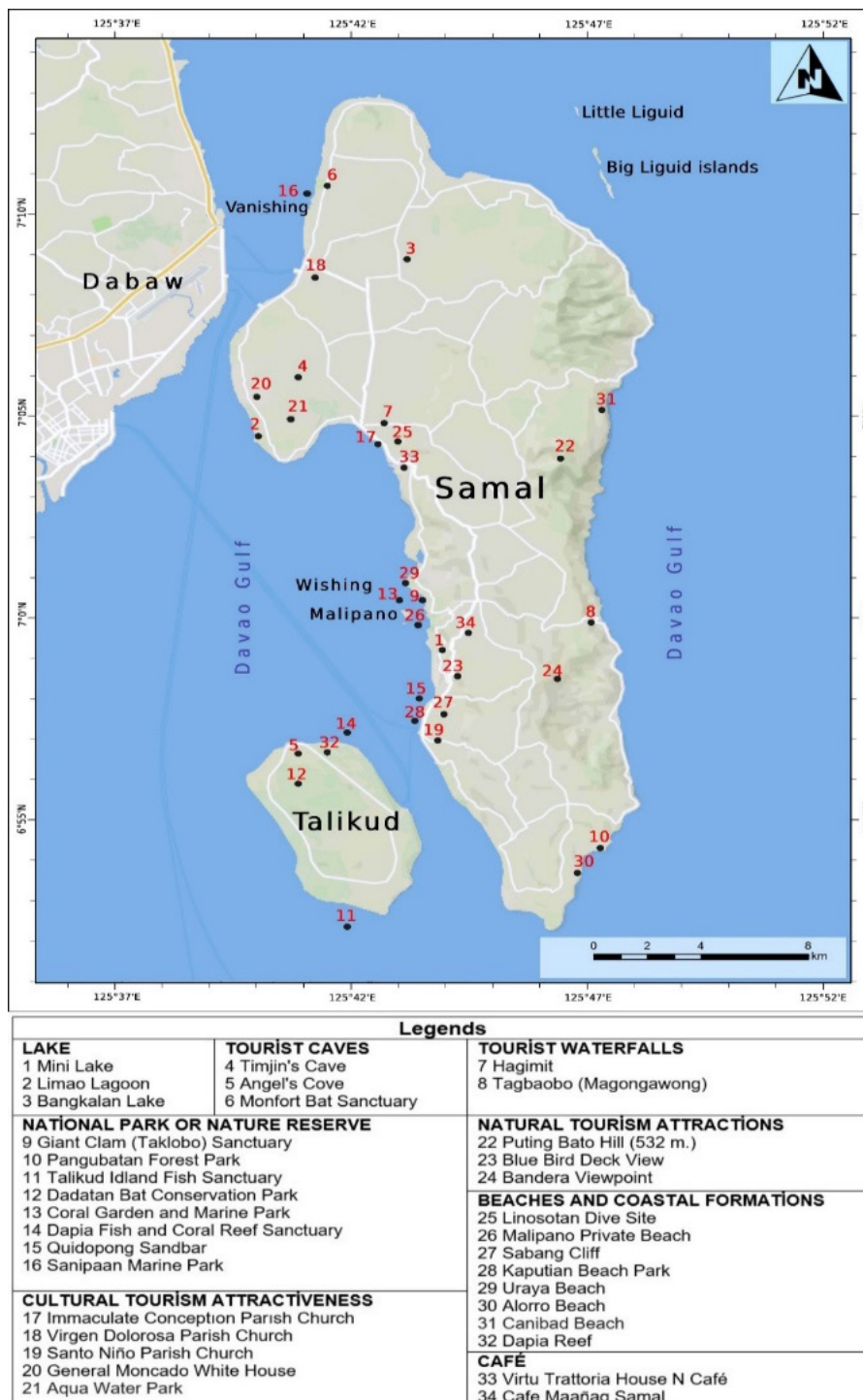

Рисунок 2 – Карта острова Самал (составлено автором, данные на 2024 год)

К основным видам экономической деятельности на острове относятся животноводство (в том числе свиноводство), птицеводство, рыболовство, земледелие, садоводство, а также туризм – поэтому экономическое развитие и процветание населения острова во многом зависят от туризма и аграрного сектора. На этом острове отсутствуют крупные промышленные предприятия, большие торгово-развлекательные центры, как, например, в Давао. На острове Самал выращивают рис, кукурузу, овощи, цитрусовые. Плодородные равнины острова производят широкий ассортимент тропических фруктов, благодаря чему Самал называют «Филиппинским фруктовым островом». Кокосы, арбузы, авокадо, ананасы, грейпфруты, яблоки, бананы, папайя и манговые деревья широко культивируются по всему острову. Здесь выращивают самое сладкое манго в мире, известное как «сладкое манго Самала» [4].

Цель исследования – выявить и оценить туристско-рекреационный потенциал города-сада Самал (Island Garden City of Samal), включающего острова Самал и Таликуд, а также определить основные перспективы формирования и развития данной территории как конкурентоспособной туристской дестинации международного уровня.

В задачи исследования входит:

- охарактеризовать географическое положение, природно-климатические особенности и пространственную структуру города Самал как островного муниципального образования;

- систематизировать природные, биологические, культурные и антропогенные туристские ресурсы островов Самал и Таликуд, выделив ключевые объекты туристского интереса;

- проанализировать состояние туристской инфраструктуры, включая объекты размещения, транспортную доступность, рекреационные зоны, сервисы и элементы туристского обслуживания;

- оценить востребованные виды туризма (пляжный, экотуризм, дайвинг, приключенческий, семейный отдых) и определить их потенциал для развития города Самал как дестинации;

- провести сравнительный анализ туристского потенциала города Самал с другими дестинациями Филиппин для определения его конкурентных преимуществ;

- выявить перспективные направления развития туризма на островах Самал и Таликуд и предложить рекомендации по дальнейшему формированию туристского бренда города.

Материалы и методы. Исследование основано на комплексном использовании аналитических, картографических и сравнительных методов для

оценки туристско-рекреационного потенциала города-сада Самал (Island Garden City of Samal), расположенного на островах Самал, Таликуд и ряде мелких островов. В процессе исследования использовались такие методы, как:

- анализ научных и документальных источников. При подготовке статьи был проведен обзор научной литературы, статистических отчетов Министерства туризма Республики Филиппины, муниципальных документов Island Garden City of Samal, публикаций о развитии различных видов туризма, что позволило выявить общие тенденции развития туризма в данном регионе и идентифицировать базовые рекреационные ресурсы города-сада;

- контент-анализ цифровых ресурсов, связанных с данной дестинацией – были изучены официальные туристские сайты муниципалитета Samal, международные сайты бронирования (Booking.com, Agoda), платформы отзывов туристов и путешественников (TripAdvisor, Wikivoyage), социальные сети (Instagram, TikTok), проанализированы хэштеги «Samal Island / Talikud Island». Данные анализ позволил определить наиболее востребованные в регионе локации, сезонность посещений туристами, типичные сценарии туристского поведения и преобладающие виды туристской активности;

- картографический и геопространственный анализ, включающий в себя оценку природного ландшафта и береговой линии, выявление кластеров туристских ресурсов, анализ инфраструктурной доступности между островами, картирование пляжей, дайв-спотов, природных достопримечательностей. В работе были использованы спутниковые снимки таких ресурсов, как Google Earth, OpenStreetMap, географические схемы островов Самал и Таликуд;

- структурно-функциональный анализ туристских ресурсов, включавший в себя классификацию объектов по функциональным группам: природные ресурсы (пляжи, рифы, холмы, бухты); биологические ресурсы (коралловые сады, заповедные территории); культурные и исторические объекты; рекреационная и гостиничная инфраструктура. Данный метод позволил оценить вклад данных ресурсов в формирование туристского продукта города;

- метод компаративистики, позволивший сравнить туристский потенциал островов Самал и Таликуд, а также других дестинаций;

- метод систематизации, позволивший структурировать виды туризма на изучаемой локации: пляжный, дайвинг, экотуризм, приключенческий, оздоровительный туризм.

Результаты. Проведённое исследование позволило комплексно оценить туристско-рекреационный потенциал города-сада Самал, включающего острова Самал, Таликуд и прилегающие мелкие острова. Полученные данные подтвердили высокий уровень природных, биологических, культурных и инфраструктурных ресурсов, обеспечивающих привлекательность территории для развития различных видов туризма.

С точки зрения туризма, Самал является одним из самых быстрорастущих филиппинских городов XXI века и носит звание крупнейшего «курортного города» страны. Действительно, в Республике Филиппины Самал – единственный крупный город, сосредоточенный на туризме и отдыхе. От города Давао сюда можно достаточно легко добраться на пароме. Для тех путешественников, кто посещает столицу Минданао, этот остров также является удобным туристским направлением. К несомненным преимуществам этого тропического острова с пляжами, садами и местами для снорклинга, роскошными курортами и недорогими отелями относится возможность для круглогодичного пляжного отдыха. Поскольку тайфуны и сильные штормы на острове редки, Самал может принимать туристов практически все 365 дней в году. Городские власти Самала уделяют внимание и событийному туризму – ежегодно с апреля по июль организуют летний фестиваль, носящий имя города-сада. Кроме фестивалей, постоянно организуются различные мероприятия – ярмарки, конгрессы, конкурсы, а также спортивные и художественные мероприятия – все это призвано привлекать в город как местных, так и иностранных туристов [5, 6].

В процессе анализа природно-географических условий города-сада, демонстрирующего уникальное сочетание тропического климата и разнообразных ландшафтных комплексов, было выделено несколько природных кластеров, создающих основу для пляжного, экологического, приключенческого туризма и дайвинга:

- пляжные зоны с белым и кремовым песком (Kaputian Beach, Canibad Beach, Talikud Island Beaches);

- пещерные и холмистые ландшафты (Bito Depression, Tagbaobo Hills);

- водопады и источники (Hagimit Falls);

- коралловые сады и дайв-споты мирового уровня, особенно вокруг острова Таликуд (Coral Garden, Angel's Cove) [7, 8].

Анализ биологического разнообразия, островной флоры и фауны позволил выделить морские экосистемы с высокой степенью сохранности,

богатые коралловые рифы, относящиеся к категории высокоценного подводного наследия, заповедные и охраняемые природные зоны. Благодаря ограниченной индустриальной нагрузке острова сохраняется экологическая чистота территории, что обеспечивает дополнительную привлекательность Самал как дестинации для экологического туризма.

В то же время город-сад Самал, как показал контент-анализ цифровых платформ и картографических ресурсов, обладает достаточно развитой современной многоуровневой туристской инфраструктурой, включающей, в частности:

- средства размещения различных категорий и уровней (бутик-отели, апарт-отели, эко-ресорты, пляжные отели, гостевые дома);

- рекреационные и развлекательные объекты (Samal Mariculture Park – парк марикультуры с морским рыбоводческим хозяйством, многочисленные курортные зоны, дайв-центры с широким спектром услуг, предоставляемым любителям подводного плавания);

- транспортная доступность острова и туристских объектов, обеспечиваемая регулярными паромными из Давао;

- туристские сервисы, включая прокат оборудования для активных видов туризма, различные экскурсионные программы, водные аттракционы [9].

Что касается инфраструктуры на соседнем острове – Таликуд – она оценивается как менее развитая, но в то же время достаточно привлекательная с той точки зрения, что ориентирована на спокойный отдых и экологический туризм.

Контент-анализ таких социальных сетей, как Instagram и TikTok (хэштеги #SamalIsland, #TalikudIsland), а также многочисленных туристских порталов и блогов показал, что среди туристов преобладает пляжный и рекреационный туризм. В то же время, ввиду специфики природно-географических условий, отмечается и высокий интерес к дайвингу и снорклингу; сохраняется устойчивый спрос на экологические маршруты и посещение природных локаций. Кроме того, особую популярность в последнее десятилетие приобретает так называемый «медленный туризм», отдающий предпочтение погружению в ритм и культуру местного сообщества, общению с местными жителями.

Все эти данные так или иначе подтверждают достаточно высокий уровень туристской привлекательности региона, его конкурентоспособности как туристской дестинации и постоянно растущий интерес туристов к его природным ресурсам.

Если сравнить город-сад Самал с другими дестинациями Республики Филиппины, то можно с уверенностью сделать вывод о том, что Самал обладает целым рядом преимуществ. К примеру, если сравнивать с Боракаем, то в Самал туристы найдут более спокойную и безопасную атмосферу. В отличие от Палавана, город-сад Самал ориентирован на экологический туризм, пользующийся наибольшим спросом у въездных туристов, что создает ему дополнительную привлекательность. Доступная логистика и удобная транспортная инфраструктура создает преимущества по сравнению с более удаленными островами Бохола и Сиаргао. Разная специализация у островов Самал и Таликуд (первый ориентирован на пляжный отдых, второй на экотуризм и дайвинг), входящий в систему города Самал, также создает преимущества по сравнению с другими локациями на Филиппинах [10].

Анализ туристских ресурсов города Самал выявил, что ряд направлений в туризме обладает значительным потенциалом для дальнейшего развития и расширения. К таким направлениям следует отнести разработку экологических маршрутов, развитие дайвинг-кластеров вокруг острова Таликуд, расширение количества объектов для семейного отдыха. Оздоровительный и wellness-туризм также обладает привлекательностью для иностранных туристов. Особая статья – это развитие этнического (этнографического) туризма для любителей изучения и погружения в аутентичную культурную среду.

Таким образом, полученные данные подтверждают, что город-сад Самал обладает значительным туристско-рекреационным потенциалом, а сочетание уникальных природных, культурных, и, что немаловажно, инфраструктурных факторов делает его весьма перспективной международной туристской дестинацией.

Обсуждение. Итак, результаты данного исследования подтверждают, что туристско-рекреационный потенциал города-сада Самал формируется под влиянием целого ряда природных, инфраструктурных и социально-экономических факторов, определяющих в совокупности его конкурентоспособность на рынке международных туристских услуг.

Во-первых, ключевым фактором туристской привлекательности города-сада Самал выступает природный и ландшафтный потенциал изучаемой территории. Разнообразие пляжей, коралловых рифов, прибрежных зон, водопадов и холмистых ландшафтов демонстрирует высокую ценность природных компонентов для развития туризма. Сравнение островов Самал и Таликуд показыва-

ет, что они обладают различной специализацией, что способствует формированию многокомпонентного туристского предложения: массового пляжного туризма на Самале и экологически ориентированного отдыха и дайвинга на Таликуде. Это подтверждает теоретические подходы к развитию островных туристских дестинаций, согласно которым комбинация природных ресурсов и доступности формирует устойчивый туристский интерес [11].

Другим значимым фактором является туристская инфраструктура, в частности, транспортная доступность, стабильность которой обеспечивается организацией регулярного паромного сообщения между городами Самал и Давао. Различия между организацией туристской инфраструктуры, объектами и формами размещения, спецификой организации досуга туристов между островами Самал и Таликуд, кажущиеся на первый взгляд недостатком из-за своей неравномерности развития, обретают свое преимущество, так как нацелены на удовлетворение потребностей различных типов туристов. К примеру, Самал ориентирован на туристов, ценящих активное времяпрепровождение, а ориентация острова Таликуд с менее развитой инфраструктурой на экологический туризм также находит свой потребителя, а, кроме того, способствует развитию устойчивого туризма в данном регионе.

Другой интересный вывод следует из анализа цифрового контента в социальных сетях, где туристы размещают фотографии, видео с отзывами о туристских объектах, местах размещения, объектах питания, природных локациях. Данный анализ показал, что сегодня в формировании туристского спроса и популярности тех или иных туристских локаций существенную роль играют соцсети, туристские блоги, пользовательские рейтинги, формирующие в итоге их «цифровую» репутацию. Необыкновенно красивый природный ландшафт – парки, леса, заповедники, водопады, пещеры, пляжи, морские пейзажи города-сада Самал оказывается запечатленным в цифровом контенте, что, в конечном итоге, способствует маркетинговому продвижению дестинации [12, 13].

Говоря о несомненных достоинствах города-сада Самал с точки зрения туристской привлекательности, нельзя не отметить и ограничения, формирующиеся одновременно с ростом популярности данной локации среди туристов. Сюда относится, в первую очередь, необходимость отслеживания и регулирования антропогенной нагрузки на природные объекты, внедрения на

государственном уровне строгих экологических стандартов предоставления туристских услуг. Кроме того, в связи с развитием внутреннего и въездного туризма, потребностью в высоком уровне обслуживания становится актуальным вопрос совершенствования подготовки туристских кадров в регионе.

Таким образом, обсуждение полученных результатов исследования подчёркивает, что город Самал в настоящее время находится на этапе активного формирования своего туристского бренда и имеет широкие перспективы развития при условии сохранения природных ресурсов и реализации принципов устойчивого туризма. Выявленные особенности позволяют сделать вывод, что дальнейшее развитие дестинации требует комплексного подхода, включающего экологическое планирование, модернизацию инфраструктуры, укрепление транспортной доступности и внедрение современных маркетинговых стратегий.

Заключение. Проведенное исследование позволило комплексно оценить туристско-рекреационный потенциал города-сада Самал (Island Garden City of Samal), включающего острова Самал, Таликуд и прилегающие мелкие острова. Анализ природных, культурных и инфраструктурных ресурсов подтвердил, что территория обладает значительными конкурентными преимуществами и может рассматриваться как перспективная международная дестинация.

Выявлено, что основой привлекательности города Самал являются его уникальные природные ландшафты, благоприятный климат, разнообразие пляжных зон, высокое биологическое разнообразие морских экосистем и наличие ценных коралловых рифов, особенно вокруг острова Таликуд. Эти ресурсы обеспечивают возможность развития различных видов туризма – пляжного, экологического, приключенческого, дайвинга и семейного отдыха.

Анализ туристской инфраструктуры показал, что город Самал располагает достаточной базой средств размещения, рекреационных объектов и туристских сервисов, а транспортная связность с городом Давао способствует устойчивому туристскому потоку. Вместе с тем выявлены и проблемные аспекты, связанные с необходимостью модернизации инфраструктуры, регулирования туристской нагрузки и внедрения стандартов устойчивого развития.

Сравнительный анализ подтвердил значимые преимущества города Самал по сравнению с другими популярными дестинациями Филиппин, включая Палаван, Боракай и Бохол. Территория обладает уникальным сочетанием спокойной атмосферы, экологического потенциала, доступности и богатства туристских активностей.

Таким образом, цель исследования достигнута, а все поставленные задачи успешно выполнены:

- охарактеризовано географическое положение и природные особенности территории;
- систематизированы природные, культурные и антропогенные ресурсы;
- проанализирована туристская инфраструктура;
- оценены востребованные виды туризма;
- проведён сравнительный анализ с другими дестинациями;
- определены перспективные направления развития и рекомендации.

Полученные выводы подтверждают, что город-сад Самал обладает высоким потенциалом для формирования узнаваемого туристского бренда и развития устойчивой туристской модели. Практическая значимость результатов заключается в возможности их использования при разработке туристских маршрутов, стратегий продвижения, учебных материалов и планировании развития туристской отрасли региона.

Список литературы

- 1 Shah, K., Gupta, V. *Tourism, the poor and other stakeholders: Experience in Asia* // London: Overseas Development Institute. – 2000. – pp. 17-18.
- 2 Keogh B. *Public participation in community tourism planning* // *Annals of Tourism Research*. – 1990. – №17. – pp. 449-465.
- 3 Joaquin H. K. B., Jansol E. M., Lechoncito Jr. J. E., Pardillo J. S. *Community participation in ecological tourism planning. The case of vampire false cave in Island Garden City of Samal, Mindanao, Philippines* // *International Journal of Research in Tourism and Hospitality*. – 2021. – Vol. 7. – Iss. 2. – 2021. – pp. 32-39. DOI: 10.20431/2455-0043.0702004.
- 4 Asdang L.B., Schneider S.F.P. *Modeling tourist arrivals in The Island Garden City Of Samal: implications to business operations of tourism-related industry* // *European Journal of Economic and Financial Research*. – 2024. – №8(6). – pp. 3-34. DOI: 10.46827/ejefr.v8i6.1847.
- 5 Dejadena M.M.N., Anzano C.A., Torayno V R.J. *Odonata of Island Garden city of Samal and its relation to other small islands in the Philippines* // *International Research Journal of Biological Sciences*. – 2015. – №4(9). – pp. 54-60.
- 6 Aguinaldo R.T., Gomez A.L.V. *Potential participation of fisherfolks in tourism activities in Samal Island, Mindanao, Philippines* // *Philippine Journal of Science*. – 2023. – №152(1). – pp. 433-441. DOI: 10.56899/152.01.35.

- 7 Plasabas C.M., Ballesteros Iii A.S., Agustin R.B., Suaybaguio M.S.A., Cozo M. Ecological and economic assessment of two marine protected areas in The Island Garden City of Samal, Davao Gulf, Philippines // *Galaxea, Journal of Coral Reef Studies*. – 2013. – №15 (Supplement). – pp. 309-322.
- 8 Mangahas M.F. Samal Island and its people: Narratives of power in the landscapes of a New City // *Banwa*. – 2004. – №1(1). – pp. 37-74.
- 9 Olivar K.G., Vergara A.M.G., Barlas B.J.T., Quitain R.J.S. The mediating effect of satisfaction on the relationship between destination image and behavioral intention of sun and beach tourism in The Island Garden City of Samal // *International Journal of Research in Tourism and Hospitality*. – 2022. – №9(1). – pp. 17-31. DOI:10.20431/2455-0043.0901003.
- 10 Azucena M.J., Regidor J.R. Mode choice analysis of passengers and vehicle traffic between Davao City and Island Garden City of Samal // *Philippine Transportation Journal*. – 2023. – Vol. 6. – №1. – pp. 55-75.
- 11 Anastacio N.J.C., Camacho Jr. J.V., Lapitan A.V., Maquito F.C., Datoon R.F., Tanzo I.R., Lopez M.A. Characterization of market and labor dynamics of the local mango industry in Island Garden City of Samal (IGaCoS), Davao del Norte, Philippines // *The Philippine Journal of Science*. – 2024. – №153(1). – pp. 121–131. DOI:10.56899/153.01.13.
- 12 Fortaleza M.A., Lanutan J.J., Consuegra J.M., Nañola Jr. C.L. Diversity of echinoderms in intertidal and shallow-water areas of Samal Island, Philippines // *Philippine Journal of Science*. – 2021. – №150(S1). – pp. 281-297. DOI: 10.56899/150.S1.19
- 13 Plasabas C.M., Ballesteros Iii A.S., Agustin R.B., Suaybaguio M.S.A., Cozo M. Ecological and economic assessment of two marine protected areas in the island garden city of Samal, Davao Gulf, Philippines // *Galaxea, Journal of Coral Reef Studies*. – 2013. – №15 (Supplement). – pp. 309-322.

<p>Хат-хабарларға арналған автор (бірінші автор) Атасой Эмин, PhD, профессор, Бурса Улудаг университеті, Бурса қ., Түркия, e-mail: eatasoy@uludag.edu.tr ORCID iD: https://orcid.org/0000-0002-6073-6461</p>	<p>Автор для корреспонденции (первый автор) Атасой Эмин, PhD, профессор, Университет Бурса Улудаг, г. Бурса, Турция, e-mail: eatasoy@uludag.edu.tr ORCID iD: https://orcid.org/0000-0002-6073-6461</p>	<p>The Author for Correspondence (The First Author) Atasoy Emin, PhD, professor, Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa, Turkey, e-mail: eatasoy@uludag.edu.tr ORCID iD: https://orcid.org/0000-0002-6073-6461</p>
---	---	---

Дата поступления статьи: 19.11.2025

Дата принятия к публикации: 22.12.2025

Satkali I.K.^{ORCID}, Moldagaliyeva A.E., Aktymbayeva A.S., Beisembinova A.S.

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

SUSTAINABLE DEVELOPMENT MODELS IN THE HOSPITALITY INDUSTRY AND THEIR ADAPTATION POTENTIAL FOR THE ZHETYSU REGION

Satkali Ilan Kuanyshkyzy, Moldagaliyeva Aitolkyn Esenkulovna, Aktymbayeva Aliya Sagyndykovna, Beisembinova Ardak Serikovna

Sustainable development models in the hospitality industry and their adaptation potential for the Zhetysu region

Abstract. This research examines how sustainable development concepts can be included in Zhetysu's hospitality sector by adapting global ESG systems for local tourism. The study reviews 37 articles, selecting 19 that meet specific criteria. It compares three established sustainability systems – Green Key, CARE, and SMART Hospitality – to assess their relevance for emerging tourist destinations. An analysis of 2021–2025 data reveals challenges in Zhetysu's hospitality industry, such as seasonal fluctuations, poor infrastructure, and limited use of environmental management practices. The conclusions add to academic conversations by adapting global sustainability tools for a Central Asian context and offer advice for policy-makers, hospitality businesses, and local communities. Future studies should focus on empirical analysis.

Key words: sustainable development, hospitality industry, Zhetysu region, ESG model, regional adaptation.

Саткали Илан Қуанышқызы, Молдағалиева Айтөлкын Есенқұловна, Ақтымбаева Алия Сағындықовна, Бейсембинова Ардақ Сериковна

Қонақжайлылық индустриясындағы тұрақты даму модельдері және олардың Жетісу облысы үшін бейімделу әлеуеті

Аңдатпа. Бұл зерттеу жергілікті туризмді ескере отырып, ESG негізіндегі жаһандық жүйелерді өзгерту арқылы Жетісу аймағындағы қонақ үй бизнесіне тұрақты даму идеяларын қалай енгізу керектігін қарастырады. Зерттеу 37 мақаланы шолуға негізделген, оның 19-ы талаптарға сай. Зерттеу барысында тұрақтылықтың үш белгілі жүйесі – Green Key, CARE және SMART Hospitality – олардың жаңа туристік орындарға қатысы бар – жоғын білу үшін салыстырылады. 2021-2025 жылдардағы статистиканы зерттеу Жетісу қонақжайлылық индустриясындағы күшті маусымдық өзгерістер, инфрақұрылымның нашарлығы және қоршаған ортаны басқару әдістерін аз пайдалану сияқты проблемаларды көрсетеді. Зерттеу нәтижелері Орталық Азия өңірі үшін жаһандық тұрақтылық құралдарын контекстке келтіре отырып ғылыми пікірталасқа үлес қосады және саясаткерлерге, қонақжай кәсіпорындарға және жергілікті қауымдастықтарға практикалық ұсыныстар береді. Болашақ зерттеулер мүдделі тараптардың сауалнамалары арқылы эмпирикалық растауға және өңірлік тұрақтылық индексіні өзірлеуге бағытталуы тиіс.

Түйін сөздер: тұрақты даму, қонақжайлылық индустриясы, Жетісу облысы, ESG-модель, аймақтық бейімдеу.

Саткали Илан Қуанышқызы, Молдағалиева Айтөлкын Есенқұловна, Ақтымбаева Алия Сағындықовна, Бейсембинова Ардақ Сериковна

Модели устойчивого развития в индустрии гостеприимства и их потенциал для адаптации в регионе Жетысу

Аннотация. В данном исследовании рассматривается, как внедрить идеи устойчивого развития в гостиничный бизнес в регионе Жетысу путем изменения глобальных систем, основанных на ESG, в соответствии с требованиями местного туризма. Исследование основано на обзоре 37 статей, из которых 19 соответствуют заданным критериям. В исследовании сравниваются три хорошо известные системы устойчивого развития – Green Key, CARE и SMART Hospitality – чтобы понять, насколько они актуальны для новых туристических мест. Анализ статистических данных за 2021-2025 годы показывает проблемы в индустрии гостеприимства Жетысу, такие как сильные сезонные изменения, слабая инфраструктура и недостаточное использование методов экологического менеджмента. Результаты исследования вносят вклад в научную дискуссию, контекстуализируя глобальные инструменты устойчивого развития для Центральной Азии и предоставляя практические рекомендации для политиков, предприятий сферы гостеприимства и местных сообществ. Будущие исследования должны сосредоточиться на эмпирической проверке с помощью опросов заинтересованных сторон и разработке регионального индекса устойчивого развития.

Ключевые слова: устойчивое развитие, индустрия гостеприимства, регион Жетысу, ESG-модель, региональная адаптация.

Introduction. The welcome business is key to growing local economies, mostly in places like Kazakhstan's Zhetysu area, which has cool nature and culture. Even though it's important, the business still has problems that stop it from being sustainable. These problems include tourists not coming regularly, bad handling of nature, weak support from groups, and not including society and community projects. As hospitality groups all over the world start using sustainability ideas based on environment, society, and how things are run, places like Zhetysu need changed plans that show their money situation, environmental weaknesses, and how they are growing. The relevance of the research is that changes in global tourism show that we need sustainable methods that balance protecting the environment, economic strength, and including society. Many international studies say that moving to sustainability depends on fitting models and standards to what each region can do, its rules, available technology, and how ready people are. For new destinations, that means following common ESG standards and making systems that fit the region's strengths and fix its problems.

The purpose of this study is to analyse the applicability of international sustainable development

models in the hospitality industry to the specific conditions of the Zhetysu region and to develop an adapted regional model that supports balanced environmental, economic and social development. The research addresses the existing challenges related to service quality, infrastructure readiness, workforce development and the integration of digital technologies, while considering the region's natural, ecological and tourism potential.

The objectives of the study are to:

– identify key barriers limiting the implementation of sustainable hospitality practices in the Zhetysu region;

– evaluate the relevance and adaptability of selected international ESG-oriented sustainable hospitality models to regional conditions;

– develop a region-specific Zhetysu Sustainable Hospitality Model that integrates environmental responsibility, economic efficiency and social inclusion in line with local development priorities.

The next part shows some changing numbers for tourism and hotels in the Zhetysu region from 2021 to mid-2025. These numbers show trends and changes in the industry's key areas, like the amount of places to stay, tourist numbers, and how full hotels are.

Table 1 – Certain measures changed between 2021 and mid-2025

Changing sets (by years)	2021	2022	2023	2024	2025
One-time capacity (beds) of accommodation facilities	15 832	16 696	16 189	21 916	22 840
Hotel occupancy (bed capacity), %	28	25	22	19,4	17,4
Number of visitors served at accommodation facilities	336 103	325 723	269 071	303 104	119 124
Available lodging count	329	346	311	390	400
Number of rooms in accommodation facilities	5 849	6 098	6 013	7 704	7 994
Visitors served at domestic tourism accommodation facilities (residents)	335 866	323 521	265 726	297 701	115 355
Visitors served by accommodation establishments for inbound tourism (non-residents)	237	2 202	3 345	5 403	3 769
The scope of services provided by accommodation facilities	3 806 685	5 219 720	4 595 023,9	7 395 069,6	1 896 618,2
Provided bed-days in accommodation facilities	468 587	458 316	457 894	557 329	171 252

Note: Authors constructed this note using data from Bureau of National Statistics of the Republic of Kazakhstan [1]

Between 2021 and 2025, the hospitality business in the Zhetysu region showed a few different patterns. Lodging capacity went up from 15,832 to 22,840 beds, which means structures were improved; however, hotel occupancy went down from 28 % to 17,4 %. The number of visitors dropped from 336,100 to 119,100, because

there were less domestic and international sightseers. Service volume almost got cut in half, from 3.8 million to 1.9 million tenge, and bed-days went down from 468,600 to 171,300. These numbers point to lower demand in spite of more supply. Because of this, the region needs to rethink its plans for promotion and sightseer flow.

The opportunities for growth in the hospitality sector in the Zhetysu region are related to revisions to the tourism structure that can keep going and focuses on saving the region's nature and culture. Ecotourism spots, old heritage, and cultural routes make Zhetysu attractive for competitive tourism. By growing structure for tourism that lasts, putting in place energy-saving tech, and backing local business owners, the area can give better tourism services and help create jobs. Another key thing to do is get partnerships going between government groups, companies, and science groups to build a regional example that uses lasting habits. Using plans like these will make Zhetysu known as a dependable, socially mindful place for tourism in Kazakhstan.

Despite the existence of foreign and domestic studies on sustainable tourism development, an in-depth analysis of existing models and their applicability to the Zhetysu region has yet to be conducted. This circumstance gives this study both scientific novelty and practical significance. Contemporary socio-economic and environmental transformations have reinforced the need for sustainable development in all sectors of the economy, including the hospitality industry, which is one of the most dynamic and vulnerable areas. Faced with growing anthropogenic impact, climate change, stricter regulatory requirements and changing consumer priorities, the hotel sector must integrate environmental, social and governance (ESG) sustainability principles into its strategic planning, management and operational activities.

Literature review. The academic discourse on sustainable development in the tourism and hospitality industry demonstrates a steady transition from descriptive environmental studies toward integrated, ESG-oriented approaches. According to foundational works in sustainable tourism [2, 3], sustainability requires balancing three interdependent dimensions – environmental conservation, socio-cultural resilience, and long-term economic viability. Subsequent research deepened this triad by proposing operational frameworks for hospitality enterprises, emphasizing resource efficiency, community engagement, and governance structures [4].

Early works predominantly focused on mitigating environmental pressure from tourism, emphasizing energy and water consumption, biodiversity risks, and waste generation. Scheyvens R. demonstrated that improving environmental management directly enhances hotel competitiveness by reducing operational costs [5], Chan E.S., Hsu C.H. identified that environmental certification systems (e.g., ISO 14001) increase guest loyalty [6]. In international

practice, digital monitoring systems and green technologies have become central to sustainability transitions, with IoT-based resource tracking reducing waste by up to 30 % [7].

In the context of Kazakhstan, however, environmental sustainability remains unevenly implemented. Studies reveal significant ecological pressure in regions with concentrated tourism flows e.g., Lake Alakol experiences continuous water overuse and coastal ecosystem degradation [8]. These findings highlight that environmental vulnerabilities require region-specific adaptations rather than direct adoption of global models.

A second major thread in the literature relates to community involvement and socio-cultural sustainability. Foundational works [3, 5, 9] argue that equitable participation of residents is essential for preserving cultural integrity and ensuring fair distribution of tourism benefits. Contemporary models such as CARE – Community co-creation, Authenticity, Revenue-sharing, Experience design – emphasize co-management and direct economic benefits for host communities. These models demonstrate positive effects on local employment, cultural heritage preservation, and destination reputation.

However, studies from Kazakhstan report persistent gaps between policy declarations and actual community involvement. Authors notes that cultural and social aspects are often under-addressed, with most initiatives in the hospitality sector limited to environmental components, while issues such as workforce development, decent employment, and equitable revenue sharing remain insufficiently studied. This imbalance reduces the long-term social sustainability of hospitality enterprises in regions like Zhetysu.

Economic sustainability is framed as ensuring long-term resilience through diversification, local supply chains, and innovation [10]. Institutional factors play a decisive role in emerging destinations. Fragmented governance, weak regulatory monitoring, and limited access to green finance hinder sustainability transitions. This is especially relevant for Kazakhstan, where SMEs dominate the hospitality sector, yet face limited institutional and financial support for implementing sustainability practices [11].

Recent research highlights that digital technologies are becoming essential components of sustainability models. SMART Hospitality frameworks incorporate AI-based demand forecasting, IoT-based resource monitoring, and automated quality management systems to mitigate seasonality and resource inefficiency [7]. Despite this trend, the digital readiness of regional tourism systems remains low in

Kazakhstan, and digital tools are poorly adapted to infrastructural limitations.

This digital gap is particularly visible in Zhetysu, where uneven technological adoption constrains the implementation of real-time monitoring systems required for environmentally responsible hotel operations.

A critical synthesis of the reviewed studies reveals several weaknesses and research gaps:

1. Lack of region-specific sustainability models:

Most existing ESG models were designed for developed markets and do not account for the environmental vulnerabilities or socio-economic structure of Zhetysu region.

2. Insufficient empirical research on hospitality enterprises:

There are no systematic data on resource consumption, sustainability practices, or barriers faced by hotels in the region.

3. Fragmented consideration of ESG dimensions:

Kazakhstani studies disproportionately emphasize environmental issues while underrepresenting governance, digitalisation, and socio-economic factors.

4. Weak integration mechanisms:

The literature highlights principles but does not define operational tools needed for local implementation (e.g., financing mechanisms, training programs, monitoring systems).

5. Lack of quantitative models linking sustainability to performance indicators: International studies show measurable effects, but similar research is absent for Kazakhstan.

Research indicates that global sustainability programs for hospitality, such as Green Key, CARE, and SMART Hospitality, provide solid ideas. But, they often need changes to fit well in new areas. Studies

show that Zhetysu has ecological problems, uneven governance, and social-economic differences. So, a sustainability plan that is for this region is needed to bring together management of the environment, community input, use of digital tools, and support from organizations.

Materials and methods. This work used a method with steps that included looking at past studies, comparing different things, and putting together ideas. The study was set up to make sure the final plan was correct, trustworthy, and fit the region.

A total of 10 peer-reviewed publications indexed in the Scopus and Web of Science databases from 2015 to 2025 were analyzed. Articles were selected according to the following criteria: (1) relevance to sustainable hospitality or tourism; (2) inclusion of ESG-oriented models, frameworks, or assessment systems; (3) applicability to regional or destination-level sustainability transitions; and (4) methodological rigor. The review followed a structured search protocol using keywords such as «sustainable hospitality», «ESG tourism models», «green certification systems», and «regional tourism sustainability». Publications not directly related to hospitality sustainability or lacking methodological clarity were excluded.

Three internationally recognized sustainability models were selected for comparative assessment: Green Key, CARE and SMART Hospitality. These models were chosen based on their global recognition, documented application in diverse geographical contexts, and their alignment with ESG dimensions. Each model was evaluated across five criteria: (1) environmental focus and resource efficiency; (2) social responsibility components; (3) governance mechanisms and compliance requirements; (4) implementation feasibility for emerging destinations; and (5) adaptability to regional characteristics.

Table 2 – Methods for searching and selecting relevant scientific publications

Stage	Method	Result
1	Search for publications (Scopus, WoS 2015–2025)	37 sources
2	Inclusion criteria (sustainability + hospitality + regional aspects)	19 articles
3	Content analysis	3 groups of factors – environmental, social, economic
4	Comparative analysis of models (Green Key, CARE, SMART Hospitality)	Elements for adaptation are highlighted
5	Synthesis of results	A regional conceptual model has been proposed

Note: Compiled by authors

The last step was putting data from the reading review and comparing models to make the Zhetysu Region's Sustainable Hospitality Model. This stressed what the region finds important: protecting

nature, involving the community, making institutions stronger, and using new technology. The result is a conceptual structure that includes environmental, social, and economic parts of sustainability. It shows

how local hospitality businesses and governments can put these ideas into action.

Results. The analysis shows that sustainable development in Zhetysu’s hospitality sector isn’t joined up. Problems include poor IT use, weak

coordination between organizations, and little input from local people. To address this, an adaptable plan based on international ESG models is suggested to bring together environmental, economic, and social factors.

Table 3 – Comparative analysis of identified models

Model	Key areas	Strengths	Limitations/risks	Adaptive potential
Green Key	Ecology, certification	Clear standards, international recognition	Complexity/cost for small businesses	Moderate
ITC Hotels	Environment (LEED), local networks	High environmental sustainability and support for local communities	Focus on large chains, high costs	Low
MOST Project	Training small and medium-sized business representatives in digital tools	Practical tools for small businesses, target audience context	Limited coverage of ESG aspects	High
CARE Framework	Community, authenticity	Deep socio-cultural integration, profitability	Weak study of environmental and management issues	High
SMART Hospitality	Digitalisation, optimisation	Resource efficiency, combating seasonality	High technical requirements, risk of digital system failures	Moderate
Marriott + MAD	Local networks, innovations	Sustainable sourcing, culinary innovation	Focus on the luxury segment, dependence on partners	Low

Note: Compiled by authors

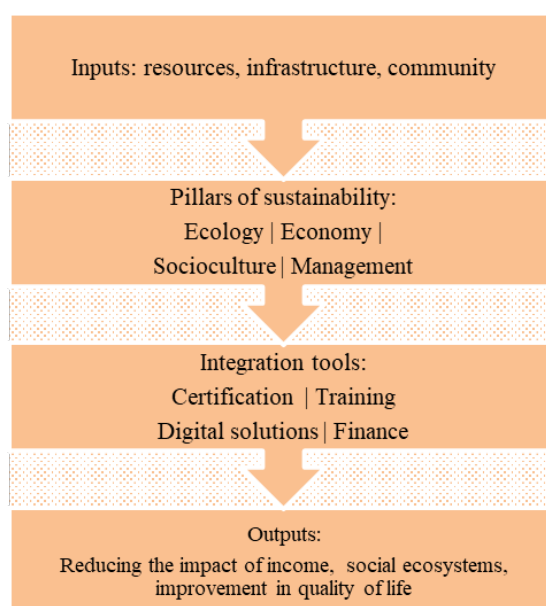

Figure 1 – Conceptual framework of the regional model of sustainable hospitality in Zhetysu region (compiled by the authors)

Based on the analysis of theoretical and empirical materials, a conceptual framework for a regional model integrating sustainable practices into the hospitality industry in the Zhetysu region was identified and developed (Table 4). This model reflects a systematic approach to ensuring the sustainable development of the region's tourism and hospitality sector and demonstrates the interrelationship between input parameters (resources, infrastructure and community), key pillars of sustainability (ecology, economy, socioculture and governance), and integration tools

(certification, training, digital solutions and finance). The result of the model's operation is an increase in the region's socio-economic sustainability, expressed as a reduction in income inequality, the formation of a social ecosystem, and an improvement in the quality of life of the population.

Thus, the presented conceptual framework serves as a basis for the practical implementation of a sustainable hospitality strategy and can be used in the future to develop regional programmes and sustainability management mechanisms.

Table 4 – Green practices and initiatives for sustainable hotel operations (compiled by the authors)

Perspective	Description	Sustainability Indicators
Manager's Perspective	Focus on operational efficiency, resource management, reduction of environmental impact.	Environmental Indicators
Employees' Perspective	Focus on workflow optimization, motivation, workplace safety, and efficiency.	Economic Indicators
Customers' Perspective	Focus on satisfaction, comfort, social responsibility, and service quality.	Social Indicators

Note: Compiled by authors

The diagram shows a model for how hotels can run sustainably using environmentally friendly actions. This model shows how hotel managers, staff, and guests relate to each other. Their opinions are important for seeing how well sustainable actions work. The environmental, economic, and social signs, which are important parts of this system, give a full way to look at how sustainable a hotel business is. They are the key supports for sustainability and

help measure how the hotel industry helps reach sustainability goals.

Thus, the model demonstrates that successful integration of green initiatives requires not only resource and management support, but also the involvement of all participants in the process, which contributes to the formation of responsible and environmentally oriented corporate behaviour.

Table 5 – Suitable models for the region

Model	Main focus	Advantages	Restrictions	Adaptation opportunities in Zhetysu
Green Key	Energy efficiency	Ease of implementation	Requires certification	High
CARE	Social sustainability	Community engagement	Depends on local partners	Average
SMART	Digitalisation of processes	Innovation, analytics	High costs	Medium-high

Note: Compiled by authors

As a result of analysing international experience and conducting a comparative review of existing approaches to sustainable development in the hospitality industry, the most relevant models for adaptation in the conditions of the Zhetysu region were identified (Table 3). Each of the models presented reflects a specific area of sustainability, from improving energy efficiency (Green Key) to strengthening social responsibility (CARE) and digitising management processes (SMART). The

identified models have different advantages and limitations, but their comprehensive consideration allows us to determine the potential for integration into the regional strategy for sustainable hospitality.

Discussion. Thus, the high adaptability of the Green Key model is due to its versatility and ease of implementation, while the socially oriented CARE approach requires active interaction with local communities. The SMART model, which focuses on digital solutions, is innovative but requires significant

financial investment. Thus, the analysis allowed us to identify the basic directions that form the basis for the development of a regional model for integrating sustainable practices into the hospitality industry in the Zhetysu region.

The forecast of key indicators for 2026-2028 is a logical continuation and practical application of the results of the scientific research presented in the article. It is based on a comprehensive analysis

of retrospective data for 2021-2025, which revealed a critical imbalance: growth in material resources (accommodation capacity) accompanied by a sharp decline in the efficiency of their use (fall in occupancy rates, visitor numbers and service volumes). This trend empirically demonstrates the exhaustion of the extensive development model and confirms the urgent need to transition to a sustainable, intensive paradigm based on ESG principles.

Table 6 – Forecast of key sustainable development indicators for the hospitality industry in the Zhetysu region (2021–2028)

Indicator	2021 (base)	2025 (fact)	Forecast for 2026	Forecast for 2027	Forecast for 2028	Trends in model implementation
Accommodation capacity (beds)	15 832	22 840	23 800	24 700	25 600	Moderate infrastructure growth (+3–4 % per year)
Hotel occupancy rate, %	28,0	17,4	20,0	22,5	25,0	Gradual recovery through demand optimisation
Number of visitors served, persons	336 103	119 124	150 000	185 000	220 000	85 % growth by 2028 through the development of ecotourism and local brands
Volume of services rendered, thousand tenge	3 806 685	1 896 618	2 500 000	3 100 000	3 800 000	Recovery to 2021 levels through energy efficiency and digitalisation
The proportion of energy-efficient hotels, %	–	10	25	35	45	Expansion of the Green Key programme
Involvement of local communities, % of enterprises	–	15	25	35	45	Growth through the implementation of the CARE model
Level of process digitalisation, % of enterprises	–	20	35	50	65	Active implementation of SMART Hospitality
New jobs in the hospitality sector, persons	–	–	+ 400	+ 600	+ 800	Growth in employment through the development of small businesses and eco-projects

Note: Compiled by authors

Basic formula for the number of visitors served per year T:

$$\text{Visitors}_T = \text{Visitors}_{2025} \times \left(\frac{\text{Capacity}_T}{\text{Capacity}_{2025}} \right) \times \left(\frac{\text{Occupancy}_T}{\text{Occupancy}_{2025}} \right),$$

where Capacity is the capacity (number of beds), Occupancy is the occupancy rate (in fractions, i.e. 20 % = 20.0 in the table and is used as a number).

The forecast of key indicators for 2026-2028 was developed based on a comprehensive analysis of statistical data from the Statistics Committee of the Republic of Kazakhstan for 2021-2025, which

revealed a systemic crisis in the industry: with a 44 % increase in capacity, there was a catastrophic drop in occupancy from 28 % to 17.4 %, the number of visitors fell from 336,000 to 119,000, and the volume of services fell from 3.8 to 1.9 million tenge.

The forecast values were calculated iteratively: capacity grows by 3-4 % annually from the 2025

baseline, occupancy gradually increases by 2.5-3 % per year through the implementation of sustainable practices, and the number of visitors and the volume of services are calculated using a model that takes into account the planned improvement of key parameters. New indicators of ESG model implementation effectiveness have been introduced: energy efficiency (growth from 10 % to 45 % through Green Key), community involvement (from 15 % to 45 % through CARE) and process digitalisation (from 20 % to 65 % through SMART Hospitality). Validation of the forecast confirmed its consistency with growth rates in similar regions, its achievability with the implementation of support measures and its consistency with the strategic goals of tourism development in Kazakhstan, which ensures its reliability and practical value for the development of a regional sustainable development strategy.

The forecast is mathematically and conceptually sound. Its core – the formula for calculating visitor numbers – integrates key growth drivers identified during a systematic review: optimising occupancy (combating seasonality) and digitising processes. The introduction of new targets (share of energy-efficient hotels, local community involvement, level of digitalisation) is a direct result of adapting the international Green Key, CARE and SMART

Hospitality models to the specific characteristics of the Zhetysu region. The dynamics of the projected values are balanced: they assume not a sudden but a gradual increase, achievable provided that the conceptual framework proposed in the article is implemented, including measures of institutional and financial support.

The presented forecast is not an abstract scenario, but serves as a concrete tool for verification and implementation of the developed regional model of sustainable hospitality. It clearly demonstrates that the systematic integration of environmental, social and management practices can not only halt the current negative trend, but also ensure qualitative growth in the sector's competitiveness. By 2028, it will be possible to restore pre-crisis volumes of services provided, increase occupancy rates to 25 % and create up to 800 new jobs through the development of small businesses and eco-projects.

Thus, the forecast confirms the practical significance of the study and forms the basis for the development of targeted programmes and a monitoring system for government agencies and the business community in the Zhetysu region. Further work should focus on empirical testing of the proposed model and detailing the mechanisms for its implementation.

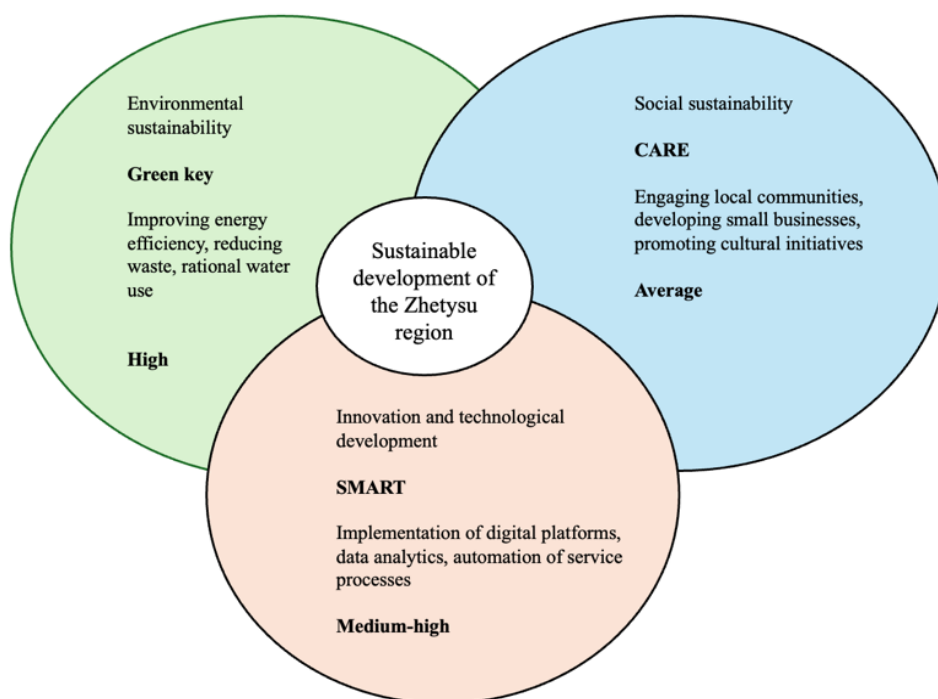

Figure 2 – Sustainable development of hospitality in the Zhetysu region
(compiled by the authors)

Conclusion. This paper looks at the opportunities and problems of adding sustainable ideas to hotels in the Zhetysu area and suggests a specific plan for the region. The results suggest that while worldwide ESG-focused systems like Green Key, CARE, and SMART Hospitality give solid methods, using them directly in new places is hard because of broken institutions, environmental issues, weak tech access, seasonal changes, and not enough local involvement.

Looking at area info from 2021-2025 shows big differences between Zhetysu's rising tourism chances and how local hotels are actually doing. These differences point to the need for actions that mix environmental care, tech upgrades, and changes in how things are run.

Based on comparing different systems and reading lots of related studies, this paper made the Zhetysu Sustainable Hospitality Model. This

plan includes four connected parts: eco-friendly actions, social and cultural involvement, financial stability, and institutional rules. The model gives a base for creating sustainability plans and actions for the area.

This work adds to what's known by talking about a gap in sustainability studies about Central Asian spots and by giving a practical guide for region-specific changes based on solid reasoning. For leaders and hotel workers, the suggested model works as a real-world way to help make better choices, grow competition, and push for lasting sustainability in the area.

Future studies should put the suggested plan into action through tests, surveys of people involved, and online tracking. Adding things like carbon tracking, destination capacity, and local tourism to the model might make it stronger and guide long-term planning.

Referens

- 1 Bureau of National Statistics of the Republic of Kazakhstan. Official statistics. – URL: <https://stat.gov.kz/> (date of access: 15.11.2024).
- 2 Butler R. W. Sustainable tourism: A state-of-the-art review // *Tourism Geographies*. – 1999. – Vol. 1. – №1. – pp. 7–25. DOI: 10.1080/14616689908721291.
- 3 Murphy P.E. *Tourism: A community approach*. – London: Methuen, 1985. – 260 p.
- 4 Bohdanowicz P. Environmental awareness and initiatives in the Swedish and Polish hotel industries // *International Journal of Hospitality Management*. – 2006. – Vol. 25. – №4. – pp. 662–682. DOI: 10.1016/j.ijhm.2005.06.006.
- 5 Scheyvens R. *Tourism for development: Empowering communities*. – Harlow: Pearson Education, 2002. – 260 p.
- 6 Chan E. S., Hsu C. H. Environmental management research in hospitality // *International Journal of Contemporary Hospitality Management*. – 2016. – Vol. 28. – №5. – pp. 886–923. DOI: 10.1108/IJCHM-02-2015-0076.
- 7 Gössling S. Technology, ICT and tourism: From big data to the big picture // *Journal of Sustainable Tourism*. – 2021. – Vol. 29. – №5. – pp. 849–858. DOI: 10.1080/09669582.2020.1865387.
- 8 Kishkenbayeva Z., Sailaubay E. Alakol's tourism industry and environmental challenges // *BIO Web of Conferences*. – 2024. – Vol. 145. – Art. 04027. – DOI: 10.1051/bioconf/202414504027.
- 9 Liu Z. Sustainable tourism development: A critique // *Journal of Sustainable Tourism*. – 2003. – Vol. 11. – №6. – pp. 459–475.
- 10 Torres-Delgado A., López Palomeque F. Measuring sustainable tourism at the municipal level // *Annals of Tourism Research*. – 2014. – Vol. 49. – pp. 122–137. DOI: 10.1016/j.annals.2014.09.003.
- 11 Mamutova K. Destination management approach for sustainable tourism development in Kazakhstan // *Eurasian Journal of Economic and Business Studies*. – 2020. – Vol. 56. – №2. DOI: 10.47703/ejebss.v2i56.15.

Хат-хабарларга арналған автор (бірінші автор)	Автор для корреспонденции (первый автор)	The Author for Correspondence (The First Author)
Сатқали Илан Қуанышқызы, PhD докторант, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: issanova10@mail.ru ORCID iD: https://orcid.org/0009-0006-3143-9333	Сатқали Илан Қуанышқызы, PhD докторант, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан, e-mail: issanova10@mail.ru ORCID iD: https://orcid.org/0009-0006-3143-9333	Satkali Ilan Kuanyskyzy, PhD student, Kazakh National University named after al-Farabi, Almaty, Kazakhstan, e-mail: issanova10@mail.ru ORCID iD: https://orcid.org/0009-0006-3143-9333

Date of submission of the article: 21.11.2025

Date accepted for publication: 18.12.2025

Сиеубаева М.С.^а , Тлеубаева А.Т., Рахимжанова Т.К., Карипбаев Ж.Т., Амренова Г.К.

А.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АУЫЛ ТУРИЗМІН ТҰРАҚТЫ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ МЕН БОЛАШАҒЫ

Сиеубаева Марал Сержановна, Тлеубаева Айтолкын Тлеубайқызы, Рахимжанова Тоты Касеновна, Карипбаев Жанбота Тасболатович, Амренова Галия Капбаровна

Қазақстандағы ауыл туризмі мен тұрақты даму тенденциялары мен болашағы

Аңдатпа. Аталған мақала Қазақстандағы ауыл туризмінің қазіргі жағдайы мен даму болашағын жан-жақты зерттеуге арналған. Бұл тақырыптың өзектілігі ауыл экономикасын ертаратпандыру, жұмыссыздықты азайту, көші-қон ағынын еңсеру, елдің бай табиғи, мәдени және ауыл шаруашылығы елеуетін пайдалану қажеттілігімен айқындалады. Туризмнің табиғатқа бағдарланған түрлеріне жылдам өсіп келе жатқан қызығушылықпен ауыл туризмі экономиканы жаңадандыруға және материалдық емес мәдени мұраны сақтауға ықпал ететін болашағы бар сала ретінде қарастырылады. Зерттеу әлеуметтік-экономикалық құбылыс ретіндегі ауылдық туризмге бағытталған. Мақсаты – ауыл туризмінің дамуының қазіргі тенденцияларын, сондай-ақ Қазақстандағы оны дамуының кедергілері мен мүмкіндіктерін анықтау. Әдістеме отандық және шетелдік әдебиеттерді талдауды, мемлекеттік бағдарламаларға шолуды (атап айтқанда, Қазақстан Республикасының 2023–2029 жылдарға арналған туризм саласын дамуы тұжырымдамасын), сондай-ақ SWOT талдауын және шетелдік тәжірибені салыстырмалы зерттеуді (EuroGites) қамтиды. Мақалада табиғи, ауыл шаруашылық және рекреациялық елеуеттің болуына қарамастан, Қазақстанда ауыл туризмінің дамуы бірқатар институционалдық, инфрақұрылымдық және кадрлық мәселелерге тап болып отырғаны көрсетілген. Тұрақты дамуының үш тірегі (экономикалық тұрақтылық, әлеуметтік белсенділік және экологиялық жауапкершілік) стратегиялық жоспарлаудың негізі ретінде де қарастырылады. Зерттеу мемлекеттік қолдауды күшейту, жергілікті қауымдастықтың қатысуын кеңейту және цифрлық шешімдерді біріктіру бойынша ұсыныстармен аяқталады. Зерттеуде ауыл туризмінің Қазақстанның тұрақты дамуының драйверіне айналу елеуеті бар екені атап көрсетілген.

Түйін сөздер: ауылдық аймақтар, аймақтық даму, әлеуметтік-экономикалық потенциал, кластерлік модельдер, өңірлік экономика, тұрақты даму.

Сиеубаева Марал Сержановна, Тлеубаева Айтолкын Тлеубайқызы, Рахимжанова Тоты Касеновна, Карипбаев Жанбота Тасболатович, Амренова Галия Капбаровна

Тенденции устойчивого развития сельского туризма в Казахстане и его перспективы

Аннотация. Настоящая статья посвящена комплексному исследованию современного состояния и перспектив развития сельского туризма в Казахстане. Актуальность темы обусловлена необходимостью диверсификации экономики сельских регионов, снижением уровня безработицы, преодолением миграционных оттоков и использованием богатого природного, культурного и аграрного потенциала страны. В условиях стремительного роста интереса к устойчивым формам туризма сельский туризм рассматривается как перспективное направление, способствующее экономическому оживлению и сохранению нематериального культурного наследия. Объектом исследования выступает сельский туризм как социально-экономическое явление. Целью является выявление современных тенденций в развитии сельского туризма, барьеров и возможностей его развития в Казахстане. Методология включает анализ отечественной и зарубежной литературы, обзор государственных программ (в частности, Концепции развития туристской отрасли РК на 2023–2029 годы), а также SWOT-анализ и сравнительное исследование зарубежного опыта (EuroGites). В статье показано, что несмотря на наличие природного, аграрного и рекреационного потенциала, развитие сельского туризма в Казахстане сталкивается с рядом институциональных, инфраструктурных и кадровых проблем. Также рассмотрены «три кита» устойчивого развития (экономическая устойчивость, социальная вовлечённость, экологическая ответственность) как основа стратегического планирования. В качестве вывода предложены рекомендации по усилению государственной поддержки, расширению участия местных сообществ и интеграции цифровых решений. Исследование подчеркивает, что сельский туризм способен стать одним из драйверов устойчивого территориального развития Казахстана.

Ключевые слова: сельские территории, региональное развитие, социально-экономический потенциал, кластерные модели, региональная экономика, устойчивое развитие.

Siyeubayeva Maral Serzhanovna, Tleubayeva Aitolkyn Tleubaykyzy,
Rakhimzhanova Toty Kasenovna, Karipbayev Zhanbota Tasbolatovich,
Amrenova Galiya Kapbarovna

Trends in sustainable rural tourism development in Kazakhstan and its future prospects

Abstract. This article is devoted to a comprehensive study of the current state and prospects for the development of rural tourism in Kazakhstan. The relevance of the topic is due to the need to diversify the economy of rural regions, reduce unemployment, overcome migration outflows and use the rich natural, cultural and agricultural potential of the country. In the context of rapidly growing interest in sustainable forms of tourism, rural tourism is considered as a promising direction that contributes to economic revival and the preservation of intangible cultural heritage. The object of the study is rural tourism as a socio-economic phenomenon. The goal is to identify modern trends in the development of rural tourism, barriers and opportunities for its development in Kazakhstan. The methodology includes an analysis of domestic and foreign literature, a review of state programs (in particular, the Concept for the Development of the Tourism Industry of the Republic of Kazakhstan for 2023-2029), as well as a SWOT analysis and a comparative study of foreign experience (EuroGites). The article shows that despite the presence of natural, agricultural and recreational potential, the development of rural tourism in Kazakhstan faces a number of institutional, infrastructural and personnel problems. The "three pillars" of sustainable development (economic sustainability, social involvement, environmental responsibility) are also considered as the basis for strategic planning. The conclusion offers recommendations for strengthening state support, expanding the participation of local communities and integrating digital solutions. The study emphasizes that rural tourism can become one of the drivers of sustainable territorial development in Kazakhstan.

Key words: rural areas, regional development, socio-economic potential, cluster models, regional economy, sustainable development.

Кіріспе. Қазақстанның ауылдық аймақтарында туризм саласын дамыту арқылы аталған аймақтардағы пайда табудың жаңа бағыттарын ашу, бүгінгі таңның өзекті мәселесі болып табылады. Еліміздің ауылдық территориялары табиғи және мәдени құндылықтарға бай болғанымен, бұл ресурстар әлі күнге дейін толық пайдаланылмай отыр. Қазіргі таңда еліміздегі ауыл халқы 37 % құрап отыр және осы ауыл халқын аймақтардағы туризм саласын дамыту арқылы жаңа жұмыс орындарымен қамтамасыз етуге болады. Ауыл туризмі экологиялық туризм, сияқты табиғатқа бағдарланған туризм түрлерімен ұштаса келе, ауыл шаруашылығынан түскен өнімдерді мемлекет ішіндегі немесе халықаралық нарыққа шығаруға жағдай жасамақ. Мемлекет деңгейіндегі және аймақтық деңгейлерде қабылданған бағдарламаларда ауыл туризмін дамытудың маңызы көрсетілгенімен, осы салада ұтымды әдістер мен ғылыми зерттеулерге негізделген саясат әлі де аздық етеді. Дүниежүзілік тәжірибеде ауылдық аймақтардағы туризмді дамытудың әртарапты жолы ретінде кластерлік немесе жергілікті қауымдастықтарға негізделген модельдер бар екені белгілі. Еліміз үшін бұл даму модельі әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешу арқылы өңірлердегі туризм саласын дамытуға жағдай жасайды. Ауыл туризмі табиғи және мәдени ресурстарды тиімді пайдалануға және маңызды мәселелердің бірі, экологиялық жағдайды тепе-теңдікте сақтауға көмектеседі. Осыдан басқа, ауылдық жерлердегі

көші-қон мәселесіне оң әсер етіп, ауылдық өмірдің маңызын арттыруға себеп болады. Сондықтан, ауыл туризмінде болып жатқан жаңалықтар мен олардың ары қарай өрбуін зерттеу, ғылыми ізденіс тұрғысынан да, практикалық пайдалану тұрғысынан да өзекті болып қалмақ.

Қазақстанда туризм саласына аса көңіл бөлініп, саланы ары қарай дамыту мақсатында, мемлекет тарапынан бағдарламалар қабылданып, құжаттарда табиғатқа бағдарланған туризм түрлеріне көңіл бөлінген. Ауыл туризмі немесе агротуризм саласы әлеуеті жоғары, әлі де атқарылатын жұмыстарды талап ететін туризм түрі болып отыр. Ауылдық территориялардың инфрақұрылымы әлсіз және маркетингтік мәселелелері шешілмегендіктен туризм саласының дамуында кедергілері бар. Дей тұрғанмен, тәуелсіздік алып, дамудың жаңа жолы таңдалғаннан кейін, ауыл туризмін көркейтуге арналған пилоттық жобалар мен бағдарламалар құрылуда.

Қазақстандағы ауыл туризмінің дамуы ауылдық территориялардың тұрақты даму жағынан қарағанда үлкен стратегиялық маңызға ие болуда. Қазіргі болып жатқан үрдістер туристердің экологиялық таза демалысты таңдауы және туристік сапармен келген аймақтың жергілікті мәдениеті мен өмір салтына деген қызығушылықтың артып келе жатқанын көрсетеді. Бұл зерттеу жұмысы ауыл туризмінің қазіргі жағдайын талдап, алдағы уақыттағы дамуының тиімді жолдарын анықтайды.

Зерттеу мақсаты: Ауыл туризмі түсінігінің қалыптасуын зерделеп, қазіргі таңдағы елімізде ауыл туризмі дамуының жағдайына талдау жасау арқылы, болашақтағы тұрақты дамуының тетіктерін анықтау.

Зерттеу міндеттері: ауыл туризмі ұғымына байланысты теориялық көзқарастарды зерттеу, Қазақстандағы саланың даму көрсеткіштерін талқылау, ауыл туризмінің дамуына кедергі келтіретін факторларды анықтау.

Әдістер мен материалдар. Зерттеу жұмысын жүргізу барысында авторлар қолжетімді ашық ақпарат көздерінен және ресми деректер базаларының мәліметтерін пайдаланды. Осы уақытқа дейін ауыл туризмі саласы зерттеліп жазылған мақалалар, ғылыми еңбектер мен оқулықтар пайдаланылды. Қазақстандағы туризм саласының даму көрсеткіштері мен келешек бағыттарын анықтау мақсатында статистикалық ресми деректер мен мемлекет деңгейінде қабылданған құжаттар зерттелді. Шетелдік және отандық зерттеушілердің еңбектерін талдау арқылы ауыл туризмі түсінігінің ерекшеліктері анықталды. Қазіргі таңдағы Қазақстандағы ауыл туризмінің жағдайына баға беру үшін ауыл туризмін дамытудағы шетелдік тәжірибеге талдау жасалынды. Жұмысты қорытындылап жазып шығу үшін сипаттау, салыстыру, әдебиеттерге талдау, тұжырымдау әдістері пайдаланылды. Мақаланың әдістемелік негізі Қазақстандағы ауыл туризмінің дамуын талдау және әлеуетті бағыттарын атау болды. Логикалық жалпылау әдісі бойынша жұмыстың қорытындылары жазылды.

Ауыл туризмі бойынша жазылған әдебиеттерге талдау жасайтын болсақ, шетел авторлары ауыл туризмінің мемлекеттің шалғайда орналасқан аймақтарда жергілікті кәсіпкерлікті қолдап, қауымдастықтарға көмектесу арқылы сол аймақтарға қолдау көрсету рөлін айтады. Сонымен қатар, ауыл туризмі жақсы уақыт өткізу орны және ауылдық территориялардың өсуі мен дамуына оң әсер етуші фактор ретінде қарастырады. Бұл тұжырымдар бойынша ауыл туризмінің тек қолайлы демалу орны ғана емес, сонымен қатар экономикалық дамудағы рөлі мен қосымша пайда табу көзі ретінде қарастырылған. Бұл тұжырым әлі де өзектілігін жоғалтпаған болып саналады [1]. Отандық авторлаға келетін болсақ, ауыл туризмін — ауылдық аймақтардағы өмір мәдениеті мен табиғи ресурстарға негізделген туризм түрі ретінде қарастырады, ауыл туризмінің әлеуметтік және экономикалық мүмкіндіктерін көрсете отырып, еліміздегі аймақтық даму құралы ретінде баға

бере білген. Негізгі идеясы ретінде, ауыл туризмін дамытудың жергілікті қауымдастықтарға тигізетін оң әсерін көрсетті, аталған саланың дамуы үшін ауылдық аймақтарға тән кедергілерге тоқталған [2]. Келесі авторлар тобы Қазақстандағы ауыл туризмінің дамуын зерттеу кезінде, әлеуетіне байланысты территориялық бөліктерге бөліп қарастыруды тиімді деп тапқан, ауыл туризмін дамытуға ресурстары мол Ақмола облысын қарастырған, Ақмола облысының ресурстық мүмкіндігіне баға беріліп, ауыл туризмі саласын дамытудағы рөлі анықталған. Оң факторлар ретінде инфрақұрылымның қолжетімділігі, туристік тартымдылықты жоғарылату жолдары, жергілікті халық арасынан білікті кадрларды дайындау мәселесін көтерген. Мәселені шешу жолы ретінде ауыл туризмі саласына қолдау көрсетудегі мемлекеттің рөлі, цифрлық сауаттылықты жетілдіру, ауыл шаруашылығы бірлестіктері негізінде кластерлік модельдерді енгізуді ұсынды. Ауыл туризмінің дамуын кластерлік негізде қарастыру өзекті мәселе болып табылады [3].

Ауыл туризмінің дамуын жаңа бағыт ретінде қарастырып, оның теориялық және практикалық маңызына көңіл бөлген еңбектер бар [4]. Туризмді дамыту ауыл аймақтардың ерекше ресурстарын пайдалана отырып, аймақтың жандануына көмек береді. Бұл сала ауылдық жерлердің мәдени дамуына да ықпал етеді. Жекелеген өңірлік экономиканы көтеру арқылы мемлекеттік экономиканың алдыға жылжуына әсер ететіндігі баса көрсетілген. Сонымен қатар, Германия, Франция және Кипр сияқты мемлекеттердегі ауыл туризмі саласын дамытудағы озық тәжірибелерін қарастырылған.

Ғылыми әдебиеттерді талдау нәтижелері бойынша зерттеуші ғалымдардың ауыл туризмін дамытудың тек оң әсерлерін жазғаны байқалады. Ғылыми-зерттеу жұмысы толыққанды болу үшін ауыл туризмінің кері әсерлерін де қарастыру жөн деп ойлаймыз. Авторлардың зерттеуі бойынша ауыл туризмінің жаппай дамуы экологиялық мәселелерді атап айтқанды топырақ жамылғысының тозуы, табиғи ресурстардың ластануы, сан жылдар бойы қалыптасқан экожүйелердің бұзылысына әкелуі мүмкін екендігін жоққа шығармайды [5]. Туристер мен жергілікті халық арасындағы қарым-қатынастар да өзекті мәселе болып табылады. Осылайша көзқарастарды қарастыра келе, ауыл туризмінің табиғатқа, қоғамға және экономикаға әсерін жан-жақты қарастыру осы саланы дамытудағы маңызды сұрақтарды шешуге себеп болатыны сөзсіз екендігіне көз жеткіземіз.

Қазақстанның ұлттық және өңірлік экономикасын әртараптандыру жағынан қарастыратын болсақ, ауыл туризмінің дамыту өзекті мәселе болып табылады. Теориялық тұрғыдан қарастырсақ, ауыл туризмінің зерттеу оның мәнін анықтап, оның ішкі мәселелерін жүйелеуге мүмкіндік береді. Қазақстандағы ауыл туризмінің үрдістері мен болашағын зерттеу аталған саланың дамуының институционалдық, экономикалық және мәдени тараптарын талдауға жағдай жасайды. Практикалық жағынан қарастыратын болсақ, зерттеу нәтижелері ауылдық территориялардағы тұрақты дамудың тиімді жолдарын дайындауға бағытталған ұсыныстар бере алады. Бұл өз кезегінде ауыл туризмінде немесе агротуризм саласында қызмет етуші жергілікті халықтың табысын молайтып, ауылдық аймақтардағы жұмыссыздық деңгейіне оң әсер етпек.

Нәтижелер. Қазақстан кең-байтақ территорияны қамтып жатқан аграрлық ел болып саналғандықтан, ауыл туризмін дамытуда үлкен әлеуетке ие екені анық. Халқының үштен бір бөлігінен астамы өндірістік инфрақұрылым емес, рекреациялық ресурстарға бай ауылды жерде тұруды таңдаған. Рекреациялық ресурсқа бай территориялардың молдығы (10,7 %) ел аумағында табиғатқа бағдарланған туризмнің барлық түрлерін дамытуға ыңғайлы. Онымен қатар, мәдени ресурстар ретінде танылған Қожа Ахмет Ясауи кесенесі, Тамғалы петроглифтері, дәстүрлі этноауылдар қосылып, туризм саласының дамуына оң әсер етпек. Ауыл туризмін дамыту мемлекеттің экономикасын әртараптандыруға, көші-қон мәселесіне де оң әсерін ескеретін болсақ, ауыл шаруашылығында қызмет көрсетушілер, аймақтық туристік кәсіпорындар, мемлекеттік саясат пен білім беру орындарын біріктіретін туристік кластерлерді қалыптастыру аса маңызды.

Қазақстандағы ауыл туризмінің жағдайын талдаудан бұрын, ауылдық аймақтардың күрделі табиғи шаруашылық жүйе екенін ұмытпау керек. Табиғи шаруашылық жүйелер ретінде ауылдық аймақтар кез-келген мемлекеттің халық шаруашылық қызметтерін атқарып, сонымен қатар, өңірлік дамудың негізгі көрсеткіші

болып табылады. Ауыл туризмі саласы бойынша сарапшылардың пікірінше, ауылдық территориялардың келесі халық шаруашылық функциялары бар:

- өндірістік функциясы, яғни қоғамның азық-түлік пен шикізатқа, орман және аңшылық шаруашылығы өнеркәсібінің өнімдеріне, сондай-ақ басқа да салалар мен шаруашылық қызмет түрлерінің өнімдеріне деген қажеттілікті қанағаттандыру;

- әлеуметтік-экономикалық функциясы, ауыл халқының табиғи өсімі және басқа да экономика салаларын еңбек күшімен қамтамасыз ету;

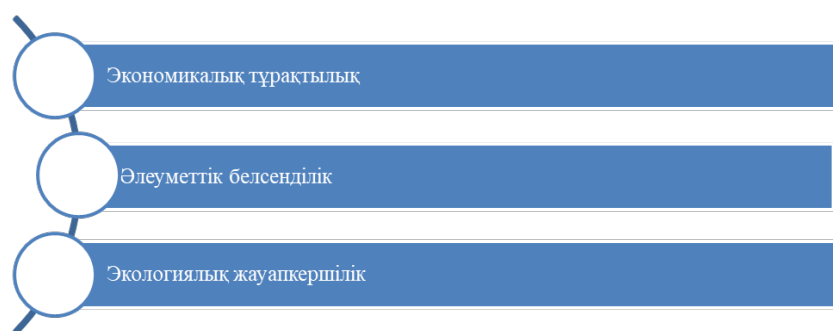
- мәдени-этникалық функциясы, ұлттық тіл мен мәдениетті, әдет-ғұрыптар мен салт-дәстүрлер, халық ауыз әдебиеті, шаруашылықты жүргізу ерекшеліктері, табиғи ресурстарды игеру ерекшеліктері, ауылдық аймақтарда орналасқан тарихи және мәдени ескерткіштерді сақтау;

- экологиялық функциясы, агробиоценоздардағы экологиялық тепе теңдікті сақтау;

- рекреациялық функциясы, ауыл және қала тұрғындарының демалысына және денсаулығын қалпына келтіруге жағдай жасау;

- саяси функциясы, қоғамдағы рекреациялық күштер және саяси тұрақтылықты қолдау, себебі, ауылды аймақтар тұрғындары консервативті және толерантты, біртекті қоғам мүшелері болып табылады [6]. Көріп отырғанымыздай, ауылдық аймақтардың халық шаруашылығындағы маңызы зор. Атқаратын қызметтері бір-бірімен тығыз байланысқан жүйені құрайды. Бұл қызметтер өз кезегінде, өңірлік және мемлекет деңгейіндегі тұрақтылықтың негізі деп қарастыруға болады.

Ауыл туризмінің тұрақты даму идеяларын қарастыру барысында «үш таған» (три кита) метафорасы кеңінен айтылып жүр. Бұл көзқарас бойынша ауыл туризмінің табысты дамуы, бір-бірінен тәуелсіз үш құрамдас бөлікке сүйенеді. Отандық және шетелдік ғалымдардың қарастыруы бойынша, ауыл туризмінің тұрақты дамуына осы үш таған әсер етеді [7]. «Үш таған» тұжырымдамасының теориялық және эмпирикалық негіздемесін қарастыру Қазақстандық туризм саласы үшін де маңыздылығы жоғары екені сөзсіз (1 сурет).

Сурет 1 – Ауыл туризмінің тұрақты дамуының үш тағаны [7]

Қазіргі таңда ауыл туризмін дамыту Қазақстандағы басым бағыттардың бірі болып отыр. Ауыл туризмінің тұрақты дамуы тіректерін зерттеуші ғалымдар экономикалық, әлеуметтік, экологиялық аспектілерді атады, сонымен қатар, осы үшеуінен басқа, мәдени компонентті ауыл туризмінің біртұтас дамуындағы төртінші таған екендігін қарастыру маңызды [8].

Экологиялық тұрақтылықты іске асырудың жолы туристік ресурстарды тиімді пайдалану, қоршаған ортаны қорғау арқылы экологиялық жүйелердегі тепе-теңдікті сақтау болып табылады. Бұл ауыл туризіндегі энергия көздерін үнемдеу мен жергілікті табиғатқа деген қысымды азайтумен анықталады. Әлеуметтік белсенділік, туристік аймақтың яғни ауылды жердің тұрғындарын жұмыспен қамтамасыз етіп ғана қоймай, мәдени ресурстарды сақтау мен жаңа бастамаларды іске асыруға тарту. Жергілікті тұрғындар үшін әлеуметтік мүмкіндіктерді беру экономикалық ғана емес әлеуметтік капиталды молайтуға кепілдік береді. Экономикалық тұрақтылыққа келетін болсақ, жалпы туризм саласы табысты сала болып саналады және ауыл тұрғындарының табысын арттырып, жергілікті шағын және орта бизнестің дамуына, жергілікті тауар өндірушілердің танымалдылығын арттыруға жақсы жағдай жасайды. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасының территориясы кең ауқымды, әр аймақтың өзіне тән ерекшеліктерін ауылдық аймақтардағы туризмді дамытуға ұтымды пайдалану, күтілетін экономикалық әсерді жоғарлата түспек. Аймақтардың ерекшеліктерін ескере отырып, туризмді агротуризм, этнотуризм, гастрономиялық, оқиғалық туризм бағыттары бойынша дамытуға мүмкіндік береді. Ауыл туризмінің тағы бір тірегі, мәдени компонент, әлеуметтік жақын болғанымен өзіне тән ерекшеліктері бар. Ауылдық аймақтарда сақталып қалған ұлттық

тағамдарды дайындау ерекшеліктері, салт-дәстүр, қолөнер саласының сәтті үлгілері ауыл туризмінің мазмұнын байытып, ары қарай практикалық маңызын тереңдете түспек.

Ауыл туризмін дамытудағы аталған аспектілер Қазақстандағы ауыл туризмін дамытудың басым бағыттары бола алады. Осы төрт аспектіні өзара ұтымды пайдалану, ауылдық аймақтар арасындағы қарым-қатынастарды жақсартып ғана қоймай, жалпы аймақтардың тұрақты дамуына әсер етеді. Қазақстанның 2023–2029 жылдарға арналған туризмді дамыту тұжырымдамасында ауыл туризмінің дамуына жетекші сала ретінде (агротуризмге) ерекше мән берілген. Дамыту барысында экономикалық әртараптандыру, ауыл аймақтар халқын жұмыспен қамтамасыз ету проблемасын жақсарту, экологиялық тепе-теңдікті сақтауға себеп болатын шаралар және мәдени ресурстарды қорғау басты басымдық ретінде көрсетілген [9].

Еліміздегі ауыл туризмі саласына талдау жасау барысында нақты статистикалық мәліметтердің ресми түрде болмауы, айтарлықтай қиындықтар тудырады. Алайда, жанама статистикалық көрсеткіштерді пайдалана отырып ауыл туризмінің дамуының бағыттарын анықтауға мүмкіндік аламыз. Атап айтатын болсақ, ұлттық статистика бюросының шағын және орта кәсіпкерлік тіркелген субъектілер саны, соның ішінде шаруа немесе фермер қожалықтары саны, олардың өнім шығарылымы көлемі туралы статистикалық мәліметтерді қарастыруды жөн санадық. Фермерлік қожалықтар барынша көп шоғырланған және олардың өнім шығарымдылығы жоғары аймақтарды анықтау, ауыл туризмін дамытуға қолайлы ауыл аймақтарды анықтауға көмектеседі. Бүгінгі таңдағы көрсеткіштерді талдау үшін, облыстар бойынша соңғы жыл мәліметтері алынды (кесте 1).

Кесте 1 – Қазақстандағы фермер қожалықтары саны және олардың өнім шығарылымы көлемі (2025 ж. мәліметтер алынды)

Елдімекен	Шаруа немесе фермер қожалықтарының саны (бірлік)	Шаруа немесе фермер қожалықтарымен өнім шығарылымы (млн. теңге)
Қазақстан Республикасы	262 882	322 348
Абай	10 375	44 433
Ақмола	6 770	7 047
Ақтөбе	9 468	15 012
Алматы	29 220	36 741
Атырау	3 964	10 452
Батыс Қазақстан	9 193	25 963
Жамбыл	30 413	22 014
Жетісу	19 217	18 753
Қарағанды	9 260	26 194
Қостанай	6 977	3 247
Қызылорда	10 193	3 846
Маңғыстау	4 060	2 920
Павлодар	5 846	18 495
Солтүстік Қазақстан	4 745	9 463
Түркістан	79 682	38 811
Ұлытау	3 901	11 443
Шығыс Қазақстан	8 971	24 300
Астана қаласы	2 694	0
Алматы қаласы	1 844	0
Шымкент қаласы	6 089	3 214

Ескертпе – [10] дереккөзі негізінде құрастырылған

Кестеде көрсетілген мәліметтер бойынша, Қазақстанның облыстары арасында шаруа немесе фермер қожалықтарының саны бойынша көшбасшы облыстарға Абай, Ақтөбе, Алматы, Жамбыл, Жетісу, Қарағанды, Қызылорда, Түркістан облыстары жатады. Шаруа немесе фермер қожалықтарымен өнім шығарылымы көрсеткіштері бойынша Абай, Алматы, Батыс Қазақстан, Қарағанды, Түркістан облыстары танылды. Талдау жасауға алынған көрсеткіштер бойынша шаруа немесе фермер қожалықтарының саны бойынша көшбасшы облыстар өнім шығарылымы бойынша көшбасшы бола алмауы мүмкін. Мысалы Қарағанды, Батыс Қазақстан облыстарында шаруа қожалықтарының саны көп

болмағанымен, өнім шығарылымының көлемі жоғары екендігін көрсетті.

Қазақстандағы ауыл туризмін дамытуға арналған табиғи ресурстардың сан алуан болуына қарамастан, саланың дамуы әлі бастауыш деңгейде болып отыр. Дамыған Еуропа мемлекеттерінде ауыл туризмін дамытуда институционалдық және ұйымдастырушылық қадамдардың арқасында оң нәтижелерге қол жеткізіп келеді. Айырмашылықтарды анықтау үшін Еуропалық және Қазақстандық даму модельдерін екі ұйымның (RuralTour – Еуропа ауыл туризм федерациясы (EuroGites) және «Kazakh Tourism» Ұлттық компаниясы) акционерлік қоғамы) тәсілдерін қарастырып көрейік.

Кесте 2 – Ауыл туризмінің дамуы: Еуропалық және Қазақстандық тәсілдер

Критерийлер	RuralTour – Еуропа ауыл туризм федерациясы (EuroGites)	«Kazakh Tourism» Ұлттық компаниясы АҚ
Басқару құрылымы	Еуропалық кәсіби федерация	Ұлттық компания
Бағыттылығы	Ауыл туризмін дамытуға бағытталған	Елдергі туризмнің жалпы дамуы, ішінара ауыл туризмі
Серіктестері	Еуропалық 25 мемлекет	Мемлекеттік емес ұйымдармен серіктес
Стандарттары мен сертификатталуы	Анықталған, іске асырылған	-
Білім беру бағдарламалары	Үздіксіз курстар мен семинарлар	Экспедициялар, тренингтер

Ескертпе – [11] дереккөзі негізінде құрастырылған

Кестедегі Еуропалық тәсіл – институци-оналды түрде ауыл туризмін дамытудың сер-тификаттаудан бастап, халықаралық нарықта қызметтерді сатуға дейінгі қамтиды. Фермерлер мен ауылдық қонақ үй иелерімен тікелей бай-ланысты. Қазақстандық тәсілде ауыл туризмін дамытуда аймақтар арасында байланыс әлсіз

және стандартау мәселесі аз қамтылғандығын көреміз.

Талқылау. Қазақстандағы ауыл туризмінің дамуының ерекшеліктері мен аспектілерін еске-ре келе, осы туризм түрінің күшті және әлсіз тұстарын, мүмкіндіктері мен қауіптерін анықтап алу үшін келесі талдау ұсынылады (кесте 3).

Кесте 3 – ҚР ауыл туризмінің дамуына SWOT талдау

Күшті жақтары	Әлсіз жақтары
Табиғи ресурстардың болуы, ауыл туризмін ауыл аймақтарды дамыту құралы ретінде пайдалануға болады, ауылдық жерлерде салт-дәстүр мен ұлттық құндылықтардың шоғырлануы, пандемиядан кейінгі ішкі туризмге деген қызығушылықтың артуы	Ауылдардағы инфрақұрылым нашар, ауылдық туристік өнім маркетингі төмен, маман кадрлардың жетіспеушілігі және маусымға деген тәуелділік
Мүмкіндіктері	Қауіптері
Туристердің табиғатқа бағдарланған туризм түрлеріне бет бұруы, фермерлердің ауыл туризмде еңбек ете алуы, жалпы туризм саласын дамытуға мемлекеттік қолдаудың болуы	Экологияға тигізілетін әсердің болуы, ауыл тұрғындарының миграциясы, бәсекелестіктің жоғары болуы
Ескертпе – авторлармен талдау барысында құрастырылған	

Талдау қорытындысы бойынша – Қазақ-стандағы ауыл туризмінің дамуының күшті жақтары көп уақыт бойы қалыптасқан және мүмкіндіктерге жол ашушы факторлар ретінде қарастыруға бо-лады, табиғи ресурстардың пайдаланылуына тек экологиялық жағдайлар ғана кедергі болуы мүмкін. Әлсіз жақтары ретінде ауылдық инфрақұрылымды жақсарту кезек күттірмес мәселе болып табыла-ды. Өзгеріске келмейтін әлсіз жақтары ретінде тек маусымға тәуелділікті айтуға болады. Алайда, туристік маусымды ұзартудың басқа да жолдарын мысалы, қысқы туризм маршруттары, анимациялық қызметті жетілдіру сияқты шараларды пайдала-на отырып туристердің саяхат уақытын ұзарту ықтимал. Мүмкіндіктердің ішіндегі ең тиімдісі жергілікті шаруа қожалықтардағы фермерлердің ауыл туризмін дамытуға деген мүмкіндіктерін айтуға болады. Шаруа фермерлерді ауыл туриз-мін дамытуға тарту жергілікті өнім өндіру-шілерге қолдау болады, жұмыссыздық көлемін төмендетуге көмектеседі, ауылдағы халықтың көші-қон мәселесін реттейді. Кез-келген таби-ғатқа бағдарланған туризм түрлерінен келетін экологиялық әсерді жоққа шығаруға болмай-ды. Соған қарамастан, ресурстарды тиімді пай-далану арқылы және ауыл туризмін дамытудың «үш тағанына» сүйене отырып жұмыс жасау саланың дамуына тұрақтылық әсер береді. Со-нымен қатар, фермерлік шаруа қожалықтарының

көп шоғырланған және өнім шығарылымдылығы жоғары аймақтарды ауыл туризмін дамытудағы әлеуеті жоғары аймақтар ретінде қарастыруға бо-лады.

Қорытынды. Қазақстандағы ауыл туризмінің дамуын қарастыра отырып, келесі қорытындыға келуге болады:

1. Қазақстандағы ауыл туризмін дамыту тек экономикалық жағынан тиімді болып қана қоймай, ауылдық аймақтарда тұрып жатқан халықтың әл-ауқатын жоғарылатуға мүмкіндік береді, сондықтан ауыл туризміне әлеуеті жоғары аймақтарда көңіл бөлу өзекті мәселе болып та-былады.

2. Ауыл туризмін дамытудың экономикалық және әлеуметтік тиімділігімен қатар, экологиялық мәселесін қарастыру маңызды. Кез-келген туризм түрін дамыту барысында іс-әрекеттің табиғат пен қоршаған ортаға тигізер әсерін сараптау саланың кешенді дамуына әсер етеді.

3. Ауыл туризмін дамыту жолында шетелдік тәжірибенің орны ерекше. Шетелдік тәжірибелерді отандық даму жолына икемдеу арқылы өзіндік даму модельін құрастыруға болады.

4. Отандық ауыл туризмін дамытуда үкіметтің шаруа фермерлермен тығыз байланыста болуы тиімді. Кешенді жұмыстардың арқасында және инфрақұрылымға көңіл бөлу арқылы айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізуге болады.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Dashper K. Rural tourism: An overview Destination brands: Managing place reputation / ed. by N. Morgan, A. Pritchard, R. Pride. – London, 2014. – pp. 101–115.
- 2 Seken A. Duissembayev A. Tleubayeva A. Akimov Zh. Konurbaeva Z. Suiubayeva S. Modern Potential of Rural Tourism Development in Kazakhstan // Journal of Environmental Management and Tourism. – 2019. – Vol. 10. – №6(38). – pp. 1211–1223. DOI:10.14505/jemt.v10.6(38).03.
- 3 Tleubayeva A.T., Shokhan R., Karatayev D.D. Rural tourism in the Akmola region of Kazakhstan: its role in the development of rural areas // Problems of AgriMarket. – 2022. – № 4. – pp. 61–69. DOI: 10.46666/2022-4.2708-9991.06.
- 4 Сельский туризм в России и за рубежом / под ред. О. С. Иссерс. – Новосибирск: СибАГС, 2013. – 298 с.
- 5 Drápela E., Zágorský K., Boháč A., Böhm H. Rural overtourism: A typology of negative effects /Public Recreation and Landscape Protection – With Sense Hand in Hand! Conference Proceedings. – Brno: Liberec. – 2021. – pp. 415-418.
- 6 Шмыткова А.В. Сельский туризм: учебное пособие. – Ростов-на-Дону: Издательство Южного федерального университета, 2019. – 116 с.
- 7 Chan J. K. L. Sustainable rural tourism practices from the local tourism stakeholders' perspectives // Global Business & Finance Review. – 2023. – №3. – pp. 136–149. – DOI: 10.17549/gbfr.2023.28.3.136.
- 8 Madanaguli A., Dhir A., Joseph R.P., Albishri N.A., Srivastava S. Environmental sustainability practices and strategies in the rural tourism and hospitality sector: a systematic literature review and suggestions for future research // Scandinavian Journal Of Hospitality And Tourism. – 2023. – Vol. 23. – Iss. 1. – pp. 1–28. DOI: 10.1080/15022250.2023.2174179.
- 9 Қазақстан Республикасы Үкіметі. Қазақстан Республикасында туристік саланы дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы: 2023 жылғы 30 мамырдағы № 262 қаулысы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000262> (қол жеткізілген күні: 09.06.2025).
- 10 Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросы. Ауыл, орман, аңшылық және балық шаруашылығының негізгі көрсеткіштері : мәтін : электрондық ресурс. – URL: <https://stat.gov.kz/> (қол жеткізілген күні: 09.12.2025).
- 11 EuroGites – European Federation of Rural Tourism. RuralTour – European Federation of Rural Tourism : text : electronic. – URL: <https://www.ruraltour.eu/> (date of access: 09.12.2025).

Reference

- 1 Dashper K. Rural tourism: An overview Destination brands: Managing place reputation / ed. by N. Morgan, A. Pritchard, R. Pride. – London, 2014. – pp. 101–115.
- 2 Seken A. Duissembayev A. Tleubayeva A. Akimov Zh. Konurbaeva Z. Suiubayeva S. Modern Potential of Rural Tourism Development in Kazakhstan // Journal of Environmental Management and Tourism. – 2019. – Vol. 10. – №6(38). – Pp. 1211–1223. DOI:10.14505/jemt.v10.6(38).03.
- 3 Tleubayeva A.T., Shokhan R., Karatayev D.D. Rural tourism in the Akmola region of Kazakhstan: its role in the development of rural areas // Problems of AgriMarket. – 2022. – № 4. – pp. 61–69. DOI: 10.46666/2022-4.2708-9991.06.
- 4 Sel'skiy turizm v Rossii i za rubezhom / pod red. O. S. Issers. – Novosibirsk: SibAGS, 2013. – 298 s.
- 5 Drápela E., Zágorský K., Boháč A., Böhm H. Rural overtourism: A typology of negative effects /Public Recreation and Landscape Protection – With Sense Hand in Hand! Conference Proceedings. – Brno: Liberec. – 2021. – rr. 415-418.
- 6 Shmytkova A.V. Sel'skiy turizm: uchebnoe posobie. – Rostov-na-Donu: Izdatel'stvo Juzhnogo federal'nogo universiteta, 2019. – 116 s.
- 7 Chan J. K. L. Sustainable rural tourism practices from the local tourism stakeholders' perspectives // Global Business & Finance Review. – 2023. – №3. – rr. 136–149. – DOI: 10.17549/gbfr.2023.28.3.136.
- 8 Madanaguli A., Dhir A., Joseph R.P., Albishri N.A., Srivastava S. Environmental sustainability practices and strategies in the rural tourism and hospitality sector: a systematic literature review and suggestions for future research // Scandinavian Journal Of Hospitality And Tourism. – 2023. – Vol. 23. – Iss. 1. – pp. 1–28. DOI: 10.1080/15022250.2023.2174179.
- 9 Қазақстан Республикасы Үкіметі. Қазақстан Республикасында туристік саланы дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы: 2023 жылғы 30 мамырдағы № 262 қаулысы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000262> (қол жеткізілген күні: 09.06.2025).
- 10 Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросы. Ауыл, орман, аңшылық және балық шаруашылығының негізгі көрсеткіштері : мәтін : электрондық ресурс. – URL: <https://stat.gov.kz/> (қол жеткізілген күні: 09.12.2025).
- 11 EuroGites – European Federation of Rural Tourism. RuralTour – European Federation of Rural Tourism : text : electronic. – URL: <https://www.ruraltour.eu/> (date of access: 09.12.2025).

Хат-хабарларға арналған автор (бірінші автор)	Автор для корреспонденции (первый автор)	The Author for Correspondence (The First Author)
Сиеубаева Марал Сержановна, докторант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан, e-mail: maral.siyubayeva@mail.ru ORCID iD: https://orcid.org/0009-0001-8816-2594	Сиеубаева Марал Сержановна, докторант, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, г. Астана, Казахстан, e-mail: maral.siyubayeva@mail.ru ORCID iD: https://orcid.org/0009-0001-8816-2594	Siyubayeva Maral Serzhanovna, PhD student, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, e-mail: maral.siyubayeva@mail.ru ORCID iD: https://orcid.org/0009-0001-8816-2594

Мақала түскен күні: 11.12.2025

Мақала басылымға қабылданған күні: 16.12.2025

ӘЛЕМДЕ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНДА
ТУРИЗМНІҢ БЕЛСЕНДІ ТҮРЛЕРІ

АКТИВНЫЕ ВИДЫ ТУРИЗМА
В МИРЕ И КАЗАХСТАНЕ

ACTIVE TYPES OF TOURISM
IN THE WORLD AND KAZAKHSTAN

Рахметов Э.Х.^а, Нурашева К.К.

Казахская академия спорта и туризма

РАЗРАБОТКА КОМБИНИРОВАННЫХ ЭКСТРЕМАЛЬНЫХ МАРШРУТОВ В АЛМАТИНСКОЙ ОБЛАСТИ

Рахметов Эльёр Хурсандович, Нурашева Кулянда Кулбосыновна

Разработка комбинированных экстремальных маршрутов в Алматинской области

Аннотация. В статье представлено исследование, направленное на разработку комбинированного экстремального маршрута в Алматинской области на основе системного методологического подхода, включающего теоретический анализ, сравнительный обзор международного опыта, геопространственную оценку и прикладное моделирование туристских маршрутов. Предлагаемый двухдневный маршрут объединяет различные виды активного отдыха – рафтинг по реке Или, скалолазание, навесную переправу, крутонаклонный спуск и катание на горных велосипедах (маунтбайкинг), формируя целостный и динамичный туристский продукт. Природно-ландшафтное разнообразие Алматинской области позволило определить оптимальные локации и логическую последовательность проведения экстремальных активностей с учетом рельефа, гидрологических условий и требований безопасности. Результаты исследования показывают, что формирование комбинированных экстремальных маршрутов способствует повышению конкурентоспособности регионального туризма за счет диверсификации туристского предложения, увеличения продолжительности пребывания туристов и стимулирования развития туристской инфраструктуры. Авторы подчеркивают необходимость интеграции национальных нормативов с международными стандартами безопасности и принципами экологического менеджмента при проектировании маршрутов. Предложенная модель может быть использована в практике развития приключенческого туризма в Казахстане, способствуя устойчивому росту отрасли и укреплению позиций Алматинской области как одного из перспективных центров активного и экстремального туризма в Центральной Азии.

Ключевые слова: экстремальный туризм, треккинг, страхование, комбинированный маршрут, безопасность, приключенческий туризм.

Рахметов Эльёр Хурсандович, Нурашева Кулянда Кулбосыновна

Алматы облысында аралас экстремалды маршруттарды әзірлеу

Аңдатпа. Бұл мақалада теориялық талдауды, халықаралық тәжірибеге салыстырмалы шолуды, геокеңістіктік бағалауды және туристік маршруттарды қолданбалы моделдеуді қамтитын жүйелі әдіснамалық тәсіл негізінде Алматы облысында құрамдастырылған экстремалдық маршрутты әзірлеуге бағытталған зерттеу ұсынылған. Ұсынылып отырған екі күндік маршрут белсенді демалыстың түрлі түрлерін біріктіреді – Іле өзені бойынша рафтинг, жартасқа өрмелеу, аспалы өткел, таулы велосипедпен (маунтбайкинг) шыға отырып, тұтас және динамикалық туристік өнімді қалыптастырады. Алматы облысының табиғи-ландшафтық әртүрлілігі рельефті, гидрологиялық жағдайларды және қауіпсіздік талаптарын ескере отырып, экстремалдық іс-әрекеттерді жүргізудің оңтайлы орналасуы мен қисынды дәйектілігін айқындауға мүмкіндік берді. Зерттеу нәтижелері құрама экстремалдық маршруттарды қалыптастыру туристік ұсынысты әртараптандыру, туристердің болу ұзақтығын ұлғайту және туристік инфрақұрылымды дамытуды ынталандыру есебінен өңірлік туризмнің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал ететінін көрсетеді. Авторлар бағыттарды жобалау кезінде ұлттық нормативтерді халықаралық қауіпсіздік стандарттарымен және экологиялық менеджмент қағидаттарымен интеграциялау қажеттігін атап өтеді. Ұсынылған модель саланың тұрақты өсуіне және Алматы облысының Орталық Азиядағы белсенді және экстремалды туризмнің мүмкіндік орталықтарының бірі ретіндегі ұстанымын нығайтуға ықпал ете отырып, Қазақстанда экстремалды туризмді дамыту тәжірибесінде пайдаланылуы мүмкін.

Түйін сөздер: экстремалды туризм, треккинг, сақтандыру, аралас бағыт, қауіпсіздік, оқиғалық туризм.

Rakhmetov Elyor Khursandovich, Nurasheva Kulyanda Kulbosynovna
Development of combined extreme routes in Almaty region

Abstract. This article presents a study aimed at developing a combined extreme route in the Almaty region based on a systems-based methodological approach, including theoretical analysis, a comparative review of international experience, geospatial assessment, and applied modeling of tourist routes. The proposed two-day route combines various active recreation activities – rafting on the Ili River, rock climbing, a canopy crossing, a steep descent, and mountain biking – to create a holistic and dynamic tourism product. The natural and landscape diversity of the Almaty region allowed for the identification of optimal locations and a logical sequence for extreme activities, taking into account the terrain, hydrological conditions, and safety requirements. The study's results demonstrate that the development of combined extreme routes contributes to the competitiveness of regional tourism by diversifying the tourist offer, increasing the length of tourist stays, and stimulating the development of tourism infrastructure. The authors emphasize the need to integrate national regulations with international safety standards and environmental management principles when designing routes. The proposed model can be used in the development of adventure tourism in Kazakhstan, contributing to the sustainable growth of the industry and strengthening the position of the Almaty region as one of the promising centers for active and extreme tourism in Central Asia.

Key words: extreme tourism, trekking, insurance, combined route, safety, adventure tourism.

Введение. В последние годы во всём мире наблюдается устойчивый рост спроса на активный и приключенческий туризм, что отражает трансформацию туристских предпочтений в сторону более насыщенных впечатлениями, физически и эмоционально вовлекающих форм отдыха, основанных на использовании природной среды. Разработка комбинированных экстремальных маршрутов, объединяющих несколько видов активного отдыха, таких как треккинг, рафтинг, скалолазание и катание на горных велосипедах, удовлетворяет растущую потребность в разнообразных и захватывающих путешествиях. Такие комбинированные туры дают участникам более богатый опыт, способствуют личностному росту, физической выносливости и более тесному взаимодействию с окружающей природой.

Следует различать понятия приключенческого и экстремального туризма. Приключенческий туризм представляет собой вид путешествий, ориентированный на активный отдых, исследование природной среды и культурное взаимодействие, а также получение уникальных и эмоционально насыщенных впечатлений, зачастую вне традиционных туристских маршрутов. Он сочетает физическую активность, контакт с природой и знакомство с локальными сообществами, предлагая широкий спектр видов деятельности – от треккинга, рафтинга и альпинизма до сафари и велотуризма [1, 2]. С точки зрения авторов, приключенческий туризм фокусируется прежде всего на формировании уникального туристского опыта, включающего умеренную физическую нагрузку, элементы исследования и культурного обмена. Как правило, он реализуется через нестандартные маршруты и разнообразные активности различного уровня сложности, при этом ключевым становится не только достижение цели путешествия, но

и сам процесс преодоления трудностей и познания неизведанного.

Экстремальный туризм представляет собой вид путешествий, сопряжённый с повышенным уровнем риска, посещением труднодоступных и малоосвоенных территорий (горные районы, пещеры, джунгли, пустыни и др.) и участием в видах деятельности, требующих значительных физических и психологических нагрузок. К таким видам активности относятся альпинизм, рафтинг, скайдайвинг, дайвинг, фрирайд и другие формы экстремальной активности, где ключевой целью является получение интенсивных эмоций и острых ощущений, а также проверка пределов собственных возможностей [1, 2].

В казахстанском контексте экстремальный туризм чаще всего связан с освоением горных и пустынных ландшафтов и предполагает высокую степень выносливости, физической подготовленности и психологической устойчивости, а также способность действовать в условиях ограниченной инфраструктуры и повышенной неопределённости. Актуальность исследования подтверждается ключевыми стратегическими и нормативными документами как на международном, так и на национальном уровнях. Глобальный этический кодекс туризма UNWTO подчеркивает важность разработки устойчивых, ответственных и ориентированных на получение опыта туристических продуктов, которые способствуют охране окружающей среды и социально-экономическому развитию. В соответствии с этим, Концепция развития туристской отрасли Республики Казахстан на 2023-2029 годы также уделяет приоритетное внимание диверсификации туристских предложений за счет продвижения маршрутов приключенческого, экологического туризма и активного отдыха.

Более того, пандемия COVID-19 коренным образом изменила мировые тенденции в сфере туризма, сместив акцент с массовых международных поездок на внутренний туризм и туризм на природе. Это преобразование значительно повысило спрос на аутентичные, безопасные и ориентированные на приключения впечатления, которые позволяют туристам соприкоснуться с природой, сохраняя при этом комфорт и безопасность [3].

В этом контексте разработка комбинированных приключенческих маршрутов в Казахстане актуальна, поскольку она отвечает как растущему рыночному спросу, так и стратегическим целям устойчивого развития туризма. Такие маршруты не только расширяют национальный туристский портфель, но и способствуют вовлечению местного сообщества, стимулируют региональную экономику и укрепляют имидж Казахстана как места для ответственного приключенческого туризма.

Целью исследования является разработка и обоснование комбинированного экстремального маршрута в Алматинской области.

Задачи исследования:

1. Проанализировать теоретические основы, международную практику и национальные тенденции в развитии маршрутов приключенческого и экстремального туризма.
2. Провести геопространственную оценку природных условий Алматинской области для проектирования маршрута.
3. Сформулировать рекомендации по внедрению маршрута в туристскую практику с учетом стандартов безопасности и принципов устойчивого развития.

Материалы и методы. Исследование основано на системном методологическом подходе, который сочетает в себе теоретический анализ, сравнительный обзор международного опыта и прикладное моделирование маршрутов.

На теоретическом этапе был проведен анализ научной литературы и нормативных документов, связанных с развитием приключенческого и экстремального туризма (включая UNWTO, WTTC и ISO 21101:2014 «Приключенческий туризм – системы управления безопасностью»). Особое внимание было уделено принципам управления рисками, классификации приключенческих мероприятий и требованиям к рациональному планированию маршрутов.

В ходе исследования были проанализированы действующие нормативно-правовые документы, включая Закон Республики Казахстан «О туристской деятельности в Республике Казахстан» и Концепцию развития туристской отрасли Респу-

блики Казахстан на 2023–2029 годы, которые послужили нормативной и методологической основой проведенного исследования [4, 5].

В статье применены методы картографического анализа и геопространственного моделирования, основанные на изучении, создании и использовании картографических материалов Казахстана и других тематических карт для отображения и анализа пространственного распределения природных объектов. Проведено изучение территории Алматинской области с целью разработки топографических карт и планов, детально отражающих рельеф местности, природные объекты и элементы инфраструктуры. В рамках исследования выполнены измерения расстояний, высотных отметок горных массивов и хребтов, обработка пространственных данных и их графическая визуализация, что послужило основой для проектирования маршрута экстремального туризма.

Методология также включала сравнительный обзор международной практики, направленный на выявление эффективных моделей разработки комбинированных приключенческих маршрутов. В этом обзоре были рассмотрены устоявшиеся подходы в Альпийском регионе (Франция, Швейцария, Италия), где на протяжении нескольких десятилетий систематически внедрялись интегрированные приключенческие маршруты, а также форматы многоцелевых экспедиций, разработанные в Северной Америке, в частности, в Скалистых горах Колорадо и национальном парке Йосемити. Использование сравнительной перспективы позволило определить, какие международные подходы могут быть адаптированы к местным условиям и какие принципы проектирования и безопасности универсально применимы в условиях приключенческого туризма.

Прикладное моделирование маршрута было основано на результатах полевых наблюдений. Эмпирические данные были использованы для преобразования предварительных схем маршрута в технологические карты с подробным описанием последовательности этапов, предполагаемой продолжительности прохождения, необходимого оборудования и соответствующих мер по снижению рисков.

В зарубежных и отечественных научных журналах крайне мало публикаций, посвященных исключительно экстремальному туризму как самостоятельной отрасли исследований, в основном это студенческие работы. Экстремальный туризм упоминается в основном в рамках более широких тем активного отдыха или спортивного туризма. Это подтверждает тот факт, что экстремальный туризм в Казахстане пока мало представлен как предмет научных исследований на высоком уровне.

Чаще анализируются более широкие направления туризма: культурный, экологический, внутренний туризм, туристские потоки, инфраструктура туризма и развитие отрасли в регионах. Пока экстремальный туризм менее изучен и не выделен в самостоятельный предмет массовых исследований, хотя он отмечается как перспективная и растущая ниша в туристской отрасли. Это означает, что рассматриваемая тема имеет высокий потенциал для углубленного изучения в рамках научного исследования, в особенности если применять междисциплинарный подход (социальные науки, экономика, безопасность, устойчивый туризм).

Результаты. Ralf Buckley и др. отмечают, что экстремальный туризм сопряжен с риском и требует высокой физической и психологической подготовки. Его цель – получение острых ощущений, проверка своих сил и возможностей, что часто связано с элементами выживания или преодоления трудностей. Риски несут сплавы по бурным рекам, дайвинг, альпинизм, прыжки с парашютом и многое другое, что выходит за рамки обычного отдыха [6, 7]. Авторы описывают, как туризм может способствовать установлению связи посетителей с ценностями охраняемых территорий и предоставлять экономические стимулы для природоохранных мероприятий.

Экстремальный туризм представляет собой особый сегмент индустрии туризма в целом, для которого характерны виды деятельности, требующие значительных физических усилий, психологической устойчивости и повышенной толерантности к риску. В отличие от традиционного рекреационного туризма, данный вид путешествий тесно связан с природной средой, характеризующейся высокой степенью непредсказуемости и, как правило, ограниченным уровнем инфраструктурного обеспечения, при этом обладающей значительным ландшафтным разнообразием, включающим горные хребты, быстротекущие реки, пустынные территории, пещеры и другие природные объекты [8].

В рамках академического дискурса экстремальный туризм, как правило, анализируется с позиции нескольких взаимодополняющих аналитических аспектов. Один из наиболее распространенных подходов основывается на классификации видов деятельности по природно-средовым условиям и включает горные активности (альпинизм, скалолазание), водные виды деятельности (рафтинг, дайвинг, каньонинг), воздушные формы активности (полёты на парашюте, парашютный спорт), а также подземные исследования, представленные спелеологией. Второй аналитический

аспект связан с уровнем риска, который варьируется от умеренно рискованных форм организованного туризма с сопровождением гида (например, треккинг или зиплайн-туры) до высокорисковых видов деятельности, таких как бейсджампинг или технически сложное скалолазание. Третий аспект классификации определяется целевым назначением и позволяет различать коммерческие туристские продукты, ориентированные на массовый рынок, и мероприятия профессионального или экспедиционного уровня, требующие специальной подготовки, опыта и технической оснащённости. Такая многомерная классификация отражает разнообразие практик экстремального туризма и подчёркивает специфические компетенции, необходимые как участникам, так и специалистам, занимающимся планированием и организацией подобных мероприятий [9].

Особенно инновационным направлением в этой области является появление комбинированных экстремальных маршрутов, которые объединяют несколько видов активного отдыха в единый последовательный маршрут. С точки зрения развития отрасли, такие маршруты отвечают глобальному росту спроса на аутентичность, новизну и многоуровневый опыт. Они также предоставляют туристским направлениям возможности для дифференциации на конкурентном рынке, поддерживают более тесное сотрудничество между туроператорами и поставщиками оборудования для активного отдыха и открывают возможности для партнерства с учебными заведениями, занимающимися подготовкой специалистов в области туризма. Инновационная ценность комбинированных маршрутов заключается в их способности объединять приключения, спорт и культурное погружение в целостный продукт, который одновременно развлекает, бросает вызов и обучает посетителя [10].

Алматинская область, отличающаяся разнообразием ландшафтов и сложным рельефом, имеет благоприятные условия для создания комбинированного экстремального маршрута. Предлагаемый маршрут объединяет множество приключенческих мероприятий – скалолазание, навесную переправу, рафтинг по реке Или, крутонаклонные спуски и катание на горных велосипедах (моунтбайкинг) – в единый структурированный продукт. Это сочетание отражает современный спрос на многокомпонентные приключения и обеспечивает практическую основу для подготовки будущих специалистов в области туризма.

Маршрут проходит по последовательной траектории, включающей следующие этапы: Алматы

– Насосная станция – сплав по реке Или – долина Тамгалы-Тас – участок для скалолазания – канатный переход между скалами – участок с крутым

спуском – катание на горных велосипедах – возвращение в Алматы. Схематическое изображение маршрута приведено на рисунке 1.

Рисунок 1 – Маршрутная нитка (составлено авторами)

День первый. Сбор группы осуществляется на автобусной остановке на пересечении проспекта Абая и улицы Байтурсынова. Отправление запланировано на 10:00 в направлении города Конаев, прибытие – в 11:30. После прибытия предусмотрен обеденный перерыв и подготовка плавсредств, которые занимают время до 13:00, после чего

начинается сплав по реке Или. Участники маршрута, экипированные спасательными жилетами и защитными шлемами, проходят участок реки с динамичным течением, наблюдая живописные пороги и прибрежные ландшафты. Место завершения сплава у Тамгалы-Тас представлено на рисунке 2 [11].

Рисунок 2 – Карта рафтинга (составлено авторами)

Далее программа экстремального маршрута продолжается скалолазанием. Для прохождения выбираются четыре вершины, которые подбираются индивидуально участниками с учётом уровня физической подготовки и опыта, при предварительном согласовании маршрута внутри группы.

День второй. Поскольку ключевым элементом комбинированного экстремального маршрута является локация Тамгалы-Тас, программа второго дня включает прохождение канатной переправы. Достаточный уровень физической и организа-

ционной подготовки участников обеспечивает безопасное преодоление сложного скалистого рельефа с использованием стальных тросов и сертифицированного страховочного снаряжения.

С целью повышения спортивной и эмоциональной насыщенности маршрута в программу включён крутонаклонный спуск, который позволяет участникам испытать высокий уровень эмоционального напряжения, проверить технические навыки и уровень психологической устойчивости (рисунок 3).

Рисунок 3 – Схема навесной переправы (составлено авторами)

Заключительный этап состоит из катания на горных велосипедах (моунтбайкинг) по специально выбранной трассе. Участники преодолевают крутые склоны, каменистые

участки и разнообразный рельеф, используя высококачественные велосипеды и защитное снаряжение, такое как шлемы и наколенники (рисунок 4).

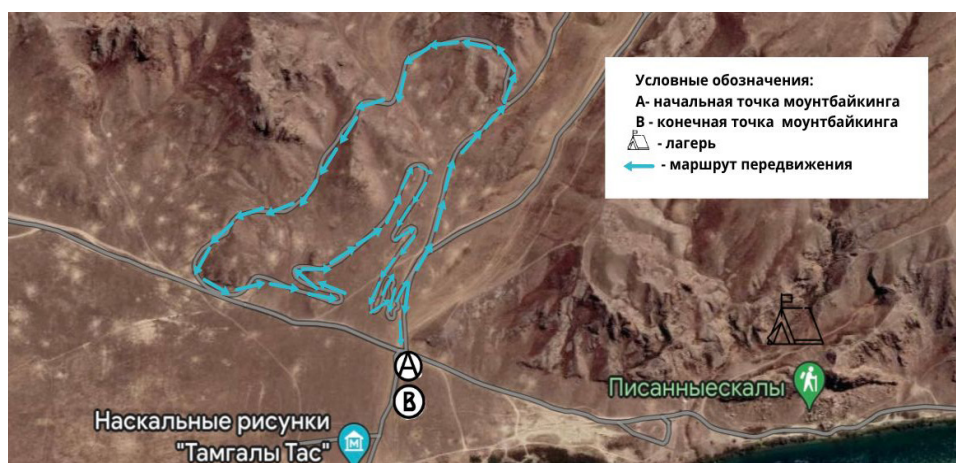

Рисунок 4 – Карта-схема велосипедного маршрута (составлено авторами)

Для большей наглядности и практической применимости предлагаемый маршрут представлен в виде технологической карты (таблица 1). В этом формате систематизированы ключевые элементы маршрута – этапы, виды деятельно-

сти, продолжительность и уровень сложности, необходимое оборудование и меры безопасности. Структурированное представление маршрута облегчает его использование в качестве туристского продукта.

Таблица 1 – Технологическая карта маршрута (составлено авторами)

Этап маршрута	Длительность и протяженность	Меры безопасности	Запланированные туристские услуги	Необходимое снаряжение
День 1. Алматы – Конаев – р. Или	~ 1.5 часа 135 км	Инструктаж по маршруту	Трансфер, инструктаж	Автобус, навигация
День 1. р. Или	3-4 часа 33 км	Страховка, сопровождение инструктора	Рафтинг	Рафт, спасжилеты, каски
День 1. Урочище Тамгалы Тас	2-3 часа	Верхнее, нижнее страхование	Скалолазание	Веревки, каски, обвязки
День 2. Тамгалы Тас	~ 1 час	Индивидуальное страхование	Навесная переправа	Тросы, обвязки, карабины
День 2. Тамгалы Тас	1-2 часа	Двойная страховка	Крутонаклонный спуск	Веревки, каски, перчатки
День 2. Тамгалы Тас	3-4 часа 15 км	Сопровождение машины/гидов	Моунтбайкинг	Тросы, обвязки, веревки, каски, перчатки

С рыночной точки зрения предлагаемый комбинированный экстремальный маршрут представляет собой конкурентоспособный туристский продукт, соответствующий современным тенденциям развития приключенческого туризма. Интеграция рафтинга, скалолазания, канатных переправ, крутонаклонных спусков и маунтинбайкинга в рамках единого маршрута обеспечивает высокий уровень разнообразия и динамичности туристского опыта, что отвечает ожиданиям как внутреннего, так и международного туристского спроса. Такая многофункциональная структура способствует повышению туристской привлекательности Алматинской области, стимулирует развитие сопутствующей инфраструктуры и оказывает положительное влияние на экономическое развитие регионального туристского сектора.

Обсуждение. Международная практика демонстрирует успешную реализацию комбинированных экстремальных и приключенческих маршрутов в регионах с хорошо развитой инфраструктурой. Например, в Альпийском регионе (Франция, Швейцария, Италия) с конца 1990-х годов систематически разрабатываются комплексные маршруты, сочетающие альпинизм, каньонинг и катание на горных велосипедах – одна только долина Шамони ежегодно привлекает более ста тысяч участников приключений. В Северной Америке в Скалистых горах Колорадо и национальном парке Йосемити с начала 2010-х годов были

введены многодневные программы, включающие рафтинг, скалолазание, технические веревочные курсы и треккинг, которые легли в основу устойчивых моделей экспедиций, проводимых такими организациями, как Outward Bound и NOLS. Аналогичный подход наблюдается в Норвегии и Исландии, где маршруты на Лофотенских островах и в долине Орсмерк сочетают треккинг, ледолазание, переправы по зиплайну и речные развлечения в рамках структурированных продуктов экстремального и приключенческого туризма, поддерживаемых национальными инициативами по развитию инфраструктуры на открытом воздухе. Данные примеры иллюстрируют, что эффективная интеграция различных видов деятельности высокой интенсивности становится возможной при наличии стандартизированных протоколов безопасности, адекватной инфраструктуры и профессионально подготовленных гидов [12].

Основной характеристикой комбинированного маршрута является намеренное разнообразие задач, требующих от участников адаптации к различным физическим, техническим и экологическим требованиям на протяжении всего путешествия. Эти маршруты, как правило, проходят по неоднородным ландшафтам, включая горы, реки, леса и каньоны, и требуют широкого спектра навыков – от пеших прогулок на выносливость до технического скалолазания и навигации по воде [13].

Разработка комбинированных экстремальных маршрутов соответствует современным тенденциям развития приключенческого туризма, в рамках которых акцент смещается не только на физическую активность, но и на универсальность туристского опыта, исследовательский компонент и личностное развитие участников. Вместе с тем проектирование подобных маршрутов требует тщательного баланса между интеграцией различных видов активности и обеспечением безопасности, минимизацией воздействия на окружающую среду, учетом уровня подготовленности участников, а также наличием необходимой материально-технической и организационной поддержки.

Структура спроса соответствует приключенческим предпочтениям: в обзоре на национальном уровне пешие прогулки, треккинг, кемпинги и верховая езда названы одними из самых востребованных развлечений среди иностранных туристов в Казахстане, что усиливает тенденцию к активным путешествиям на природе.

Несмотря на устойчивый рост спроса на приключенческий и экстремальный туризм в Казахстане, данный сегмент туристской индустрии по-прежнему сталкивается с рядом структурных проблем. Во-первых, недостаточный уровень профессиональной подготовки кадров в области управления безопасностью, оценки рисков и спе-

циализированного гидовского сопровождения ограничивает возможности предоставления качественных и безопасных туристских услуг [14].

Во-вторых, инфраструктурные ограничения, включая недостаточную транспортную доступность удалённых территорий, неравномерное развитие средств размещения и дефицит специализированных пунктов проката снаряжения, снижают общую доступность туристских дестинаций. Указанные факторы препятствуют формированию и масштабированию комбинированных маршрутов, объединяющих несколько видов активного отдыха, таких как треккинг, рафтинг и скалолазание.

В-третьих, отсутствие унифицированных протоколов безопасности и признанных международных механизмов сертификации сдерживает интеграцию казахстанских экстремальных и приключенческих туристских продуктов в мировой туристский рынок. Без приведения национальных практик в соответствие с международными стандартами продвижение экстремальных маршрутов среди зарубежной аудитории остаётся затруднённым [15].

Для наглядности ключевые проблемы и возможные пути их решения в рамках подготовки будущих специалистов по туризму представлены ниже в таблице 2.

Таблица 2 – Проблемы экстремального туризма в Казахстане (составлено авторами на основе источника [16])

Проблема	Влияние на развитие экстремального туризма
Недостаточная квалификация кадров (гиды, инструкторы, менеджеры по безопасности)	Низкое качество услуг, высокий риск несчастных случаев, слабая конкурентоспособность на международном рынке
Слабая инфраструктура (транспорт, размещение, аренда оборудования)	Ограниченная доступность отдалённых экстремальных территорий, снижение удовлетворённости туристов
Отсутствие стандартизированных протоколов безопасности и международной сертификации	Трудности продвижения Казахстана на мировом рынке приключенческого туризма, низкий уровень доверия со стороны иностранных туристов

Несмотря на растущий интерес к приключенческому и экстремальному туризму, реализация таких маршрутов требует системного подхода к обеспечению безопасности и устойчивости. Одним из ключевых приоритетов совершенствования является интеграция международных стандартов безопасности и экологического менеджмента при проектировании и эксплуатации туристских маршрутов.

В частности, применение стандарта ISO 21101:2014 «Приключенческий туризм: системы управления безопасностью» обеспечивает структурированную основу для управления рисками, включая идентификацию опасностей, оценку рисков, планирование реагирования на

чрезвычайные ситуации и инструктаж участников. Такой подход сводит к минимуму вероятность несчастных случаев и повышает доверие среди иностранных туристов [17].

В то же время принятие принципов экологического менеджмента, изложенных в стандарте ISO 14001:2015 – «Системы экологического менеджмента» и Глобальном этическом кодексе туризма ЮНВТО, способствует сохранению природных ландшафтов, снижению антропогенного воздействия и рациональному использованию местных ресурсов на маршруте [18].

Таким образом, интеграция международных стандартов безопасности и устойчивого развития

повышает качество туристского продукта, укрепляет конкурентоспособность экстремальных и приключенческих маршрутов в Алматинском регионе и устанавливает международно признанные принципы ответственного и устойчивого приключенческого туризма.

Приключенческий туризм в Казахстане продолжает демонстрировать уверенный рост. За первые семь месяцев 2025 года национальные парки страны посетили почти 2 миллиона человек. В первой половине 2025 года общее число международных прибытий превысило 7,5 миллионов, что свидетельствует об устойчивой тенденции к росту туристской активности [19].

Алматинская область остается одним из национальных лидеров в этом сегменте благодаря своей доступности, богатому биоразнообразию и разнообразным природным ландшафтам. Включение предлагаемого комбинированного экстремального и приключенческого маршрута в региональный туристский портфель может увеличить количество посетителей на 10-12 % в год, особенно среди молодых путешественников и иностранных туристов [20].

Устойчивость и долгосрочное воздействие. Реализация комбинированных приключенческих маршрутов требует строгого соблюдения принципов экологического баланса и ответственного природопользования. Ряд природных объектов уже сталкивается с негативными последствиями избыточной туристской нагрузки. Так, за последние годы число посетителей Чарынского каньона увеличилось более чем в семь раз – с 16 тыс. посетителей в 2020 году до порядка 117 тыс. в 2024 году [21].

В целях обеспечения устойчивого развития и минимизации антропогенного воздействия при проектировании и реализации маршрутов целесообразно учитывать следующие меры:

- установление регламентированного размера туристских групп;
- равномерное сезонное распределение туристских потоков;
- интеграция элементов экологического просвещения и интерпретации природного наследия.

Исходя из проведенного анализа, развитие комбинированных экстремальных и приключенческих маршрутов в Алматинской области требует принятия следующих мер:

1. Усиление профессиональной подготовки и сертификации: разработать структурированные программы обучения для гидов и персонала по обеспечению безопасности, обеспечить соответствие стандарту ISO 21101 и ввести обязательную

сертификацию в области управления рисками и технических компетенций.

2. Совершенствование транспортной и туристской инфраструктуры: улучшить доступ к отдаленным районам, расширить жилые помещения и пункты проката оборудования, а также создать инфраструктуру с низким уровнем воздействия, такую как обозначенные маршруты и специально отведенные наблюдательные пункты.

3. Внедрение международных стандартов безопасности: внедрить стандарт ISO 21101:2014 при планировании маршрутов и эксплуатации, разработать стандартизированные протоколы безопасности для выявления опасностей и реагирования на чрезвычайные ситуации, а также внедрить международные механизмы сертификации операторов и маршрутов.

4. Обеспечение экологической устойчивости: регулировать размеры групп и сезонность посещения, обеспечивать соблюдение требований по обращению с отходами и минимальному воздействию на окружающую среду, а также учитывать экологическую осведомленность при интерпретации маршрута.

5. Создание систем мониторинга и оценки: осуществлять постоянный мониторинг показателей безопасности, воздействия на окружающую среду и социально-экономических результатов, а также корректировать управление маршрутами на основе систематических оценок.

Заключение. Результаты исследования демонстрируют, что Алматинская область обладает значительным потенциалом для развития комбинированных экстремальных маршрутов в рамках быстро растущего сектора приключенческого туризма Казахстана. Теоретический обзор международной и национальной практики позволил выявить современные тенденции развития экстремального и приключенческого туризма. На этой основе была предложена интегрированная структура маршрута, включающая такие виды активного отдыха, как рафтинг, скалолазание, навесная переправа, крутонаклонный спуск и катание на горных велосипедах. Сочетание этих элементов обеспечивает сбалансированный подход, который согласует требования безопасности, доступность для посетителей и экологические соображения. Комплексный подход в методологии исследования, основанный на теоретическом изучении проблемы, пространственном анализе и прикладном проектировании маршрутов, может существенно улучшить качество турпродукта и повысить конкурентоспособность туристской отрасли региона. В условиях богатого природ-

ного потенциала территории такие комбинированные маршруты способствуют популяризации регионального туризма, позволяют разнообразить доступные впечатления, увеличить время пребывания туристов на природе, в конечном счете развивать местную инфраструктуру. В ходе исследования был выявлен ряд организационно-правовых проблем, в том числе необходимость в стандартизированных протоколах безопасности, совершенствование транспортной доступности маршрутов, потребность в соответствующем техническом оснащении и более современном оборудовании для туристов. В будущем дальнейшие исследования могут быть направлены на расши-

рение сети доступных туристских направлений в Алматинской области, оценку их экологических и экономических последствий, и разработку единых правил и методических рекомендаций по проектированию безопасных и устойчивых туристских маршрутов.

Предложенный комбинированный экстремальный маршрут представляет собой не только перспективное направление диверсификации туристской деятельности в Казахстане, но и практическую модель, способную способствовать долгосрочной устойчивости и поступательному развитию национального туристского сектора..

Список литературы

- 1 Щетинина Н.А. Приключенческий туризм: специфика и глобальные тренды развития // Экономика, предпринимательство и право. – 2023. – Т. 13, № 12. – С. 5549-5562. – DOI 10.18334/epp.13.12.120515.
- 2 Кораблев В.А. Приключенческий туризм – популярный тренд современного туризма // Вестник университета «Туран». – 2020. – №1. – С. 195-200.
- 3 Құрбанбаева А.А. Халықаралық туризмнің даму тенденциялары мен әсер етуші факторлары (Қазақстан Республикасы мысалында) // Вестник университета Туран. – 2024. – №3(103). – С. 221-233.
- 4 Закон Республики Казахстан от 13 июня 2001 года № 211-II О туристской деятельности в Республике Казахстан (с изменениями и дополнениями по состоянию на 08.07.2025 г.). https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z010000211_ (дата обращения: 1.10.2025).
- 5 Концепция развития туристской отрасли Республики Казахстан на 2023-2029 годы. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000262> (дата обращения: 1.10.2025).
- 6 Buckley R., Leung Y, Spenceley A., Hvenegaard G., Groves C. Tourism and visitor management in protected areas: Guidelines for sustainability. – Switzerland, 2018. – 138 p.
- 7 Buckley R. Matching destination difficulty and participant capability in outdoor recreation and tourism: role of third-party certifications for 15 activities in 52 countries // Journal of Outdoor Recreation and Tourism. – 2025. – Vol. 52. – Art. 100983. DOI:10.1016/j.jort.2025.100983.
- 8 Ivanov V.D. Extreme tourism of Russia: problems and prospects of development // Physical Culture. Sport. Tourism. Motor Recreation. – 2024. – №2. – pp. 103-106.
- 9 Текуева Д.И. Развитие экстремального туризма как одного из видов современного туризма / III Всероссийская науч.-практич. конф. «Актуальные проблемы аграрной науки: прикладные и исследовательские аспекты»: мат. – Нальчик, 2023. – С. 232-234.
- 10 Новосельцева И.С. Анализ инновационных подходов развития экстремальных направлений туризма / X междунар. науч.-практич. конф. «Актуальные проблемы и пути инновационного развития»: мат. – М., 2016. – С. 235-236.
- 11 Рахметов Э.Х., Нурашева К.К. Қазақстандағы экстремалды туризм: географиялық ерекшеліктері мен әлеуеті // Туризм, досуг и гостеприимство. – 2025. – №2. – Б.124-132. – DOI: 10.59649/2959-5185-2025-2-124-132.
- 12 Aimen A.T., Faizova E.R., Jolanov E.E., Dossymova O.Zh. Analysis of the prospects for the development of extreme tourism in the Republic of Kazakhstan // Tourism and Hospitality. – 2022. – №1. – pp. 49-54.
- 13 Куприна Л.Е. Технология разработки туристских маршрутов: учебное пособие. – Тюмень: Тюменский государственный университет, 2013. – 176 с.
- 14 Никифоров А.А. Приключенческий туризм: понятие, проблемы, перспективы // Достижения науки и образования. – 2018. – №5(27). – С. 25-28.
- 15 Саакян Н.А. Экономическая значимость и проблемы экстремального туризма // IX межрег. науч.-практич. конф. «Тенденции и проблемы развития индустрии туризма и гостеприимства»: мат. – Рязань, 2024. – С. 28-30.
- 16 Буйленко В.В. Практические проблемы организации экстремального туризма / Науч.-практич.конф., посвящённая 40-летию Кубанского государственного университета физической культуры, спорта и туризма: мат. – Краснодар, 2009. – С. 31-35.
- 17 ISO 21101:2014 Adventure tourism. Safety management systems. <https://www.iso.org/> (дата обращения: 08.10.2025).
- 18 Background of the Global Code of Ethics for Tourism Background of the Global Code of Ethics for Tourism. <https://www.untourism.int/> (дата обращения: 08.10.2025).
- 19 Статистика туризма. <https://stat.gov.kz/> (дата обращения: 09.10.2025).
- 20 Национальные парки Казахстана привлекли 2,8 млн посетителей. – Текст : электронный // Комитет индустрии туризма Министерства туризма и спорта Республики Казахстан. – URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/tourism/press/news/details/940673?lang=ru&utm> (дата обращения: 10.10.2025).
- 21 Tourist flow to Kazakhstan's Charyn Canyon surges by 7 times in 4 years. <https://qazinform.com> (дата обращения: 10.10.2025).

References

- 1 Shhetinina N.A. Prikljuchencheskij turizm: specifika i global'nye trendy razvitija // Jekonomika, predprinimatel'stvo i pravo. – 2023. – T. 13, № 12. – S. 5549-5562. – DOI 10.18334/epp.13.12.120515.
- 2 Korablev V.A. Prikljuchencheskij turizm – populjarnyj trend sovremennogo turizma // Vestnik universiteta «Turan». – 2020. – №1. – S. 195-200.
- 3 Қырбанбаева А.А. Һалықаралық туризмнің даму тенденциялары мен әсер етуші факторлары (Қазақстан Республикасы мысалында) // Vestnik universiteta Turan. – 2024. – №3(103). – S. 221-233.
- 4 Zakon Respubliki Kazahstan ot 13 ijunja 2001 goda № 211-II O turistskoj dejatel'nosti v Respublike Kazahstan (s izmenenijami i dopolnenijami po sostojaniju na 08.07.2025 g.). [https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z010000211_\(data obrashhenija: 1.10.2025\)](https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z010000211_(data obrashhenija: 1.10.2025)).
- 5 Koncepcija razvitija turistskoj otrasli Respubliki Kazahstan na 2023-2029 gody. [https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000262 \(data obrashhenija: 1.10.2025\)](https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000262(data obrashhenija: 1.10.2025)).
- 6 Buckley R., Leung Y, Spenceley A., Hvenegaard G., Groves C. Tourism and visitor management in protected areas: Guidelines for sustainability. – Switzerland, 2018. – 138 p.
- 7 Buckley R. Matching destination difficulty and participant capability in outdoor recreation and tourism: role of third-party certifications for 15 activities in 52 countries // Journal of Outdoor Recreation and Tourism. – 2025. – Vol. 52. – Art. 100983. DOI:10.1016/j.jort.2025.100983.
- 8 Ivanov V.D. Extreme tourism of Russia: problems and prospects of development // Physical Culture. Sport. Tourism. Motor Recreation. – 2024. – №2. – pp. 103-106.
- 9 Tekueva D.I. Razvitie jekstremal'nogo turizma kak odnogo iz vidov sovremennogo turizma / III Vserossijskaja nauch.-praktich. konf. «Aktual'nye problemy agrarnoj nauki: prikladnye i issledovatel'skie aspekty»: mat. – Nal'chik, 2023. – S. 232-234.
- 10 Novosel'ceva I.S. Analiz innovacionnyh podhodov razvitija jekstremal'nyh napravlenij turizma / H mezhdunar. nauch.-praktich. konf. «Aktual'nye problemy i puti innovacionnogo razvitija»: mat. – M., 2016. – S. 235-236.
- 11 Rahmetov Je.H., Nurashva K.K. Қазақстандағы жекстремалды туризм: географиялық ерекшеліктері мен әлеуеті // Turizm, dosug i gostepriimstvo. – 2025. – №2. – B.124-132. – DOI: 10.59649/2959-5185-2025-2-124-132.
- 12 Aimen A.T., Faizova E.R., Jolanov E.E., Dossymova O.Zh. Analysis of the prospects for the development of extreme tourism in the Republic of Kazakhstan // Tourism and Hospitality. – 2022. – №1. – pp. 49-54.
- 13 Kuprina L.E. Tehnologija razrabotki turistskih marshrutov: uchebnoe posobie. – Tjumen': Tjumenskij gosudarstvennyj universitet, 2013. – 176 s.
- 14 Nikiforov A.A. Prikljuchencheskij turizm: ponjatje, problemy, perspektivy // Dostizhenija nauki i obrazovanija. – 2018. – №5(27). – S. 25-28.
- 15 Saakjan N.A. Jekonomicheskaja znachimost' i problemy jekstremal'nogo turizma // IH mezhreg. nauch.-praktich. konf. «Tendencii i problemy razvitija industrii turizma i gostepriimstva»: mat. – Rjazan', 2024. – S. 28-30.
- 16 Bujlenko V.V. Prakticheskie problemy organizacii jekstremal'nogo turizma / Nauch.-praktich.konf., posvjashhjonaja 40-letiju Kubanskogo gosudarstvennogo universiteta fizicheskoj kul'tury, sporta i turizma: mat. – Krasnodar, 2009. – S. 31-35.
- 17 ISO 21101:2014 Adventure tourism. Safety management systems. <https://www.iso.org/> (data obrashhenija: 08.10.2025).
- 18 Background of the Global Code of Ethics for Tourism Background of the Global Code of Ethics for Tourism. <https://www.untourism.int/> (data obrashhenija: 08.10.2025).
- 19 Statistika turizma. <https://stat.gov.kz/> (data obrashhenija: 09.10.2025).
- 20 Nacional'nye parki Kazahstana privlekli 2,8 mln posetitelej. – Tekst : jelektronnyj // Komitet industrii turizma Ministerstva turizma i sporta Respubliki Kazahstan. – URL: [https://www.gov.kz/memleket/entities/tourism/press/news/details/940673?lang=ru&utm \(data obrashhenija: 10.10.2025\)](https://www.gov.kz/memleket/entities/tourism/press/news/details/940673?lang=ru&utm(data obrashhenija: 10.10.2025)).
- 21 Tourist flow to Kazakhstan's Charyn Canyon surges by 7 times in 4 years. <https://qazinform.com> (data obrashhenija: 10.10.2025).

<p>Хат-хабарларға арналған автор (бірінші автор) Рахметов Эльёр Хурсандович, докторант, Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: rahmetovvip99@gmail.com, ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-4285-4050</p>	<p>Автор для корреспонденции (первый автор) Рахметов Эльёр Хурсандович, докторант, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан, e-mail: rahmetovvip99@gmail.com, ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-4285-4050</p>	<p>The Author for Correspondence (The First Author) Rahmetov Elyor Khursandovich, PhD student, Kazakh academy of sport and tourism, Almaty, Kazakhstan, e-mail: rahmetovvip99@gmail.com, ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-4285-4050</p>
---	---	---

Дата поступления статьи: 03.11.2025

Дата принятия к публикации: 18.12.2025

МӘДЕНИ МҰРА ЖӘНЕ ТУРИЗМ:
ТҰРАҚТЫ ӨЗАРА ӘРЕКЕТТЕСУ
МҮМКІНДІКТЕРІ

КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ И ТУРИЗМ:
ВОЗМОЖНОСТИ УСТОЙЧИВОГО
ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

CULTURAL HERITAGE AND TOURISM:
OPPORTUNITIES OF SUSTAINABLE
INTERACTION

Васина Е.В., Лисицына Т.Б.

Гжельский государственный университет, п. Электроизолятор, Российская Федерация

КУЛЬТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИЙ И ТУРИСТСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ГЖЕЛЬСКОГО РЕГИОНА

Васина Екатерина Викторовна, Лисицына Татьяна Борисовна

Культурно-исторический и туристский потенциал Гжельского региона

Аннотация. Данное исследование направлено на изучение туристского потенциала Гжельского региона, знаменитого на весь мир своим производством уникальной фарфоровой продукции. Проведен анализ объектов региона, формирующих в своей совокупности Гжель как туристский бренд – фарфоровое производство, ремесленные центры, музеи, религиозная архитектура, природные объекты. На основе проведенного анализа определены перспективные направления развития культурно-познавательного и этнотуризма в Гжельском регионе, а также предложены меры по усилению позиционирования Гжели как конкурентоспособной туристской дестинации. Делается вывод о необходимости расширения спектра услуг для туристов, внедрения разнообразных экскурсионных маршрутов, проектов, использовании цифровых технологий, привлечения инвестиций к развитию туристского бренда со стороны местного предпринимательства, расширению сотрудничества с другими регионами в плане обмена опытом, необходимости организации культурных мероприятий для увеличения туристского потока.

Ключевые слова: Гжельский регион, культурное наследие, туристский потенциал, гжельский промысел, художественные ремесла, культурный туризм, традиции керамического производства.

Vasina Ekaterina Viktorovna, Lisitsyna Tatiana Borisovna

The cultural, historical and tourist potential of the Gzhel region

Abstract: This study examines the tourism potential of the Gzhel region, renowned worldwide for its unique porcelain production. An analysis of the region's landmarks, including porcelain production, craft centers, museums, religious architecture, and natural sites, is conducted to define Gzhel as a tourism brand. Based on this analysis, promising areas for the development of cultural, educational, and ethnotourism in the Gzhel region are identified, and measures are proposed to strengthen Gzhel's positioning as a competitive tourist destination. The study concludes that it is necessary to expand the range of services for tourists, introduce diverse excursion routes and projects, utilize digital technologies, attract investment from local businesses to develop the tourism brand, expand cooperation with other regions to exchange experiences, and organize cultural events to increase tourist flow.

Key words: Gzhel region, cultural heritage, tourism potential, Gzhel crafts, artistic crafts, cultural tourism, ceramic production traditions.

Васина Екатерина Викторовна, Лисицына Татьяна Борисовна

Гжель аймағының мәдени, тарихи және туристік әлеуеті

Аңдатпа: Бұл зерттеуде бүкіл әлемге өзінің ерекше фарфор өндірісімен танымал Гжель аймағының туристік әлеуеті зерттеледі. Гжельді туристік бренд ретінде анықтау үшін аймақтың көрікті жерлеріне, соның ішінде фарфор өндірісіне, қолөнер орталықтарына, музейлерге, діни сәулет өнеріне және табиғи орындарға талдау жүргізілді. Осы талдау негізінде Гжель аймағында мәдени, білім беру және этнотуризмді дамытудың мүмкін бағыттары анықталды және Гжельдің бәсекеге қабілетті туристік бағыт ретіндегі орнын нығайту шаралары ұсынылды. Зерттеу туристерге қызмет көрсету аясын кеңейту, әртүрлі экскурсиялық маршруттар мен жобаларды енгізу, цифрлық технологияларды пайдалану, туристік брендті дамыту үшін жергілікті бизнестен инвестиция тарту, тәжірибе алмасу үшін басқа аймақтармен ынтымақтастықты кеңейту және туристік ағынды арттыру үшін мәдени іс-шаралар ұйымдастыру қажет деген қорытындыға келді.

Түйін сөздер: Гжель аймағы, мәдени мұра, туристік әлеует, Гжель қолөнері, көркем қолөнер, мәдени туризм, керамика өндірісінің дәстүрлері.

Введение. Сегодня туристский рынок показывает стойкий рост интереса к культурно-познавательному и этнографическому туризму. Все больше и больше современных туристов привлекают аутентичные локации с уникальной историей и собственным «культурным кодом», обусловленным, в первую очередь, особенностями традиционного декоративного прикладного искусства и ремесленного мастерства. В этом плане регион Гжель представляет собой уникальный культурный и исторический феномен, известный далеко за пределами России благодаря особой традиции гончарного и фарфорового производства. Для дальнейшей популяризации региона как туристской дестинации необходимо выявить и проанализировать основные туристские локации для создания привлекательных туристских продуктов.

Целью исследования является комплексная оценка культурно-исторического и туристского потенциала Гжельского региона, выявление его ключевых туристских ресурсов и возможностей для развития культурного, этнографического и других видов туризма на основе анализа исторического наследия, материальных и нематериальных культурных ценностей, природных объектов и современной туристской инфраструктуры.

В связи с поставленной целью были определены следующие **задачи исследования:**

- изучить историко-культурное наследие Гжельского региона, включая развитие Гжельского промысла, религиозную архитектуру, краеведческие и культурные объекты;

- выявить природные и туристско-рекреационные ресурсы региона, определяющие его привлекательность для различных категорий туристов;

- оценить текущее состояние туристской инфраструктуры, включая музеи, экскурсионные объекты, транспортную доступность и условия для посещения туристских объектов в Гжельском регионе;

- провести SWOT-анализ туристского потенциала Гжельского региона с целью выявления сильных и слабых сторон, возможных угроз и дальнейших перспектив развития;

- определить направления повышения туристской привлекательности региона, включая развитие этнотуризма, ремесленных маршрутов, культурно-познавательных программ.

Материалы и методы. Исследование основано на комплексном подходе, включающем анализ исторических, культурных, территориальных данных, что позволило всесторонне оценить

туристский и культурно-исторический потенциал Гжельского региона. В качестве основной эмпирической базы использованы материалы музеев и гончарно-фарфоровых предприятий Гжели, архивные документы, статьи о развитии промыслов, а также информационные ресурсы, описывающие современную туристскую инфраструктуру региона [1]. В процессе исследования были проведены:

- культурно-исторический анализ, заключавшийся в изучении литературных источников, посвященных истории Гжельского промысла, развитию фарфорового производства и ремесленных традиций. Были использованы работы по культурному наследию, краеведению и истории декоративно-прикладного искусства, что позволило выявить ключевые этапы становления культурной идентичности региона.

- контент-анализ туристских ресурсов региона, в процессе которого была проведена оценка официальных туристских сайтов, сайтов музеев, ремесленных мастерских и региональных центров народных промыслов. Контент-анализ позволил определить степень репрезентации Гжельского региона в туристском пространстве, характер предлагаемых услуг, событийные мероприятия и потенциал брендинга территории.

- территориально-географический анализ, заключавшийся в изучении особенностей пространственного распределения туристских объектов исследуемого региона: ландшафтных зон, парков, мастерских, музеев, религиозных объектов, транспортной доступности объектов.

- метод экспертной оценки, позволивший уточнить проблемные зоны и перспективные направления развития туристских продуктов.

Применение данных методов обеспечило проведение многостороннего анализа культурно-исторического наследия и туристского потенциала Гжельского региона, а также позволило сформировать научно обоснованные рекомендации для его дальнейшего развития как туристской дестинации.

Результаты. Имидж туристической дестинации – это общее восприятие места, которое формируется в сознании потенциальных туристов. Он включает в себя ассоциации, эмоции и представления о данном месте, основанные на различных источниках информации, таких как реклама, отзывы путешественников, медиа и личный опыт. Имидж – целенаправленно формируемый образ (какого-либо лица, явления, предмета, региона), призванный оказать эмоционально-психологическое воздействие на кого-либо в целях популяризации или рекламы. Формирование имиджа включает в себя различные аспекты: культурные

особенности, природные красоты, удобство инфраструктуры, безопасность и уровень сервиса [2].

Туристский имидж дестинации представляет собой устойчивую совокупность эмоциональных и рациональных убеждений и ощущений, которые возникают у туристов по поводу ее особенностей, исходя из информации о туристических ресурсах дестинации.

Имидж региона является частным проявлением более широкого понятия имиджа территории, в рамках которого регион рассматривается как конкретная пространственно-социальная единица. В этой связи теоретические подходы к интерпретации сущности имиджа территории могут быть в полной мере экстраполированы на анализ имиджа региона. Вместе с тем в научной литературе представлены различные концептуальные подходы к определению и структуре данного понятия [3].

Существенную роль в формировании позитивного имиджа региона играет наличие ярко выраженных и узнаваемых туристских объектов.

В данном контексте одним из наиболее привлекательных и идентифицирующих элементов туристского пространства выступает объект народного художественного промысла – «Гжельский фарфор», пользующийся устойчивым интересом как у российских, так и у зарубежных туристов.

Гжель представляет собой исторически сложившийся гончарный район, включающий около двух десятков деревень и сел, объединённых в так называемый «гжельский куст». Именно на этой территории сформировался и получил развитие одноимённый народный художественный промысел – всемирно узнаваемая синяя роспись по белому фону (рисунок 1). Туристский потенциал Гжели дополняется возможностью посещения производственных предприятий, участия в мастер-классах, экскурсионных программах, а также объектами рекреации, включая природные ландшафты и карьеры, что формирует комплексное туристское предложение.

Рисунок 1 – Здание, расписанное в знаменитом Гжельском стиле [4]

Село Гжель впервые упоминается в духовной грамоте Ивана Калиты в 1330-х годах. Эти места всегда славились своими глинами, а масштабная добыча разных сортов глины велась с середины XVII века. Гжельские глины использовались для

аптекарских и алхимических сосудов, обычной гончарной посуды, изготовления кирпича и простых детских игрушек. К 1812 году здесь насчитывалось 25 заводов, выпускающих посуду. По сути, Гжелью стали называть обширный район, со-

стоящий примерно из 27 деревень. Весьма известными были заводы в деревне Кузьево. После 1802 года близ деревни Монино была найдена светлая серая глина, и в Гжели возникло производство полуфаянса. Сначала продукцию расписывали разными красками, а с 20-х годов XIX века стали использовать в основном только синюю краску, которую получали из окиси кобальта – по этому цвету и узнаются до сих пор гжельские изделия. Около 1800 года в деревне Володино был найден состав белой фаянсовой массы, а в 1800-1804 годах здесь был основан первый фарфоровый завод.

Гжельский фарфор – один из самых узнаваемых символов России во всём мире [5].

Интересно посетить музеи и мастер-классы, связанные с гжельским русским народным промыслом. Например, Музейно-выставочный центр «Дом Салтыкова» хранит память об искусствоведе Александре Салтыкове, секретаре правления Союза художников СССР, под чьим руководством в своё время был возрождён керамический промысел в Гжели (рисунок 2). Здесь проходят выставки, мастер-классы и творческие занятия.

Рисунок 2 – Музейно-выставочный центр «Дом Салтыкова» [6]

Музей Гжельского промысла, расположенный в селе Речицы, предлагает разнообразные экскурсионные и интерактивные программы, включающие посещение выставочных залов, мастер-классы по живописи в технике «Гжель», экскурсии на производственные площадки, а также тематические чаепития с самоваром. Экскурсионные программы по производственным цехам с возможностью посещения действующих мастерских художников также организуются объединением «Гжель» и Гжельским фарфоровым заводом [7].

Дополнительным элементом туристской привлекательности территории является мини-зоо-

парк, расположенный на территории Гжельского завода художественной росписи «Синь России». Пространство завода отличается оригинальным ландшафтным решением: на территории размещены пруд с фонтаном, декоративные элементы, часовня, а также зимний сад в административном здании. Здесь оборудована комната отдыха, стилизованная под традиционную русскую избу. На данной площадке регулярно проводятся экскурсии, мастер-классы и культурно-досуговые мероприятия, включая чаепития.

Особого внимания заслуживает экскурсионная программа по производству с посещением

выставки «Дом, в котором живёт Гжель», продолжительностью 45 минут. Объединение «Гжель» является первым в России фарфоровым производством, адаптированным под формат промышленного туризма. Экскурсия позволяет познакомиться с технологическим процессом создания фарфоровых изделий, этапами художественной росписи, работой печей, а также увидеть как необожжённые изделия, так и готовую продукцию. Экспозиция включает произведения выдающихся гжельских художников, признанные классикой народного художественного промысла и пользующиеся устойчивым интересом у посетителей.

На территории объединения «Гжель» также расположен уникальный ландшафтный парк,

сформировавшийся как самостоятельная рекреационная зона и ставший точкой притяжения туристов (рисунок 3). Парк включает разветвлённую сеть пешеходных маршрутов, ведущих к различным тематическим и природным локациям. Посещение парка возможно как самостоятельно, так и в составе экскурсионных групп. Кроме того, объединением «Гжель» разработаны комплексные культурно-экскурсионные программы, включающие прогулку по парку, торжественную встречу гостей с участием народного коллектива «Ретро плюс», экскурсионную программу «Гжель – душа России», мастер-класс «Сказочная Гжель», а также гастрономические мероприятия в традиционном русском стиле..

Рисунок 3 – Парк Гжель [8]

Интерес к посещению музеев во многом обусловлен стремлением человека к осмыслению исторического прошлого, сохранению культурной памяти и поиску связи с собственными истоками. Музей Гжельского промысла является ярким примером института культурного наследия, созданного людьми, глубоко вовлечёнными в изучение и сохранение истории родного края. Систематическая работа по сбору и интерпретации исторических материалов позволяет представить многовековую путь развития Гжельской земли, история которой насчитывает более 675 лет.

Музей расположен на территории сельского поселения Гжельское в селе Речицы и функционирует на базе современного производства ООО «Галактика и Компания», специализирующегося на выпуске художественного фарфора с использованием традиционных технологий гжельских мастеров. Такое сочетание музейного пространства и действующего производства способствует формированию комплексного туристского и образовательного продукта.

Экспозиция музея включает два тематических зала. Первый зал посвящён истории предприятия

как объекта народного художественного промысла Гжель. Здесь представлен широкий ассортимент выпускаемой продукции, а также портретная галерея скульпторов и художников, внесших значительный вклад в развитие завода за более чем 25-летний период его деятельности. Особое внимание уделено экологической направленности производства и соответствию выпускаемой продукции действующим стандартам качества.

Второй зал раскрывает историю Гжельской земли и эволюцию гжельского промысла. Гончарное производство на данной территории известно с XIV века. В 1745 году русский учёный Д.И. Виноградов, современник и соратник М.В. Ломоносова, впервые в России разработал рецепт фарфора на основе гжельских глин. Уже к началу XIX века фарфоровое производство получило широкое распространение в регионе: в частных хозяйствах начали открываться небольшие мастерские, выпускавшие изделия с индивидуальными клеймами. В дальнейшем сформировалась характерная стилистика гжельского фарфора – роспись синей подглазурной краской, нанесённой вручную, что обеспечило промыслу мировую узнаваемость.

Значительную роль в развитии и возрождении гжельского промысла сыграли выдающиеся деятели науки и искусства. В частности, новое становление промысла в 1940-е годы связано с именами искусствоведа А.Б. Салтыкова, художницы Н.И. Бессарабовой и Т.С. Дунашовой. Их деятельность заложила основу современного этапа развития гжельской художественной традиции.

Экспозиция музея также включает материалы, посвящённые природному наследию региона. Посетителям рассказывается о Гжельском стратотипе – уникальном геологическом разрезе мелового периода, насчитывающем тысячи лет, а также о редких видах флоры, включая орхидею «Венерин башмачок», произрастающую в окрестностях деревни Коняшино и отличающуюся редким циклом цветения [9].

Кроме того, музей знакомит посетителей с изделиями других предприятий региона, таких как Кузьяевский фарфоровый завод, ЗАО «Объединение Гжель», ОАО «Электроизолятор» и других, раскрывая особенности их исторического развития и производственной специализации.

Важной составляющей туристского предложения являются экскурсии на действующее производство, в рамках которых посетители имеют возможность ознакомиться с полным циклом создания гжельского фарфора – от подготовки сырья до художественной росписи готовых изделий, что способствует более глубокому погружению в

традиции и технологию народного художественного промысла.

Значимую часть культурно-исторического и туристского потенциала Гжельского региона составляют объекты сакральной архитектуры. Так, часовня в честь иконы Божией Матери «Воспитание» была заложена в 2003 году. Её декоративное оформление, выполненное в традициях гжельской художественной росписи, создано выпускниками художественного отделения Гжельского государственного университета, что подчёркивает связь религиозного пространства с локальной художественной школой.

Вознесенская церковь в селе Речицы была возведена на пожертвования купцов и местных прихожан. Главный придел во имя Вознесения Христова освящён в 1860 году, а приделы в честь Казанской иконы Божией Матери и святого великомученика Георгия Победоносца – в 1866 году. В селе Новохаритоново расположена церковь Георгия Победоносца, а вблизи реки Якубовка находится часовня Николая Чудотворца, построенная на святом источнике.

Особое место в культурном наследии региона занимает церковь Георгия Победоносца (Георгиевская церковь) в селе Игнатьево Раменского района Московской области. Храм является объектом культурного наследия регионального значения. Первое упоминание о церкви относится к 1587 году, а современное каменное здание было построено в 1863 году по проекту архитектора Н.И. Финисова. Среди почитаемых святых храма – частицы мощей святителя Николая Чудотворца, великомученика Георгия Победоносца, великомученика и целителя Пантелеймона, великомученицы Параскевы Пятницы, святых апостолов Петра и Павла, а также частицы Гроба Господня, Животворящего Креста Господня. Настоятелем храма является иерей Сергей Андреевич Жданович.

Храм Покрова Пресвятой Богородицы в селе Карпово был построен в 1864 году и имеет богатую историю. Престолы освящены в честь Покрова Пресвятой Богородицы, святителя Николая Чудотворца и святителя Алексия, митрополита Московского. Кирпичный храм украшен белокаменной отделкой, а с западной стороны к нему примыкает трехъярусная колокольня с луковичной главой. Престольный праздник отмечается 14 октября – в день Покрова Божией Матери. Настоятелем храма является иерей Андрей Владимирович Булгаков.

На территории Покровского храма ежегодно проводится православный фестиваль «Ромашко-

вое поле», включающий выступления творческих коллективов, театральные постановки, мастер-классы, интерактивные программы для детей, ярмарку народных промыслов, экскурсии и другие культурно-досуговые мероприятия. Кроме того, здесь традиционно организуется Покровская ярмарка, представляющая изделия народных мастеров, праздничные концерты и семейные развлекательные программы.

Помимо сакральных объектов, важной природно-научной достопримечательностью региона является уникальный геологический памятник – «Гжельский ярус». Он расположен в Раменском городском округе Московской области, примерно в 50 километрах от Москвы, и представляет собой обнажение горных пород в стенке известнякового

карьера. Формирование этих пород относится к интервалу от 303,7 до 298,9 млн лет назад. Ярус был впервые обнаружен и описан в 1890 году русским геологом С.Н. Никитиным. Впоследствии данный временной отрезок продолжительностью около 5 млн лет получил в мировой геологии название «гжельский».

На территории «Гжельского яруса» обнаружено значительное количество окаменелостей каменноугольного, девонского и юрского периодов. Их изучение позволило учёным описать около 30 ранее неизвестных вымерших представителей фауны, включая коралл *Gzhelia*. В научном и туристском контексте «Гжельский ярус» по праву считается одной из важнейших геологических достопримечательностей России (рисунок 4) [4, 6].

Рисунок 4 – Гжельский ярус – геологический верхний ярус верхнего отдела каменноугольного периода [4, 6]

Обсуждение. Анализ туристских объектов показывает наличие значительного потенциала Гжельского региона как туристской дестинации. Благодаря наличию уникального фарфорового промысла, уходящего корнями в глубь веков, природных объектов, музейных комплексов, религиозной архитектуры

регион становится привлекательным для широкого туристского потока. Тем не менее, имеется ряд рисков, препятствующих развитию бренда Гжель и слабых сторон, требующих улучшения и развития. Рассмотрим анализ сильных и слабых сторон, возможностей и угроз для развития региона в таблице 1.

Таблица 1 – SWOT-анализ региона Гжель

<p><u>Сильные стороны:</u></p> <p>1 Богатое культурное наследие. Гжель издавна известна своими традициями керамического и фарфорового производства, что делает регион привлекательным для туристов, интересующихся искусством, народными промыслами и культурной историей.</p> <p>2 Уникальность изделий. Гжельская керамика отличается узнаваемым художественным стилем и высоким качеством исполнения, благодаря чему пользуется устойчивым спросом как на российском, так и на международном рынках.</p> <p>3 Развитая туристская инфраструктура. Наличие музеев, производственных мастерских, выставочных пространств и экскурсионных программ позволяет туристам глубже познакомиться с культурой и традициями региона.</p> <p>4 Природно-ландшафтный потенциал. Окружающие Гжель живописные природные ландшафты создают благоприятные условия для развития активного отдыха, рекреационного и экологического туризма.</p> <p>5 Выгодное транспортно-географическое положение. Расположение региона в пределах 70 км от Москвы обеспечивает его высокую доступность и способствует развитию однодневных туристских поездок и уикенд-туризма.</p>	<p><u>Слабые стороны:</u></p> <p>1 Инфраструктурные ограничения. Отдельные участки дорожной сети и система общественного транспорта требуют модернизации. Высокая транспортная нагрузка и регулярные пробки осложняют доступ туристов к ключевым объектам показа.</p> <p>2 Сезонность туристского спроса. Основной поток посетителей приходится на теплый период года, что приводит к неравномерному распределению доходов и может создавать финансовые трудности в межсезонье.</p> <p>3 Ограниченные ресурсы продвижения. Недостаточный уровень маркетинговой активности и рекламного сопровождения снижает узнаваемость Гжельского региона среди широкой туристской аудитории.</p> <p>4 Конкуренция с более раскрученными дестинациями. Наличие известных туристских маршрутов в Подмосковье и соседних регионах отвлекает внимание потенциальных туристов от Гжели как самостоятельного туристского направления.</p> <p>5 Зависимость от традиционных ремёсел. Экономика региона во многом ориентирована на производство керамики и фарфора, что делает её уязвимой к колебаниям спроса и ограничивает диверсификацию туристских продуктов.</p>
<p><u>Возможности:</u></p> <p>1 Развитие экотуризма. Рациональное использование природных ресурсов и ландшафтного разнообразия региона для привлечения туристов, ориентированных на активный и экологически ответственный отдых.</p> <p>2 Расширение культурных мероприятий. Организация фестивалей, выставок и мастер-классов, способных повысить туристскую привлекательность территории и увеличить поток посетителей.</p> <p>3 Межрегиональное сотрудничество. Реализация совместных проектов, туристских маршрутов и программ с соседними регионами с целью формирования комплексных туристских предложений.</p> <p>4 Внедрение цифровых технологий. Создание и развитие онлайн-платформ для продвижения туристских продуктов, а также реализации местных товаров и услуг.</p> <p>5 Привлечение инвестиций и грантов. Использование механизмов государственного и частного финансирования для модернизации инфраструктуры и устойчивого развития туристской сферы региона.</p>	<p><u>Угрозы:</u></p> <p>1 Экономическая нестабильность. Колебания экономической ситуации могут негативно сказываться на туристском потоке и спросе на изделия народных художественных промыслов.</p> <p>2 Рост конкуренции. Появление новых туристских направлений и альтернативных культурно-познавательных маршрутов способно снизить интерес к Гжели как туристской дестинации.</p> <p>3 Утрата традиций. Влияние современных массовых тенденций и коммерциализация могут представлять угрозу сохранению аутентичных ремесленных технологий и культурных практик региона.</p> <p>4 Экологические риски. Загрязнение окружающей среды и ухудшение экологического состояния территории способны снизить туристскую привлекательность и отрицательно повлиять на устойчивое развитие региона.</p>

Как показал проведённый SWOT-анализ, Гжель обладает значительным культурно-историческим потенциалом, а наличие комплекса достопримечательностей выступает ключевым фактором привлечения туристов. Уникальные изделия из керамики и фарфора, сформировавшие узнаваемый бренд территории, в сочетании с развивающейся туристской инфраструктурой создают благоприятные предпосылки для устойчивого развития туризма в регионе [8].

Близкое расположение Гжели к Москве обеспечивает высокую транспортную доступность: до территории можно без затруднений добраться

автомобильным, автобусным и железнодорожным транспортом. Живописные природные ландшафты усиливают туристскую привлекательность региона и создают дополнительные возможности для развития краткосрочных и однодневных туристских поездок.

Наличие разнообразных природных, культурных и исторических ресурсов позволяет развивать в регионе различные виды туризма, включая культурно-познавательный, промышленный, событийный и экологический туризм. Вместе с тем конкуренция со стороны других туристских направлений может представлять определённые

риски и требует активной политики по продвижению территории.

В целях повышения туристской привлекательности Гжельского региона предлагается реализация следующих мероприятий:

– привлечение местных предприятий и бизнес-структур к финансированию и поддержке культурных и туристских проектов;

– инициирование возврата в муниципальную собственность здания бывшей Новохаритоновской школы в поселке Электроизолятор с целью создания на его базе Гжельского историко-художественного музея имени Д.И. Виноградова (с выставочными пространствами) в статусе филиала Раменского историко-художественного музея;

– инициирование создания тематических музеев в недействующих водонапорных башнях гжельских поселений;

– разработка и организация экскурсионного маршрута «Следы истории: экскурсия по памятным местам посёлка Электроизолятор».

Заключение. Данное исследование позволило с разных ракурсов оценить культурно-исторический, туристский потенциал Гжельского региона, определив его значимость как одного из уникальных центров российских художественных промыслов. Анализ исторических источников, музейных материалов и современной туристской инфраструктуры подтвердил, что Гжель обладает прочной культурной идентичностью, сформиро-

ванной многовековыми традициями гончарного и фарфорового производства, которые продолжают активно развиваться и в наши дни. Контент-анализ туристских ресурсов показал, что регион уже представлен на туристском рынке, однако обладает значительно большим потенциалом для расширения спектра услуг, в частности, в рамках культурного, этнографического, образовательного и событийного туризма. К конкурентным преимуществам исследуемой территории с точки зрения туристской привлекательности относится то, что бренд «Гжель» уже узнаваем в стране и далеко за ее пределами, ремесленные промыслы продолжают развиваться и имеют возможность интегрироваться в туристские продукты. Относительная компактность территории и концентрация на ней значительного количества туристских объектов дает возможность для организации тематических экскурсий. В то же время следует отметить, что сохраняется значительный потенциал для дальнейшего развития Гжели как туристского бренда. К ключевым направлениям относятся внедрение цифровых туристских продуктов, расширение спектра культурно-событийных мероприятий, а также модернизация и развитие туристской инфраструктуры.

Таким образом, регион обладает большим туристским потенциалом и значительными перспективами для его дальнейшего развития как туристской дестинации.

Список литературы

- 1 Астраханцева Т.Л. Гжельская майолика XX века. – СПб.: Аврора, 2006. – 288 с.
- 2 Алябьева Е. М. Имидж территории как фактор экономического развития регионов // Вестник Поволжского государственного университета сервиса. Серия: Экономика. – 2017. – №4(50). – С. 26–30.
- 3 Бабаева А.А., Малыгина А.М. Роль брендинга в раскрытии туристического потенциала российских городов // XI Междунар. науч.-практ. конф. «Брендинг как коммуникационная технология XXI века»: мат. – СПб.: Санкт-Петербургский государственный экономический университет, 2025. – С. 96–98.
- 4 Официальный сайт Гжельского государственного университета. – URL: <http://www.ggu.edu.ru> (дата обращения: 15.12.2024).
- 5 Суходолова Е.П. Благотворительность и меценатство предпринимателей Гжели XIX–XX веков и их вклад в культурное наследие России // Вестник Гжельского государственного университета: сетевой электронный научный журнал. – 2023. – №2. – (дата обращения: 15.12.2024).
- 6 Федеральное агентство по культуре и кинематографии Российской Федерации. Музейное дело в России: современные тенденции. – 2023. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.mkrf.ru> (дата обращения: 15.12.2024).
- 7 Садыкова К.Н. Имидж территории сквозь призму промышленного туризма // Междунар. науч.-практ. конф. «Промышленный туризм: тренды, методология, эффективные практики»: мат. – Омск : Омский государственный технический университет, 2024. – С. 101–104.
- 8 Официальный информационный портал Раменского городского округа. – URL: <http://ramenskoye.ru> (дата обращения: 15.12.2024).
- 9 Музей декоративно-прикладного искусства Гжельского государственного университета. – URL: <http://www.ggu.edu.ru/museum> (дата обращения: 15.12.2024).

References

- 1 Astrahanceva T.L. Gzhel'skaja majolika XX veka. – SPb.: Avrora, 2006. – 288 s.
- 2 Aljab'eva E. M. Imidzh territorii kak faktor jekonomicheskogo razvitija regionov // Vestnik Povolzhskogo gosudarstvennogo universiteta servisa. Serija: Jekonomika. – 2017. – №4(50). – S. 26–30.
- 3 Babaeva A.A., Malygina A.M. Rol' brendinga v raskrytii turisticeskogo potenciala rossijskih gorodov // XI Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. «Brending kak kommunikacionnaja tehnologija XXI veka»: mat. – SPb.: Sankt-Peterburgskij gosudarstvennyj jekonomicheskij universitet, 2025. – S. 96–98.
- 4 Oficial'nyj sajt Gzhel'skogo gosudarstvennogo universiteta. – URL: <http://www.ggu.edu.ru> (data obrashhenija: 15.12.2024).
- 5 Suhodolova E.P. Blagotvoritel'nost' i mecenatstvo predprinimatelej Gzheli XIX–XX vekov i ih vklad v kul'turnoe nasledie Rossii // Vestnik Gzhel'skogo gosudarstvennogo universiteta: setevoj jelektronnyj nauchnyj zhurnal. – 2023. – №2. – (data obrashhenija: 15.12.2024).
- 6 Federal'noe agentstvo po kul'ture i kinematografii Rossijskoj Federacii. Muzejnoe delo v Rossii: sovremennye tendencii. – 2023. [Jelektronnyj resurs]. URL: <http://www.mkrf.ru> (data obrashhenija: 15.12.2024).
- 7 Sadykova K.N. Imidzh territorii skvoz' prizmu promyshlennogo turizma // Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. «Promyshlennyj turizm: trendy, metodologija, jeffektivnye praktiki»: mat. – Omsk : Omskij gosudarstvennyj tehničeskij universitet, 2024. – S. 101–104.
- 8 Oficial'nyj informacionnyj portal Ramenskogo gorodskogo okruga. – URL: <http://ramenskoye.ru> (data obrashhenija: 15.12.2024).
- 9 Muzej dekorativno-prikladnogo iskusstva Gzhel'skogo gosudarstvennogo universiteta. – URL: <http://www.ggu.edu.ru/museum> (data obrashhenija: 15.12.2024).

<p>Хат-хабарларға арналған автор (бірінші автор)</p> <p>Лисицына Татьяна Борисовна, педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Гжель мемлекеттік университеті, Электроизолятор, Ресей, e-mail: tat2254@yandex.ru ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3951-7907</p>	<p>Автор для корреспонденции (первый автор)</p> <p>Лисицына Татьяна Борисовна, кандидат педагогических наук, доцент, Гжельский государственный университет, п. Электроизолятор, Россия, e-mail: tat2254@yandex.ru ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3951-7907</p>	<p>The Author for Correspondence (The First Author)</p> <p>Lisitsyna Tatyana Borisovna, Associate Professor, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor; Gzhel State University, Elektroizolyator, Russia, e-mail: tat2254@yandex.ru ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3951-7907</p>
--	---	--

Дата поступления статьи: 14.09.2025

Дата принятия к публикации: 20.12.2025

¹Jetimov M., ²Ekici M., ¹Tokpanov Ye., ¹Mukhitdinova R.

¹ Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

² Ege University, Izmir, Turkey

GEOECOLOGICAL ANALYSIS AND EVALUATION OF MINERAL WATERS IN THE ALAKOL BASIN IN THE CONTEXT OF RECREATIONAL AND HEALTH TOURISM

Jetimov Myrzabay Aitmukhanovich, Ekici Metin, Tokpanov Yerkin Aipovich, Mukhitdinova Roza Abdygalievna

Geoecological analysis and evaluation of mineral waters in the Alakol basin in the context of recreational and health tourism

Abstract. The article presents a geo-ecological assessment of mineral waters in the Makachinsky district and examines factors influencing their quality and spatial distribution. The study aims to identify patterns of mineral resource formation and assess their environmental stability, with a focus on the region's recreational and tourism potential. The research is based on hydrogeochemical analysis, GIS technologies, and geo-ecological zoning methods. Field surveys and laboratory analyses of water samples were carried out, followed by cartographic data visualization. Key hydrogeochemical characteristics of mineral springs in the Alakol Depression were identified, including mineralisation level, acidity, and ionic and biochemical composition, enabling evaluation of their therapeutic value and suitability for tourism use. The study identifies natural territorial complexes with varying environmental resilience and recreational attractiveness, providing a basis for prioritising sites for sanatorium, resort, tourist, and hotel infrastructure. High-quality mineral waters and low anthropogenic pressure create favourable conditions for developing balneological, medical, wellness, and eco-tourism. The results can be applied to managing recreational load and monitoring mineral waters under tourist development, enabling the formation of sustainable tourist products, rational resource use, and improved hospitality services in the region.

Key words: tourism development, recreational potential, Alakol Basin, mineral waters, rational use.

Джетимов Мырзабай Айтмуханович, Экичи Метин, Токпанов Еркін Айипович, Мухитдинова Роза Абдығалиевна

Рекреациялық және сауықтыру туризмі контекстінде Алакөл ойпатының минералды суларын геоэкологиялық талдау және бағалау

Аңдатпа. Мақалада Макачинск ауданының минералды суларының жағдайын геоэкологиялық бағалау қарастырылады және олардың сапасы мен таралуына әсер ететін факторлар талданады. Зерттеудің негізгі мақсаты-аймақтың рекреациялық және туристік мүмкіндіктеріне баса назар аударатын, минералды ресурстардың қалыптасу заңдылықтарын және олардың экологиялық тұрақтылығын анықтау. Зерттеудің әдіснамалық негізі гидрогеохимиялық талдау, геоақпараттық технологиялар және геоэкологиялық аймақтарға бөлу әдістері болды. Деректердің картографиялық визуализациясымен су сынақтарын далалық бақылаулар мен зертханалық зерттеулер жүргізілді. Алакөл ойпатының минералды көздерінің минералдану деңгейін, қышқылдығын, иондық және биохимиялық құрамын қоса алғанда, олардың емдік-сауықтыру құндылығын және туристік пайдалануға жарамдылығын бағалауға мүмкіндік беретін негізгі гидрогеохимиялық параметрлері анықталды. Зерттеуде экологиялық тұрақтылығы мен рекреациялық тартымдылығы әртүрлі табиғи-аумақтық кешендер айқындалды, бұл санаторий-курорттық, туристік және қонақүй инфрақұрылымын орналастыруды басымдықпен жоспарлауға негіз болады. Минералды сулардың жоғары сапасы мен антропогендік жүктеменің төмен деңгейі бальнеологиялық, емдік-сауықтыру және экотуризмді дамыту үшін қолайлы жағдай жасайды. Алынған нәтижелер аумақты туристік игеру жағдайында рекреациялық жүктемені басқару және минералды сулардың жай-күйін мониторингтеу жүйесін ұйымдастыруда пайдаланылуы мүмкін, бұл орнықты туристік өнімдерді қалыптастыруға, табиғи ресурстарды ұтымды пайдалануға және өңірдегі қонақжайлылық қызметтерінің сапасын арттыруға ықпал етеді.

Түйін сөздер: туризмді дамыту, рекреациялық әлеует, Алакөл ойпаты, минералды сулар, ұтымды пайдалану.

Джетимов Мырзабай Айтмуханович, Экичи Метин, Токпанов Еркин Айипович,
Мухитдинова Роза Абдыгалиевна

Геоэкологический анализ и оценка минеральных вод Алакольской впадины в контексте рекреационного и оздоровительного туризма

Аннотация. В статье рассматривается геоэкологическая оценка состояния минеральных вод Макачинского района и анализируются факторы, влияющие на их качество и распределение. Основная цель исследования – выявление закономерностей формирования минеральных ресурсов и их экологической устойчивости, с акцентом на рекреационные и туристские возможности региона. Методологической основой исследования послужили гидрогеохимический анализ, геоинформационные технологии и методы геоэкологического зонирования. Проведены полевые наблюдения и лабораторные исследования проб воды с последующей картографической визуализацией данных. Определены основные гидрогеохимические параметры минеральных источников Алакольской впадины, включая уровень минерализации, кислотность, ионный и биохимический состав, позволяющие оценить их лечебно-оздоровительную ценность и пригодность для туристского использования. В исследовании выделены природно-территориальные комплексы с различной экологической устойчивостью и рекреационной привлекательностью, что служит основой для приоритизации размещения санаторно-курортной, туристской и гостиничной инфраструктуры. Высокое качество минеральных вод и низкая антропогенная нагрузка создают благоприятные условия для развития бальнеологического, лечебно-оздоровительного и экотуризма. Полученные результаты могут быть использованы для управления рекреационной нагрузкой и организации мониторинга состояния минеральных вод в условиях туристского освоения территории, способствуя формированию устойчивых туристских продуктов, рациональному использованию природных ресурсов и повышению качества услуг гостеприимства в регионе.

Ключевые слова: развитие туризма, рекреационный потенциал, Алакольская впадина, минеральные воды, рациональное использование.

Introduction. Mineral waters are important natural resources [1] with significant recreational and health potential. In scientific literature, these springs represent a fundamental component of geo-ecological systems, affecting both the environmental state of the area and the region's socio-economic development, especially in the field of tourism and health improvement.

The Makachinsk district of the Abai region is known for its unique balneological resources, including chloride-sodium type mineral waters with a complex of natural biochemical characteristics. Research into the composition and biochemical characteristics of mineral waters [2-4] has been ongoing since the end of the 20th century, but in recent years there has been a significant increase in interest in assessing the sustainability of these resources in the context of growing anthropogenic impact [5, 6].

Environmental monitoring [7] has revealed that the active development of tourism [8], especially during the summer period, leads to increased pressure on the region's natural complexes, manifested in coastal pollution [9], uncontrolled extraction of mineral water and degradation of natural sources [10]. In this regard, a number of researchers emphasise the need to develop and implement sustainable natural resource management systems [11], including zoning of territories [12], recreational control [13] and environmental auditing [14].

In international practice, the sustainable use of balneological resources is achieved through the integration of geo-ecological approaches [15, 16] such

as landscape structure analysis, hydrogeochemical assessment of water bodies and modelling of the impact of recreational load on the environment [17, 18]. In Kazakhstan, such comprehensive methods are still used to a limited extent, which opens up prospects for regional studies with a systematic approach.

Despite the existence of individual studies on the chemical composition of mineral waters in the Makachinsky region, a systematic approach combining issues of effective use, protection and assessment of the geo-ecological state remains underdeveloped. This confirms the relevance of a comprehensive analysis, including geo-ecological assessment, recreational planning and monitoring of the sustainability of natural resources.

The object of the study is the mineral waters of the Makachinsk district. The subject of the study is their geo-ecological condition, biochemical properties and possibilities for rational use. **The purpose** of this research is to evaluate the geo-ecological status of the mineral waters with regard to principles of sustainable environmental management.

To achieve this goal, the following **objectives of the study** were set:

- to analyse existing studies on the balneological resources of the region;
- to determine the chemical and biochemical characteristics of the objects under study;
- to identify geo-ecological risks associated with anthropogenic pressure.

The research hypothesis is that the balanced use of mineral waters is possible provided that a system

of geo-ecological monitoring and spatial planning is implemented.

The study of mineral waters in Kazakhstan has a long scientific tradition. The suitability of the fissured mineral waters of the Alakol Depression for the development of medical and sanatorium activities has been studied for several decades.

Between 1930 and 1950, balneologist M.S. Lavrov, climatologist N.N. Korostelev and chemical engineer E.E. Karters conducted comprehensive studies of the chemical composition and thermal characteristics of the springs, substantiating their therapeutic value and classifying them according to balneological criteria.

Between 1960 and 1970, research was further conducted by specialists from the sanatorium and resort surgery department of the Institute of Medical and Experimental Surgery of the Kazakh SSR Academy of Sciences, including B.A. Atshabarov, Sh. Sabdenov, S.I. Zamyatin, M.S. Kan, A.I. Zubashev, and L.G. Goldfeil [19].

They systematised all mineral waters according to their physical and chemical properties, determined their thermal, hydrogeochemical and biologically active characteristics, and established the optimal directions for their use in therapeutic, prophylactic and sanatorium-resort practice.

In recent studies [20], fissure waters have been classified according to hydrochemical parameters and the ecological condition of deposits has been assessed in the context of growing tourist pressure. The rational use of mineral resources is directly linked to the development of recreational infrastructure and the improvement of environmental regulation [21-23].

Foreign authors consider the problem of sustainable management of balneological resources from the perspective of geo-ecological analysis and spatial modelling [24, 25] and emphasise the need to assess the sensitivity of landscapes when designing tourist facilities.

A comparative analysis of the literature shows that Kazakhstan still lacks a unified system for geo-ecological monitoring of balneological facilities. This determines the scientific novelty of this study, which aims to integrate hydrochemical, biochemical, and ecological approaches to the study of mineral waters.

Materials and methods. The study is based on field, laboratory and analytical methods. Mineral water samples collected in the vicinity of Mount Arasanta and the coast of Lake Alakol were used as source

material. Quantitative parameters included chemical composition (ionic analysis, determination of Fe, Mn, Pb, Zn concentrations), biochemical indicators (content of organic compounds, microbiological activity), as well as organoleptic characteristics (colour, smell, consistency).

Laboratory studies were conducted using spectrophotometric and potentiometric analysis, verified according to SS 31940–2012 and ISO 10523:2012 methods. Variational analysis and statistical data reliability assessment methods were used to process the results.

During the laboratory studies, the biochemical and organoleptic composition of mineral waters was analysed, including indicators of colour, odour, consistency and structure. The results of the analysis showed that the waters under study contain detergents and heavy metals, but the concentrations of these pollutants do not exceed the established sanitary standards.

As part of this study, aimed at a comprehensive analysis of the state, rational use and protection of mineral waters in the Makachinsky District, a set of scientific methods was applied, ensuring a systematic approach to the assessment of natural resources, taking into account geo-ecological conditions. The methodological basis of the study included a combination of field (expedition) and office-based methods, as well as the use of both qualitative and quantitative approaches to information analysis.

One of the basic methods used in the study was geo-ecological zoning of the territory. This made it possible to identify separate natural-territorial complexes within the Makachinsky District, with varying degrees of suitability for recreational development, as well as varying vulnerability to anthropogenic impact. The zoning was carried out on the basis of a comprehensive analysis of geomorphological, climatic, hydrogeological and biotic characteristics. In addition, natural resources were classified according to their degree of mineralisation, therapeutic potential, accessibility and ecological status.

A comprehensive study of the components of the natural environment was carried out in order to identify the patterns of formation and functioning of geo-ecosystems within which mineral water sources are concentrated. Particular attention was paid to the hydrogeological conditions of mineral water formation and the typology of waters according to

their chemical composition. The climatic features, soil types, vegetation structure and dynamics of the water-mineral balance of the region were also analysed.

In order to visualise the results and interpret the data spatially, thematic mapping methods were used with the application of geoinformation technologies. A map showing the distribution of mineral springs was developed. Spatial analysis made it possible to identify areas with the greatest recreational and health potential.

During the expedition, samples of mineral waters were collected and subsequently subjected to laboratory analysis. Biochemical studies included the determination of acidity (pH), degree of mineralisation, content of major ions, trace elements and gases. Microbiological analysis was aimed at identifying sanitary and hygienic indicators, including the presence of pathogenic microorganisms and the total microbial count.

Results. The mineral springs of the Alakol Depression are spatially confined to elevations of about 605 m above sea level, within the coordinates 46°06'29'N and 82°17'57' E. The geomorphological structure of the territory is characterised by a gentle slope in the south-easterly direction, towards the depression where Lake Alakol (347 m above sea level)

is located. This morphometric organisation creates natural drainage conditions, ensuring the directed migration of groundwater to the central part of the basin.

According to hydrogeological observations, mineral waters are formed within the zone of distribution of grey-red biotite granites with developed fracturing. This contributes to the infiltration of atmospheric precipitation and the subsequent accumulation of groundwater in the upper horizons of the geological section.

The average flow rate of the springs varies between 1.1 and 1.6 litres per minute, and the water temperature is 17–21 °C, which indicates a shallow aquifer and the absence of a pronounced geothermal gradient.

The spatial structure of the springs and their geo-ecological parameters were analysed using geoinformation technologies, which made it possible to construct a map of the distribution of the springs.

Laboratory tests showed that the mineral waters are weakly mineralised (329–374 mg/dm³). All samples are characterised by high transparency, absence of odour and a temperature regime typical for cold groundwater, which confirms their natural origin and absence of anthropogenic impurities (Table 1).

Table 1 – Main parameters of mineral springs based on field observations

Indicators/ Sources	S1	D2	S3	S4
Temperature, °C	21°C	19°C	20°C	17°C
Odour	odourless	odourless	odourless	odourless
Transparency	transparent	transparent	transparent	transparent
Taste	bitter	bitter	bitter	sour
Geographical coordinates	46°06'29 n.l. 82°17'57» e.l.	46°06'29 n.l. 82°17'57» e.l.	46°06'29 n.l. 82°17'57» e.l.	46°06'29 c.ш. 82°17'32» e.l.
pH	8.83 (slightly alkaline environment)	8.52 (slightly alkaline environment)	8.52 (slightly alkaline environment)	7.02 (neutral environment)

The reaction of the environment varies from neutral (pH 7.0) to slightly alkaline (pH 8.5–8.8). This range of pH values indicates the presence of hydrocarbonate ions and points to the interaction of groundwater with silicate rocks characteristic of granitoid complexes.

Hydrochemical investigations revealed that the water's anionic composition corresponds to the sulphate-hydrocarbonate-chloride type, whereas the cationic composition is characterised by the presence of potassium, sodium, calcium, and magnesium ions.

Table 2 – Hydrochemical characteristics of fissured mineral waters based on spectral analysis results

Indicators	Chemical composition of water sources				Indicators	Chemical composition of water sources			
	1	2	3	4		1	2	3	4
Odour, score	0	0			K, mg/dm ³	14.09	9.97	13.7	13.41
Transparency	30	30			Li, mg/dm ³	0.45	0.15	0.41	0.40
pH	8.83	8.5	8,7	7.62	Sr ²⁺ , mg/dm ³	0.39	0.05	0.35	0.34
Total mineralisation, mg/dm ³	939	269	888	741	Chlorides, mg/dm ³	33,1	33,1	33,1	30,2
Hardness, mmol/dm ³	1,41	1,25	1,34	1,18	Sulphates, mg/dm ³	167,2	176,4	144,6	147,3
Dry residues, mg/dm ³	83,0	86,0	80,1	85,0	HCO ₃ ⁻ , g/dm ³	61,5	46,3	53,8	42,6
Alkalinity moles/dm ³	1,1	0,73	1,11	0,77	Phosphates, mg/l	2,45	2,88	2,71	2,34
Si mg/dm ³	19.88	7.42	17.5	14.04	F mg/dm ³	0,001	0,002	0,002	0,001
Ca, mg/dm ³	160.5	34.8	144.0	130.28	Fluorides, mg/dm ³	0,003	0,005	0,005	0,002
Mg, mg/dm ³	2.72	9.26	1.09	0.79	NH ₄ ⁺ , mg/dm ³	0,003	0,001	0,001	0,001
Fe, mg/dm ³	0,22	0,18	0,20	0,17	H ₄ SiO ₄ mg/dm ³	36,0	38,3	37,2	0,001
B	5.95	5.14	5.82	5.47	Nitrates, mg/dm ³	-	-	-	-
Sodium + potassium, mg/dm ³	82,6	81,7	79,3	80,7					

The water exhibits a hardness ranging from 1.18 to 1.41 mmol/dm³, categorising it as soft and suitable for sanitary and balneological applications. This low hardness is attributed to the comparatively small concentrations of calcium and magnesium ions, resulting from the leaching of silicate minerals.

Total mineralisation varies from 329 mg/dm³ (I4) to 374 mg/dm³ (I2), reflecting local differences

in filtration conditions, degree of mineralisation and length of the underground water path.

Figure 1 shows the ratio of the main ions that make up the chemical composition of the mineral waters of S1 in the Alakol Depression. Analysis of the diagram shows that the waters are dominated by anions of the sulphate (SO₄²⁻) and bicarbonate (HCO₃⁻) groups, while the cations are dominated by calcium (Ca²⁺) and sodium with potassium (Na⁺+K⁺).

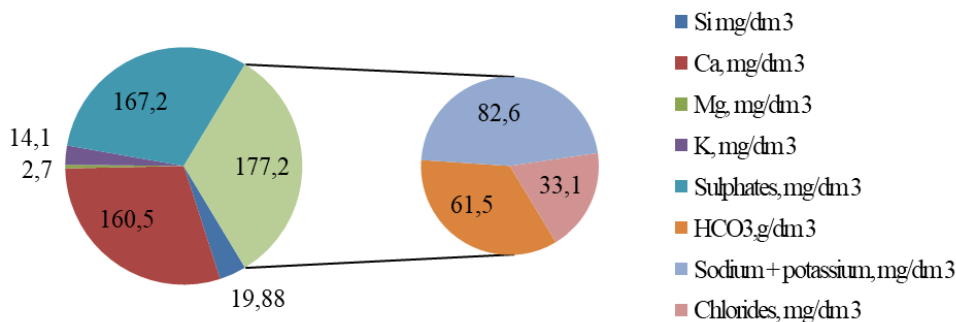

Figure 1 – Ion composition of mineral waters S1

Sulphates (177.2 mg/dm³) and calcium (160.5 mg/dm³) account for the largest share of the composition, indicating gypsum-bearing and carbonate-sulphate types of aquifers

Chemical analysis of the mineral water from source S2 reveals the highest levels of sulphates

(SO₄²⁻ = 176.4 mg/dm³) and magnesium (Mg²⁺ = 161.1 mg/dm³), indicating a sulphate-magnesium composition and reflecting the interaction of groundwater with gypsum- and dolomite-bearing rocks within fractured granitoid formations.

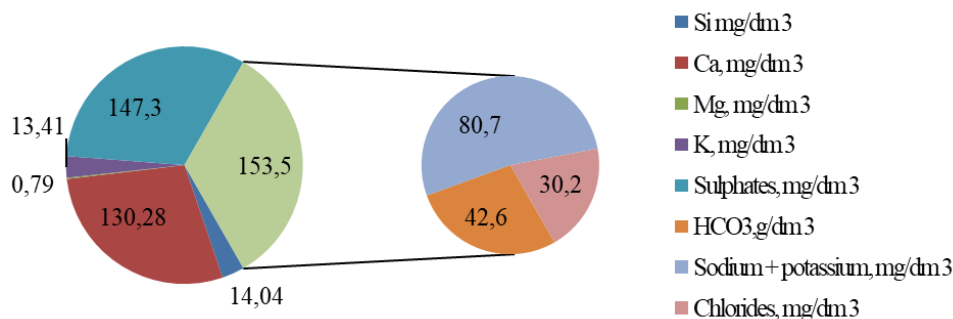

Figure 2 – Ion composition of mineral waters S2

The predominant components of mineral waters from source S3 are sulphates (SO₄²⁻=144.6 mg/dm³) and magnesium (Mg²⁺=166.2 mg/dm³), which

indicates that these are sulphate-magnesium type mineral waters (Figure 3).

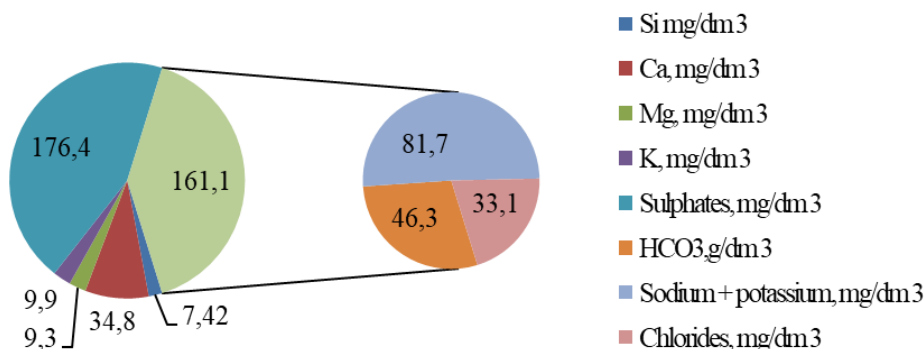

Figure 3 – Ion composition of mineral waters S3

The cationic profile of water from source I4 is primarily composed of magnesium (Mg²⁺ = 166.2 mg/dm³) and calcium (Ca²⁺ = 144.0 mg/dm³), indicating elevated hardness, likely resulting from flow through

magnesia-calcium lithologies (Figure 4). The notable silicon content (Si = 144.6 mg/dm³) suggests saturation with silicon dioxide derived from silicate rocks, a characteristic feature of subterranean or thermal waters.

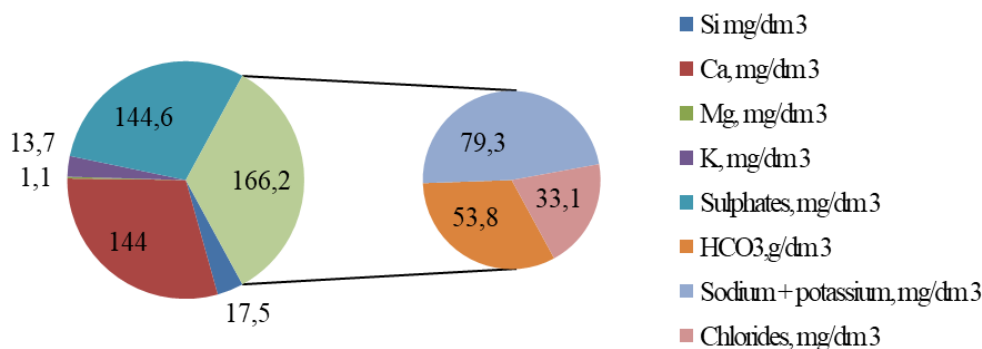

Figure 4 – Ion composition of mineral waters S4

The water from all four sources is characterised by the presence of a wide range of dissolved substances, reflecting the processes taking place within the aquifers.

Figures (Figures 1–4) clearly show the dominance of sulphate and hydrocarbonate ions in the composition of anions, and among cations, the predominance of calcium, magnesium, sodium and potassium ions.

The mineral springs of the Alakol Depression have significant recreational potential, especially for balneological use. The waters are characterised by moderate mineralisation (329–374 mg/dm³), which

makes them suitable for therapeutic purposes, such as mud therapy, mineral baths, thermal resorts, and spa treatments. The high content of hydrocarbonates and sulphates in the water indicates its beneficial properties for the treatment of musculoskeletal disorders, skin diseases and other chronic diseases.

In order to visualise the spatial distribution and integrate the data obtained into practical nature management, a schematic map of “Hydromineral recreational resources of the recreation and health tourism zone in the eastern part of Lake Alakol” was developed based on the results of field expedition studies conducted in the region (Figure 5).

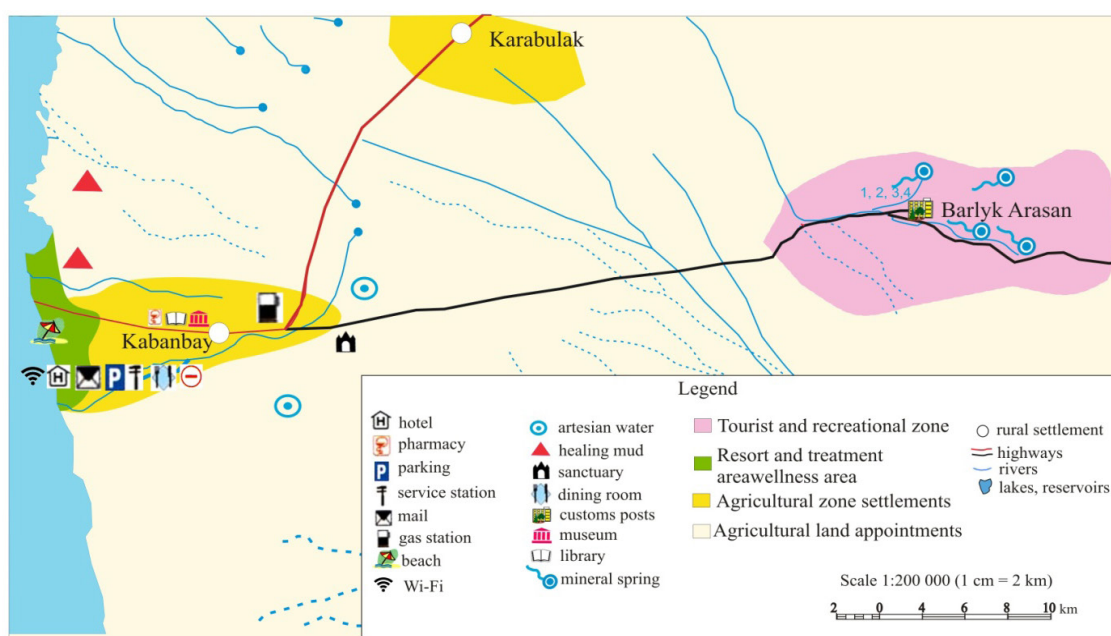

Figure 5 – Schematic map of hydromineral recreational resources in the recreation and health tourism zone in the eastern part of Lake Alakol

The schematic map is a functional tool for territorial planning that facilitates decision-making on the development of sustainable tourism, balneology and the protection of natural resources in the eastern part of Lake Alakol.

Discussion. The analysis of the mineral waters in the Alakol Depression reveals that the chemical composition is largely determined by the interaction of groundwater with the underlying granitoid rocks. High concentrations of sodium and potassium (82.6 mg/dm³) in source S1 are associated with ion exchange processes between water and feldspar minerals, indicating prolonged interaction with crystalline basement rocks. The presence of hydrocarbonate ions (61.5 mg/dm³) reflects the leaching of silicate minerals

and the influence of CO₂ from both soil air and the atmosphere, while chloride concentrations (33.1 mg/dm³) remain low, suggesting minimal anthropogenic impact and limited connection with surface waters.

Silicic acid (Si=14.1 mg/dm³) and potassium (K=19.9 mg/dm³) confirm the natural mineralisation process during groundwater circulation through granite and biotite-rich rocks. These elements, along with the detected trace microelements, potentially contribute to the therapeutic and prophylactic properties of the springs. Based on total ionic composition, waters from source S1 are classified as sulphate-hydrocarbonate-calcium-sodium type with moderate mineralisation, supporting their suitability for balneological and recreational purposes.

Source S2 exhibits moderate mineralisation with a balanced cation–anion ratio, classified as sulphate–hydrocarbonate–magnesium–sodium type. The elevated calcium ($\text{Ca}^{2+}=144 \text{ mg/dm}^3$) and magnesium ($\text{Mg}^{2+}=166.2 \text{ mg/dm}^3$) levels indicate interaction with gypsum-bearing and carbonate rocks, along with secondary enrichment through prolonged filtration in fractured granitoid zones. Hydrocarbonates ($\text{HCO}_3^- = 46.3 \text{ mg/dm}^3$) and stable chloride values ($\text{Cl}^- = 33.1 \text{ mg/dm}^3$) further confirm the natural origin of these waters, unaffected by anthropogenic activity.

The chemical composition of source S3 is characterised by sulphate–hydrocarbonate–magnesium–calcium dominance and a slightly alkaline pH (8.5–8.7), indicating weakly mineralised, naturally filtered groundwater. Ionic ratios show stable trends for calcium, magnesium, sodium, and potassium, reflecting ion exchange with silicates and feldspar, as well as leaching from biotite granites. Low concentrations of fluorine and nitrogen compounds corroborate the ecological purity of this source.

Source S4 demonstrates high hydrocarbonate content ($\text{HCO}_3^- = 79.3 \text{ g/dm}^3$), alongside moderate concentrations of sulphates and chlorides, consistent with natural mineralised waters influenced by magnesia–calcium lithologies. Sodium and potassium contents are typical for natural waters, with potassium present only in trace amounts. Overall, the water chemistry across all sources reflects sulphate–hydrocarbonate dominance, moderate mineralisation, and minimal anthropogenic influence, confirming that the observed hydrochemical characteristics are the result of natural geochemical processes, including filtration, mineral dissolution, and ion exchange.

The chemical composition of mineral waters studied in the Alakol Depression confirms their high therapeutic value. Low pollution levels and favourable geo-ecological conditions create opportunities for the development of medical tourism, including the creation of sanatoriums and resort complexes offering various types of balneological procedures. These sources can become an important part of the regional tourism infrastructure, contributing to the development of environmentally friendly tourism and attracting tourists for health purposes.

The mineral resource distribution scheme that has been created is an important tool for planning the recreational use of the territory, in particular for the development of tourist and health facilities. The recreational areas developed, taking into account geo-ecological characteristics, can become the basis for the sustainable development of medical and spa tourism, taking into account the minimisation of anthropogenic impact and the protection of natural resources. It is

also necessary to introduce a monitoring system that will allow control of water quality and ensure its long-term and rational use for recreational purposes.

Conclusion. Geoecological analysis of mineral waters in the Alakol Depression and spatial interpretation of their distribution have revealed the main patterns of formation, quality and recreational potential of the region's hydro-mineral resources. The results obtained are of significant practical importance for the tourism and hospitality sector, as they create a scientifically sound basis for the development of balneological, medical and health, and ecological tourism, as well as for the creation of competitive tourism products focused on the use of natural healing factors.

During a comprehensive study of the mineral waters of the Makachinsky District, key geo-ecological factors determining their distribution and quality were identified. The confirmed high natural purity of mineral waters and the minimal level of anthropogenic impact allow us to recommend their use in the practice of sanatorium-resort treatment, health recreation and the functioning of tourist and hotel infrastructure facilities without a significant risk of degradation of natural resources.

The developed scheme for the use of mineral springs for recreational and therapeutic purposes, as well as the created schematic map of their spatial distribution, can be used as tools for territorial planning in the field of tourism and hospitality. They provide the opportunity to zone the territory according to recreational use regimes, justify the location of sanatorium, resort, tourist and hotel facilities, and assess the permissible recreational load, taking into account environmental constraints, which contributes to the sustainable development of the tourist destination.

In the future, it would be advisable to expand research in the direction of managing recreational load and organizing systematic monitoring of the condition of mineral waters in the context of tourist development of the territory. The implementation of these measures will make it possible to identify changes caused by natural and anthropogenic factors in a timely manner, ensure the protection of mineral sources and maintain their healing properties. The identified recreational potential of the territory allows us to recommend the development of comprehensive programs for the sustainable development of resort areas, aimed at the rational use of hydro-mineral resources, improving the quality of tourist services and the competitiveness of the region's hospitality sector.

Funding. This research has been funded by the Committee of Science of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan. (Grant № BR24992981).

References

- 1 Carbajo J.M., Maraver F. Sulphurous mineral waters: new applications for health // Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine. – 2017. – №1. – Art. 8034084. DOI: 10.1155/2017/8034084.
- 2 Akimzhanova K., Sabitova A., Mussabayeva B., Kairbekov Zh., Bayakhmetova B., Proch J. Chemical composition and physicochemical properties of natural therapeutic mud of Kazakhstan salt lakes: a review // Environ Geochem Health. – 2024. – №46(2):43. DOI: 10.1007/S10653-023-01813-3.
- 3 Kaigeldina S., Tekebaev K., Baurzhan M., Absattarova K., Slivkina N. Key Milestones and Events in the History of Kazakh Balneology // Bulletin of rehabilitation medicine. – 2024. – №23(6). – pp. 111-118. DOI: 10.38025/2078-1962-2024-23-6-111-118.
- 4 Quattrini S., Pampaloni B., Brandi M.L. Natural mineral waters: chemical characteristics and health effects // Clinical Cases in Mineral and Bone Metabolism. – 2017. – Vol. 13. – №3. – pp. 173-180. DOI: 10.11138/ccmbm/2016.13.3.173.
- 5 Moiseenko T.I. Surface water under growing anthropogenic loads: from global perspectives to regional implications // Water. – 2022. – Vol. 14. – №22. – Art. 3730. DOI: 10.3390/w14223730.
- 6 Cesonien E.L., Šileikienė D., Marozas V., Čiteikė L. Influence of Anthropogenic Loads on Surface Water Status: A Case Study in Lithuania // Sustainability. – 2021. – №13. – Art. 4341. DOI: 10.3390/su13084341.
- 7 Artiola J. F., Pepper I. L., Brusseau M. L. Environmental monitoring and characterization. – Amsterdam: Academic Press, 2004. – 406 p. – Text: electronic. – URL: <https://www.sciencedirect.com/book/edited-volume/9780120644773/environmental-monitoring-and-characterization> (date of access: 01.10.2025).
- 8 Durán Sánchez A., Álvarez-García J., Del Río-Rama M. C. Active tourism research: a literature review (1975–2013). – 2014. – Text: electronic. – URL: https://www.researchgate.net/profile/Jose-Alvarez-Garcia/publication/274331227_La_investigacion_en_turismo_activo_Revison_bibliografica_1975-2013/links/551bc1760cf20d5fbde20b5d/La-investigacion-en-turismo-activo-Revison-bibliografica-1975-2013.pdf (date of access: 01.10.2025).
- 9 Tosic M. et al. An integrated approach for the assessment of land-based pollution loads in the coastal zone // Estuarine, Coastal and Shelf Science. – 2018. – Vol. 211. – pp. 217-226. DOI: 10.1016/j.ecss.2017.08.035.
- 10 Wassie S. B. Natural resource degradation tendencies in Ethiopia: a review // Environmental systems research. – 2020. – Vol. 9. – №1. – Art. 33. DOI: 10.1186/s40068-020-00194-1.
- 11 Hui I.K., Chan A.H. S., Pun K.F. A study of the environmental management system implementation practices // Journal of cleaner production. – 2001. – Vol. 9. – №3. – pp. 269-276. DOI: 10.1016/S0959-6526(00)00061-5.
- 12 Astanin D. Methods of functional zoning of protected areas for development of ecological tourism // Гласник Српског географског друштва. – 2023. – Vol. 103. – №1. – pp. 213-236. URL: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1213281>.
- 13 World Health Organization. Guidelines for safe recreational water environments: Coastal and fresh waters. – World Health Organization, 2003. – Vol. 1. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/9241545801>.
- 14 Churilova T., Strel'nyk V., Hres N. Environmental Audit of Subsurface Use // Environmental Policy and Law. – 2018. – Vol. 48. – №2. – pp. 144-152. <https://doi.org/10.3233/EPL-180066>.
- 15 Genchev S., Gartsyanova K. Assessment of the opportunities of mineral water resources for regional development-a case study of south-western planning region, Bulgaria // Geo Journal of Tourism and Geosites. – 2024. – Vol. 53. – №2. – pp. 538-546. DOI: 10.30892/gtg.53217-1229.
- 16 Dmitriyev P.S., Fomin I.A., Dmitriyeva I.M., Berdenov Z.G., Ismagulova S.M., Smagulov N.K., Abdrakhmanov Y.A. Assessment of the resource potential of the bitter-salty sulfide lakes of the North Kazakhstan region for the development of ecological and balneological tourism // Geo Journal of Tourism and Geosites. – 2023. – Vol. 49. – №3. – pp. 866-874. DOI: 10.30892/gtg.49303-1087.
- 17 Diachenko V.V., Turkin V.A., Kuznetsova T.B. Landscape-geochemical principles for assessing the state of water bodies and their resources // IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. – IOP Publishing, 2021. – Vol. 867. – №1. – Art. 012040. DOI: 10.1088/1755-1315/867/1/012040.
- 18 Yu H. et al. The potential of integrating landscape, geochemical and economical indices to analyze watershed ecological environment // Journal of Hydrology. – 2020. – Vol. 583. – Art. 124298. DOI: 10.1016/j.jhydrol.2019.124298.
- 19 Tokpanov E.A. Jetsu Alatauında turizmді damytudy geografialyq negızderi: monografia [Geographical bases of tourism development in Zhetysu Alatau: Monograph]. – Taldyqorǵan: I. Jansüǵırov atyndaǵy Jetsu memlekettik universiteti, 2018. – 214 p. (In Kazakh).
- 20 Esengabylova A.K. Improving the development of medical tourism in the Republic of Kazakhstan: problems and solutions : diss. ... doctor of philosophy (PhD) in tourism (6D090200) / L.N. Gumilyov Eurasian National University. – Astana, 2017. – 148 p. (In Kazakh).
- 21 Wellmer F. W., Becker-Platen J. Sustainable development and the exploitation of mineral and energy resources: a review // International Journal of Earth Sciences. – 2002. – Vol. 91. – № 5. – pp. 723-745. DOI: 10.1007/s00531-002-0267-x.
- 22 Wan L., Ye X., Lee J., Lu X., Zheng L., Wu K. Effects of urbanization on ecosystem service values in a mineral resource-based city // Habitat International. – 2015. – Vol. 46. – pp. 54–63. DOI: 10.1016/j.habitatint.2014.10.020.
- 23 Voronkova O.Y., Yankovskaya V., Kovaleva I., Epishkin I., Iusupova I., Berdova Y. Sustainable territorial development based on the effective use of resource potential // Entrepreneurship and Sustainability Issues. – 2019. – Vol. 7. – №1. – pp. 662–673. DOI: 10.9770/jesi.2019.7.1(47).
- 24 Fadafan F.K., Danehkar A., Pourebrahim S. Developing a non-compensatory approach to identify suitable zones for intensive tourism in an environmentally sensitive landscape // Ecological Indicators. – 2018. – Vol. 87. – pp. 152-166. DOI: 10.1016/j.ecolind.2017.11.066.
- 25 Bunruamkaew K., Murayam Y. Site Suitability Evaluation for Ecotourism Using GIS & AHP: A Case Study of Surat Thani Province, Thailand // Procedia – Social and Behavioral Sciences. – 2011. – Vol. 21. – pp. 269-278. DOI: 10.1016/j.sbspro.2011.07.024.

<p>Хат-хабарларға арналған автор (бірінші автор) Мухитдинова Роза Абдығалиевна, магистр, экология және ауылшаруашылығы ғылымдары кафедрасының оқытушы-лекторы, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан, e-mail: mukhitdinova.ra@gmail.com, ORCID iD: https://orcid.org/0000-0002-1820-4138</p>	<p>Автор для корреспонденции (первый автор) Мухитдинова Роза Абдығалиевна – магистр, преподаватель- лектор кафедры экологии и сельскохозяйственных наук Жетысуского университета им. И. Жансугурова, г. Талдықорған, Казахстан, e-mail: mukhitdinova.ra@gmail.com, ORCID iD: https://orcid.org/0000-0002-1820-4138</p>	<p>The Author for Correspondence (The First Author) Mukhitdinova Roza Abdygalievna – Master, lecturer, department of ecology and agricultural sciences, Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan, e-mail: mukhitdinova.ra@gmail.com, ORCID iD: https://orcid.org/0000-0002-1820-4138</p>
---	---	---

Date of submission of the article: 13.11.2025

Date accepted for publication: 20.12.2025

¹Тайшинова Е.А., ¹Нурашева К.К.^{ORCID}, ²Есенова А.Е.

¹ Казахская академия спорта и туризма, Алматы, Казахстан

² Южно-Казахстанский исследовательский университет им. М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан

АНАЛИЗ ТУРИСТСКО-РЕКРЕАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА КАЗАХСТАНА В ЦЕЛЯХ СОЗДАНИЯ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОГО БРЕНДА

Тайшинова Еркежан Азаматовна, Нурашева Кулянда Кулбосыновна,
Есенова Айман Ермухамедовна

Анализ туристско-рекреационного потенциала Казахстана в целях создания привлекательного бренда

Аннотация. В условиях усиления конкуренции на мировом туристском рынке территориальный брендинг становится одним из ключевых инструментов повышения туристской привлекательности стран и регионов. Целью данного исследования является анализ туристско-рекреационного потенциала Республики Казахстан в контексте формирования привлекательного туристского бренда, а также разработка системы количественных и качественных показателей его оценки. Методологической основой исследования послужили диалектический и логический методы научного познания, включая анализ, синтез, индукцию и дедукцию, что позволило комплексно рассмотреть туристский потенциал страны и обобщить существующие подходы к маркетингу туризма. В статье обосновано, что туристский бренд Казахстана формируется с учетом национальных особенностей, таких как традиционная кухня, культурные коды, обрядовые практики, легенды и историческое наследие. Проанализирован туристский потенциал страны с точки зрения выбора приоритетных дестинаций и территорий, наиболее перспективных для брендинга. Отмечается рост международного и внутреннего туристского потока, а также значимость географического положения, природного разнообразия и богатой истории Казахстана для развития культурно-познавательного, этнографического, экологического, оздоровительного, приключенческого и спортивного туризма. В результате исследования предложена система показателей, позволяющая регионам формировать конкурентоспособный туристский продукт и развивать устойчивый туристский бренд.

Ключевые слова: туристско-рекреационный потенциал, туристский бренд, брендинг территории, туристская дестинация, маркетинг туризма, туристский рынок.

Тайшинова Еркежан Азаматовна, Нурашева Кулянда Кулбосыновна,
Есенова Айман Ермухамедовна

Тартымды брендті құру мақсатында Қазақстанның туризм-рекреациялық әлеуетін талдау

Андатпа. Әлемдік туристік нарықтағы бәсекелестіктің артуы жағдайында, орын брендингі елдер мен аймақтардың туристік тартымдылығын арттырудың негізгі құралына айналуға бастады. Бұл зерттеудің мақсаты – тартымды туристік брендті әзірлеу тұрғысынан Қазақстан Республикасының туристік-рекреациялық әлеуетін талдау, сондай-ақ оны бағалау үшін сандық және сапалық көрсеткіштер жүйесін әзірлеу. Зерттеудің әдіснамалық негізі талдау, синтез, индукция және дедукцияны қоса алғанда, ғылыми зерттеудің диалектикалық және логикалық әдістері болды, бұл елдің туристік әлеуетін кешенді зерттеуге және туристік маркетингке қолданыстағы тәсілдерді жинақтауға мүмкіндік берді. Мақалада Қазақстанның туристік брендті дәстүрлі тағамдар, мәдени кодтар, рәсімдік тәжірибелер, аңыздар және тарихи мұра сияқты ұлттық ерекшеліктерді ескеру арқылы қалыптасатыны дәлелденеді. Елдің туристік әлеуеті брендинг үшін мүмкіндігі басым бағыттар мен аумақтарды таңдау тұрғысынан талданды. Зерттеуде халықаралық және ішкі туризмнің артуы, сондай-ақ Қазақстанның географиялық орналасуының, табиғи өртүрлілігінің және бай тарихының мәдени, этнографиялық, экологиялық, сауықтыру, шытырман оқиғалы және спорттық туризмді дамытудағы маңыздылығы атап өтіледі. Зерттеу нәтижесінде өңірлердің бәсекеге қабілетті туристік өнім қалыптастыруға тұрақты туристік брендтерді дамытуға мүмкіндік беретін көрсеткіштер жүйесі ұсынылады.

Түйін сөздер: туристік-рекреациялық әлеует, туристік бренд, аумақтық брендинг, туристік дестинация, туризм маркетингі, туристік нарық.

Taishinova Erkezhan Azamatovna, Nurasheva Kulyanda Kulbosynovna,
Yessenova Aiman Yermukhamedovna

Analysis of tourism and recreation potential of Kazakhstan for the purpose of creating an attractive brand

Abstract. In the face of increasing competition in the global tourism market, place branding is becoming a key tool for enhancing the tourist appeal of countries and regions. The purpose of this study is to analyze the tourism and recreational potential of the Republic of Kazakhstan in the context of developing an attractive tourism brand, as well as to develop a system of quantitative and qualitative indicators for its assessment. The methodological basis of the study was dialectical and logical methods of scientific inquiry, including analysis, synthesis, induction, and deduction, which allowed for a comprehensive examination of the country's tourism potential and a summary of existing approaches to tourism marketing. The article substantiates that Kazakhstan's tourism brand is formed by considering national characteristics, such as traditional cuisine, cultural codes, ritual practices, legends, and historical heritage. The country's tourism potential was analyzed in terms of selecting priority destinations and territories most promising for branding. The study notes an increase in international and domestic tourism, as well as the importance of Kazakhstan's geographic location, natural diversity, and rich history for the development of cultural, educational, ethnographic, ecological, health, adventure, and sports tourism. The study proposes a system of indicators that allows regions to develop competitive tourism products and sustainable tourism brands.

Key words: tourism and recreational potential, tourism brand, territory branding, tourist destination, tourism marketing, tourist market.

Введение. Сегодня мир переживает эпоху перемен, которые предполагают уход от глобальной интеграции к конфронтации, вызванной специальной военной операцией на Украине, введением США таможенных пошлин практически для всех стран. Одновременно происходит активное внедрение наукоемких инноваций, ИТ-технологий, создание новейшей инфраструктуры в виде высокоскоростных транспортных средств и коммуникаций. Эти инициативы порождают ряд инновационных задач перед исследователями и практиками, которые занимаются разработкой и планированием новых территорий для путешествий, вовлекая в туристский бизнес компании различных организационно-правовых форм собственности, что улучшает управляемость региональным туристским хозяйством.

В наше время особую популярность приобрела концепция глобального общества (Global society), которая гласит, что все жители планеты Земля являются гражданами единого глобального сообщества, в свою очередь состоящего из множества отдельных обществ стран. Следует отметить, что эта идея не нова, впервые она была озвучена древнегреческим мыслителем Диогеном, использовавшим понятие космополит (гражданин мира или гражданин космополии-мира) [1].

Как определили специалисты ЮНВТО, в XXI в. мир столкнется с бумом туристского подъема. Уже сейчас международные туристские прибытия превысили 1 млрд. человек. К 2030 году число путешественников в мире достигнет 1,6 млрд. человек [2]. Прогнозируется, что Китай, США, страны Юго-Восточной Азии, Латинская Америка, скандинавские страны станут самыми популярными маршрутами туризма. По выездному туризму

на первое место выйдут США, Англия, Китай, Япония, Германия [3].

Казахстан стал узнаваемой страной, удалось привлечь иностранных туристов, также возросло число внутренних туристов. Однако недостаточное финансирование отрасли для продвижения страны на мировой рынок, слабый уровень инфраструктуры в туристских локациях, неудовлетворительное качество сервиса мешают стране стать серьезным конкурентом в сфере туризма в Центральной Азии [4, 5]. Туризм может стать ядром социально-экономического и культурного развития регионов, т.к. создаются новые рабочие места и предоставляется населению возможность заработка. В перспективе предполагается приток валюты и иностранных инвестиций в некоторые привлекательные регионы страны, тем самым удастся остановить миграцию населения в более благополучные регионы и города. В последние годы власти страны предпринимают активные меры по развитию отрасли, однако ожидания граждан пока не оправдываются, в связи с этим считаем целесообразным проведение серьезных исследований по разработке туристского бренда на основе рекреационного потенциала территорий.

Необходимость создания имиджа местности для привлечения туристов, увеличения доходов от туристского бизнеса, стремление сделать регион конкурентоспособным, желание реализовать выгодные проекты делают актуальным брендинг территории. Более эффективной реализации ресурсного потенциала региона, привлечению иностранного капитала, интенсивному притоку туристов способствует брендинг туризма конкретной территории. Туристский бренд может повлиять на экономику, социальную жизнь реги-

она, сделать узнаваемым территорию не только внутри страны, но и за рубежом.

Целью исследования является анализ туристского потенциала Казахстана для формирования туристского бренда, разработка количественных и качественных показателей его. **Задачи исследования:** изучение туристского потенциала Казахстана с точки зрения выбора дестинации для бренда, рассмотрение наиболее подходящих для бренда территорий.

Материалы и методы. Исследование построено на использовании диалектического и логического методов научного познания, в том числе известные приемы анализа и синтеза при изучении зарубежных концепций «brand equity», «place branding», «destination image». Это позволило определить показатели туристского бренда Казахстана, проанализировать потенциал туризма в Казахстане, обобщить полученные знания с точки зрения создания бренда.

Применяя системный подход, авторы изучили труды западных ученых и специалистов по вопросу туристского бренда, ознакомились с политикой функционирования известных брендов в индустриально развитых странах. В исследовании использовался метод сбора вторичных данных из различных источников, таких как журнальные статьи, новостные материалы и отчеты, сайты туристских компаний для получения информации о маркетинге в туризме.

Также использован кластерный подход, с помощью которого анализировались основные направления туристского потенциала в регионах Казахстана, рассматривались популярные рекреации территорий, перечень услуг и сервиса, которые способствуют формированию брендинга. Изучались внутренние и внешние факторы, влияющие на брендинг: сильные стороны (например, природа); слабые стороны (низкая узнаваемость); возможности (применение цифровых технологий); угрозы (конкуренция в регионе).

При изучении лучших практик продвижения туристского бренда использован аналитический метод для адаптации и применения в условиях Казахстана. Методами анализа и логического мышления выполнено исследование современного состояния известных в Казахстане туристских дестинаций на предмет создания на их основе бренда. С этой точки зрения рассмотрен туристский потенциал отдельных территорий, изучены факторы и барьеры, мешающие становлению бренда.

Результаты. Специалисты определяют туристский бренд как совокупность уникальных характеристик, ценностей и ассоциаций, которые

формируют имидж туристского направления, региона или страны в сознании целевой аудитории [6]. Он включает в себя визуальные, вербальные и эмоциональные элементы, которые делают его узнаваемым и привлекательным для туристов. Туристский бренд может основываться на природных достопримечательностях, культурном наследии, гастрономии, событиях, гостеприимстве местных жителей и других факторах. Его цель – выделить направление среди конкурентов, привлечь внимание путешественников и способствовать развитию туризма. Примерами успешных туристских брендов являются: «I♥NY» (Нью-Йорк, США), «Amazing Thailand» (Таиланд) и другие.

Есть другое определение туристского бренда: это уникальный образ или идентичность туристского направления (страны, региона, города), сформированный через ассоциации, эмоции и впечатления, которые вызывает это место у потенциальных туристов [7]. Он включает в себя: название, логотип, слоган, образ и репутацию; ключевые ценности и особенности; обещание туристу получить уникальный опыт, посетив это место. Туристский бренд помогает выделиться среди конкурентов, привлекать больше туристов и стимулировать развитие туризма. Эти два определения дополняют друг друга, сложно что-либо добавить. Соглашаясь со специалистами, следует отметить, что у бренда Казахстана могут быть свои национальные особенности, например, кухня, традиции, культурные коды, легенды и сказания, обряды поклонения, празднование каких-то событий. Рассмотрим, какие бренды могут получить развитие на территории Казахстана.

Казахстан – крупнейшее государство в Центральной Азии, обладающее уникальным сочетанием природного разнообразия, историко-культурного наследия и стремительно развивающейся туристской инфраструктуры [8, 9]. Его географическое положение, масштабные просторы и богатая история делают страну перспективным направлением для различных видов туризма: от экологического и этнографического до экстремального и делового. По территории страны проходил Великий шелковый путь, оставив после себя караван-сарай, мавзолей и древние города. Среди культурных памятников следует отметить Мавзолей Ходжи Ахмеда Ясави в Туркестане, городище Отрар, древний город Сайрам и др.

Созданию туристского бренда способствует деятельность туроператоров: TEZ TOUR, ANEX Tour, PEGAS Touristik, Join UP!, Crystal Bay, HOT TOUR, Kompas, Calypso, Fun&Sun, Pegas Partners и т.д. Например, ANEX проводит воркшопы для

агентов и отельеров, имеет сильный B2B-элемент в своей стратегии. У Pegas есть четкий маркетинг и digital-сотрудники, что создает устойчивую цифровую коммуникацию. TEZ TOUR, Join UP! и ANEX активно развивают онлайн-поиск и бронирование туров, мобильные соцсети и FAQ-центры как часть клиентского опыта. На основе опыта этих компаний можно создать настоящий туристский национальный бренд.

Среди инструментов популяризации туризма важными считаются выставки, ярмарки. Международная туристская выставка-ярмарка в Алматы является главным событием туристической индустрии Центральной Азии, где проходят презентации новых туристических направлений, B2B-сессии. Astana Leisure / Astana Travel Expo – деловая площадка для профессионалов туризма и B2C-посетителей, где представлены турпродукты, гостиничный бизнес и услуги. Nomad Fair – Международная выставка-ярмарка культуры и туризма в Актау с демонстрацией культуры, ремесел, гастрономии и туристских возможностей региона. Все эти выставки и ярмарки способствуют превращению Казахстана в мировой туристский бренд.

К сожалению, сегодня Казахстан по многим показателям туризма уступает некоторым развитым странам, хотя прилагает усилия по привлечению туристов. Для развития туризма есть все предпосылки: богатое историческое и культурное наследие, местоположение в центре Евразии, перекресток мировых цивилизаций Европы и Востока, пересечение важнейших транспортных путей между странами. На протяжении многих веков на территории современного Казахстана возникали и развивались государства с высокой культурой и традициями. Именно поэтому этот туристско-рекреационный потенциал определяет актуальность исследования туристской индустрии и сферы гостеприимства, которые, безусловно, повышают конкурентоспособность национальной экономики.

Территория Казахстана огромная, в ней несколько географических широт, регионы относятся к разным климатическим зонам, богата природными парками и заповедниками. Чарынский каньон с расположенными в нем «Долиной замков», уникальной ясеновой рощей имеют статус объекта всемирного наследия ЮНЕСКО. Расположенный в двухстах км от Алматы каньон похож на Большой каньон в штате Аризона США. Если погода хорошая, то можно наблюдать игру света и тени на оранжево-красных скалах, что придает пейзажу особое очарование. По сторонам каньона возвышаются горы, что создает непо-

вторимую картину величественности, ощущения вечности бытия.

На территории Казахстана имеется множество архитектурных памятников, которые можно превратить в национальный бренд: это городище Отрар, развалины которого хранят следы завоевания Чингисхана. Мавзолей суфийского поэта и религиозного деятеля Ходжа Ахмеда Яссауи в Туркестане приезжают посетить паломники со всего света. Расположенные на территории природного парка «Боровое» сакские курганы вызывают огромный интерес туристов из других стран и отечественных граждан. Можно долго рассматривать наскальные рисунки Тамгалы-Тас, пытаясь угадать, что хотели сказать древние люди. Среди других локаций следует назвать каньон Тамшалы у побережья Каспийского моря, который сейчас набирает популярность благодаря усилиям местных властей, пейзажи на территории каньона вызывают огромный интерес туристов. Выветренные и обточенные веками скалы создают огромную чашу для источника, а замерзшая зимой вода стекает со скал, образуя каскады.

В условиях усиления мирового тренда на зеленую экономику природа Казахстана, ее живописные просторы с каждым годом становятся привлекательными для туристов, среди которых много автотуристов. И это объяснимо, ведь до большинства интересных локаций добраться можно только на автомобиле. На юго-западе Казахстана уникальной считается созданная природой достопримечательность – впадина Карагие, расположенная ниже уровня моря на 132 метра, которая считается одной из глубочайших впадин на Земле. Она находится недалеко от города нефтяников Актау – всего в 50 км.

Большинство отечественных туристов сегодня предпочитают озера с курортной инфраструктурой или отдыхают «дикарями», это вызвано тем, что Казахстан не имеет выхода к морю. Массовым становится внутренний туризм на озера урочища Боровое. Удобно не пересекать всю территорию страны, а также близость российской границы, что создает возможность отдыха для желающих из соседней страны. В последние годы происходит активное благоустройство зоны крупного в стране озера Балхаш, это место популярно для отдыха и рыбалки. Проезжая поездом, можно долго, несколько километров, любоваться водной гладью, пейзажами вдоль озера, камышовыми рощами, купить и попробовать копченую рыбу, которую предлагают местные жители.

В настоящее время появляются и активно осваиваются новые виды туризма – медленный

туризм, туризм для людей с ограниченными возможностями, цифровой кочевник и др. В этой связи следует отметить, что экологический туризм активно набирает обороты во всех регионах, что в перспективе станет важным источником дохода туристской отрасли. Экологический туризм имеет не только экономическую целесообразность, но и несет в себе социальную ответственность граждан. Как отмечают эксперты ЮНВТО, во всем мире экологический туризм становится популярным, признается как незаменимый инструмент благополучия человека, как фактор устойчивого развития любой страны. Это отмечено в Повестке дня ООН по устойчивому развитию на XXI век, где экологическая составляющая обозначена как один из важных индикаторов прогресса.

Растет интерес со стороны иностранных и отечественных туристов к заповедникам Казахстана, что в итоге дает импульс к внедрению инновационных форм туризма, в первую очередь, к освоению новых маршрутов – велосипедного, конного, водного туризма. Уникальной локацией является Большое Алматинское озеро, которое может послужить источником нового национального бренда страны. Неизгладимое впечатление оставляют великолепный пейзаж, высокие горы, разнообразная растительность, прозрачная вода озера. Над озером возвышается пик «Турист», место, которое является знаковым для любителей путешествий.

Вместе с тем существует ряд нерешенных вопросов, сдерживающих развитие туризма: недостаточная изученность территорий страны, слабая привлекательность для создания брендовых туристских формирований, отсутствие хороших предложений по созданию бренда какой-либо локации как инновационного сектора современной

туриндустрии [6]. Доминирует развитие выездного туризма, который приводит к «невидимому» импорту капитала. Следует признать, что, несмотря на множество госпрограмм, нет интегрированного плана по развитию туризма в стране, развитию мешают неумелое налоговое регулирование отрасли, давление конкуренции со стороны соседних стран в рамках международного туристского рынка. Слабыми сторонами отрасли являются отсутствие должного качества предоставляемых услуг, несоответствие туристских объектов мировым стандартам, недостаток исчерпывающей информации и рекламы, плохое качество инфраструктуры в регионах, отсутствие хорошей коммуникации, дефицит высококвалифицированных гидов, владеющих иностранными языками.

После пандемии COVID-19 можно наблюдать рост интереса иностранных путешественников к достопримечательностям Казахстана. Популярность набирает внутренний туризм. По оценкам экспертов, Казахстан может интегрироваться в мировой туристский рынок, развивая культурно-познавательный, этнографический, оздоровительный, экологический, приключенческий, спортивный, медленный туризм, цифровое кочевничество, для развития которых страна располагает достаточными рекреационными ресурсами. Здесь уместно привести показатели отрасли. Важным вопросом является анализ динамики числа обслуженных казахстанскими фирмами туристов. Главный показатель развития отрасли – количество мест размещения. В 2023 году количество обслуженных туристов в гостиницах Казахстана увеличилось на 11 % по сравнению с 2022 годом (7,3 млн. человек в 2022 году, 8,1 млн. человек в 2023 году) (рисунок 1). Из них 41 % проживали в Алматы и Астане [8, 9].

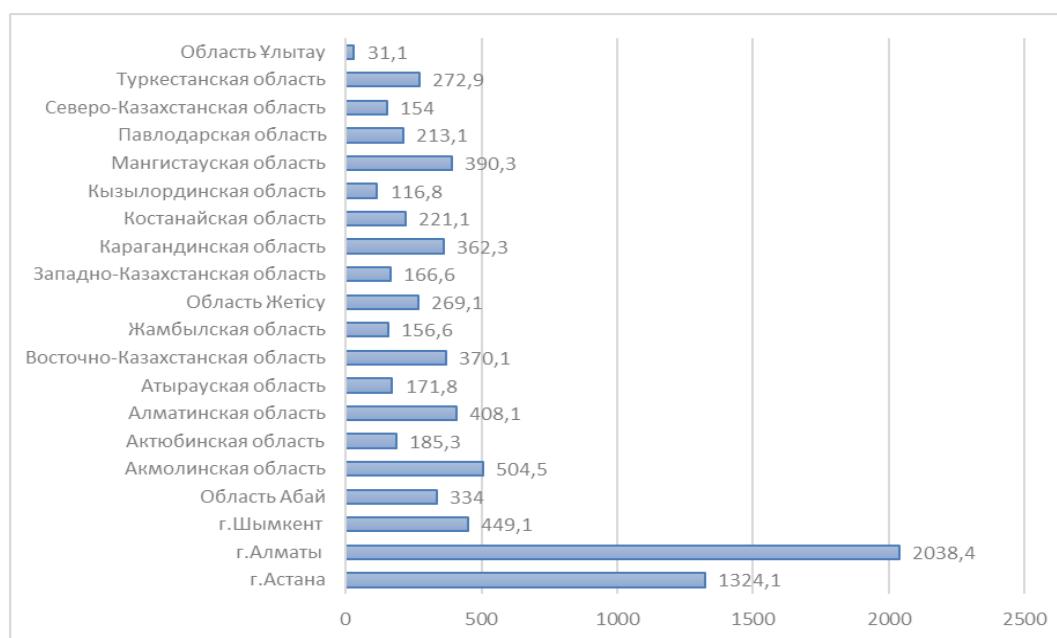

Рисунок 1 – Количество обслуженных посетителей местами размещения в регионах Казахстана в 2023 г., тыс. человек [8, 9]

Поток туристов в двух городах увеличился на 12,5 %. Южная столица по-прежнему является лидирующей туристской дестинацией в Казахстане, предоставив проживание более 2 млн. туристам. Число обслуженных посетителей местами проживания в г. Астана достигло 1,3 млн. туристов в 2023 году. В пятерку лидеров по данному показателю также вошли г. Шымкент, Акмолинская и Алматинская области. Значительный рост количества обслуженных туристов гостиницами был отмечен в Мангыстауской и Западно-Казахстанской областях. Так в Мангыстауской области показатель увеличился на 80 тыс. туристов, достигнув 390 тыс. человек в 2023 году. В Западно-Казахстан-

ской области было обслужено 166 тыс. туристов, что на 65 тыс. туристов больше, чем в 2022 году. Иностранцы туристы (въездной туризм) в среднем останавливаются на 3–5 ночей, внутренние туристы (казахстанцы, путешествующие по стране) – 2-4 ночи, в курортных регионах, таких как Боровое, Алматы и окрестности, Алаколь, Балхаш, продолжительность может достигать 5-7 ночей, особенно в летний сезон.

Когда речь идет о туристском бренде, можно его охарактеризовать показателями, которые имеют количественные и качественные значения в зависимости от того, какие аспекты бренда и его эффективность мы хотим оценить (таблица 1).

Таблица 1 – Количественные показатели туристского бренда Казахстана

№	Показатели	2022 г.	2023 г.
	Количество туристов, млн. чел.		
	– въездной туризм	7,7	10,5
	– выездной туризм	4,7	9,2
	– внутренний туризм	8,6	9,6
	Туристический поток, млн. чел.	16,3	20,1
	Доходы от туризма, млрд. тенге	279,1	296,9
	Средняя продолжительность пребывания туриста, ночей	3-5	5-7
	Средний чек на одного туриста, тенге	486 000	508 000
	Заполняемость гостиниц / отелей, %	67	74
	Количество публикаций в СМИ и соцсетях	ежедневно	ежедневно
	Охват рекламных кампаний, %	40	50
	Количество упоминаний бренда в интернете (Алматы, Медеу, Кольсай, Боровое и др.)	постоянно	постоянно

Примечание: составлено на основе источников [4, 8]

Кроме того, есть качественные показатели, которые отражают вкус, эмоции, доверие, положительное восприятие, подчеркивают культуру, образованность, интеллект людей данной местности, где находится бренд турпродукта. К таким показателям мы предлагаем отнести:

1. Узнаваемость бренда (бренд-awareness).
2. Уровень доверия к бренду.
3. Эмоциональное восприятие бренда (ассоциации, образы).
4. Лояльность туристов к бренду (готовность вернуться снова).
5. Соответствие бренда ожиданиям туристов.
6. Идентичность бренда (насколько четко он отражает особенности территории).
7. Уникальность бренда (отличие от других направлений).
8. Качество визуального и вербального образа бренда (логотип, слоган, коммуникации).
9. Отзывы и оценки туристов (на Trip Advisor, Google, Booking и др.).
10. Экспертная оценка бренд-стратегии.

Безусловно, трудно оценить эти показатели количественно, хотя некоторые можно определить в баллах, например, от 1 до 5, где 1 – не слабо проявляется, 5 – проявляется в максимальной степени.

Сегодня в развитии туризма заинтересованы все государственные органы, местная власть, т.к. есть понимание, что туризм включает большой перечень смежных услуг и сопутствующих производств, развиваются все виды транспорта. Поэтому туризм может стать источником процветания региона. Однако, чтобы создать хороший туристский центр, следует вложить немалые деньги, необходимо участие государства, отечественных и зарубежных инвесторов. Целесообразно во всех регионах создать условия для формирования туристских комплексов, которые будут отвечать мировым стандартам обслуживания, будут притягивать туристов.

В эпоху цифровых технологий мир меняется стремительно, разрушаются годами сложившиеся устои глобальной безопасности, в корне пересматриваются правила международной торговли. Обладая богатым природным потенциалом, разнообразием географических, климатических условий, страна имеет все ресурсы и резервы для реализации практически всех известных видов туризма. В свете этого отрасль туризма представляет собой огромный не полностью реализованный национальный ресурс, который может стать не только прибыльным, но и важным источником доходной части бюджета.

Обсуждение. Формирование туристского бренда в современном мире много значит для

развития территории, особенно для отдаленных от центра регионов и моногородов. Брендирование позволяет более эффективно распорядиться ресурсным потенциалом, привлечь инвестиции, сделать их окупаемыми, в итоге это приведет к существенному притоку отечественных и иностранных туристов. В этом плане публикация Е.А. Hasan, А.К. Mehmet по изучению бренда туристских дестинаций, сущности брендинга, его использованию в стратегии маркетинговой деятельности территорий представляют значительный интерес [10]. А. Kostyk, К. Cowan, L. Dessart, М. Schyns [11] изучили воспоминания, сформированные опытом туристского бренда в виртуальной реальности, пришли к выводу, что этот опыт может стимулировать память до, во время и после туристского визита. Коллектив ученых под руководством доктора географических наук А.Ю. Александровой в книге «Статистика туризма» уделил особое внимание методам статистического наблюдения в отрасли, просчитал вклад в экономику, осветил лучшие мировые практики статистического учета в туризме [12]. Эти исследования представляют интерес для нас при анализе туристских дестинаций и разработке бренда.

М. Alyahya, G. McLean показали воздействие виртуальной реальности (VR) на отношение потребителей туризма к туристскому направлению и отметили позитивную роль в улучшении ранее существовавших потребительских отношений к туризму [13].

Li Shen, М.А. Jianyu рассмотрели влияние четырех независимых переменных – узнаваемость бренда, имидж бренда, качество бренда и ценность бренда на зависимую переменную – лояльность к бренду. Установлено, что только качество бренда оказывает прямое влияние на лояльность к бренду, в то время как другие факторы влияют на лояльность к бренду косвенно [14]. S. Cela, X. Hysa, T. Duman, B. Zenelaj исследовали, как страны Западных Балкан должны создавать региональный имидж места назначения для более сильного маркетинга места назначения в будущем, отмечая сильный туристский потенциал региона [15]. Z. Simonovic и N.V. Ćurčić из Института экономики агрокультур (Belgrade, Serbia) изучили маркетинг сельского туризма и пришли к выводу, что развитие агротуризма будет способствовать социально-культурному развитию местных сообществ и появлению новых рабочих мест [16].

Следует отметить, что казахстанские ученые достаточно активно ведут исследования в области туризма и публикуются в западных журналах.

Так, Sh.M. Maralbayeva, N.V. Nikiforova, M.R. Smykova [17] разработали модель позиционирования туристского бренда в соответствии со стадией развития территории. Это было сделано для тех посетителей, которые ищут новые места, так как природа Мангыстауской области имеет почти «дикие» и неизведанные места, множество историко-культурных объектов, которые находятся в безлюдной и непроходимой степи. А.М. Sergeyeva, M.Z. Omirzakova, G.N. Zhakuda, K.A. Telekeshov [18] выявили существующие и перспективные туристские бренды Западного Казахстана. Они проводили исследование с использованием платформы Google Forms путем социологического опроса. Изучение указанных выше трудов показало, что в нашем регионе существуют неофициальные ведущие бренды, которые в обозримом будущем могут стать официальными туристскими символами. G. Makenova, M. Tuleubayeva, A. Issayeva, A. Daurenbekova [19] рассматривают международный туризм как часть международных экономических отношений. В их анализе влияния некоторых факторов на развитие туристского рынка на примере Алматинской области путем построения регрессионной модели отмечается, что привлекательность туристских локаций зависит от использования маркетинговых инструментов продвижения территории.

Е.А. Вечкинзова, А.С. Дарибекова [20], рассматривая основные проблемы туристской отрасли, показали результаты форсайта туристской отрасли Казахстана. Авторы отмечают недостаток брендинга территории, кроме известных брендов Алматы, Туркестана, Борового. В статье «Географические предпосылки развития туризма в Казахстане» авторы У. Токбергенова, Б. Абдиманпов, Е. Токпанов [21] отмечают, что для разви-

тия туризма достаточно необходимых культурных, исторических, географических и климатических условий, есть возможность существенно увеличить долю этой отрасли в экономике страны. А.Ш. Шакен и др. [22] выполнили обширный анализ состояния исследований в области агротуризма на основе инструмента «Bibliometrix R», что дало возможность ученым расширить представление об инструментах и методах исследования туристского рынка.

Заключение. Анализ туристского потенциала Казахстана показал, что естественные природные предпосылки и меры правительства позволили достичь определенной узнаваемости страны, привлечь иностранных туристов, увеличить приток казахстанцев во внутренний туризм. Вместе с тем недостаток финансирования программ по продвижению страны на мировой туристский рынок, слабый уровень сервиса пока не позволяют быть конкурентными на международном рынке.

Соглашаясь с определением туристского бренда как совокупности уникальных характеристик, ценностей и ассоциаций, которые формируют имидж туристского направления, региона или страны в сознании целевой аудитории, авторы отмечают, что у бренда Казахстана могут быть свои национальные особенности, например кухня, традиции, культурные коды, легенды и сказания, обряды поклонения, празднование каких-то событий. Предлагаются количественные и качественные показатели, характеризующие бренд. Имея уникальное своеобразие природно-географических ландшафтов, Казахстан может реализовать практически все существующие в мире виды туризма, что является широкой базой для создания национального бренда.

Список литературы

- 1 Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / Под ред. А. Ф. Лосева. – 2-е изд. – М.: Мысль, 1986. – 620 с.
- 2 Travel & Tourism. Economic Impact 2023. – Текст: электронный // World Travel & Tourism Council. – URL: https://assets-global.website-files.com/6329bc97af73223b575983ac/647df24b7c4bf560880560f9_EIR2023-APEC.pdf (дата обращения: 10.09.2025).
- 3 International Tourism to Reach Pre-Pandemic Levels in 2024 // UN Tourism. – URL: <https://www.unwto.org/news/international-tourism-to-reach-pre-pandemic-levels-in-2024> (date of access: 10.09.2025).
- 4 Концепция развития туристской отрасли Республики Казахстан на 2023-2029 годы. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000262> (дата обращения: 10.09.2025).
- 5 Вспомогательный счет туризма Республики Казахстан (2022). – Текст: электронный // Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан. – URL: <https://stat.gov.kz/ru/industries/economy/national-accounts/publications/181504/> (дата обращения 10.09.2025).
- 6 Brand Finance представила рейтинг самых дорогих брендов мира. 26.01.2022. <http://www.finmarket.ru/main/article/5635937> (дата обращения 10.09.2025).
- 7 Казнина О.В. Механизм создания бренда на примере бренда территории // Бренд-менеджмент. – 2017. – N1. – С. 18–29. URL: <https://grebennikon.ru/article-zas3.html> (дата обращения 10.09.2025).
- 8 Исследование 5 стадий путешествия: Бенчмаркинг пяти дестинаций с Республикой Казахстан – Текст: электронный // АО «НК «Казахтуризм». – URL: <https://qaztourism.kz/upload/iblock/b25/b254fd5aad00e8bedfed30e4420507d8.pdf> (дата обращения 10.09.2025).

- 9 Отраслевая статистика. Статистика туризма // Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан. – URL: <https://stat.gov.kz/ru/industries/business-statistics/stat-tourism/> (дата обращения 10.09.2025).
- 10 Hasan Evrim Arici, Mehmet Ali Köseoglu. What are the most influential drivers of tourism destination competitiveness? // Journal of Destination Marketing & Management. – 2025. – Vol. 36. – Art. 100990. DOI: 10.1016/j.jdmm.2025. 100990.
- 11 Kostyk A., Cowan K., Dessart L., Schyns M. Memories of tourism brands in virtual reality // Annals of Tourism Research. – 2024. – Vol. 109. – Art. 103824. DOI: 10.1016/j.annals.2024.103824.
- 12 Александрова А.Ю., Соболева Е.А., Цапук Д.А., Новков В.С. Статистика туризма. Учебник / под ред. А.Ю. Александровой. – М.: Федеральное агентство по туризму, 2014. – 464 с.
- 13 Alyahya M., McLean G. Examining tourism consumers' attitudes and the role of sensory information in virtual reality experiences of a tourist destination // Journal of Travel Research. – 2022. – №61(7). – pp. 1666-1681. DOI: 10.1177/00472875211037745.
- 14 Li Shen, Jianyu M.A. A Study of Shanghai Tourist Destination Brand Equity: Perspectives from Western Group Tourists // Journal of Tourism Management Research, Conscientia Beam. – 2022. – Vol. 9(1). – pp. 82-96. URL: https://econpapers.repec.org/article/pkprjotmre/v_3a9_3ay_3a2022_3ai_3a1_3ap_3a82-96_3aid_3a3079.htm/.
- 15 Cela S., Hysa X., Duman T., Zenelaj B. Regional branding of Western Balkans through sustainable tourism. Enlightening Tourism // Pathmaking Journal. – 2022. – №12(2). – pp. 521-564. DOI: <https://doi.org/10.33776/et.v12i2.7079>.
- 16 Zoran Simonovic, Nikola V. Ćurčić. Problems of Marketing Rural Tourism in Serbia. Institute of Agricultural Economics. Handbook of Research on Agricultural Policy // Rural Development, and Entrepreneurship in Contemporary Economies. – 2022. – 18 p. DOI: 10.4018/978-1-5225-9837-4.ch015.
- 17 Maralbayeva Sh.M., Nikiforova N.V., Smykova M.R. The Destination Life Cycle Concept in Developing a Tourist Brand. Case of Mangystau of Kazakhstan // Journal of Environmental Management and Tourism. – 2021. – Vol. 12(6). – pp. 1472-1494. DOI: [https://doi.org/10.14505/jemt.v12.6\(54\).05](https://doi.org/10.14505/jemt.v12.6(54).05).
- 18 Sergejeva A. M., Omirzakova M. Z., Zhakuda G. N., Telekeshov K. A. Territorial image and branding as tools for developing Western Kazakhstan as a tourist destination // Journal of the Geographical Institute "Jovan Cvijić" SASA. – 2021. – Vol. 71(3). – pp. 311–324. DOI: <https://doi.org/10.2298/IJGI2103311S>.
- 19 Makenova G., Tuleubayeva M., Issayeva A., Daurenbekova A. Analysis of the Development of International Tourism and Its Impact to Tourism Market: Evidence of Kazakhstan // Journal of Environmental Management and Tourism. – 2022. – Vol. XI. – Iss. 8(48). – pp. 2053-2067. DOI:10.14505/jemt.v11.8(48).17.
- 20 Вечкинзова Е.А., Дарибекова А.С. Проблемы и перспективы развития туристической отрасли Казахстана // Креативная экономика. – 2021. – Том 15. – №8. – С. 3403-3420. – DOI: <https://doi.org/10.18334/ce.15.8.113256>.
- 21 Tokbergenova U.A., Abdimanapov B.S. Geographical prerequisites for the development of tourism in Kazakhstan // Хабаршы. География сериясы Al-Farabi Kazakh National University. – 2023 – № 1(68). – pp.117-124. DOI: <https://doi.org/10.26577/JGEM.2023.v68.i1.010>.
- 22 Шакен А.Ш. Анализ состояния исследований в области агротуризма на основе инструмента «Bibliometrix R» // Вопросы географии и геоэкологии. –2020. – №3. – С. 99-111.

Reference

- 1 Diogen Lajertskij. O zhizni, uchenijah i izrechenijah znamenityh filozofov / Pod red. A. F. Loseva. – 2-e izd. – М.: Mysl', 1986. – 620 s.
- 2 Travel & Tourism. Economic Impact 2023. – Текст: электронный // World Travel & Tourism Council. – URL: https://assets-global.website-files.com/6329bc97af73223b575983ac/647df24b7c4bf560880560f9_EIR2023-APEC.pdf (дата обрashhenija: 10.09.2025).
- 3 International Tourism to Reach Pre-Pandemic Levels in 2024 // UN Tourism. – URL: <https://www.unwto.org/news/international-tourism-to-reach-pre-pandemic-levels-in-2024> (date of access: 10.09.2025).
- 4 Концепция развития туристской отрасли Республики Казахстан на 2023-2029 годы. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000262> (дата обрashhenija: 10.09.2025).
- 5 Vspomogatel'nyj schet turizma Respubliki Kazahstan (2022). – Текст: электронный // Bjuro nacional'noj statistiki Agentstva po strategicheskomu planirovaniju i reformam Respubliki Kazahstan. – URL: <https://stat.gov.kz/ru/industries/economy/national-accounts/publications/181504/> (дата обрashhenija 10.09.2025).
- 6 Brand Finance predstavila rejting samyh dorogih brendov mira. 26.01.2022. <http://www.finmarket.ru/main/article/5635937> (дата обрashhenija 10.09.2025).
- 7 Kaznina O.V. Mehanizm sozdaniya brenda na primere brenda territorii // Brend-menedzhment. – 2017. – N1. – S. 18–29. URL: <https://grebennikon.ru/article-zas3.html> (дата обрashhenija 10.09.2025).
- 8 Issledovanie 5 stadij puteshestvija: Benchmarking pjati destinacij s Respublikoj Kazahstan – Текст: электронный // АО «НК «Kazaturizm». – URL: <https://qaztourism.kz/upload/iblock/b25/b254fd5aad00e8bedfed30e4420507d8.pdf> (дата обрashhenija 10.09.2025).
- 9 Otrasleyaja statistika. Statistika turizma // Bjuro nacional'noj statistiki Agentstva po strategicheskomu planirovaniju i reformam Respubliki Kazahstan. – URL: <https://stat.gov.kz/ru/industries/business-statistics/stat-tourism/> (дата обрashhenija 10.09.2025).
- 10 Hasan Evrim Arici, Mehmet Ali Köseoglu. What are the most influential drivers of tourism destination competitiveness? // Journal of Destination Marketing & Management. – 2025. – Vol. 36. – Art. 100990. DOI: 10.1016/j.jdmm.2025. 100990.
- 11 Kostyk A., Cowan K., Dessart L., Schyns M. Memories of tourism brands in virtual reality // Annals of Tourism Research. – 2024. – Vol. 109. – Art. 103824. DOI: 10.1016/j.annals.2024.103824.
- 12 Aleksandrova A.Ju., Soboleva E.A., Capuk D.A., Novkov V.S. Statistika turizma. Uchebnik / pod red. A.Ju. Aleksandrovoj. – М.: Federal'noe agentstvo po turizmu, 2014. – 464 s.
- 13 Alyahya M., McLean G. Examining tourism consumers' attitudes and the role of sensory information in virtual reality experiences

- of a tourist destination // *Journal of Travel Research*. – 2022. – №61(7). – pp. 1666-1681. DOI: 10.1177/00472875211037745.
- 14 Li Shen, Jianyu M.A. A Study of Shanghai Tourist Destination Brand Equity: Perspectives from Western Group Tourists // *Journal of Tourism Management Research, Conscientia Beam*. – 2022. – Vol. 9(1). – pp. 82-96. URL: https://econpapers.repec.org/article/pkptotmre/v_3a9_3ay_3a2022_3ai_3a1_3ap_3a82-96_3aid_3a3079.htm/.
- 15 Cela S., Hysa X., Duman T., Zenelaj B. Regional branding of Western Balkans through sustainable tourism. *Enlightening Tourism // Pathmaking Journal*. – 2022. – №12(2). – pp. 521-564. DOI: <https://doi.org/10.33776/et.v12i2.7079>.
- 16 Zoran Simonovic, Nikola V. Ćurčić. Problems of Marketing Rural Tourism in Serbia. *Institute of Agricultural Economics. Handbook of Research on Agricultural Policy // Rural Development, and Entrepreneurship in Contemporary Economies*. – 2022. – 18 p. DOI: 10.4018/978-1-5225-9837-4.ch015.
- 17 Maralbayeva Sh.M., Nikiforova N.V., Smykova M.R. The Destination Life Cycle Concept in Developing a Tourist Brand. Case of Mangystau of Kazakhstan // *Journal of Environmental Management and Tourism*. – 2021. – Vol. 12(6). – pp. 1472-1494. DOI: [https://doi.org/10.14505/jemt.v12.6\(54\).05](https://doi.org/10.14505/jemt.v12.6(54).05).
- 18 Sergeyeva A. M., Omirzakova M. Z., Zhakuda G. N., Telekeshov K. A. Territorial image and branding as tools for developing Western Kazakhstan as a tourist destination // *Journal of the Geographical Institute “Jovan Cvijić” SASA*. – 2021. – Vol. 71(3). – pp. 311–324. DOI: <https://doi.org/10.2298/IJGI2103311S>.
- 19 Makenova G., Tuleubayeva M., Issayeva A., Daurenbekova A. Analysis of the Development of International Tourism and Its Impact to Tourism Market: Evidence of Kazakhstan // *Journal of Environmental Management and Tourism*. – 2022. – Vol. XI. – Iss. 8(48). – pp. 2053-2067. DOI:10.14505/jemt.v11.8(48).17.
- 20 Vechkinzova E.A., Daribekova A.S. Problemy i perspektivy razvitiya turisticheckoj otrasli Kazahstana // *Kreativnaja jekonomika*. – 2021. – Tom 15. – №8. – S. 3403-3420. – DOI: <https://doi.org/10.18334/ce.15.8.113256>.
- 21 Tokbergenova U.A., Abdimanapov B.S. Geographical prerequisites for the development of tourism in Kazakhstan // *Habarshy. Geografija serijasy Al-Farabi Kazakh National University*. – 2023 – № 1(68). – rr.117-124. DOI: <https://doi.org/10.26577/JGEM.2023.v68.i1.010>.
- 22 Shaken A.Sh. Analiz sostojaniya issledovanij v oblasti agroturizma na osnove instrumenta «Bibliometrix R» // *Voprosy geografii i geojekologii*. –2020. – №3. – S. 99-111.

Хат-хабарларга арналған автор (бірінші автор)	Автор для корреспонденции (первый автор)	The Author for Correspondence (The First Author)
Нурашева Кулянда Кулбосыновна, экономика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: nurasheva@mail.ru ORCID iD: https://orcid.org/0000-0002-4639-467X	Нурашева Кулянда Кулбосыновна, доктор экономических наук, профессор, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан, e-mail: nurasheva@mail.ru ORCID iD: https://orcid.org/0000-0002-4639-467X	Nurasheva Kulyanda Kulbosynovna, Doctor of Economics, Professor, Kazakh Academy of Sport and Tourism, Almaty, Kazakhstan, e-mail: nurasheva@mail.ru ORCID iD: https://orcid.org/0000-0002-4639-467X

Дата поступления статьи: 16.07.2025

Дата принятия к публикации: 16.12.2025

Сведения об авторах

Агелеуова Айгуль Токтархановна – философия ғылымдарының кандидаты, Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Kazakhstan, e-mail: aigulinskaya@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9541-5046>

Агелеуова Айгуль Токтархановна – кандидат философских наук, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан, e-mail: aigulinskaya@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9541-5046>

Ageleuova Aigul Toktarkhanovna – candidate of philosophical sciences, Kazakh Academy of Sport and Tourism, Almaty, Kazakhstan, e-mail: aigulinskaya@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9541-5046>

Актымбаева Алия Сагындыковна – география ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университет, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: aliya.aktymbayeva@kaznu.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0003-1269-4356>

Актымбаева Алия Сагындыковна – кандидат географических наук, доцент, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан, e-mail: aliya.aktymbayeva@kaznu.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0003-1269-4356>

Aktymbayeva Aliya Sagyndykovna – candidate of geographical sciences, associate professor, Kazakh National University named after al-Farabi, Almaty, Kazakhstan, e-mail: aliya.aktymbayeva@kaznu.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0003-1269-4356>

Амренова Галия Қапбарқызы – аға оқытушысы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан, e-mail: amrenova1969@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3830-9834>

Амренова Галия Қапбаровна – ст. преподаватель, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, г. Астана, Казахстан, e-mail: amrenova1969@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3830-9834>

Amrenova Galiya Kapbarovna – senior lecturer, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan; e-mail: amrenova1969@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3830-9834>

Атасой Эмин – PhD, профессор, Бурса Улудаг университеті, Бурса қ., Түркия, e-mail: eatasoy@uludag.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6073-6461>

Атасой Эмин – PhD, профессор, Университет Бурса Улудаг, г. Бурса, Турция, e-mail: eatasoy@uludag.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6073-6461>

Atasoy Emin – PhD, professor, Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa, Turkey, e-mail: eatasoy@uludag.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6073-6461>

Ахмедова Салтанат Жолдасбековна – ғылым магистрі, Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Kazakhstan, e-mail: a_saltanat@list.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-9743-795X>

Ахмедова Салтанат Жолдасбековна – магистр туризма, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан, e-mail: a_saltanat@list.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-9743-795X>

Akhmedova Saltanat Zholdasbekovna – Master of tourism, Kazakh Academy of Sport and Tourism, Almaty, Kazakhstan, e-mail: a_saltanat@list.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-9743-795X>

Әлікен Дәурен Ғалымұлы – туризм магистрі, Халықаралық туризм және меймандостық университеті, Түркістан қ., Қазақстан, e-mail: aliken.dauren@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5175-8216>

Әлікен Дәурен Ғалымұлы – магистр туризма, Международный университет туризма и гостеприимства, г. Туркестан, Казахстан, e-mail: aliken.dauren@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5175-8216>

Aliken Dauren Galymuly – Master of tourism, International University of Tourism and Hospitality, Turkestan, Kazakhstan, e-mail: aliken.dauren@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5175-8216>

Батырбекова Мәдина Ринатқызы – докторант, Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан. e-mail: giovventu@yandex.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8367-4016>

Батырбекова Мәдина Ринатқызы – докторант, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан, e-mail: giovventu@yandex.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8367-4016>

Batyrbekova Madina Rinatkyzy – PhD student, Kazakh Academy of Sport and Tourism, Almaty, Kazakhstan, e-mail: giovventu@yandex.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8367-4016>

Бейсембинова Ардак Сериковна – география ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университет, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: ardak_bs@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-6057-7309>

Бейсембинова Ардак Сериковна – кандидат географических наук, доцент, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан, e-mail: ardak_bs@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-6057-7309>

Beisembinova Ardak Serikovna – candidate of geographical sciences, associate professor, Kazakh National University named after al-Farabi, Almaty, Kazakhstan, e-mail: ardak_bs@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-6057-7309>

Васина Екатерина Викторовна – магистрант, Гжель мемлекеттік университеті, Электроизолятор, Ресей, e-mail: kasik-k@mail.ru

Васина Екатерина Викторовна – магистрант, Гжельский государственный университет, п. Электроизолятор, Россия, e-mail: kasik-k@mail.ru

Vasina Ekaterina Viktorovna – Master’s student, Gzhel State University, Elektroizolyator, Russia, e-mail: kasik-k@mail.ru

Винокурова Елена Ивановна – тарих магистрі, С. Асфендияров атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: vinokur_historik@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3875-5084>

Винокурова Елена Ивановна – магистр истории, Казахский национальный университет им. С. Асфендиярова, г. Алматы, Республика Казахстан, e-mail: vinokur_historik@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3875-5084>

Vinokurova Elena Ivanovna – Master of History, Asfendiyarov Kazakh National Medical University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: vinokur_historik@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3875-5084>

Гудочкин Глеб Сергеевич – магистрант, Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: 7heatengg@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-0849-4489>

Гудочкин Глеб Сергеевич – магистрант, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан, e-mail: 7heatengg@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-0849-4489>

Gudochkin Gleb Sergeevich – master’s student, Kazakh Academy of Sport and Tourism; Almaty, Kazakhstan, e-mail: 7heatengg@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-0849-4489>

Джетимов Мырзабай Айтмуханович – техника ғылымдарының кандидаты, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан, e-mail: make._d_61@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5103-4695>

Джетимов Мырзабай Айтмуханович – кандидат технических наук, Жетысуский университет им. И. Жансугурова, г. Талдыкорган, Казахстан, e-mail: make._d_61@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5103-4695>

Jetimov Myrzabay Aitmukhanovich – Candidate of technical sciences, Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan, e-mail: make._d_61@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5103-4695>

Дюсекеева Еркегуль Талгатовна – туризм магистрі, Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан. e-mail: erkegul-94@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5693-6313>

Дюсекеева Еркегуль Талгатовна – магистр туризма, Казахская академия спорта и туризма; г. Алматы, Казахстан. e-mail: erkegul-94@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5693-6313>

Dyussekeyeva Yerkegul Talgatovna – Master of tourism, Kazakh Academy of Sport and Tourism, Almaty, Kazakhstan. e-mail: erkegul-94@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5693-6313>

Есенова Айман Ермухамедовна – әлеуметтану ғылымдарының кандидаты, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент қ., Қазақстан, e-mail: amaka07@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0994-0368>

Есенова Айман Ермухамедовна – кандидат социологических наук, Южно-Казахстанский университет им. М. Ауэзова, Казахстан, г. Шымкент, e-mail: amaka07@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0994-0368>

Yessenova Aiman Yermukhamedovna – candidate of sociological sciences, Auezov University, Shymkent, Kazakhstan, e-mail: amaka07@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0994-0368>

Иманбекова Багдагул Толендиевна – PhD, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: saulet.78@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1897-907X>

Иманбекова Багдагул Толендиевна – PhD, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан, e-mail: saulet.78@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1897-907X>

Imanbekova Bagdagul Tolendievna – PhD, al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: saulet.78@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1897-907X>

Кадырбекова Динара Сериковна – PhD, қауымдастырылған профессор м.а., Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Kazakhstan, e-mail: 6537275@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8641-253X>

Кадырбекова Динара Сериковна – PhD, и.о. ассоциированного профессора, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан, e-mail: 6537275@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8641-253X>

Kadyrbekova Dinara Serikovna – PhD, acting associate professor, Kazakh Academy of Sport and Tourism, Almaty, Kazakhstan, e-mail: 6537275@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8641-253X>

Кәрімов Дәурен Жалғасұлы – қызмет көрсету саласының магистрі, докторант, Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: dauren050902@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-1902-0433>

Каримов Даурен Жалғасұлы – магистр в области услуг, докторант, Казахская академия спорта и туризма г. Алматы, Казахстан, e-mail: dauren050902@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-1902-0433>

Karimov Dauren Zhalgasuly – Master’s Degree in Services, PhD student, Kazakh Academy of Sport and Tourism, Almaty, Kazakhstan, e-mail: dauren050902@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-1902-0433>

Кәріпбаев Жанбота Тасболатұлы – PhD, доцент м. а., Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан, e-mail: zhabotahan@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8091-2610>

Карипбаев Жанбота Тасболатович – PhD, и.о. доцента, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, г. Астана, Казахстан, e-mail: zhabotahan@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8091-2610>

Karipbayev Zhanbota Tasbolatovich – Ph.D; acting Associate Professor of the L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, e-mail: zhabotahan@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8091-2610>

Құрманбек Салтанат Жанабекқызы – 2 курс магистранты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ., Kazakhstan, e-mail: saltanatkurmanbek@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-0970-0659>

Курманбек Салтанат Жанабекқызы – магистрант 2 курса, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан, e-mail: saltanatkurmanbek@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-0970-0659>

Kurmanbek Saltanat Zhanabekkyzy – Master’s student of the 2nd year, al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: saltanatkurmanbek@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-0970-0659>

Лисицына Татьяна Борисовна – педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Гжель мемлекеттік университеті, Электроизолятор, Ресей, e-mail: tat2254@yandex.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3951-7907>

Лисицына Татьяна Борисовна – кандидат педагогических наук, доцент, Гжельский государственный университет, п. Электроизолятор, Россия, e-mail: tat2254@yandex.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3951-7907>

Lisitsyna Tatyana Borisovna – Associate Professor, Candidate of Pedagogical Sciences, Gzhel State University, Elektroizolyator, Russia, e-mail: tat2254@yandex.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3951-7907>

Лютерович Олег Григорьевич – педагогика ғылымдарының кандидаты, Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Kazakhstan, e-mail: oleg_tur_53@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4082-1008>

Лютерович Олег Григорьевич – кандидат педагогических наук, Казахская академия спорта и туризма, город Алматы, Казахстан, e-mail: oleg_tur_53@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4082-1008>

Luterovich Oleg Grigorievich – candidate of pedagogical sciences, Kazakh Academy of Sport and Tourism, Almaty, Kazakhstan, e-mail: oleg_tur_53@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4082-1008>

Мадиярова Диана Макаевна – экономика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Kazakhstan, e-mail: mdm-diana@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6991-7528>

Мадиярова Диана Макаевна – доктор экономических наук, профессор, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан, e-mail: mdm-diana@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6991-7528>

Madiyarova Diana Makaevna – Doctor of Economic Sciences, professor, Kazakh Academy of Sport and Tourism, Almaty, Kazakhstan, e-mail: mdm-diana@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6991-7528>

Мазбаев Орденбек Блисбекович – география ғылымдарының докторы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры, Астана қ., Қазақстан, e-mail: ordenbek@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8769-1240>

Мазбаев Орденбек Блисбекович – доктор географических наук, профессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, г. Астана, Казахстан, e-mail: ordenbek@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8769-1240>

Mazbayev Ordenbek Blisbekovich – Doctor of Geographical Sciences, Professor, Eurasian National University named after L.N. Gumilyov, Astana, Kazakhstan, e-mail: ordenbek@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8769-1240>

Молдағалиева Айтолқын Есенкуловна – география ғылымдарының кандидаты, доцент; әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университет, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: moldagaliyeva.aitolkyn2016@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8060-4933>

Молдағалиева Айтолқын Есенкуловна – кандидат географических наук, доцент, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан, e-mail: moldagaliyeva.aitolkyn2016@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8060-4933>

Moldagaliyeva Aitolkyn Esenkulovna – candidate of geographical sciences, associate professor; Kazakh National University named after al-Farabi, Almaty, Kazakhstan, e-mail: moldagaliyeva.aitolkyn2016@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8060-4933>

Мухитдинова Роза Абдығалиевна – магистр, экология және ауылшаруашылығы ғылымдары кафедрасының оқытушы-лекторы, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан, e-mail: mukhitdinova.ra@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1820-4138>

Мухитдинова Роза Абдығалиевна – магистр, преподаватель-лектор кафедры экологии и сельскохозяйственных наук Жетысуского университета им. И. Жансугурова, г. Талдықорған, Казахстан, e-mail: mukhitdinova.ra@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1820-4138>

Mukhitdinova Roza Abdygaliyevna – Master, lecturer, department of ecology and agricultural sciences, Zhetyysu University named after I. Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan, e-mail: mukhitdinova.ra@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1820-4138>

Намазбаева Зауре Есенкуловна – география ғылымдарының кандидаты, Нархоз Университеті, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: zaure.namazbaeva@narhoz.kz, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3663-9087>

Намазбаева Зауре Есенкуловна – кандидат географических наук, Университет Нархоз, г. Алматы, Казахстан, e-mail: zaure.namazbaeva@narhoz.kz, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3663-9087>

Namazbayeva Zauze Esenkulovna – Candidate of Geographical Sciences, Narхоз University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: zaure.namazbaeva@narhoz.kz, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3663-9087>

Нурашева Кулянда Кулбосыновна – экономика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Kazakhstan, e-mail: nurasheva@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4639-467X>

Нурашева Кулянда Кулбосыновна – доктор экономических наук, профессор, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан, e-mail: nurasheva@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4639-467X>

Nurasheva Kulyanda Kulbosynovna – doctor of economic sciences, professor, Kazakh Academy of Sport and Tourism, Almaty, Kazakhstan, e-mail: nurasheva@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4639-467X>

Расулова Саодат Касымовна – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: sbkuniver@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5759-8435>

Расулова Саодат Касымовна – кандидат экономических наук, ассоциированный профессор; Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан, e-mail: sbkuniver@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5759-8435>

Rassulova Saodat Kasymovna – candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor, Kazakh Academy of Sport and Tourism, Almaty, Kazakhstan, e-mail: sbkuniver@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5759-8435>

Рахимжанова Тоты Касеновна – докторант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан, e-mail: toty.kasenovna@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1004-2135>

Рахимжанова Тоты Касеновна – докторант, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, г. Астана, Казахстан, e-mail: toty.kasenovna@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1004-2135>

Rakhimzhanova Toty Kasenovna – PhD student, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan; e-mail: toty.kasenovna@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1004-2135>

Рахметов Эльёр Хурсандович – докторант, Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: rahmetovvip99@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-4285-4050>

Рахметов Эльёр Хурсандович – докторант, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан, e-mail: rahmetovvip99@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-4285-4050>

Rahmetov Elyor Khursandovich – PhD student, Kazakh Academy of Sport and Tourism, Almaty, Kazakhstan, e-mail: rahmetovvip99@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-4285-4050>

Саткали Илан Қуанышқызы – PhD докторант, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университет, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: issanova10@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3143-9333>

Саткали Илан Қуанышқызы – PhD докторант, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3143-9333>

Satkali Pan Kuanyshkyzy – PhD student, Kazakh National University named after al-Farabi, Almaty, Kazakhstan, e-mail: issanova10@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3143-9333>

Сиyeубаева Марал Сержановна – докторант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан, e-mail: maral.siyeubayeva@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-8816-2594>

Сиyeубаева Марал Сержановна – докторант, Евразийский Национальный Университет им. Л.Н. Гумилева, г. Астана, Казахстан, e-mail: maral.siyeubayeva@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-8816-2594>

Siyeubayeva Maral Serzhanovna – PhD student, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, e-mail: maral.siyeubayeva@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-8816-2594>

Тайшинова Еркежан Азаматқызы – туризм саласының магистрі, PhD докторанты, Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Kazakhstan, e-mail: yerketai13@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-0662-2416>

Тайшинова Еркежан Азаматқызы – магистр туризма, докторант PhD, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан, e-mail: yerketai13@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-0662-2416>

Taishinova Erkezhan Asamaktusi – Master of tourism, PhD doctoral student, Kazakh Academy of Sport and Tourism, Almaty, Kazakhstan, e-mail: yerketai13@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-0662-2416>

Тлеубаева Айтолкын Тлеубайқызы – PhD, доцент м.а., Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан, e-mail: tleubayeva_at@enu.kz, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5749-4289>

Тлеубаева Айтолкын Тлеубайқызы – PhD, и.о. доцента, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, г. Астана, Казахстан, e-mail: tleubayeva_at@enu.kz, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5749-4289>

Tleubayeva Aitolkyn Tleubaykyzy – PhD, Acting Associate Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, e-mail: tleubayeva_at@enu.kz, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5749-4289>

Токпанов Еркин Айпович – география ғылымдарының кандидаты, жаратылыстану пәндері кафедрасының қауымдастырылған профессоры (доценті), І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан, e-mail: tokpanov60@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2029-5278>

Токпанов Еркін Айпович – кандидат географических наук, ассоциированный профессор (доцент) кафедры естественных дисциплин Жетысуского университета им. И. Жансугурова, г. Талдыкорган, Казахстан, e-mail: tokpanov60@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2029-5278>

Tokpanov Yerkin Aipovich – candidate of geographical sciences, associate professor, Department of natural sciences, Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan, email: tokpanov60@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2029-5278>

Уайсова Амина – PhD, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің аға оқытушысы, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: uayisova.a@ablaikhan.kz, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6969-8599>

Уайсова Амина – PhD, старший преподаватель Казахского университета международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, г. Алматы, Казахстан, e-mail: uayisova.a@ablaikhan.kz, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6969-8599>

Uaisova Amina – PhD, senior lecturer at Kazakh Ablay Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: uayisova.a@ablaikhan.kz, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6969-8599>

Экичи Метин – PhD, профессор, Эгей университеті, Измир қ., Түркия, e-mail: mekici@yahoo.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9400-8462>

Экичи Метин – PhD, профессор, Эгейский университет, г. Измир, Турция, e-mail: mekici@yahoo.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9400-8462>

Ekici Metin – PhD, Professor, Ege University, Izmir, Türkiye, e-mail: mekici@yahoo.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9400-8462>

Құрметті авторлар!

«Туризм, демалыс және қонақжайлылық» ғылыми-теориялық журналында мәліметтерді жариялау Open Journal System - ғылыми мақалаларды онлайн-ұсыну және пікір беру жүйесін пайдалану арқылы жүзеге асырылады. Тіркеу немесе авторландыру «Мақаланы жіберу» бөлімінде қол жетімді - <http://46.34.130.122/index.php/tlh>. Журналдың сайты <http://tlh.kz/>

МАҚАЛАЛАРДЫ РӘСІМДЕУГЕ ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР

Редакциялық кеңес журналының ғылыми бағыттары бойынша бұрын жарияланбаған мақалаларды қабылдайды. Мақала электрондық форматта (doc, .docx, .rtf форматта), текжурнал сайтының (Open Journal System) функционалдығымен жүктеу арқылы ұсынылады.

Журналдың пішімі: Microsoft Word (doc). Парақ пішімі: А4. Жоғарғы және төменгі жиегі – 2 см, сол жағы – 3 см, оң жағы – 1 см. Негізгі қаріп: Times New Roman. Негізгі мәтіннің қаріп өлшемі: 12 кегль. Кестелердің, сілтемелердің, сызбалардың, кестелердің, диаграммалар мен суреттердің мәтнінде кіші өлшемдегі қаріпті (12 кегель) пайдалануға рұқсат етіледі. Жоларалық интервал: дара. Мәтінді туралау: ені бойынша, сөз тасымалсыз болу тиіс. Азат жол (қызыл жол): 1,0 см.

Мақалада мәтін суреттердің жанына емес, төмен жағына жазылады. Суреттер анық болуы керек, олардағы жазулар оңай оқылуы керек. Суреттер мен кестелерде қол болмауы керек. Суреттер тұтас пішімде болуы тиіс (жекелеген бөліктерді, фигураларды, жазбаларды және т.б. біріктіріп сурет жасауға болмайды). Барлық суреттер мен кестелер нөмірленуі керек. Кестелер мен суреттерді нөмірлеу бөлек жүргізіледі. Мақала мәтнінде міндетті түрде кестелерге, суреттерге, графиктерге сілтемелер болуы тиіс. Барлық кестелер мен суреттердің дереккөз сілтемелері көрсетілуі тиіс (егер кесте немесе сурет басқа жерден алынған болса) немесе авторлардың суреті болса, қол қойылуы тиіс. Статистикалық деректерді пайдаланған кезде кестелер мен суреттерде көрсетілуі тиіс - (Авторлар деректер негізінде құрастырған).

Формулаларды жасау үшін тек стандартты Microsoft Office құралдарын пайдаланыңыз.

Мақаланы журналға жариялауға берген кезде төменде көрсетілгендерге жол берілмейді:

- беттерді нөмірлеу;
- мәтінде беттердің алшақтықтарын пайдалану;
- автоматты бет сілтемелерін пайдалану;
- автоматты тасымалдарды пайдалану;
- сирек немесе тығыздалған әріптік аралықты пайдалану;
- мақаланың бөлімдері ішінде қалың қаріппен мәтінді белгілеу.

Әдебиет тізімдерінің сілтемелері тік жақшада рәсімделеді:

Қазақ тілінде - [1]; [1, б. 78]; [189, б. 42-43].

Орыс тілінде - [1]; [1, с.78]; [189, с. 42-43].

Ағылшын тілінде - [1]; [1, б.78]; [189, р. 42-43].

Мақала көлемі – 7 беттен кем болмауы керек.

Мақаланың түпнұсқалығы кем дегенде 60% болуы керек. Түпнұсқалығы 40% және одан жоғары болса, егер мақалада пайдаланылған материал және авторлық қорытындылар толық талданған болса, бір ақпарат көзінен бұрыс және көп көлемде ақпарат алынбаған жағдайда шолу мақалаларына қабылданады.

Мақала келесі ережелерге сәйкес рәсімделуі тиіс: жоғарғы сол жақ бұрышында –FTAMP, бос жолдан кейін, ортасында авторлардың тегі және аты-жөнінің инициалы (5 автордан көп емес), төменірек ЖОО-ның немесе ғылыми мекеменің атауын, мемлекет пен қала атауын жазу керек. Ортасында бос жолдан кейін мақаланың атауы бас әріптермен жазылады. Бос жолдан кейін, парақтың ені бойынша бос жолдан кейін – аңдатпа (100-200 сөз аралығында) және 5-7 түйін сөздер және бос жолдан кейін, мақаланың мәтіні жазылады. Мақаланың соңында бос жолдан кейін әдебиет тізімі көрсетіледі. Әрі қарай, аударылған әдебиеттер тізімі.

Мақала атауы, авторлардың толық аты-жөні, аңдатпа және түйін сөздер үш тілде (қазақ, орыс, ағылшын) болуы тиіс. Аударма сапалы және мамандар тарапынан орындауы керек. Жеке парақта авторлардың толық аты-жөні, ғылыми (академиялық) дәрежелері мен ғылыми атақтары (бар болса), лауазымы, кафедра, ұйым, қызметтік мекен-жайлары, телефондары және e-mail адресі толық көрсетіледі.

Аңдатпа орыс, қазақ және ағылшын тілдерінде **100-200 сөзден** тұрып, мақаланың мазмұнын көрсету керек, себебі көптеген оқырмандар үшін бұл зерттеу туралы негізгі ақпарат көзі болады.

Барлық қысқартулар мақалада бірінші рет қолданған кезде толық жазылуы керек.

Мақаланың құрылымы: Кіріспе (зерттеудің өзектілігі, мақсаты мен міндеттері); **Әдістер мен материалдар, Нәтижелер, Талқылау, Қорытындылар, Қаржыландыру туралы ақпарат, Әдебиет тізімі.**

Автордың (лардың) аты-жөні*, мақаланың атауын және «**Аңдатпа**», «**Түйін сөздер**», «**Кіріспе**» (зерттеудің өзектілігі, мақсаты мен міндеттері), «**Әдістер мен материалдар**», «**Нәтижелер**», «**Талқылау**», «**Қорытындылар**», «**Қаржыландыру туралы ақпарат**», «**Әдебиет тізімі**» бөлімдерінің атауларын қалың қаріппен жазып көрсету қажет.

* Хат - хабарға арналған авторды (бірінші авторды) автордың аты-жөнінен кейін латын әрпімен «а» белгілеу қажет, мысалы, ¹Құлбаев А.Т.^а, ²Бектурғанов Ө.Е.

«**Әдістер мен материалдар**» бөлімі мыналарды қамтуы керек:

- зерттеу жүргізу үрдісі;
- үлгі сипаттамасы: эксперимент немесе сауалнама қатысушылардың саны, жынысы, жасы және басқа да сипаттамалары;
- зерттеу барысында қолданылған әдістер мен әдістемелердің сипаттамасы;
- талдау және статистикалық өңдеу әдістері және репродуктивтілікті қамтамасыз етудің басқа тәсілдері.

Сандық деректерді ұсыну кезінде талдау мен статистикалық өңдеудің заманауи әдістерін қолдану қажет

Библиографияда негізгі жұмыстардан және соңғы 5 жылдағы жарияланымдардан басқа, Web of Science, SCOPUS, РҒДИ (РИНЦ) базаларына кіретін жоғары дәйексөзді шетелдік және қазақстандық журналдардың мақалаларына сілтемелер болуы тиіс. Авторлар өз еңбектерін 30%-дан аспайтын көлемде дәйексөз ретінде пайдалана алады. Мәтіндері интернет желісінде қолжетімді болса, барлық дереккөздер үшін URL мекенжайын (сілтемені) және жүгіну күнін көрсету ұсынылады.

Әдебиеттер тізімін (алфавит бойынша емес) мәтіндегі дереккөздердің аталуына қарай, мақаланың соңында көрсету керек. Қазақ және орыс тілдерінде әдебиеттер тізімі МС7.1-2003 «Библиографиялық жазба. Библиографиялық сипаттама «Құрастырудың жалпы талаптары мен ережелері» талаптарына сәйкес рәсімделеді (Білім және ғылым саласында сапаны қамтамасыз ету комитетінің тізіміне кіретін басылымдарға қойылатын талаптар).

Авторлар библиографиялық мәліметтердің дұрыстығына жауап береді.

Жарияланбаған диссертациялық жұмыстарға сілтеме жасауға жол берілмейді.

Әдебиеттер тізімінде пайдаланылған дереккөздердің дұрыс сипаттамасы келтірілген жарияланым оның авторлары мен олар ұсынатын ұйымдардың ғылыми қызметін бағалау кезінде ескерілетіндігінің кепілі болып табылады.

Әдебиеттер тізімінде кириллицада ұсынылған жұмыстар болған жағдайда, әдебиеттер тізімін екі нұсқада ұсыну қажет:

Біріншісі - түпнұсқада;

Екіншісі - романизацияланған алфавитпен (транслитерация <http://www.translit.ru>).

Мысалы:

Әдебиет тізімі

1 Сайлау Т.Б. Теория управления тренировочным процессом в спорте / IX Междунар. науч. конф. «Тенденции развития спорта высших достижений»: сб. науч. тр. – М.: ЦНИИС, 2022. – С. 34-37.

References

1 Sajlau T.B. Teorija upravljenja trenirovochnym processom v sporte / IX Mezhdunar. nauch. konf. «Tendencii razvitiija sporta vysshih dostizhenij»: sb. nauch. tr. – M.: CNIIS, 2022. – S. 34-37.

Ағылшын тіліндегі мақалаларда әдебиеттер тізімі тек ағылшын тілінде ұсынылады, мысалы:

References

1 Arcelli, E., Canova R. Treirovka v marafonskombege: nauchni podhod [Training in marathon running: a scientific approach]. Moscow, House Terra-Sport Publ. – 2000. – 70 p.

2 Kiryanov M.A., Kalinin I.N., Kharitonova L.G. [Rheographic performance athletes cyclic sports]. Bulletin of the South Ural state University. Ser. Education, Healthcare Service, Physical Education. – 2010. – №24 (200). – pp. 125-128.

3 Krotee M.L. Management of Physical Education and Sport. McGraw-Hill Humanities / Social Sciences / Languages. – 2006. – 624 p.

Авторлар туралы мәліметтер

Жеке бетте әрбір автор туралы қосымша мәліметтер көрсетіледі: толық аты-жөні қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде, ғылыми (академиялық) дәрежелер мен ғылыми атақтары (болған жағдайда), лауазымы, ұйымы, байланыс телефондары, қолданып жүрген e-mail адресі, ORCID цифрлық сәйкестендіргіші URL (сілтеме).

«Туризм, демалыс және қонақжайлылық» журналында мақалаларды жариялау ақылы негізде жүзеге асырылады және редакциялық жұмыстың келесі кезеңдерін қамтиды: сыртқы қосарлы құпия рецензиялау; мақаланы «Антиплагиат» жүйесінде тексеру; техникалық және тілдік редакциялау; беттеу және баспалық дайындық; Crossreff деректер базасында орналастыру, DOI идентификаторын тағайындау.

Мақаланы жариялау құны (формат А4, 12 кель, 1,0 интервал, қаріп Times New Roman) **25 000** теңгені құрайды.

Сыртқы құпия пікір берушілерді редакциялық кеңес тағайындайды.

Мақаланы, редакция жариялауға қабылдау туралы хабарлағаннан кейін ғана, төлем төменде көрсетілген банктік деректемелер бойынша жүзеге асырылады (ҚР азаматтары үшін ағымдағы шот ашу қажет):

NAO KAZ AKAD SPORTA I TURIZMA (KAZAST)

ABAY AVENUE, 85, ALMATY, KAZAKHSTAN

Account: KZ 07856000000011507 (KZT);

KZ 578560000004009529 (EURO);

KZ 218560000005479598 (USD);

KZ 5085622203309006737 (RUB)

RNN 600700016358

BIN 010840001890

SWIFT KCJBKZKX

КБе 16 JSC BANKCENTERCREDIT, ALMATY KZ

Branch: SWIFT KCJBKZ1ALM

МАҚАЛАНЫ РӘСІМДЕУ ҮЛГІСІ

FTAMP 71.37.13

¹Жақсыбекова Д.К.^а, ²Нұрқайдар Н.Е.

¹Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қаласы, Қазақстан Республикасы

²ЖШС «EVISA TRAVEL», Алматы қаласы, Қазақстан Республикасы

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЭКСКУРСИЯЛАРДЫҢ ТҮРЛЕРІ

Жақсыбекова Динара Кабировна, Нұрқайдар Назерке Ертисқызы
Қазақстандағы инновациялық экскурсиялардың түрлері

Аңдатпа. 100- 200 сөз

Түйін сөздер: 5-7 сөз

Жақсыбекова Динара Кабировна, Нуркайдар Назерке Ертисқызы
Виды инновационных экскурсий в Казахстане

Аннотация. 100-200 слов

Ключевые слова: 5-7 слов

Zhaxybekova Dinara Kabirovna, Nurkaidar Nazerke Yertiskyzy
Types of innovative excursions in Kazakhstan

Abstract. 100-200 words

Key words: 5-7 words

Кіріспе... мақала мәтіні

Әдістер мен материалдар. ...мақала мәтіні

Нәтижелер. ...мақала мәтіні

Талқылау. ...мақала мәтіні

Қорытындылар. ...мақала мәтіні

Қаржыландыру туралы ақпарат

Әдебиет тізімі

1 Сындрлы қоғамдық диалог - Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі . — Текст : электронный // Әділет : [сайт]. — URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1900002019> (қолданылған күні: 13.01.2023).

2 Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2019 - 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 31 мамырдағы № 360 қаулысы. — Текст : электронный // Әділет : [сайт]. — URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000360> (қолданылған күні: 13.01.2023)..

3 Основы инновационной деятельности. Ответственный редактор — С. В. Мальцева. Москва - Юрайт – 2019. – 527 с.

References

1 Syndarly қоғамдық dialog - Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі . — Текст : jelektronnyj // Әділет : [sajt]. — URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1900002019> (қолданылған күні: 13.01.2023).

2 Қазақстан Respublikasynuң turistik salasyn damytudың 2019 - 2025 zhyldarға арналған мемлекеттік bardarlamасын bekitu turaly Қазақстан Respublikasy Үkimetiniң 2019 zhylyғы 31 мамыrdary № 360 қаulyсы. — Текст : jelektronnyj // Әділет : [sajt]. — URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000360> (қолданылған күні: 13.01.2023)..

3 Osnovy innovacionnoj dejatel'nosti. Otvetstvennyj redaktor — S. V. Mal'tseva. Moskva - Jurajt – 2019. – 527 s.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР:

Жақсыбекова Динара Кабировна - DBA; Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қаласы, Қазақстан Республикасы

Жақсыбекова Динара Кабировна - DBA; Казахская академия спорта и туризма, город Алматы, Республика Казахстан

Zhaxybekova Dinara Kabirovna - DBA; Kazakh Academy of Sport and Tourism

e-mail:

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0995-1266>

Пікір берушінің пікіріне сәйкес мақала авторларға қайта өңдеу және түзету үшін қайтарылған жағдайда, мақала 20 жұмыс күні ішінде түзетілген нұсқа түрінде қайтарылуы тиіс. Көрсетілген түзету мерзімнен кеш түскен мақалалар жаңадан түскен мақала ретінде қарастырылады. Редакция қажетті нақтылаулар мен қысқартулар жасау құқығын, сондай-ақ авторларға өз мақалаларын қысқартуды ұсыну құқығын өзіне қалдырады.

Уважаемые авторы!

Публикация материалов в научно-теоретическом журнале «Туризм, досуг и гостеприимство» осуществляется с использованием Open Journal System - системы онлайн-подачи и рецензирования научных статей. Регистрация или авторизация доступны в разделе «Отправить материал» - <http://46.34.130.122/index.php/tlh>. Сайт журнала <http://tlh.kz/>

ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ

Редакционный совет принимает ранее неопубликованные статьи по научным направлениям журнала. Статья представляется в электронном формате (в форматах .doc, .docx, .rtf) ТОЛЬКО посредством ее загрузки через функционал сайта журнала (Open Journal System).

Формат файла: Microsoft Word (docx). Формат листа: А4. Поля: верхнее и нижнее — 2 см, левое — 3 см, правое — 1 см. Основной шрифт: Times New Roman. Размер шрифта основного текста: 12 пунктов. Допускается использование шрифта меньшего размера (12 пунктов) в тексте таблиц, ссылок, схем, графиков, диаграмм и рисунков. Межстрочный интервал: одинарный. Выравнивание текста: по ширине, без переноса слов. Абзацный отступ (красная строка): 1,0 см.

Рисунки в тексте статьи располагаются без обтекания текстом. Рисунки должны быть четкими, надписи на них — легко читаемыми. Подписи не должны быть частью рисунков или таблиц. Рисунки должны иметь цельный формат (не допустимо составление рисунка из отдельных частей в виде вставок, фигур, надписей и т.д.). Все рисунки и таблицы должны быть пронумерованы. Нумерация таблиц и рисунков ведется раздельно. В тексте статьи обязательно должны содержаться ссылки на таблицы, рисунки, графики. Все таблицы и рисунки должны иметь ссылку на источник (если таблица или рисунок заимствованы) или подписаны «Рисунок/фото автора (-ов)». При использовании статистических данных в таблицах и рисунках должно быть указано - (Составлено автором (-ами) на основе данных...).

Для составления формул использовать только стандартные средства Microsoft Office.

При подаче статьи для публикации в журнал не допускается:

- нумерация страниц;
- использование в тексте разрывов страниц;
- использование автоматических постраничных ссылок;
- использование автоматических переносов;
- использование разреженного или уплотненного межбуквенного интервала;
- выделение текста жирным шрифтом внутри разделов статьи.

Ссылки на литературу оформляются в квадратных скобках:

На казахском языке - [1]; [1, б. 78]; [189, б. 42-43].

На русском языке - [1]; [1, с. 78]; [189, с. 42-43].

На английском языке - [1]; [1, p. 78]; [189, p. 42-43].

Объем статьи – не менее 7 страниц.

Оригинальность статьи должна быть не менее 60%. Для обзорных статей допускается оригинальность в объеме 40% и выше, при наличии в статье полноценного анализа использованного материала и авторских выводов, отсутствии некорректных заимствований, отсутствии заимствований большого объема из одного источника.

Статья должна быть оформлена в строгом соответствии со следующими правилами: в верхнем левом углу – МРНТИ, через пустую строку по центру – фамилия и инициалы автора (-ров) (не более 5 авторов), ниже без пропуска наименование вуза или научного учреждения, город и страна. Через пустую строку по центру прописными буквами – название статьи. Далее через пустую строку по ширине страницы – аннотация (от 100 до 200 слов) и ключевые слова (5-7 слов) и через пустую строку – текст статьи. В конце статьи через пустую строку – «Список литературы». И далее транслитерированный список литературы.

Название статьи, ФИО авторов (полностью), аннотация и ключевые слова должны быть на трех языках (казахский, русский, английский). Перевод должен быть качественным и выполнен специалистами.

Аннотация, объемом **100-200 слов**, на русском, казахском и английском языках, должна отражать содержание статьи, поскольку для большинства читателей она будет главным источником информации о проведенном исследовании.

Все аббревиатуры и сокращения должны быть расшифрованы при первом использовании в статье.

Структура статьи: Введение (актуальность, цель и задачи исследования); Материалы и методы; Результаты; Обсуждение; Заключение; Информация о финансировании (при наличии); Список литературы.

Необходимо выделить жирным шрифтом **ФИО автора (-ров)***, **наименование статьи** и наименования разделов: **«Аннотация»**, **«Ключевые слова»**, **«Введение»** (актуальность, цель и задачи исследования), **«Материалы и методы»**, **«Результаты»**, **«Обсуждение»**, **«Заключение»**, **«Информация о финансировании»**, **«Список литературы»**.

*Автора для корреспонденции (первого автора) необходимо отметить латинской буквой «а» после инициалов автора, например, ¹Иванов И.И.^а, ²Петров П.П.

Раздел **«Материалы и методы»** должен содержать:

- процедуру проведения исследования;
- описание выборки: число участников эксперимента либо опроса, пол, возраст и другие характеристики;
- примененные в ходе исследования методы и методики с их описанием;
- методы анализа и статистической обработки и другие способы обеспечения воспроизводимости.

При представлении количественных данных необходимо использовать современные методы анализа и статистической обработки.

Библиография должна содержать, помимо основополагающих работ, публикации последних 5 лет, приветствуются ссылки на статьи из высокоцитируемых зарубежных и казахстанских журналов входящих в базы: Web of Science, SCOPUS, РИНЦ. Самоцитирование допустимо в объеме не более 30% источников. Рекомендуется указывать URL (ссылку) и дату обращения для всех источников, тексты которых доступны в сети Интернет.

Список литературы следует составлять по мере упоминания источников в тексте (не по алфавиту) и размещать в конце статьи. Стиль оформления списка литературы на казахском и русском языках согласно ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления» (требование к изданиям, входящих в перечень КОКСОН).

Авторы несут ответственность за верность библиографических данных.

Не допускаются ссылки на неопубликованные диссертационные работы.

Правильное описание используемых источников в списках литературы является залогом того, что цитируемая публикация будет учтена при оценке научной деятельности ее авторов и организаций, которые они представляют.

В случае наличия в списке литературы работ, представленных на кириллице, необходимо представить список литературы в двух вариантах:

первый – в оригинале;

второй – романизированным алфавитом (транслитерация - <http://www.translit.ru>).

Например:

Список литературы

1 Сайлау Т.Б. Теория управления тренировочным процессом в спорте / IX Междунар. науч. конф. «Тенденции развития спорта высших достижений»: сб. науч. тр. – М.: ЦНИИС, 2022. – С. 34-37.

References

1 Sajlau T.B. Teorija upravljenja trenirovochnym processom v sporte / IX Mezhdunar. nauch. konf. «Tendencii razvitija sporta vysshih dostizhenij»: sb. nauch. tr. – M.: CNIIS, 2022. – S. 34-37.

В статьях на английском языке список литературы представляется только на английском языке, например:

References

1 Arcelli, E., Canova R. Trenirovka v marafonskombege: nauchni podhod [Training in marathon running: a scientific approach]. Moscow, House Terra-Sport Publ. – 2000. – 70 p.

2 Kiryanov M.A., Kalinin I.N., Kharitonova L.G. [Rheographic performance athletes cyclic sports]. Bulletin of the South Ural state University. Ser. Education, Healthcare Service, Physical Education. – 2010. – №24 (200). – pp. 125-128.

3 Krotee M.L. Management of Physical Education and Sport. McGraw-Hill Humanities / Social Sciences / Languages. – 2006. – 624 p.

Сведения об авторах.

На отдельной странице указываются дополнительные сведения о каждом авторе: ФИО полностью на казахском, русском и английском языках*, ученые (академические) степени и ученые звания (при наличии), должность, организация, контактные телефоны, действующий e-mail, URL (ссылку) цифрового идентификатора ORCID.

Публикация статей в журнале «Туризм, досуг и гостеприимство» осуществляется на платной основе, с учетом следующих этапов редакционной работы: внешнее двойное слепое рецензирование; проверка статьи в системе «Антиплагиат»; техническое и языковое редактирование; верстка и издательская подготовка, размещение в базе Crossreff, присвоение DOI-идентификатора.

Стоимость публикации статьи составляет **25 000 тенге**. Рецензентов для внешней рецензии назначает Редакционный совет.

Оплата за публикацию статьи осуществляется только после сообщения редакции о принятии к публикации и производится по указанным ниже банковским реквизитам (для граждан РК необходимо открыть текущий счет):

NAO KAZ AKAD SPORTA I TURIZMA (KAZAST)

ABAY AVENUE, 85, ALMATY, KAZAKHSTAN

Account: KZ 07856000000011507 (KZT);

KZ 57856000004009529 (EURO);

KZ 21856000005479598 (USD);

KZ 5085622203309006737 (RUB)

RNN 600700016358

BIN 010840001890

SWIFT KCJBKZKX

КБе 16 JSC BANKCENTERCREDIT, ALMATY KZ

Branch: SWIFT KCJBKZ1ALM

ОБРАЗЕЦ ОФОРМЛЕНИЯ СТАТЬИ

МРНТИ 13.01.

Агелеуова А.Т. ^а, Винокурова Е.И.
Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

ПАМЯТНИКИ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ КАЗАХСТАНА КАК ОБЪЕКТЫ ТУРИЗМА

Агелеуова Айгуль Токтархановна, Винокурова Елена Ивановна
Памятники культурного наследия Казахстана как объекты туризма

Аннотация. 100-200 слов
Ключевые слова: 5-7 слов

Агелеуова Айгуль Токтархановна, Винокурова Елена Ивановна
Қазақстанның мәдени мұра ескерткіштері туризм объектілері ретінде

Андатпа. 100-200 сөз
Түйін сөздер: 5-7 сөз

Ageleuova Aigul Toktarkhanovna, Vinokurova Elena Ivanovna
Monuments of cultural heritage of Kazakhstan as objects of tourism

Abstract. 100-200 words.
Key words: 5-7 words
Введение... текст статьи
Материалы и методы. ... текст статьи
Результаты. ... текст статьи
Обсуждение. ... текст статьи
Заключение. ... текст статьи
Информация о финансировании ... текст

Список литературы

- 1 Хоруженко К.М. Культурология: Энциклопедический словарь. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. – 639 с.
- 2 Конвенция об охране всемирного культурного и природного наследия. - Текст : электронный // веб-сайт ООН : [сайт]. - URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/heritage.shtml (дата обращения: 04.02.2025).
- 3 Матюхина Ю.А. Организация туристской индустрии. – М.: Альфа-М: ИНФРА-М, 2012. – 304 с.

References

- 1 Horuzhenko K.M. Kul'turologija: Jenciklopedicheskij slovar'. – Rostov-na-Donu: Feniks, 1997. – 639 s.
- 2 Konvencija ob ohrane vsemirnogo kul'turnogo i prirodnoogo nasledija. - Tekst : jelektronnyj // veb-sajt OON : [sajt]. - URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/heritage.shtml (data obrashhenija: 04.02.2025).
- 3 Matjuhina Ju.A. Organizacija turistskoj industrii. – M.: Al'fa-M: INFRA-M, 2012. – 304 s.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ:

Агелеуова Айгуль Токтархановна, кандидат философских наук, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан.

Агелеуова Айгуль Токтархановна, философия ғылымдарының кандидаты, Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қаласы, Қазақстан.

Ageleuova Aigul Toktarkhanovna, candidate of philosophical sciences, Kazakh Academy of Sport and Tourism, Almaty, Kazakhstan.

e-mail:

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9541-5046>

*В случае возвращения статьи авторам для переработки и исправления, согласно отзыву рецензента, статья должна быть возвращена в течение **20 рабочих дней** в виде доработанного варианта. Статьи, поступившие с доработки позднее указанного срока, рассматриваются как вновь поступившие. Редакция оставляет за собой право производить необходимые уточнения и сокращения, а также право предложить авторам сократить свою статью.*

Dear Authors!

The publication of materials in the scientific-theoretical journal "Tourism, leisure and hospitality" is carried out using the Open Journal System - a system of online submission and review of scientific articles. Registration or authorization is available in the section "Make a Submission". The journal's website <http://tlh.kz/>.

REQUIREMENTS FOR REGISTRATION OF ARTICLES

The editorial board accepts previously unpublished articles on the scientific areas of the journal. The article is submitted in electronic format (in .doc, .docx, .rtf formats) only by uploading it through the functionality of the journal's website (Open Journal System).

File format: Microsoft Word (doc). Sheet size: A4. Margins: upper and lower - 2 cm, left - 3 cm, right - 1 cm. Body type: Times New Roman. Body text size: 12 pt size. It is allowed to use a smaller size (12 pt size) in the text of tables, links, diagrams, graphs, diagrams, and figures. Line spacing: single. Text justification: breadthwise, without word break. Paragraph indents (red line): 1.0 cm.

Figures in the text of the article are located without text circumfluence. Figures should be clear and legible. Captions should not be part of figures or tables. Figures should have an integral format (it is not permissible to compose a figure from separate parts in the form of inserts, figures, inscriptions, etc.). All figures and tables should be numbered. Tables and figures are numbered separately. The text of the article must contain references to tables, figures, graphs. All tables and figures must have a link to the source (if the table or figure is borrowed) or signed "Figure/photo of the author (s)". When using statistical data, tables and figures should indicate - (Compiled by the author (s) based on data ...).

To compose formulas use only standard Microsoft Office tools.

While submitting an article for publication in the journal, it is not allowed:

- pagination;
- use of page breaks in the text;
- use of automatic paging links;
- using automatic hyphenation;
- using sparse or condensed letter spacing;
- text highlighting in bold type within sections of an article.

References to literature are made in square brackets:

In Kazakh language - [1]; [1, б. 78]; [189, б. 42-43].

In Russian language - [1]; [1, с. 78]; [189, с. 42-43].

In English language - [1]; [1, p. 78]; [189, p. 42-43].

The volume of the article – at least 7 pages.

The originality of the article must be at least 60%. If there is a full analysis of the used material and the author's conclusions in the article, the absence of incorrect borrowings, and the absence of large amounts of borrowing from one source, originality in the amount of 40% is allowed for review articles.

The article must be drawn up in strict accordance with the following rules: in the upper left corner - IRSTI, through an empty line in the center - the surname and initials of the authors (no more than 5 authors), below without space the name of the university or scientific institution, city, and country. Through an empty line in the center in capital letters - the title of the article. Then, through an empty line across the width of the page - an Abstract (from 100 to 200 words) and keywords (5-7 words) and an empty line - the text of the article. At the end of the article through an empty line - "References". Then a transliterated list of references.

The title of the article, full names of authors, abstract, and keywords should be in three languages (Kazakh, Russian, and English). The translation must be of high quality and performed by specialists. On a separate sheet, the full name, patronymic, and surnames of the authors, academic degrees and academic titles (if any), position, organization, telephones, and e-mail are indicated.

An Abstract, volume 100-200 words in Kazakh, Russian, English languages should reflect the content of the article, as far as it will be the main source of information about the study for most readers.

All abbreviations must be deciphered when it is used in the article for the first.

Structure of the article: Introduction (relevance, purpose and objectives of the study); Materials and methods, Results, Discussion, Conclusions, Funding information (if available), References.

It is necessary to observe in bold **the full name of the author* (s), the title of the articles, and the titles of the sections: "Abstract", "Keywords", "Introduction"** (relevance, purpose, and objectives of the study), **"Materials and methods", "Results", "Discussion", "Conclusions", "Funding information", "References"**.

* The author for correspondence (the first author) should be marked with the Latin letter "a" after the initials of the author, for example, ¹Ivanov I.I.^a, ²Petrov P.P.

Section **"Materials and methods"** should contain:

- Research procedure;
- Sample description: the number of participants in the experiment or survey, gender, age, and other characteristics;
- Methods and techniques used in the course of the research with their description;
- Methods of analysis and statistical processing and other methods of ensuring reproducibility.

The bibliography should contain, in addition to the fundamental works, publications of the last 5 years, references to articles

from highly cited foreign and Kazakh journals included in the bases are welcomed: Web of Science, SCOPUS, and RSCI. Self-citation is permissible in the amount of no more than 30% of sources. It is recommended to indicate the URL (link) and the date of reference for all sources, the texts of which are available on the Internet.

The list of references should be compiled as the sources are mentioned in the text (not alphabetically) and drawn up under 7.1-2003 “Bibliographic record. Bibliographic description. General requirements and rules of drawing up “. The authors are responsible for the accuracy of the bibliographic data.

The list of references should be compiled as the sources are mentioned in the text (not alphabetically) and displayed at the end of the article. Style of the references list in Kazakh and Russian languages according to AUSS 7.1-2003 “Bibliographic record. Bibliographic description. General requirements and compilation rules” (the requirement for publications included in the committee for quality assurance in education and science list).

The authors are responsible for the accuracy of the bibliographic data.

Links to unpublished dissertations are not allowed.

A correct description of the used sources in the bibliography is a guarantee that the cited publication will be taken into account when evaluating the scientific activities of authors and the organizations that they represent.

If there are works presented in the Cyrillic alphabet in the list of references, it is necessary to submit the list of references in two versions:

- the first is in the original;
- the second - in a Romanized alphabet (transliteration - <http://www.translit.ru>).

For example:

Список литературы

1 Сайлау Т.Б. Теория управления тренировочным процессом в спорте / IX Междунар. науч. конф. «Тенденции развития спорта высших достижений»: сб. науч. тр. – М.: ЦНИИС, 2022. – С. 34-37.

References

1 Sajlau T.B. Teorija upravljenja trenirovochnym processom v sporte / IX Mezhdunar. nauch. konf. «Tendencii razvitija sporta vysshih dostizhenij»: sb. nauch. tr. – M.: CNIIS, 2022. – S. 34-37.

In English articles, the bibliography is presented only in English, for example:

References

1 Arcelli, E., Canova R. Trenirovka v marafonskombege: nauchni podhod [Training in marathon running: a scientific approach]. Moscow, House Terra-Sport Publ. – 2000. – 70 p.

2 Kiryanov M.A., Kalinin I.N., Kharitonova L.G. [Rheographic performance athletes cyclic sports]. Bulletin of the South Ural state University. Ser. Education, Healthcare Service, Physical Education. – 2010. – №24 (200). – pp. 125-128.

3 Krotee M.L. Management of Physical Education and Sport. McGraw-Hill Humanities / Social Sciences / Languages. – 2006. – 624 p.

Information about the authors

On a separate sheet, additional information about each author is indicated: full name in Kazakh, Russian and English, academic degrees and academic titles (if any), position, organization, contact numbers, valid e-mail, URL (link) ORCID digital identifier.

Articles published in the journal “Tourism, Leisure, and Hospitality” are subject to a fee and include the following editorial stages: external double-blind peer review; article checking using the Antiplagiat system; technical and language editing; layout and editorial preparation; placement in the Crossreff database; and assignment of a DOI identifier.

The cost of article publication is **25,000 tenge**.

Reviewers for external review are appointed by the Editorial Board.

Payment for the publication of an article is carried out only after the editorial board informs about acceptance for publication and is made according to the bank details indicated below (for citizens of the Republic of Kazakhstan, you must open a current account):

NAO KAZ AKAD SPORTA I TURIZMA (KAZAST)

ABAY AVENUE, 85, ALMATY, KAZAKHSTAN

Account: KZ 07856000000011507 (KZT);

KZ 57856000004009529 (EURO);

KZ 21856000005479598 (USD);

KZ 5085622203309006737 (RUB)

RNN 600700016358

BIN 010840001890

SWIFT KCJBKZKX

BC 16 JSC BANKCENTERCREDIT, ALMATY KZ

Branch: SWIFT KCJBKZ1ALM

SAMPLE REGISTRATION OF THE ARTICLE

IRSTI 71.37.75

Evloyeva A.S.^a, Utegenova Zh.S.
Sh. Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau, Republic of Kazakhstan

THE ROLE OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN THE FORMATION OF A SUSTAINABLE TOURISM INDUSTRY IN AKMOLA REGION

Yevloyeva Aza Sultanovna, Utegenova Zhuldyz Sairanovna
The role of small and medium enterprises in the formation of a sustainable tourism industry in Akmola region

Abstract. 100-200 words.

Key words: 5-7 words

Евлоева Аза Султановна, Утегенова Жулдыз Сайрановна
Ақмола облысының тұрақты туристік индустриясын қалыптастырудағы шағын және орта бизнесінің маңызы

Аңдатпа. 100-200 сөз

Түйін сөздер: 5-7 сөз

Евлоева Аза Султановна, Утегенова Жулдыз Сайрановна
Роль малого и среднего бизнеса в формировании устойчивой туристской индустрии Акмолинской области

Аннотация. 100-200 слов

Ключевые слова: 5-7 слов

Introduction... the text of an article

Materials and methods. ...the text of an article

Results. ...the text of an article

Discussion. ...the text of an article

Conclusions... the text of an article

Funding information... the text

References

- 1 Choutka M. Stadium struktury sportovich vukonu. - Prague, 1970. - pp. 11-57.
- 2 Krotee M.L. Management of Physical Education and Sport. McGraw-Hill Humanities / Social Sciences / Languages. – 2006. – 624 p.
- 3 Ciascai O.R. Dezzi Ş. Rus K.A. Cycling Tourism: A Literature Review to Assess Implications, Multiple Impacts, Vulnerabilities, and Future Perspectives // Sustainability. – 2022. - Vol. 14. - Iss. 15. - Art. 8983. DOI: 10.3390/su14158983.
- 4 Cycling tourism insights. <https://www.visitscotland.org/research-insights/about-our-visitors/interests-activities/cycling-tourism> (date of access: 20.10.2024).

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS:

Aza Yevloyeva – MSc in Tourism, lecturer, Sh. Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau, Kazakhstan.

Евлоева Аза Султановна – туризм магистрі, лектор, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан.

Евлоева Аза Султановна – магистр туризма, лектор, Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау, Казахстан.

e-mail:

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7524-6633>.

*In case if the paper is returned to the author for further corrections according to the reviewer's comments it should be reviewed and resubmitted within **20 working days**. The articles resubmitted after the deadline are considered as newly submitted. The Editorial board keeps the right for refinements and reductions. The Editorial board can ask the authors to abbreviate their articles*